

Л. бр. 281/14
П. бр. 2744

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

стр. 19

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

мат. 111
Л-135

ИЗДАЈЕ

А. БЕЛИЋ

УРЕЂУЈУ:

А. БЕЛИЋ, СТ. М. КУЉБАКИН, СТ. ИВШИЋ и ФР. РАМОВИЋ

КЊИГА XIV

Ова је књига екскерпирана.

Глаголне речи: *Свет. Марковић*

Копирање речи: *Л. Јамнич*

Лексички примерци и сређени по реду текста.

Број страница: *25 ± 25*

Београд, *26-III-49* год.

Коректор
Milovan Zindelic

БЕОГРАД
1935

САДРЖАЈ XIV КЊИГЕ

Расправе	Страна
+ 1. М а т е Н г а с т е: <i>Čakavski dijalekat ostrva Hvara. S kartom uz tekst</i>	1— 59
+ 2. В а с о Т о м а н о в и ћ: <i>Акцент у говору села Лепетана (Бока Которска)</i>	59—143
+ 3. А . Б е л и ћ: <i>Једно лингвистичко питање</i>	143—151
+ 4. А . Б е л и ћ: <i>О реченичном акценту у каставском говору</i>	151—159
Хроника	
+ А . Б е л и ћ: <i>Јозеф Вајс. Поводом његове седамдесетогодишњице</i>	159—161
Критика	
+ 1. А . Б е л и ћ: <i>Михаило С. Стевановић, Источноприморски дијалекат — с картом уз текст — ЈФ XIII (1933—34), 1—128. (Докторска дисертација)</i>	161—181
+ 2. Г л . Е л е з о в и ћ: <i>Мој одговор на оцену: Х. Барић, Речник косовско-метохишког говора од Гл. Елезовића [= Српски дијалектолошки зборник, књ. IV (1932) и V (1935)], Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. 15 св. 1 и 2, стр. 270—290, Београд 1935</i>	181—236
+ 3. С . К у љ б а к и н: <i>О. Хујер, Увод у историју словенских језика. Превео Х. Барић. Лингвистичка библиотека. Књ. 1. Уредник: Х. Барић. Штампане ове књиге потпомогнуто је из Фонда Луке Ђеловића Требињаца. Београд, година није означена. Стр. 118</i>	236—241
+ 4. А . Б е л и ћ: <i>Dr. Stjepan Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca. O stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnog jezika. Ljetopis Jug. akad. znan. i umjetnosti, Svezak 48. 1936 god. 47—88. Uz to и „karta hrv. kajkavskih akcenatskih tipova“</i>	241—247
Библиографија	
Скраћенице	247
I Филозофија и језик	248
II О прасловенском језику и словенским језицима	248
III Балканистичка испитивања	248
IV Етимологије, историја речи, тумачење речи, збирке речи	250
V Несловенски језици	259
VI Српскохрватски језик:	
а) Граматика и граматичка питања	261
б) Савремени књижевни језик	263
в) Дијалекти	269
г) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.	271
д) Историја српскохрватског језика	273
ђ) Метрика	274

	Страна
VII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрв. и ког страног језика)	274
VIII Библиографија, аутобиографије и сл. грађа	275
IX Библиографија	276
X О становништву, насељима, њихову пореклу	276
XI Различно	277
XII Словеначки језик	278

Регистар

I Предметни регистар	282—286
II Регистар речи	286—291
III Регистар писаца	291—294

Čakavski dijalekat ostrva Hvara

Na govor ostrva Hvara prvi je skrenuo pažnju poznati slavista A. Leskin, isp.: Zur kroatischen Dialektologie Dalmatiens u Berichte der kön. sächs. Gesell. der Wiss. zu Leipzig. Band 40 (1888), a posle њega je dao neke napomene o govoru mesta Svirče J. Carić: Nešto o hrvatskom akcentu, VI Program C. Kr. velike drž. gimnazije u Zadru (1907), str. 13.

Akcentatsku sistemu Brusja i Vrbanja dao je A. Belić u svojoj studiji: „О основној чакавској акцентуацији“, Глас CLXVIII 12—25.

Još kao student univerziteta išao sam često u neka mesta na ostrvu Hvaru i prikupljao beleške o govoru tih mesta, ali sam se tek prošlih ferija na poticaj g. prof. A. Belića, a uz pripomoć Srpske kraljevske akademije, odlučio da što bolje proučim govor svih mesta na Hvaru. Dva meseca i po proveo sam na Hvaru i išao peške od mesta do mesta — zadržavši se u nekom dva, u nekom tri, a u nekom i četiri dana, prema ukazanoj potrebi. Zato što sam sâm rođeni Hvaranin i što dobro vladam jednim od hvarskih govora bilo mi je dosta lako razgovarati s ljudima i navesti ih u razgovoru na one osobine koje su me interesovale. Ipak sam imao dosta teškoća sa starim ženama koje su me gledale sa nepoverenjem bojeći se ismevaња. Nastojao sam biti u društvu sveštenikā i učitelja da mi bude lakši pristup običnom svetu, a i sâm sam bio odeven kao običan seljak. Neki starci su mi sami rado govorili o svemu što sam hteo kad su čuli da želim istražiti њihov stari govor i pismeno ga predati potomstvu, jer im je on najmiliji amanet koji su im u nasleđe ostavili њihovi stariji, dok ga mladi naraštaj iz dana u dan sve više kviri.

Služio sam se najviše ljudima od osamdeset godina, koji nisu bili nikada izvan ostrva ili bar ne više od dva-tri dana, a koji imaju sve ili barem veći deo zuba, a koji ne znaju ni čitati ni pisati. U nekim slučajevima služio sam se i decom između desete i trinaeste godine i starim ženama, ali najviše za kontrolisanje sakupljenog jezič-

kog materijala. U nekoliko slučajeva opazio sam da pojedini ljudi i familije imaju neke svoje vlastite osobine, ali sam nastojao da preko njih pređem, a da obuhvatim samo ono što je celom mestu zajedničko.

Ostrvo Hvar je najduže, a po površini drugo dalmatinsko ostrvo: dugo 68 km, a široko najviše $10\frac{1}{2}$ km, poprečno $4\frac{1}{2}$ km. Ono se pruža od $16^{\circ}12'$ do $18^{\circ}12'$ ist. dužine i od $43^{\circ}6'$ do $43^{\circ}14'$ severne širine.

Zajedno sa Visom sačinjava hvarski srez. Na ovom ostrvu osnivaše Grci, stanovnici otoka Parosa u Egejskom Moru, 385 god. pre Hrista jednu svoju koloniju. Tom su prilikom na njemu našli starosedeoce sa kojima su se morali dugo boriti za prevlast. Kasnije je Hvar potpao pod vlast Rimljana. Šta je bilo sa ostrvom od 3—12 veka posle Hrista, teško je sa sigurnošću reći. Jedno je sigurno — da se na nj kao i na ostala susedna ostrva naselilo u 7 ili 8 veku slovensko pleme Neretljana i da ga je to pleme do 11 veka posve poslovenilo.

Sloveni nisu na njemu našli nijednog većeg mesta, a ono malo stanovništva zarobiše ili poteraše, a naselja porušiše i opustošiše. Otočki Neretljani bili su slobodni do kraja 10 veka. U 11 i prvoj polovini 12 veka, premda slobodni, priznaju ipak nad sobom vrhovnu vlast Vizantije. Između 1135 i 1145 dolazi Hvar pod vlast Venecije, ali još pre kraja 12 veka potpada pod vlast ugarskih vladara. Od 1278 do 1358 opet je u vlasti Venecije. Od te godine do 1420 nalazi se pod vlašću ugarskih vladara, a posle toga ostrvo je definitivno potpalo pod vlast Venecije i ostalo do 1797 godine. Od 1797 do 1805 nalazi se u vlasti Austrije, od 1806 do 1813 je pod Francuzima, pa opet pod Austrijom do 1918, kada ulazi u sastav krajevine Jugoslavije¹⁾.

Ostrvo Hvar ima danas sedamnaest većih mesta, od kojih neka leže pri moru, a neka u unutrašnjosti. Mesta u unutrašnjosti sačuvala su čistiji govor. U priloženoj geografskoj karti mesta su označena štokavskim dijalektom, a u dijalektu svakoga pojedinog mesta ona glase ovako: *Fór* (1700 st.), *Brúsje* (650 st.), *Gròbje* (500 st.), *Stóri Gròd* (2500 st.), *Dūol* (900 st.), *Varbāon* (1300 st.), *Svirče* (650 st.), *Svéta Nedlja* (250 st.), *Vrisník* (630 st.), *Pitve* (600 st.), *Je(l)sa* (1600 st.), *Varbāoska* (650 st.), *Pojicā* (300 st.), *Zastražišće* (650 st.), *Gdiñ Bogomoļe* (800 st.), *Sučuraj* (650 st.).

¹⁾ Grga Novak: Hvar, Beograd, 1924.

Svi stanovnici ovoga ostrva bave se danas vinogradarstvom i ribarstvom. Nekada su se morali baviti i stočarstvom, jer se još i danas u svakom mestu, sem jednog ili dva, nalazi jedan predeo koji se naziva *pāsika* ili *pāsike*. Danas se još bave nešto stočarstvom u mestima na istoku ostrva od Zastrazišća do Sućurja, ali je taj običaj u ovim mestima nastao jamačno kasnije, u vreme naseljavanja tih mesta sa kopna.

Vere su svi rimokatoličke, sem nekolicine u Bogomoļama i Sućurju, koji su u najnovije vreme prešli u starokatoličku veru. U svim mestima ovoga ostrva počevši sa zapadne strane, tj. od grada Hvara pa do Zastrazišća, sačuvalo se čakavski dijalekat. U Gdiñu je mešavina čakavskog i štokavskog dijalekta sa mnogo više štokavskih elemenata nego čakavskih, a u Bogomoļama i Sućurju je čisti štokavski dijalekat. Stoga se nisam ni pozabavio osobinama govora u Bogomoļama i Sućurju, jer ovi govori, kao štokavski, nisu ulazili u plan ovoga rada. Za čakavski dijalekat ovoga ostrva rekao bih da je onaj isti koji je i na kvarnerskim ostrvima i u ostalim mestima Hrvatskog Primorja i severne Dalmacije, što se može ustanoviti ako se isporede osobine ovoga govora u nekim rečima „Statuta hvarske komune“ iz 1331 god. i živoga govora sa mnogim osobinama „Statuta ostrva Krka“, „Vinodolskog zakona“ i živoga govora tih krajeva.

Po akcentu je veoma sličan i posavskim govorima¹⁾.

Čakavski elemenat, naravno, relativno je starosedelački, on nije pokvaren od romanskog elementa, u čijoj je vlasti ostrvo bilo dugo vremena. Starosedelački slovenski elemenat nije se sačuvalo do dana današnjega u mestima istočnog dela ostrva, nego je u mletačko i tursko doba, kad su znatne grupe doseļenog dinarsko-balkanskog stanovništva prelazile sa kopna na dalmatinska ostrva potisnut novim, slovenskim, čisto štokavskim elementom. Ti se doseļenici, u istočnom delu Hvara i Brača, odvajaju od ostaloga stanovništva dijalektom, noš om i običajima, i mnogo su u tome bliži stanovnicima makarskog primorja²⁾. Zanimljivo je što se jedna glasovna osobina, koja će biti na svom mestu spomenuta, nalazi samo u Grablju i Zastrazišću, a ni u jednom drugom mestu između njih, iako su ta mesta veoma udaljena jedno od drugoga. Usmeno predañe mesta Grablja hoće da su se neki ñegovi stanovnici u prošlosti selili na istok. Ja pak mislim obratno,

¹⁾ Isp. A. Белића: О чакавској основној акцентуацији, Глас CLVIII (1936) 1—40.

²⁾ Јован Цвијић: Балканско Полуострво и јужнословенске земље, 235. Ovim ispravljam svoje ranije mišljene u radu: „Critice o bruskom dijalektu“ JФ VI 180.

da su se neki od onih sa istoka, usled dosejavanja p.e spomenutog elementa sa kopna, selili na zapad, a oni koji su ostali da su se asimilirali. Nalazimo i danas za to potvrda u nekim prezimenima Hvara, Grablja, Brusja i Selaca, koja su jednaka onima u Zastrazišću i drugim mestima istočnog dela ostrva, severno od Zastrazišća. Neka su maña mesta, kao Selca kod Staroga Grada, Zaraće i druga, koja broje od 50 do 100 stanovnika, naselili stanovnici nekog od obližnjih mesta, pa ih nisam posebice ni spominao. Sveta Nedelja je u novije vreme naseljena od stanovnika iz Svirača, pa ima govor kao i Svirče. U Poljicima je nekako bio narod sav pomro od kuge, pa je to mesto neki posednik Duboković iz Jelse naselio pred 150 godina stanovnicima iz 16 raznih mesta, ali najviše iz Vrbaña, Svirača i Bogomoja.

Romanski elemenat, koji je više vekova imao ostrvo u svojoj vlasti, ostavio je vidan uticaj na leksičkom blagu toga ostrva. Iz unutrašnosti stanovništvo je dolazilo u primorska mesta da kupuje potrebne stvari, kao: kuhinjsko posuđe, alat za obrađivanje polja, platno, odeću i slično, pa su mnogi nazivi za ove predmete talijanskog porekla, a dan im je oblik našega jezika. Kako je službeni jezik u opštinama i drugim državnim i crkvenim uredima bio i za vreme Austrije dugo talijanski, to su starije osobe i danas sačuvale nazive u saobraćaju s tim uredima većinom talijanske, samo su im dale srphrv. oblik. Nalazi se i pokoji ostatak grčkoga i izumrlag starog romanskog, a ima i reči turskog porekla.

Otkako su, pre 50—60 godina, otvorene osnovne škole, i otkako ljudi sele u Ameriku i druge krajeve, čakavski se oblici sve više gube, a ustupaju mesto štok. oblicima. U svim mestima mnogo se čitaju novine, časopisi i beletristička dela iz domaće i strane književnosti, jer svako mesto u zapadnom delu ostrva, od Hvara do Jelse, ima svoju mesnu čitaonicu sa bibliotekom. I to je jedan od glavnijih razloga što prodiru štokavski elementi kod mlade generacije.

Osnovni dijalekat biće mi u ovoj radnji dijalekat mesta Brusja, koji je gotovo istovetan sa dijalektom grada Hvara i mesta Grablja, a iz ostalih dijalekata obradiću sve one osobine koje se ne slažu sa osobinama ovoga dijalekta. Mestimice ću se osvrnuti, i to u sasvim općim crtama, na osobine jezika Hektorovića i Lucića i na jezik u „Statuta com. Pharae“ iz 1331 godine.

A Samoglasnici

I Samoglasnik *a* bez obzira na njegovo etimološko postanje, jer on u našem jeziku zameñuje prasl. glasove: *a*, *o*, *o*, *o*, a iza palatala katšto i *ǣ*, izgovara se u zapadnom delu ostrva i prema istoku uz more

do Jelse u dugim slogovima kao otvoreno *o*: *trōvā*, *jōje*, *lōni*, *grōd*, *dōn*, *lōž*, *Kōtā*. Izuzeci: *Hrāste*, *vlāše* i vok. vlastitih ženskih imena kao: *Kāte*, *Māre* (Brusje).

Taj glas može biti i pravi diftong *ao*, u kome drugi deo može u izgovoru da nešto naliči i na glas *u*. To biva u Vrbañu: *Āontā*, *jāoje*, *glāovā*, *dvāodeset*, *maōla*, *jaō*, *staōri*, *traōvā*, *Kaōtā*. Svirče, Vrisnik, Sveta Nedelja i Pitve (ali jedva primetno) imaju tu zajedničku crtu sa Vrbañem, ali se u tom diftongu nekad više ističe prvi deo, a nekad drugi. U svim mestima iznad Staroga Grada i Dola glas *ā*, ako se u kom mestu kao u Vrboskoj, Jelsi, Poljicima i Zastrazišću i razvio u *o*, nije posve čist kao na zapadu, nego se tu i tamo primećuje u izgovoru mala diftonška njegova osobina.

Samo u t.zv. poludugim slogovima, kako ih naziva prof. Rešetar¹⁾, sa [^] akcentom ostaje na celom ostrvu vokal *a* nepromeñen: *pāden*, *vāzmen*, *krāja*, *rāme*, *sāje*. *Itālija* (u Hvaru: *Itōlija*). Takav vokal *a* imao je praslovenski [^] akcent, koji je skraćen u [˘] (u štok. dijalektu samo, ako je na islom slogu, inače se pomiče prema početku reči kao [˘]), a kod južnih čak. na Hvaru, Braču i Visu produžen u naročite vrste dugi akcent koji sa praktičkih razloga beležim znakom [˘].

U Hvaru, Brusju, Grablju, St. Gradu i Dolu u mnogim slučajevima vokal *a* koji je bio dug i prelazio u *o* i kad se docnije skratio ostao je kao *o* kratko. To redovno biva u prez. glag. V vrste, I razreda, u nom. sin. ženskoga roda složene deklinacije, u gen. plur., u slogovima po položaju dugim, u part. perf. II i u gen. sing. imenica srednjega roda na — *oje*: *pīton*, *pītoš*, *pīto*, *pītomo*, *pītote*, *īmon*, *īmoš*, *īmomo*, *pripovīaomo*; *visōko ženā*, *bīlo kūca*, *žūto daskā*, *mīlo divnā*; *pūno crīkov*, *dēset smōkov*, *pēt tīkov*, *mālo sēstor*; *slūšoli*, *plīvoli*, *skākoli*, *plākoli*; *rojēno*, *potezōne-potezōno*, *Uskarsnūce-Uskarsnūco*, *poštēne-poštēno*, *primōrje primōrjo*, *īmōne-īmōno*, *zdrōvje-zdrōvjo*, *rasvanūce-rasvanūco*; *ti si prosūcē (rasap) mojēga imōno i mojēga zdrōvjo* (Brusje). Ovo se može dobro primetiti i u Vrboskoj i Jelsi. U svim ostalim mestima, a osobito u Vrbañu sačuvalo se *a*, gdegod on po prirodi ili po položaju danas još nije dug: *pītan*, *pītaš*, *pīta*, *pītamo*, *pītate*, *īman*, *īmaš*, *īma*, *īmamo*, *pripovīdamo*; *visōka ženā*, *bīla kūca*, *žūta daskā*, *mīla divnā*; *pūno crīkav*, *dēset smōkav*, *pēt tīkav*, *mālo sēstar*; *slūšali*, *plīvali*, *plākali*; *rojēna*, *potezōna*, *poštēna*, *zdrōvja*. U „Statuta com. Pharae“: *Kabal*, *Cvītan*, *Mala Garška*, *Propad*, *Oskorušica Parva*, *Zala Luka*, *Kopačina Luka Vela i Mala*, *Didina Gomila*, *Suha Lokva*, *Varbañ*, *Varba*.

¹⁾ Alter steigender Akcent in Serbischen, Archiv XVII 195—196.

To isto čitamo i kod starih hvarskih pisaca Hektorovića i Lucića. Danas: *Kabōl, Cvitōn, Mōlo Gārška, Propōd, Zālo Lūkā, Sūho Lōkva* itd.

Postoji ova mogućnost, da je u jedno vreme dugi vokal *ā* počeo prelaziti u *o* ili diftong *ao*, što je svakako moralo biti posle 13 veka. Početak prelaženja bio je svakako na zapadu, i to u Hvaru, St. Gradu i mestima između njih, a posle je ta promena išla uz more prema severoistoku. Kad se *ā* meñalo u *o*, u zapadnim se krajevima dužina iza akcenta morala još nalaziti, pa je dugo *ā*, koji se danas oseća kratko prešlo u *o*, a u srednjim mestima, kad se dugo *ā* meñalo u diftong *ao*, već je dužine iza akcenta bilo nestalo, pa se u tim mestima pri skraćivanju dužine dobilo *ā*, a ne *ō*.

Reči rasti i vrabac glase: *rést* i *repāk, rebāk, (riebāk)*.

U nekim slučajevima sačuvalo se *a* od poluvokala po analogiji: *vazést, vazel, vazela, vazelo, vazimāt, vazmēmo, prošćéne*, ali *Uzmā* (nom. plur. sr. roda) *vāzda*. Ovaj pojav imamo i na Visu, Korčuli i Lastovu¹⁾.

2 Glas *ō* se u nekim mestima razvio u diftong *uo*. Najizrazitiji diftong je u Starom Gradu: *pūol, muój, tvuój, kūoñ* (n. sing.), *Duōmā, brūod, puóc, duóc, ūov, ūon, duól, guór, tuót, voduōn*. U mestu Dolu, Vrboskoj, Jelsi, Pitvama i Zastrazišću, dakle većinom u mestima uz more, razvio se također taj diftong, ali se prvi deo nešto mañe primećuje nego u Starom Gradu i po tom taj diftong liči negde više negde mañe na veoma zatvoreno *o*. U nekoliko reči, gde u štok. dijalektu imamo *o*, susrećemo na celom ostrvu *e*; to *e* je po poreklu od staroga *e grēb (griēb), četvero, pētero* (što je i u štok.) i *čētvore, pētove, tēpal, teplīnā*. U ovim oblicima pronominalne i složene deklinacije: *tēga, ovēga, onēga, parvēga (parvīēga), stōtega, vēllkega, mōdremu, žūtemu* — *e* je dobiveno analogijom od mekih osnova. Mesto *kod* u ovom govoru imamo *kol* (upravo *kal*), na pr.: *Ditē leži māteri kal nōg (nuóg); prianūt* (prilnōti) glasi u Vrbañu *prionūt*. Ovo je pod uticajem štok. dij. (isp. *priañati* i *prionuti*).

Tal. i lat. *a* postaje u izvesnim slučajevima *o*: *konól* (kanale) *skōnaal* (scandalo); cf. *korizma* u celom jeziku.

3 Glas *ē* razvio se u Starom Gradu u dvoglas *ie* bez obzira na to, je li taj glas primaran ili je postao od *ā*, *u-ā* ili od **: šžest, pjet, mīeso, svjet, vaziést, pjest, ženē, vodē, zanovietāt, riést*. To se opaža

i u Dolu, Vrboskoj, Jelsi, Pitvama i Zastrazišću, ali se prvi deo kao i kod glasa *o* idući prema severoistoku sve mañe ističe. Ovaj diftong *ie* mesto *e* i *uo* mesto *o* čuju se i u svim rečima primljenim iz talijanskog i drugih jezika i u rečima domaćeg vulgarnog talijanskog govora ovih mesta: *būona šžera* (dobar večer)

4 Mesto *ā* imamo *e*: *mēso (mīeso), pēt (pjet), žetva, žēja (žieja)*, ali *jazik, jadar, jadrā, jōdro, jōtra, ujōt, prijōt, zajōt*. Kod Hektorovića i Lucića susrećemo isto. Hektorović piše *žēja*, i *žaja, žadan*, ali u današnjem govoru se poslednje nigde ne čuje.

5 Mesto *rupa* imamo u ovom govoru nejasno *rāpa*.

6 Hvarski dijalekat pripada grupi čakavskih dijalekata u kojima se glas **k* razvio u *i* u osnovi i u nastavku svih reči: *kolīno, divōjka, brīme* pl. *brimenā, čovik, civ, divica, mīsec, vrīme, cvit, lip, blid, cil, līnost, sūsīd, zvīzdā, snīg, razunīn, sijen, svičā, besīda, svitlost, srīca, pīna, vītar, razdilīt*.

Samo u ovim rečima imamo *e* mesto **k*: *sēst, sēl, sēla, sēlo, zanovētāt, vēnac, ozledīt, ōzleda, starešīna i starišīna, Bēlić* (Jelsa) *lōne i lōni, kōren, iskorēnīt* (ili *iskorēnūt*), *telesō i tilesō* pl. samo *telesā, ōvde, ōnde; uōndi* (Stari Grad), *sēno i sīno*. U Vrboskoj sam čuo *sijēno*, a u Starom Gradu *sjēno*, ali držim, da je to u vezi sa izgovorom glasa *e* gde se prvi diftonski deo *i* potpuno razvio u *j* pod uticajem štokavaca, od kojih se seno kupuje, jer ga na ostrvu nema. Imenica prepelica, koja se izgovara u većini mesta *plēpēlica*, može da glasi i *pripēlica (plipēlica)* (Grablje, Jelsa, Poljica, Zastrazišće, Pitve). Lani u nekim mestima glasi *lōni*, a u nekim *lōne*. Reč *gustērna* glasi *gustirna* u svim mestima samo u Grablju *gustērna*. *Mleskati* glasi *mlāskot*. — Kod Hektorovića susrećemo i *verovati, veruj, devojke*, ali je to svakako nastalo pod uticajem narodnih pesama, koje su unete u njegovo „Ribañe“, a u kojima ima više čakavskih reči: *devojkā, vera, neverna, vera, sedošē, bela devojkā*. „Stat. com. Pharae“: *Trišćino Borje, Prigradica, Didīna Gomila, Kupinovik, Stinice*. Svakako se iz „Statuta“ i iz dela hvarskih pisaca jasno vidi da je u ovom kraju još od najranijih vremena vladao ikavski govor.

7 *l* prelazi na celom ovom području bez izuzetka u vokal *u*: *pūn, pūna, tūst, jābuka, sūza, vūk, vūna, mūčāt, buhā, sūnce*. Ova zamena se morala izvršiti posle 13, a pre 16 veka, jer još u „Statutima“ susrećemo: *Dalgi Rat, Dolga, Tolsto Selo, Močilnica*; danas: *Dūgi Rōt, Tūsto Selō, Mučilnica*, dok u delima Hektorovića i Lucića toga nema. Kod severnih čakavaca vokalno *l* još se mestimice čuva ili

¹⁾ V. Oblak: Der Dialect von Lastovo, Archiv XVI 427.

se razvilo u *al, el, ol* (odnosno *o*) i to na Kvarnerskim Ostrvima¹⁾. Na kopnu s protivne strane tih ostrva nema više ni vokalnoga *l* ni *l'*²⁾.

8 Danas se *l* u svim mestima izgovara sa popratnim glasom *a* odnosno *o* ili diftongom *ao*, kako je u kojem mestu provedena zamena vokala *a*: *bârdo, kârst, pârst, vârc, kôr* i *kâr, četvörtäk (čēt-vāo tāk), dârvo, dârvô* i *drîvo*. U Gdiñu: *přst, křst, vřst*. Iako se vokalno *l* javlja već na početku istorije srphrv. jezika, u 13 veku nalazimo u dubrov. ispravama za *l* pisañe *er*, pa i u Vinodolskom zakonu. Tako i u „Statutima“ čitamo: *Parvinić, Rač, Garška, Ratac, Rastiñe Bardo, Oskorušica Parva, Varbañ, Varba*. Kako je ova isprava pisana latinskim jezikom, koji ne poznaje vokalnoga *l*, nego se mesto ñega u svim latinskim ispravama već od 13 veka p'isalo *er, ir, ar* i slično, ne možemo reći da se ovaj glas već onda i izgovarao u narodu ovoga kraja kao *ar*. Ovaj se popratni glas javlja u dubrov. i bokokot. ispravama, ali samo na početku reči, dok u crkvenim pesmama nalazimo ga i u sredini: *carkva, milosarje, Isukarste*. O izgovoru ovoga glasa u narodu isporodi zapažañe J. Mikala u uvodu ñegova rečnika na str. 9: „morte aliqui scribunt smart, aliqui smert, aliqui alii sine vocali r, sed in communi usu non dicitur nec smart nec smert, sed modo quodam aspero ita, ut vocalis non advertatur“.

Reč *rt* glasi *rôt* ili *râot*.

9 *Nestajañe vokala*. Na kraju infinitiva svakoga glagola nema *i*: *govorît, pîsât, mîslît, pęc, ręc, vârc*; ovo bi se moglo tumačiti na različne načine. Ovaj pojav nije konsekvantno sproveden u „Vinodolskom zakonu“ ni u „Statutu ostrva Krka“, a Hektorović i Lucić to imaju prema potrebi stihā. To dakle nije star pojav kod čakavaca i može biti i morfološkog porekla.

Ali se *i* gubi na celom ostrvu u imperativu za 2 l. sing. i za 1 i 2 l. plurala: *govôr, govôrmo, govôrte; ręc, ręcmo, ręcste; pęc, pęcmo, pęcste; júb, júbmo, júbte; sęd, sęcmo, sęcste*. — Kod Hektorovića i Lucića ređe: *čînmo* (Hekt. 1579), *recmo* (222).

To isto nalazimo u part. prez.: *govôrec, mîslec, pišuc, spęc, hōdec, víčuc*. Hekt. i Luc. mešaju prema potrebi stihā: *upravļajuć* (Hekt. 1579), *sideć* (1509), *besideć* (1510), ma da i ovo može biti morfološki pojav.

¹⁾ Isp. Milčetić: Čakavština Kvarnerskih otoka (Rad 121, str. 105—107).

²⁾ Isp. Белић: Зам. по чак. гов., Изв. XIV (1909), knj. 2.

Izgubiti glasi *zɡubît* kao na Kvarn. Ostrvju; isp. *shôđñidon* m. *ish-*; rosikati kaže se *rôskot*; oskoruša glasi *skôruša* (Grabļe, Brusje, Hvar, Poļica, Vrisnik, Pitve) sa redukcijom; ali *uskôruša* (Vrbañ, Zastrazišće).

Na celom ostrvu se reducira *i* u reči mati: *mât*. U Starom Gradu slušamo: *ovuôd, tuôt, guôr, duól* opet sa *z* mesto *iz*. Kuñati se veli *kjât*. Reči: ovako, onako i koliko, toliko često glase u svim mestima sa redukcijom *o:vâko, nâko, kôko, tôko*.

10 *Kontrakcija vokala*. Prebući se kaže *probúc se*. Brojevi dvadeset i trideset u vezi sa jedan do devet kontrahuju katkada tri sloga u jedan: *dvôst i jedôn, dvôst i dvo, trîst i šest, trîst i osam*.

Reč *pojas* glasi *pôs* ili *pâos*.

11 *Dodavañe glasova*. Glagol hteti glasi redovno *itît*, ali se čuje i *ičît* (Jelsa, Vrisnik, Poļica, Zastrazišće). Na početku nekih reči, koje se počinu vokalom, stavļa se glas *j*, a osobito to biva, ako je pred tom reči predlog *u*: *jústa, jñh, jñeva* (Dol), *jôko, ù joko, u jogônj, u Jovñma(n), u jñme, jôgla, ù juho, u jústa, u Jâfriku* (Dol, Grabļe), *u Jamëriku, u Jitâliju* (Dol): *lša je u Jâfriku* (Grabļe); *maôli mi je stâvi pârst u jústa* (Vrbañ).

„Opet“ može glasiti *jëpet* i *jëpeta*. Neke reči primaju na zapadu ostrva spreda novi vokal: *îspis, is, ik; is ôcen, is Ivânon; ik brâtu, ik sestri* možda pod uticajem naporedne upotrebe *z* i *iz* (*z* je došlo iz zapadno-čakavskih dijalekata).

B Suglasnici

12 Glas *l* ne prelazi na kraju sloga ni na kraju reči u *o*, nego ostaje nepromeñen: *vârtal, dëbel, pôl, stolâc* g. *stolcâ, stôl, vôl, kôlâc* g. *kôlca, cidîlce* g. *cidîlca*. Ovo vredi za imenice i prideve, ali ne za participe perf. II. U ovom se glagolskom obliku čuva, iako ne dosledno, *l* na kraju nom. sing. m. roda u Starom Gradu najbolje; u Dolu, Brusju, Grabļu i Hvaru nešto mañe, a u ostalim mestima osobito prema istoku, nikako: *govorîl, pisôl, hodîl, bîl* (Stari Grad) *govorî, pisâo, hodî, bî* (Vrbañ, Svirče, Vrisnik...). Kod mlade generacije opaža se da u ovom slučaju glas *l* nestaje u svim mestima. Imenica *dolâc* glasi u gen. *dôca*, dat. *dôcu* (Vrbañ, Svirče, Vrisnik, Pitve, Vrboska, Jelsa, Zastrazišće) uz redovan prelaz *o* u diftong *uo* u već spomenutim mestima. U drugim mestima ostrva *l* dobro se čuva u ovoj reči.

13 Naše *đ* daje u ovom govoru *j*: *rōjen, rojēhe, mlāji, slāji, prēja, mēja, gōsposji, arjā*. Ovo se opaža i u rečima talijanskim: *jōrno* (giorno), *jakēta* (giachetta). Ali imamo u više mesta i novo *dj*: *svādjen, grādjanin, nasōdjen, ukrādjen, vīdjen*... dobiveno pod uticajem štok. dijalekta, ali je mnogo mekše od štok.¹⁾, te se gotovo razabira u govoru sinteza glasova *d+j*: *rōd'en, svād'en: ovā stvōr je nōd'ena na pātū* (Stari Grad); *ovō je mijōr i devel stō i dvōdeset i ōsmo godišće pōsli(n) rojēho Isūkarstova*.

Prema štok. *žđ* (od *zđj-*) imamo *žj*: *grōžje i gvōžje*, u Brusju: *grōzje*. — Dažd glasi *dōrž*²⁾ ili *dāorž* gen. *daržā i daržjā* (Stari Grad, Dol, Vrboska, Jelsa, Zastrazišće). Svađa glasi *svajbā* (*svājba*: Vrbañ).

14 Praslovensko *stj* i *skj* (*sk* ispred *e* i *i* glasova) glasi u ovom govoru *šč*: *godišće, ščeta, prišč, ščóp, ščēdīt, ščipāt, gūščerica, kliščā, joščić* (Stari Grad). Ono koje je nastalo od *čt* daje *št* kao u štokavskom: *poštēn*, ali *nīšta* i *nīšće* (Stari Grad); *štovāt poštēne, ūšte* (učite), *mūšte, skāšte, vište*. U Hektor. još nalazimo *čt*: *počtenje* (Rib. 6), *počtovat* (178). U „Statutima“ imamo to isto u svim slučajevima: *Triščino Borje, Lovišće, Bobovišće, Rapišće*. Hektorović ima isto: *Eaščina, skupščina, jošće*.

15 Primarno i sekundarno *ć* izgovara se na celom ostrvu veoma umekšano, kao rusko *č*³⁾ po čemu se čakavci jako razlikuju od štokavaca i kajkavaca: *nōt' t'āt'a*.

Tj prelazi uvek, svakako pod štokavskim uticajem, u *t'*: *brāt'a, prūt'e, trēt'i*.

Glagol *ići* sam se ne upotrebljava; složen sa predmetkom glasi *dōt', nōt', izōt'*, a u prez.: *dōjden, nōjden izōjden* kao i u drugim čak. dijalektima.

Glas *t'* ispred grlenih konsonanata, a katšto i ispred drugih prelazi u *j*: *vōjka, pripēt'ak* g. *pripējka, ispēj krūh*, ali i *ispēc krūh* (Vrbañ).

16 Staro *ļ* prelazi na celom ostrvu u *j*: *jūdi, sprōvjāt, žēja, jūt, jūbica, prijatej, jābīt, nedīja, vōja*. U „Statutima“ i kod Hektorovića još je svuda *ļ*; ad 1) *Smričevo poļe, Poļica*; ad 2) *zemļi, ļubavi, boļe, voļe, sabļu, ļudi*. — Osamļena je pojava u „Statutima“ *zemja*.

Grupa *laj* još se u nekim slučajevima čuva: *vesēl'je, pristōl'je. Dōl'janin, obīl'je*.

17 Palatalni glas *ñ* i grupa *nj-* izgovara se jednako: *stōñe, obećōñe, ñegōv, zlamēñe, korēñe, imōñe*. Ovaj glas ispred nekih konsonanata gubi svoju palatalnost: *jōnca* (nom. s *jāñac*). Mesto *gn* imamo *gñ* u rečima: *gñōj gñūsān, gñūsobā*, a mesto *zn* disimilacijom *zl* u rečima: *zlāmen, zlamēñe*.

18 Konsonanti *d* i *t* postaju pred drugim konsonantima *l* u svim mestima ovoga ostrva sem u Grablju i Zastrazišću: *olgovorīt, pul crkve, pūl poja, pōlpis, dobīlka, olgojīt, slōlko, pōlkova, olkāt; ne čini nīšta pōl Bogon*¹⁾. Ispred *r* i *l* to ne biva: *odrēc se, ōdreka, pōd rot; odlomīt*. U Grablju i Zastrazišću dolazi u gornjim slučajevima *j* mesto *l* bez izuzetka: *pōjpis, pōjkova, dobijka, ojgojīt, ojgovorīt, krōjki: sāj ču dōc, slājkostī, pūj doma, pōj kosu, pētāk* gen. *pējka*. Jedino u reči *lutka* čuje se na celom ostrvu *j* mesto *l*: *lūjka*. *D, t* se redovno gubi ispred afrikate *c*: *ōca*..., ali može i ostati uz promenu kao gore: *sūlca, gūlca*, (nom. *gūdāc* — prasac); *sviēlca* (Stari Grad Dol, Pitve) inače *svēca*.

19 *M* na kraju reči, ali samo u nastavku, prelazi u *n*: *govōrin, skāčen, pišen, rukōn, nogōn, čovīkon, jednīn, dvojīcon, Pētron, sūncen*; ali *sōm* (ipse), *dim, Adōm, grōm, srōm*. Kako je došlo do ovoga — *n*: da li morfološkim putem ili uticajem drugih dijalekata — može pokazati samo uporedno proučavanje ovog govora sa drugim.

Mn biva ka što disimilacijom *vn*, na pr.: *sedavnāste, gūvno, slōvnica, tāman, tavnā, tavnō* (zločest).

M ispred grlenih glasova daje velarno *m*, a ispred zubnih i *c, č, č-n*: *momāk* g. *močkā* i *mōčka, mōrci, pōntīt, osandesēt, brīnce*. Predlog *mimo* glasi disimilacijom *nīmō*; *kurva* glasi *kūrba*. Mesto *zipka* u svim mestima sem u Hvaru, Brusju, Jelsi i Poļicima imamo: *zīvka*, a u ova četiri metatezom: *zīvka*. Općina se obično kaže *ōvcīna*, ali i *ōfćina, ōfćinski* (Svirče, Vrbañ) *Krilo* glasi *hrelō* ili *frelō*. Prema *mn* imamo *ml*: *mloštvo*.

20 Grleni glasovi ne meñaju se u piskave onako redovno kao kod štokavaca. Starija generacija čuva tu izmenu još prilično dobro, ali mlađa baš nikako: a) *nozī, rūcī, u jāsī, junōcī; vūci te izlī; tō sur krīvi svīdōcī; pōmorlī su svī kolicī*; b) *nogī, rūkī, svīdokī*. — Kod Hekt. je promena dosledna: *u ruci* (231), *na rīci* (315); *svi kolicī* (316), *majci* (553) U Vrbañu i mlađi i stariji dobro vrše izmenu.

Ovi se glasovi pred zubnima pretvaraju u *j*: *nōjta, lōjta, dojtūr*.

¹⁾ Isp. O. Broch: Slavische Phonetik, § 187

²⁾ Isp. u češ. jez. O. Broch: Slav. Phon. § 35.

³⁾ Isp. O. Broch: Slav. Phon. § 187.

¹⁾ M. Kušar: Rapski dijalekat, Rad 118, 5.

H se izgovara oštro kao u nem. jeziku *ch*: *kühot, hlödno, grüh*.

U Pojicima, jednom delu Vršnjika i jednom delu Zastrazišća čuje se zamena glasa *h* sa *f* i obratno: *küfot, muřä, fütit, püřät, freld, küfiña; farvótski* (hrvatski) (Hvar); *Hilip, hino, kahä*.

Hv daje *f*: *fölä, föřen, zaföřit*, ali u Starom Gradu i Dolu ostaje nepromeñeno: *hvö!ä, hvöřen Isüs, zahvöřit, pohvöřit; Hvör, hvoränin*, što inače glasi u svim ostalim mestima ovoga ostrva: *För, föränin* i što je u ovoj reči dobiveno analogijom (prema *hvala*: *fala* — dalo je i *Far* — *Hvar*).

G, k se ispred *d* meñaju u *j*: *mejdön, bojdänüša* (ime jedne loze); *svajdöñi* (*krüh näš svajdöñi*); *İša je na Idiñ, İša je put Idiña*.

Galeb glasi *käleb*, a pečurka: *pečürva* kao i u drugim čak. dijalektima.

21 Čr — ostaje i u ovom čak. dijalektu neizmeñeno: *čöran, čarñen*. Glas *č* je u gradu Hvaru zameñen poznatim mletačkim uticajem glasom *c*: *cö, mücät, cinřt, cöran, cüdo, řicica, pecen, covčji*. Isto tako grad Hvar ne poznaje ni čistih glasova *ž, š*, ni *z, s*, nego se čuju glasovi koji su na sredini između jednih i drugih *ž, š*, no ipak se u govoru razabira kada je taj glas nastao od palatalnog, a kada od sibilantnog glasa: *ženä, žimä, vazést, řinoč, řünce, řüma, zemjä, řekärva, řenića, zovęš*. Ovaj sam pojav zabeležio i na Jelsi. Istražujući ga do kraja doznao sam da su te promene glasova *č, ž, š, z, s* ograničene na nekoliko veoma starih osoba iz trgovačkih familija u donjem delu mesta. Čini se da je taj pojav nekada bio rašireniji, u familijama na koje je mogao više uticati talijanski jezik. U težačkim familijama toga nema. Čuo sam u Jelsi ovu staru izreku, koja će poslužiti kao primer uspomene na taj pojav: *Zienska je žüc zmajé ot-rovnjâce, kojä, kad ujidë cejadüna, otrüje kär covčju*. Ovaj pojav nalazimo u Visu, Trogiru, Rabu, u Milni na Braču i po Kvarnerskim ostrvima¹⁾. *Škriña* glasi *skriñna*, a glagol *resiti* na zapadu *reřit* (jamačno prema *resiti* — *reřen*).

22 Grupa *čk* kao obično u čak. dij. prelazi u *šk*: *mäška, gärški, mletäški, čöřčäk*, gen. *čöřška, bröški, rüška, kvöška, težóški*. To nalazimo još u „Statutima“: *Mala Garška*.

23 Za grupu *tsk* (*dsk*) imamo *sk*: *harvóski, üskot*, (uckati), *pęste, ręste*, ali *gospöjski, gospöjstvo* i *gospojski, gospojstvö, starogröjski*. U Hektor.: *grajski* (Rib. 28).

¹⁾ Isp. o tome specijalno ispitivanje d-ra M. Maleckog: *Čakawizm* (1929).

Pred *c* mesto *s* imamo *j*: *prójca, rajcväst se i rascväst se*, a *z* ispred *s* (*z*) *š, ž*: *ijsřč, rajsřč, rajšřit, rajsükät, rajžälit*, ali i *rašřit, rasükät, ražälit*.

Skupina *sm* glasi *cm* u reči: *cmij* (smije).

24 *Otpadañe suglasnika*. Zatvorni se glas ispred zatvornog, tesnačnog i ispred afrikate gubi: *čelä, řenića, řeniřni, sovät, řič, řica, řicica*, (Hvar): *dí, kö, nomöj ga sovät* (Dol): *litos je sküpä řenića* (Grablje).

I iz drugih se konsonantskih grupa reducira jedan suglasnik na početku, u sredini i na kraju reči: *v* — *sëkar, sekärva, sarbřt, kör*, ili *kär, čöřčäk, čarčřt i čöřčät* (Vrbañ); *d* — *gärdan, gärna, gärno i gärdan, gardnä, gardnö, poplät*; *b* — *zést, zévst* (Vrbañ), *pozést nazést, klüko i klülko* (Vrbañ); *đž* daje *ž* ili daje *j* pred zvučnim *b*: *saržbä, sarjbä* (Vrbañ): *kakö je gärno ovö ditë* (Hvar): *ispöl mi je poplät ol postolä* (Stari Grad), *donëš mi jednö klülko preje* (Vrbañ), *čöřčäk čarčř na borü* (Brusje), *čarčäk lipo čarčř* (Zastrazišće), *čarčiej* (St. Grad, Dol). Pridev *svemoguč* glasi u većini mesta: *samoguč*, tako da mu je u osnovici, po svoj prilici, *sva moguč* (pl. mesto sing.). *Vařda* glasi *vöda*, u Vrbañu: *vajöda* prema *vařada*. Izvorno *ž* imamo u *žerät i žeröne*: *nečëš da lavuröš, mä si döša na žeröne* (Grablje); *gřiva* (Vrbañ, Vrboska) < *gřiva* inače *gřva* po čitavoj sredini ostrva, a od Dola prema zapadu ta se reč ne čuje nego *pečürva*. Predlozi *povrh* i *navrh* glase: *pövar* i *nävar*.

25 *Sekundarni suglasnici*. Zadržavanje prelaznih suglasnika dosta je česta pojava u ovom dijalektu: *jüsta, zdrřt, zdril; nindar* (mesto nigda) i *nidor, nindar* (Vrbañ); *nidir; ovin* (nom. sing. pok. zam.), *tin, onin* (St. Grad, Dol) imaju *n* umetnuto ili dometnuto raznim načinom; isp. *i venzir* (vezir) u *Hvaru*.

U dat., lok. i instr. plur. svih reči koje se sklañaju imamo na kraju sekundarno *n* dobiveno disimilacijom od *m* ili ñegovim položajem na kraju reči: *pöjiman, jüđiman, döbriman, oniman, dvřiman, parvřiman*. Ovo sekundarno *n* čuva se na južnoj strani ostrva od Hvara do Dola i St. Grada, gde se najbolje čuva, dok se prema istoku gubi, a nikako se ne čuje u Vrbañu i Svirčima.

Sekundarno *h* od zamenica i prideva domeće se na celom ostrvu u gen. plur. imenica — i deklinacije: *köstih, pütih, jüđih*. U Dolu se govori: *goriköja* (gore), *doliköja* (dole) sa dodatim partikulama.

26 *Metateza konsonanata*. Na zapadnom delu ostrva za *zipka* kaže se *zíkva*, a prema istoku *zřvka*. *Ořica* glasi *zřica*; u Vrbañu: *žřica i řřica*; *vridřica* (vedrica), *grävön* (gavran); u Vrbañu *grävran* i *gävran*. Predlog među glasi *mëu*, a često i *üme*, ali i *mëju*: *izgubil se je üme küće* (Brusje).

C Akcenat i kvantiteta

27 Akcenatsko pitaње u našem jeziku najzamršenije je pitaње, jer se iste reči u jednom kraju naglašuju na jedan način, a u drugom na drugi. Taj je slučaj i na ovom ostrvu. Sa istoka prodire u susjedstvu štokavštine pomalo štokavski akcenat, bar u nekim oblicima, a i inače se opaža pomalo uticaj štokavske akcentuacije na celom ostrvu. Svakako je sigurno da u dijalektu ovoga ostrva imamo tri akcenta. Prva dva su jednaka štokavskim istim akcentima, dok se treći uzlazni akcenat razlikuje od štokavskog istoimenog akcenta, jer je uspon kod њega mnogo veći nego u štokavskom, a inače se opaža jaki zavoj na svršetku tako naglašenog sloga osobito u gen. sing. imenica ženskoga roda kao: *ženā* gen. *žené*, *vodā* gen. *vodé*. Ovo vrijedi naročito za dijalekat Vrbaņa i donekle Zastraišća. Ovaj uspon i jaki zavoj pri svršetku uspona u Vrbaņu veoma lepo karakteriše sam narod ovoga kraja govoreći: „*Varbāņani čūdo zavījū (zavijedū) jazīkon u gōvoru.*“ Ovaj tipični čakavski akcent tako je omiļen u Vrbaņu, da ga oni upotrebljavaju i tamo gde uopšte nije potrebno i gde mu nije mesto. Čuo sam od jedne žene ovu rečenicu: *Ovā mojā maōla ča hočē, hōće*. Beležeci druge osobine čuo sam još više ovakvih primera, ali ih nisam zabeležio, jer mi žene, od kojih sam ih slušao, nisu htele ponoviti rečenicu, ili bi je pri ponavljanju drukče izgovorile.

Pored triju gore označenih akcenata svako će zapaziti u ovom radu još jedan akcenat i to $\hat{}$. To je isto uzlazni akcenat kao i $\acute{}$. U beleženju svakako je potrebno razlikovati ga od $\acute{}$ akcenta, jer se pod њim vokal *a* nije razvio u *ao*, niti u *o*, nego se izgovara posve čisto kao i kratki vokal *a*. On se najčešće nalazi na osnovnom slogu, nešto ređe na slogovima u sredini reči, a ni u kom slučaju na krajnjem slogu. Za њ veli profesor Rešetar da se nalazi samo na vokalu *a* i da je taj vokal *a*, po њegovu zapažanju, pre poludug (mittelang) nego dug¹⁾. Na њemu se nalazio u štok. dijalektu i kod severnih čakavaca $\hat{}$. Ovim Rešetarovim tumačenjem bio sam i sam još kao apsolutni filozofije doveden u zabludu pri obrađivanju dijalekta mesta Brusja²⁾. Obišavši kasnije celo ostrvo, uverio sam se i sam da se takav akcenat nalazi doista samo na vokalu *a*. No nikako se ne mogu složiti sa Rešetarom da bi taj vokal *a* bio mañe dug od koga drugog dugog vokala na kome se nalazi $\acute{}$ akcenat. Šta-

¹⁾ Rešetar: Alter steigender Akcent in Serbischen, Archiv XVII. (195—196).

²⁾ Јуж. Фил. VI 189.

više vokal pod ovim akcentom možda je i nešto duži od onoga na kome je $\acute{}$ akcenat, jer je uzlazna intonacija ovoga akcenta na celom ostrvu još tipičnija od intonacije $\acute{}$ akcenata¹⁾. On je veoma omiļen na celom ostrvu, ali najvećma u Vrbaņu, Svirčima, Sv. Nedelji, Vrisniku i Pitvama, pa se on u ovim mestima, a osobito u Vrbaņu čuje i stalno upotrebljava tamo gde na zapadu ostrva imamo $\hat{}$ akcenat kao i kod severnih čakavaca. To se najbolje vidi kod glagolskih oblika naročito drugoga razreda treće vrste, tipa a) pete vrste i šeste vrste. Osobito se ističe u part. perf. II. Ovo je noviji akcenat čitavoga ovoga kraja, koji još nije ni ustajen. Samo na zadnjem slogu može biti $\hat{}$ akcenat na vokalu *a*, a u sredini reči obično je $\hat{}$ mesto $\hat{}$.

Na istoj reči može biti dvojaki akcenat u istom mestu na primer: *mladič* i *mladić*, *pasā* i *pāsa* (psa). Ima skupova imenica koje u nekim mestima imaju uzlazni akcenat, a u drugim silazni na istom slogu i u istom padežu, na pr.: *Kōtā*, *Lākrā*, *Lūcā*, *Mōndā*, vok. sing.: *Kōta*, *Kūkra*, *Lūca*, *Mōnda* (Hvar, St. Grad, Dol, Vrboska, Jelsa); *Kōte* (*Kāote*), *Mōnde* (*Māonde*), *Lūce*, *Lūkre* (Vrbaņ, Svirče i sva ostala mesta na ostrvu), a može biti i kao nominativ: *Kōtā*, *Mōndā*, *Lūcā*.

Važne su pojave u akcentu genitiva sing. imenica ženskoga roda sa akcentom na nastavku, a sa dugim korenitim slogom. Ove imenice u gen. sing. mogu imati u raznim mestima trojaki akcenat. U Vrbaņu, Svirčima, Sv. Nedelji, Poljicima i veoma retko u Vrisniku ostaje u gen. sing. na prvom slogu dužina, a na kraju je brzi akcenat, no ipak ne izrazito brz kao u nominativu, nego nešto slabiji, te se čini da pomalo prelazi na prvi slog: nom. sing. *dūšā* gen. *dūšē*, *brāodā* *brāodē*, *vaorbā* - *vaorbē*, *tūgā* - *tūgē*, *Maōrā* - *Maōrē*, *Maōndā* - *Maōndē*, *Kaōtā* - *Kaōtē*, *Lūcā* - *Lūcē*. U St. Gradu, Dolu, Vrboskoj i Jelsi dužina na prvom slogu pred dugim akcentom pokraćuje se i gotovo sasvim gubi: *glōvā* *glōvīe*, *rūkā* - *rūkīe*, *brōdā* - *brōdīe*, *snōga* - *snogīe*, *vōrbā* - *vorbīe*, *divnā* - *divnīe* (devojka), *Mōndā* *Mōndīe*, *Lūcā* *Lūcīe*. To nalazimo i u Hvaru, ali se zadržala i vidna dužina na korenitom slogu: *glōvā* - *glōvē*, *brōdā* - *brōdē*, *Kōtā* - *Kōtē*, *Mōndā* - *Mōndē*. U drugim mestima kao i u Vrisniku nalazi se u gen. sing. na nastavku uzlazni akcenat, a dužine pred њim nema: *Mōndā* - *Mōndé*, *Kōtā* - *Kōté*, *glōvā* - *glōvé*, *divnā* - *divné*, *kūmā* - *kūmé*, *sridā* - *sridé*, *dūšā* - *dūšé*, *zimā* - *zimé*, *petā* - *peté*. U Grablju, Pitvama i Zastraišću osobito se primećuje skraćivanje osnovnog vokala,

¹⁾ Isp. i Belića op. cit. 17.

pa čujemo: *glōvā-glavé, brōdā-tradé, glōvñā-glavñé, Mōndā-Mandé, Kōtā-Katé, Mōrā-Maré*. Ako se na diftonzima *ao, uo i ie* nalazi akcentat $\overset{\circ}{}$ ili $\overset{\prime}{}$, primetio sam da se uvek nešto jače ističe onaj deo diftonga koji je nosilac akcenta. Redovno je nosilac silaznog naglaska prvi deo diftonga, a nosilac uzlaznog drugi deo. Ovo se daje objasniti i samim tumačenjem o intonaciji $\overset{\circ}{}$ i $\overset{\prime}{}$ akcentata¹⁾. Malo se teže snaći u onim slučajevima na pr. u Starom Gradu gde $\overset{\prime}{}$ akcentat na kraju reči pokazuje sklonost da vremenom pređe u $\overset{\circ}{}$ ²⁾.

Vrlo je važno za akcentat ovoga ostrva spomenuti da se akut u sredini reči čuva u svim mestima jednako. Na kraju reči čuva se veoma dobro na istoku, ali najbolje u Vrbaću. U primorskim mestima Jelsi, Vrboskoj i Starom Gradu već nije svagde onakve intonacije kao u Vrbaću. U Brusju i Grablju možemo katkada primetiti da je više ravan nego uzlazan. U samom gradu Hvaru u velikoj većini slučajeva naročito kod mlađe generacije prešao je u silazni, a na ostrvu Visu, koliko sam mogao razabrati, nema više na kraju reči uopšte uzlaznog akcenta, nego je prešao u silazni.

Još je karakteristično za ove dijalekte da je dužina, koja nikada ne stoji iza akcenta nego ispred njega, takve prirode da više naliči na uzlazni akcent nego na dužinu, jer se pri kraju dužine glas nešto peñe. Katkada je čovek u neprilici da odredi šta je akcent, a šta dužina. Pomaže nam jedino ta činjenica da posle akcenta nema dužine. Ako su dužine nekada i postojale, one su se vremenom skratile.

Dužina se može naći u Vrbaću i u mestima istočno od njega ispred $\overset{\wedge}{}$ akcenta. To vidimo u glagolskim oblicima pete glagolske vrste: 3 l. prez.: *raojāju, vaojāju* (vaļaju); particip prez.: *raojājuć, vaojājuć*; part. perf. II: *raojāo - raojāta raojāto, paorāo-paorāta-paorāto*. Kako se ona ponaša pred drugim dugim akcentima, pomeno sam na str. 15.

Za akcente $\overset{\circ}{}$ i $\overset{\circ}{}$ ne vredi pravilo štok. dijalekta da mogu stajati samo na prvom slogu. Oni mogu biti na svakom slogu. Stara akcentuacija sačuvala se još veoma dobro kod imenica ženskog roda: *kozā, rūkā, vodā, ovcā, vrućinā, igrā, ženā, maglā, lozā, zemjā, sestřā*. Akcentat na kraju reči sačuvalo se i u gen. sing. istih imenica: *kozé, ruké, vodé, ovcé, vrućiné, igré, žené, maglé, lozé, zemjé, sestřé*. Stari akcentat se čuva i u gen. plur.: *sinóv, brodóv, libór, mihóv, vukóv, volóv*.

¹⁾ Leskien: Gramm. der serb.-kroat Sprache §§ 216 i 217.

²⁾ Kada je ovaj rad već bio gotov, video sam da prof. A. Belić govori o ovim pojavima u napred pomenutoj studiji, Glas CLXVIII, str. 14.

³⁾ A. Белић: Зам. §§ 26 i 170 i Акц. студије, стр. 8.

U infinitivu se takođe veoma dobro čuva stari akcentat: *govorīt, mūčāt, pītāt, pripovidāt, zapovidāt, pīsāt, tūžīt, sūdīt, zaklāt, promīnīt*. Još ću spomenuti da se dosta dobro čuva prenos akcenta na predlog, što se kod nekih štokavaca pomalo gubi: *īša je nā more; pō Boga, zā Boga, ū more; dōšal je dōma zā vragā; īša(l) je pūl poja; māt jī trī pūtā nā don; otāc je īša(l) ū grod; sestřā će otputovāt ū sřidu; obīšili smo grōzje pōl pod; čā je ōl Boga, slāje ōl meda; dāću ti jednū ū glōvu*. Na dvosložne i višesložne predloge veoma retko prela i akcentat sa imenice: *Otāc je īša ūza škoj* (ostrvo).

Sve ostale akcentatske pojave, a osobito slučajeve gde se vidi uticaj štokavskoga akcenta i gde je akcentat kojega mesta ili čitavog ostrva jednak sa štokavskim spomenuću uvek posebno kod pojedinih oblika. Ako nije posebno spomenuto mesto, onda neki oblik, glasovni ili akcentatski pojav vredi za sva čakavska mesta na ostrvu.

Što se tiče teoriske i istoriske strane ove akcentuacije, o tome će čitaoci naći sve što treba u napred pomenutoj raspravi prof. A. Belića *О чакавској основној акцентуацији* (Глас CLXVIII, 1935). Ali ipak moram pomenuti jednu karakterističnu osobinu svih ovih dijalekata. Kada se " ma kakvog porekla bio duži u ovom dijalektu u t.zv. jakom položaju (na pr. *stārac: stōrca, negōva: negōv* i sl.), onda se ne ne dobiva $\overset{\prime}{}$ — kao u severnočakavskim govorima, — već $\overset{\wedge}{}$ (isp. kod Belića op. cit. 18 i daļe).

D Oblici

Deklinacija imenica muškog roda

28 Jednosložne sa kratkim akcentom na prvom slogu:

N. <i>mīš</i>	<i>mīši</i>
G. <i>mīša</i>	<i>mīš (mīših)</i>
D. <i>mīšu</i>	<i>mīšima(n)</i>
A. <i>mīša</i>	<i>mīše</i>
V. <i>mīšu</i>	<i>mīši</i>
L. <i>mīšu</i>	<i>mīšima(n)</i>
I. <i>mīšon</i>	<i>mīšima(n)</i>

Veoma je malen broj jednosložnih imenica muškoga roda koje imaju ovaj akcentat: *bīk — bīka, krūh — krūha, lūk — lūka, tīc — tīca, zēt — zēta, brāt — brāta, māk — māka, pārst — pārsta, plāč — plāča*.

Mnogo ih više ima koje imaju u nom. sing. ^ dobiven ili dužećem u poznatom položaju starog kratkog akcenta ili našeg kratkog ili skraćenog. U genitivu plurala takode je ^ akcenat na prvom slogu: *brōd — brōda — brōdih i brodōv, čir — čira — čirih, đim — đima — đimih, grōm — grōma — grōmih, led — leda — ledih, lōj — lōja — lōjih, nōs — nōsa — nōsih, plōt — plōta — plōtih, pōd — pōda i podā — pōdih, pōst — pōsta, pōt (znoj) — pōta i potā (Vrbañ), rōg — rōga — rōgih, sir — sira, smōk — smōka, škōj — škōja — škōjih (ostrvo), vōñ — vōña — vōñih, zvōn — zvōna — zvōnih; dlōn — dlōna — dlōnih, krōj — krōja — krōjih, rōj — rōja, tōst — tōsta.*

U lok. singulara ove imenice imaju obično ^ akcenat na nastavku: *u brodū, u ledū, u nosū, na plotū, na podū, u potū, u rodū, na rogū, u smokū, na škōjū; ali samo u čiru, na đimu, u mēdu, u siru i dalje samo: na dlānu, na krāju, u rāju, na tāstu.*

29 Jednosložne imenice sa ^ akcentom na prvom slogu koji se čuva na istom slogu sem u lokativu singulara i dativu, lok. i instr. plurala:

N. zūb	zūbi
G. zūba	zūb (zūbih i zūbih)
D. zūbu	zūbīma(n)
A. zūb	zūbe
V. zūbe	zūbi
L. zūbū	zūbīma(n) (zūbih)
I. zūbon	zūbīma(n)

Ovakvih imenica ima veoma mnogo: *brōv — brōva — brōv, brūs — brūsa — brūsih i brūsih, būs — būsā — būsih, cvit — cvita — cvitōv, črip — čripa — čripih i čripih (crep), dōr — dōra — dōrōv i dōrih, kūs — kūsā — kūsih i kūsih (komad), list — lista — listōv i listih, sīn — sīna — sīnōv — sīnih i sīnih, sōd — sōda — sōdih i sōdih, sōrp — sōrpa — sōrpih (srp), strōh — strōha, sūd — sūda — sudōv sūdih i sūdih (posuda), svit — svita, vlōs — vlōsa — vlōs i vlōsih, vrōt — vrōta — vratōv — vrōtih i vrōtih, vūk — vūka — vukōv — vūcih, zēc — zēca — zēcōv — zēcih i zēcih.*

Lok. sing. glasi: *na brōvū i brōvu, na brūsū, u būsū i būsū, na cvitū i cvitu, na čripū i čripu, na dōrū, u kūsū, u listū, na sōdū, na sōrpū, u strōhū, u svitū, u vlōsū, na vrōtū, o zēcū, ali samo na sīnu, na vūku.*

Dosta imenica imamo koje su imale akcenat na završetku, pred kojim je bio kratak slog:

N. čēp	čēpī
G. čēpā	čēpōv i čēpīh
D. čēpū	čēpīma(n)
A. čēp	čēpe
V. čēpe	čēpī
L. čēpū	čēpīma(n)
I. čēpōn	čēpīma(n).

Još više ih ima sa dužinom ispred akcenta na korenitom slogu:

N. pūt	pūtī
G. pūtā	pūtīh
D. pūtū	pūtīma(n)
A. pūt	pūtē
V. pūte	pūtī
L. pūtū	pūtīma(n)
I. pūtēn	pūtīma(n)

Drugi primeri ovoga tipa jesu: *Bēč — Bēčā, dīl — dīlā — dīlih, grīh — grīhā — grīsth, krīž — krīžā — krīžih, krōj — krōjā — krōjih (kral), lūč — lūčā — lūcih, mlīč — mlīčā — mlīcih, mūl — mūlā — mūlih (mazga), nōž — nōžā — nōžih, skūt — skūtā — skūtīh, smīh — smīhā, spūž — spūžā — spūžih (puž), sūd — sūdā — sūdih (iudicium), šcōp — šcōpā — šcōpīh (štap), trūd — trūdā — trūdih (posao), žmūl — žmūlā — žmūlih, žūj — žūjā — žūjih.*

30 Dvosložne imenice sa nepomičnim akcentom na prvom slogu:

N. gūšcer	gūšceri
G. gūšcera	gūšcerih
D. gūšceru	gūšcerima(n)
A. gūšcera	gūšcere
V. gūšcere	gūšceri
L. gūšceru	gūšcerima(n)
I. gūšceron	gūšceriman

Ovakvi primeri jesu: *gōvor — gōvora, lok. sing. gōvoru i gōvorū, grūmen — grūmena, mīsec — mīseca, lok. sing. u mīsecu i mīsecū, gen. plur. mīsecih, ōblok — ōbloka, rībor — rībora, sōkol — sōkola, škrobūt — škrobūta (neka trava); bīskup — bīskupa, kōren — kōrena, ōtrov — ōtrova (štok. bez dužine).*

Akcentat ^ može biti i na zadnjem osnovnom slogu u svim pa-

dež ima: *Božič-Božica*, gen. plur. *Božičih* i *Božić* (dan rođenja Hristova), *čovik-čovika*, *jazik-jazika*, *kapot-kapota*, *paršut-paršuta*, *tarbüh-tarbüha*, *unük-unüka* (u štok. ' akcenat); *otök-otöka* (štok. ')).

Dvosložne imenice mogu imati akcenat i na završetku sa dužinom ispred sebe u svim padežima sem u genitivu plurala: *frator-fra-törä* (samostan), *hajduk-hajdukä-hajdućih* i *hajdukov*, *jaruh-jarühä ja-rusih* i *jaruhov* (jarac), *klobük-klobükä-klobučih* i *klobúkov*, *konól-konölä-konólih*, *kopóč-kopóčä-kopóčih*, *mahir-mahirä-mahirih* (veliki mesarski nož), *maškin-maškinä-maškñih*, *oltör-oltörä oltörih*, *venzir-venzirä-venzirih*; *postöl-postölä-postölih*.

Deminutivne imenice muškoga roda na *-ić* zadržavaju akcenat gen. sing. na istom slogu u svim padežima: *ditlic-ditlića*, *jančića* i *jönčić-jönčića* (u čitavoj sredini ostrva), *kozičić-kozičića*, *križčić-križčića*, *kusičić-kusičića*, *libričić-libričića* (knjižica), *mijčić-mijčića* (meščić), *mirčić-mirčića* (ziđić), *mjščić-mjščića*, *nđjčić-nđjčića*, *pīplīčić-pīplīčića* (pile), *pōtičić-pōtičića*, *prajčić-prajčića*, *putīčić-putīčića*, *stolīčić-stolīčića*, *sudīčić-sudīčića*, *volīčić-volīčića*, *zubīčić-zubīčića*; *gārličić-gārličića*, *pārstīčić-pārstīčića*, *vārčīčić-vārčīčića*; *lōjtičić-lōjtičića* (laktić).

Veoma su retke dvosložne imenice sa nepostojanim *a* koje zadržavaju isti akcenat na korenskom slogu: *Pēfar-Pētra*, *sēkar sēkra*; *vārtal-vārtla*; *frōtar-frōtra*, *libar-libra*, gen. plur. *libör*, *lōkat-lōjta*.

Imenice sa nepostojanim *a* obično zadržavaju akcenat na istom slogu, ali je promeñen u gen. i dalje zbog položaja pred sonornim konsonantom u $\hat{}$ prema osobinama ovoga govora. Kod severnih čakavaca, i to na kopnu, u ovom se položaju dobiva '1).

- N. *pālac pōlci*
- G. *pōlca pāloc* i *pōlcih*
- D. *pōlcu pōlcima(n)*
- A. *pālac pōlci*
- V. *pōlče pōlci*
- L. *pōlcu pōlcima(n)*
- I. *pōlčen pōlcima(n)*

Ovamo još spadaju ove imenice: *čaval-čövla* gen. plur. *čavól* i *čövlīh*, *jāval-jövla-javól* i *jövlīh* (đavo), *Pāval-Pövla*, *stārac-stōrca*, *tānac-tōnca*; *Jūraj-Jūrja*, *mļīnac-mļīnca-mļīncih* i *mļīnoc*, *vēnac-vēnca*.

Akcenat bi imao biti na svršetku reči, ali je kao u štokavskom

1) Isp. A. Белић: Зам. по чак. говор. § 40.

prešao na koreniti slog većinom kao ' u ovim rečima: *čörčäk-čörška*, gen. plur. *čörčok* i *čörških*, *gūdäc-gūlca-gūdoc* i *gūlcih* (prasec), *kriväc-krivca-kvivoc* i *krivcih*, *möčäk-möška-möčok* i *möških*, *mūlac, mūlca-mūloc* i *mūlcih*, *pīsäk-piska-pisok* i *piskih*, *pöpäk-pövka-pöpok* i *pövkih*, *prösäc-prójca-prösoc* i *prójcih*, *rūčäk-rūška-rūčok* i *rūških*, *sūdäc-sūlca-sūdoc* i *sūlcih*, *svētäc-svéca-svētoc*, *žitäk-živka*, *desētäk-desělka*, *dobitäk-dobilka-dobitok*; *rözön-rözña-rözön*; *doläc-dölca-dölloc*, *koläc-kölca-kölloc*, *lonäc-lönca-lönoc*, *stoläc-stölca-stölloc*, ali gen. sing. i *stolcä* (Vrbañ), *Studenäc-Studenca* (nomen loci u Vrbañu i Svirčima); *päköl-päkla*; *badön-bödnä*, *kaböl-köbla*, *ogön-ögña*; *otäc-öca*; ali *posöl-poslä* gen. plur. *pösol*. Kod severnih čakavaca akcenat je u ovim primerima uvek na nastavku¹⁾.

31. Imenice trosložne i višesložne imaju često akcenat na kraju ili barem što bliže kraju: *bolesnik-bolesnikä*, *bolesnikov*, *čtvörtäk-čtvörka-čtvörtok*, *gospodör-gospodörä-gospodörih*, *očenöš-očenöšä-očenöših*, *zapovidnik-zapovidnikä-zapovidnikov*; *gospodīn-gospodīna-gospodīnih*; *Mihovil-Mihovīla*; *junačić-junačića-junačićih*, *kolačić-kolačića-kolačićih*, *Jeruzölīm-Jeruzölīma*; *ponedjāk-ponedjāka-ponedjākih*, ali *prīgovor-prīgovora-prīgovorih*, *nāgovor-nāgovora-nāgovorih*, *cīganin-cīganina*, *dūšmanin-dūšmanina-dūšmanīnih*, *mözjoni-mözjonih*, i *mözjanī-mözjanīh* (Dol, Vrbañ i dalje prema istoku); *prījatej-prījateja-prijetēj* i *prījatejih*.

32. Još su važna hipokoristična imena m. roda na *-e* i *-o* *Fröne*, *İve*, *Järe Möte*, *Önte*, *Pere*, *Stipe*, *Vice*; *Joko*, *Miko*, *Roko*. Ova se dekliniraju: *Pere-Pereta-Peretu-Pereta-Pere-Peretu-Pereton*; *Miko-Mikota-Mikotu-Mikota-Miko-Mikotu-Mikoton*. Ovako se meñaju i prezimena i nadimci sa istim završetkom: *Haļlo-Haļlota-Haļlotu*...

U vokativu nije sprovedeno pravilo da imenice sa završetkom na nepčani konsonant primaju završetak *u*, a ostale *-e*. U tom se opaža u novije vreme neko pomeranje. Vokativ na *-u* mnogo je običniji kod imenica koje naznačuju nešto neživo

U ovom dijalektu nisu obični dugi nominativi množine, nego uvek kratki: *dör-döri*, *rēp-rēpl*, *sīn-sīni*, *smröd-smrödi*, *snīg-snizi*, *vārč-vārči*, *völ-völī*, *vrög-vrözi*; *zēc-zēcī*, *zīd-zīdi*; *gölub-gölubī*, *lābud-lābudi*.

Meñanje zadīnepčanih konsonanata ispred *-i* nije dosledno izvedeno u svim mestima ovoga ostrva. Najčešće se ti suglasnici meñaju u Vrbañu, Svirčima, Vrisniku, Sv. Nedeji i Pitvama: *junöci*, *opūzeñoci*,

1) Isp. A. Белић: Зам. по чак. говор. § 45.

snīzi, vūci. U ostalim mestima pored ovakvih oblika čuju se i oblici: *junōki, opūzeņoki* (čelavac), *snīgi* i *vūki*.

Genitiv plurala ima završetke: *ov, ih* ili je bez nastavka. Danas već preovlađuje završetak *ih* kod imenica gotovo svih rodova: *bo-gatōših, bolesnikov* i *bolesnicih, grih*ov i *grisih, jūdih, kržih, mla-dićih* i *mladčih, pārstenih, postōlih, pōs* i *pasih, prijatelj, prōsoc* i *prōjcih, rōžnih* i *rōžon, tōvor* i *tovārih, vōlih* i *volōv*.

Glas *n* se ne nalazi na kraju dativa, lok. i instr. plur. ni kod jedne vrste imenica u Vrbañu, Svirčima i drugim mestima prema istoku, a u Starom Gradu, Dolu, Grablju i Brusju dosta se dobro čuva. Ovi su nastavci (tj. — *man*) dobiveni od štokavskih govora.

U lok. plur. čuva se još u nekim mestima, najbolje u Vrbañu, i to samo kod starijih ljudi, stari završetak *-ih*: *vārtlih, zubih* (*Dācu tī jednū po zubih*); *pūtih* (*Ūvik si po pūtih*); *krājih, kantūnih* (ugao); ali i *zūbīma(n), pūtīma(n), krājīma(n), kantūnīma(n)*.

Reč za *otac* je: *čāca*, vok. sing. *čāca* i *čōce*, ali imamo i *čāo* (Svirče, Vrisnik), *čō* (Dol, Zastraišće), *čā* (Pitve).

Muškoga roda su imenice: *glōd-glōda, vlōs-vlōsa, zvōn-zvōna, pīplīc-pīplīca, telīc-telīca, kozlīc-kozlīca, jančīc-jančīca; barīl-barīla*.

Imenica *dan* glasi u pluralu *dnēvi* i *dnī*: u *mojē mlaōde dnī* (Vrisnik). Uz brojeve 2—4 isto: *dvō dnī, trī dnī, četīri dnī*.

33 Deklinacija imenica srednjega roda

Imenice s osnovom na *-o, -e*.

Ove se imenice mogu podeliti u ovih pet kategorija: a) *īdro*, b) *jōje*, c) *sūkno*, d) *čelō*, e) *vinō*.

- a) N. *īdro* *īdra*
 G. *īdra* *īdor*
 D. *īdru* *īdrīma(n)*
 A. *īdro* *īdra*
 V. *īdro* *īdra*
 L. *īdru* *īdrīma(n)*
 I. *īdron* *īdrīma(n)*

Imenice ove kategorije zadržavaju isti akcenat na istom slogu, samo ne u gen. plur., ali samo kod nekih imenica. Primeri koji ovamo idu — jesu: *dīlo-dīla-dīlih, čūdo-čūda-čudēs, jūtro-jūtra-jūtor, līto-līta-līt* i *lītih, ōko-ōka, okā* (na mreži), *pōje-pōja-pōj* i *pōjih, sīdro-sīdra-sīdor, sīto-sīta-sīt* i *sītih, slōvo-slōva-slōv* i *slōvih, ūho-ūha; čarņenīlo-*

čarņenīla, čovīštvo-čovīštva, divōjaštvo-divōjaštva, jēzero-jēzera-jēzēr, kolīno kolīna-kōlin, kopīto-kopīta-kōpit i *kopītih, korīto-korīta-kōrit* i *korītih, martvīlo-martvīla, ōlovo-ōlova, pokūjstvo pokūjstva, sōčivo-sōčiva, vīšala vīšalih, zelenīlo-zelenīla, ženīlo-ženīla*.

- b) N. *klūko* *klūka* i *klukā*
 G. *klūka* *klūkih* (*kubōk*)
 D. *klūku* *klūkīma(n)*
 A. *klūko* *klūka*
 V. *klūko* *klūka*
 L. *klūku* *klūkīma(n)*
 I. *klūkon* *klūkīma(n)*

Isti akcenat ostaje u svim padežima na istom slogu. Drugi primeri su ovo: *grōžje-grōžja* i *grōzje-grōzjo* (Brusje, Hvar), *mēso-mēsa, mōre-mōra, rūno-rūna, sēno sēna, sūnce sūnca*, n. plur.: *sūnca* i *suncā, učinīla su līpo suncā* (Brusje), *tīlo-tīla, tīsto-tīsta, ūje-ūja, zdrōvje-zdrōvjo, zēje-zēja* i *zejē-zejāo* (u sredini ostrva), ali *jōje-jōja* plur. *jōjā* gen. *jōj*.

Dītīnstvo gen. *dītīnstvo, gospōjstvo-gospōjstvo* i *gospojstvō-gospojstvāo* (Vrbañ), *imōne-imōno, kolīnce-kolīnca, kopīšće-kopīšćo, pī-jōnstvo-pījōnstvo* i *pjōnstvo pjōnstva* (Vrbañ), *poštēne-poštēno, poznōnstvo-poznōnstvo, stvorēne-stvorēno, susīstvo-susīstvo, ubōjstvo-ubōjstvo, vesēlje-vesēljo, zločīnstvo-zločīnstvo*¹⁾.

- c) N. *sūkno* *sūkna*
 G. *sūkna* *sūknih*
 D. *sūknu* *sūknīma(n)*
 A. *sūkno* *sūkna*
 V. *sūkno* *sūkna*
 L. *sūknu* *sūknīma(n)*
 I. *sūknon* *sūknīma(n)*

I u ovoj kategoriji imenica uvek je isti akcenat kao u štokav. na istom slogu u svim padežima sing. i plur. Drugi primeri ove kategorije bili bi: *drūštvo-drūštva, jōpno-jōpna* (vapno), *kūmstvo-kūmstva, pī-smo-pīsmā; bārdo-bārda, gārlo-gārla, jāto-jāta* i *jatō-jatā* plur. *jatā* (Vrbañ), *rālo-rāla, zārno-zārna* gen. plur. *zōr* i *zōrn* (Vrbañ) (u štok. ^ akcenat što odgovara ^ na vokalu *a* kod ovih čakavaca): *līšće-līšćo, prūće-prūćo, strūćeje-strūćjo* (u štok. ^, a ovde čakavsko ^).

¹⁾ Isp. akcente ovakvih imenica kod Belića, op. cit. 22.

hajđuštvo - hajđuštvo, jedinstvo - jedinstvo, mogućstvo - mogućstvo, prokleštvo - prokleštvo, smarknūće - smarknūćo i smarknūće - smarknūćo, a u Vrbañu i *smarknūće - smarknūća, svanūće - svanūćo i svanūće - svanūćo*, a u Vrbañu i *svanūće - svanūća, uskarsnūće - uskarsnūćo i uskarsnūće - uskarsnūćo*, a u Vrbañu i *uskarsnūće - uskarsnūća* (akcenat ' kao u štok.); *Vodokâršće - Vodokâršćo* (Sv. Tri Kraja); *lokóñe - lokóño, žeróñe - žeróño* (u štok. ' za jedan slog prema početku reči, a ovde ').

d) N. <i>čelō</i>	<i>čelä</i>
G. <i>čelä</i>	<i>čél</i>
D. <i>čelü</i>	<i>čelïma(n)</i>
A. <i>čelō</i>	<i>čelä</i>
V. <i>čelō</i>	<i>čelä</i>
L. <i>čelü</i>	<i>čelïma(n)</i>
I. <i>čelōn</i>	<i>čelïma(n)</i>

Imenice ove kategorije imaju isti akcenat na istom slogu u svim padežima sem instrumentala sing. i gen. plur. U instr. sing. uvek je [˘] akcenat, a u gen. plur. imenice sa kratkim gen. plur. imaju sve ' akcenat, a ostale različit. Drugi primeri su ovi: *caklō — caklä — cakól i caklih, darvō — darvä i drivo — driva* gen. plur. *dór i darvih, hrelō — hrelä — hrél i hrèlih, kolō — kolä — kólïh, odnō — odnä — odnïh, perō — perä — pér, putō — putä — pút i putïh* (pluto), *rebrō — rebrä — rëbor, sedlō — sedlä — sèdol, selō — selä — sél, stablō — stablä — staból i stâbol, stegnō — stegnä — stegnïh, veslō — veslä — vèsol; rešetō — rešetä — rešét, vretenō — vretenä — vretén.*

e) N. <i>vīnō</i>	<i>vīnä</i>
G. <i>vīnä</i>	<i>vīnih</i>
D. <i>vīnü</i>	<i>vīnïma(n)</i>
A. <i>vīnō</i>	<i>vīnä</i>
V. <i>vīnō</i>	<i>vīnä</i>
L. <i>vīnü</i>	<i>vīnïma(n)</i>
I. <i>vīnōn</i>	<i>vīnïma(n)</i>

U svim padežima su isti akcenti kao i u imenici *vīnō* u svim primerima: *črivā — čriv i črivih*, ali nom. sing. *črivo, dlitō — dlitä — dlít i dlítih, gñizdō — gñizdä, mlíkō — mlíkä, sōdnō — sōdnä — sōdnih* (rana na mazgi ispod sedla), *tōrnō — tōrnä* (trn).

Još imamo nekoliko imenica sa [˘] akcentom¹⁾ na krajñem slogu:

¹⁾ Isp. o ñemu kod Belića op. cit. 14.

borjē, lozjē, propēcē, zejje gen. sing. *zejō* (Vrboska, Pitve, Vrisnik, Svirče, Zastrazišće i čitava sredina ostrva), ali može biti i *zēje — zēja*, što je jamačno prema *ūje*.

34 Imenice sa starim konsonantskim osnovama.

Imenice s osnovama na *-t, -s*. U govoru ovoga ostrva ima ih malo. Imenice sa osnovom na *-t* su ove: *ditē — ditēta, brīnce — brīnceta i brīnca*, plur. *brīnca i brīncä*. Čuje se katkada i *prōse — prōseta*. Zatim *žumōnce — žumōnceta i žumōnca, bilōnce — bilōnceta i bilōnca*, ali plur. *žumōnca* gen. *žumānoc i žumōncih, bilōnca* gen. *bilānoc i bilōncih*.

Sa osnovom na *-s* su samo ove tri imenice, i to u pluralu: *tilēsä i telesä, nebesä i čudesä* gen. plur. *tilés (telés), nebés, čudés*, na pr.: *Néce ti nīšta päst iz nebés*. U sing. čuje se samo *mórtvo tilēsō*.

Imenice sa osnovom na *-n* su brojnije: *brīme — brīmena, ñme — ñmena, plēme — plēmena, sīme — sīmena, tīme — tīmena, vīme — vīmena*, na pr.: *Nestālo ti ñmena i plēmena*.

Kod ovih je imenica [˘] akcenat na prvom slogu i ostaje na ñemu u svim padežima sing., a u pluralu je na kraju kao i kod osnova na *-s* i ostaje na istom slogu u svim padežima sem genitiva: *simenä, brimenä, vimenä, imenä*, gen. plur. *simén, brimén, vimén, imén*; *rāme* gen. sing. *rāmena* plur. *ramenä*.

Imamo ih sa [˘] akcentom na prvom slogu, a u nominativu je [˘]: *vīme — vīmena* plur. *vīmenä*.

Nastavci u gen. i lok. plur. mogu biti isti kao i kod imenica muškog roda, na pr.: gen. plur. *vrimén, telés, gārlih, sèdol, stâbol i staból*; lok. plur.: *Čä grēs po tújih pōjih*. Danas imamo ipak najobičniji nastavak u gen. *ih*, a u lok. *-ima(n)*: *telesih, brimenih, brīncih; pōjima(n), sedlïma(n), stablïma(n)*.

Deklinacija imenica ženskoga roda

35 Imenice s akcentom na prvom slogovima. Takve imenice mogu biti dvosložne i višesložne. Nihova je karakteristika da im akcenat ostaje uvek jednak u svim padežima i na istom slogu, kakav je u ak. sing., sem u gen. plur. One mogu imati sva tri akcenta.

N. rība	rībe
G. rībe	rīb
D. rībi	rībima(n)
A. rību	rībe
V. rībo	rībe
L. rībi	rībima(n)
I. rībon	rībima(n)

Druge imenice sa ovakvim akcentom jesu: *gnīda—gnīde*, gen. plur. *gnīd, grīva—grīve—grīv, kūca—kūce—kūc, mriža—mriže—mriž, rīpa—rīpe—rīp, slīva—slīve—slīv, skrīna—skrīne—skrīn, vōja—vōje—vōj i vōjih, vrića—vriće—vrić, zlića—zlice—zlic, žića—žice—žic, žila—žile—žil, žēja—žėje—žēj*, ali u Vrbañu *žejā g. žejē d. žejl... kao ženā*

Imenice tipa *krūška* gen. sing. *krūške* (gen. plur. *krūšok*), *lōkva—lōkve—lōkov i lōkvih, pīsuma—pīsume—pīsom, pūška—pūške—pūšok, smōkva—smōkve—smōkov, tīkva—tīkve—tīkov, trišna—trišne—trišnā; sūza—sūze—sūz*.

Imenice sa [^] akcentom (štok. [˘]) na korenu sem u gen. plur.: *bāba—bābe—bōb i bābih, bāčva—bāčve—bāčov, dlāka—dlāke—dlōk, jāma—jāme—jōm, krāva—krāve—krōv, pāša—pāše—pōš, rāna—rāne—rōn, slāma—slāme—slōm, vāla—vāle—vōl* (uvala), *vrāna—vrāne—vrōn, rāpa—rāpe—rōp* (rupa).

Imenice sa ['] akcentom na osnovi u svim padežima i gen. plur.: *crīkva—crīkve—crīkov, klētva—klētve—klētov i klētvih, mūrva—mūrve—mūrov, plōca—plōce—plōcih, smūtna—smūtne—smūtñih, strōža—strōže—strōžih, sūša—sūše—sūših, zīkva—zīkve—zīkov i zīvka—zīvke—zīvkih* (Vrbañ i ostala mesta u sredini ostrva).

Imenice sa novim [˘] akcentom u svim padežima pa i u gen. plur.: *bōnda—bōnde—bōndih* (strana), *kōrta—kōrte—kōrtih i kōrot, prōvda—prōvde—prōvdih, strōnka—strōnke—strōnkih i strānok*.

Iste akcente mogu imati i višesložne imenice žen. roda na *a*.

Imenice sa ^{˘˘} akcentom na prvom ili drugom slogu osnove koji ostaje u svim padežima sem u gen. plur. kad je taj padež kratak: *īstina—īstine, pōlkova—pōlkove—pōlkov i pōlkovi* (potkova), *pūnica—pūnice—pūnic, rōlbina—rōlbine, dīteline—dīteline—dīteln, kūkavica—kūkavice—kūkavic, tīmenica—tīmenice—tīmenic*;

besīda—besīde—bēsīd i besīd, divīca—divīce—divīc i divīc, konōba—konōbe—kōnob i konōbih, krajīca—krajīce—krajīc, kudīja—kudīje—kūdi, kumīca—kumīce—kūmic i kumīc, nedīja—nedīje—nēdīj i

nedīj, susīda—susīda—susīd, svičīca—svičīce—svičīc, kozlīca—kozlībe—kozlīc (ali i *kōzlica—kōzlice*: St. Grad, Dol i u zapadnom delu ostrva prema Hvaru);

govēdina—govēdine, kabanīca—kabanīce—kabanīc, kokošīca—kokošīce—kokošīc, konōbica—konōbice—konōbic, molītīca—molītīce—molītīc, nevīstīca—nevīstīce—nevīstīc, prajčēvina—prajčēvine.

Višesložne imenice sa [^] akcentom: *jābuka—jābuke—jābuk, māslina—māslīne—māslīn*, ali *līvāda—līvāde—līvod; nogāvīca—nogāvīce—nogāvīc, krepāvīca—krepāvīce—krepāvīc*.

Višesložne imenice sa ['] akcentom: *pečēnka—pečēnke—pečēnkīh, pečūrva—pečūrve—pečūrov i pečūrvīh*.

Imenice sa [˘] akcentom na istom slogu: *kuvērtā—kuvērte* (paluba), *norōnča—norōnče—norōnoč, pulēntā—pulēnte, užōnca—užōnce* (običaj);

divōjčīca—divōjčīce—divōjčīc, mlohōvščīna—mlohōvščīne, tarmuntōna—tarmuntōne (ime vetra), *Kandelōra—Kandelōre* (Svećnica).

36 Deklinacija imenica sa akcentom na zadnjem slogu

Dvosložne i trosložne imenice sa kratkim slogom pred akcentom. Takvih imamo tri vrste: a) sa prenesenim akcentom samo u vokativu sing. i plur., b) sa prenesenim akcentom u ak. i vok. sing. i plur. i u nom. plur., c) sa nesigurnim akcentom u padežima pod b), jer može biti na nastavku i na osnovi:

a) N. ženā	ženē
G. ženē	žēn
D. ženī	ženīma(n)
A. ženū	ženē
V. žēno	žēne
L. ženī	ženīma(n)
I. ženón	ženīma(n)

Ovako se sklañaju još: *kozā—kozē* vok. sing. *kōzo* gen. plur. *kōz*, dat. *kozīma(n)* i *kozāmī(n)*, kao i *ženīma(n)* i *ženāmī(n)*; u St. Gradu i Dolu vok. plur. od *ženā* glasi *žīene*; *sestrā—sestrē* gen. plur. *sēstor* i *sestōr* (Vrbañ i Svirče), *tetā—tetē* gen. plur. *tēt*, *arjā—arjē, maglā—maglē, ovcā—ovcé* gen. plur. *ovóc* (u St. Gradu i Dolu: *ūovca—ūovce—ūovci—ūovcu...*) gen. plur. *ovóc*, *zmaja—zmajē* (otrovna zmija), a inače glasi *gājā; karmā—karmē*.

b) N. vodä	vöde
G. vodé	vöd
D. vodĭ	vodĭma(n)
A. vödu	vöde
V. vödo	vöde
L. vodĭ	vodĭma(n)
I. vodón	vodĭma(n)

Ovako se meñaju: *buhä—buhé* gen. plur. *büh*, *daskä—d ské* ak. sing. *däsku* vok. *däsko* nom. plur. *däske* gen. *dasók*, *lozä—lozé*, *muhä—muhé*, *nogä—nogé*, *kosä—kosé*, *čelä—čelé*, *zemä—zemjé* ak. sing. *zëmjü* gen. plur. *zëmoñ* i *zëmaj* (Vrbañ), *zorü—zoré*, *jaglä—jaglë* ak. sing. *jöglü* (u St. Gradu, Grablju i Vrboskoj glasi: *jögla—jöggle—jögli—jöglu...*). Jedino imenica *dicä* ima gen. *dicé*, a dat. *dĭci*.

c) Ovamo idu samo trosložne imenice: *dobrotä—dobroté* ak. *döbrotü* i *dobrotü* (u Vrbañu samo *dobrotü*) vok. *döbroto*, *gardobä—gardobé* ak. *gärdobü* i *gardobü* vok. *gärdobo* n. plur. *gärdobe* i *gardobë*, *lipotä—lipoté* ak. *lĭpotü* i *lipotü* n. plur. *lĭpote* i *lipotë*, *lobodä—lobodé* ak. sing. *löbodu* i *lobodü*, *milošcä—milošcé* ak. sing. *mĭlošcü* i *milošcü*, *sramotä—sramoté* ak. sing. *srämotü* i *sramotü* n. plur. *srämote* i *sramotë*, *srotä—sroté* ak. sing. *sĭrotü* i *srotü*; *gospodä—gospodé* ak. *göspodü* i *gospodü*.

37 Dvosložne imenice sa dužinom ispred akcenta

I kod ovih imenica može se primetiti, s obzirom na akcentat, ono isto što smo videli gore kod onih sa kratkim vokalom pred akcentom:

a) N. brödä	brödè
G. brodé	bród
D. brödĭ	brödĭma(n)
A. brödü	brödè
V. brödo	bröde
L. brödĭ	brödĭma(n)
I. brodón	brödĭma(n)

Ovamo spadaju: *brözdä—brozdé*, *dikä—diké*, *divnä—divné*, *güjä—güjé*, *kümä*, *känä*, *lükä*, *mükä*, *pilä*, *strilä*, *svičä*, *svilä*, *tügä*, *vörbä*.

b) N. rükä	rüke
G. ruké	rúk
D. rüčĭ	rükĭma(n)
A. rüku	rüke
V. rüko	rüke
L. rüčĭ	rükĭma(n)
I. rukón	rükĭma(n)

Ovamo idu: *düşä—dušé*, *glövnä*, *grädä*, *grönä*, *jühä*, *pëtä*, *srädä*, *stinä*, *strönä*, *zimä*.

U instrumentalu singulara ovih imenica ženskoga roda tipa a) i b) imamo u Vrbañu, Svirčima, Sv. Nedelji i Vrisniku samo ovaj akcentat: *bräozdön*, *dĭkön*, *dĭvñön*, *güjön*, *kümön*, *känön*, *lükön*, *mükön*, *pĭlön*... i dalje *düşön*, *gläovñön*, *grädön*, *gräönön*, *jühön*, *pëtön*..... Ovakav naglasak čuje se katkada i u drugim mestima.

Tipa c) bile bi: *hrönä* ak. *hrönu* i *hrönü*; imamo ovu imenicu i u pluralu, na pr.: *U ovĭman kräjiman su släbe hröne* (St. Grad), *cinä* ak. *cĭnu* i *cĭnü* u plur. *cĭne* i *cĭnë*. (U Vrbañu, Svirčima, Vrisniku i Sv. Nedelji samo *cĭnë*).

38 Slično hipokorističnim imenima muškoga roda imamo ih i u žen. rodu, ali se upotrebljavaju samo za nom. i vok. sing.: *Lüce*, *Käte*, *Märe*, *Lükre*. Čini se da su ovi oblici primljeni pod uticajem štok. dijalekta, pa je na njima i štok akcentat i nije se u korenu vokal *a* pod dugim akcentom pre vorio u *o*, ali je to obično samo kod mladih, dok će stariji i danas kazati: *Möre* i *Köte*. U Vrbañu samo ovo posljediće.

39 Osnove na staro - i

Ima ih jednosložnih i višesložnih. Jednosložne imenice mogu imati samo $\hat{}$ i $\check{}$ akcentat, koji se u nom. produžuje, jer je praslav. bio $\check{}$. Jednu sam imenicu čuo i sa $\acute{}$ akcentom koji zadržava u čitavom singularu i pluralu na istom slogu u svim mestima: *stvär—stväri—stväri—stvär—stväri—stväri—stväri* plur. *stväri—stvärih*...

a) N. čöst	čöstĭ
G. čöstĭ	čöstĭh i čöstĭh
D. čöstu	čöstĭma(n) i čöstĭma(n)
A. čöst	čöstĭ
V. čöstĭ	čöstĭ
L. čöstĭ	čöstĭma(n) i čöstĭma(n)
I. čöščön	čöstĭma(n) i čöstĭma(n)

Druge imenice tipa a) *civ—civi, čud—čudi, mōst—mōsti, pēst—pēsti, rič—riči, snit—sniti, svist—svisti, vōrst—vōrsti, žuč—žučī*. U pluralu ipak nije siguran akcenat na čitavom ostrvu, nego samo u sredini ostrva: *čōsti—čōstih—čōstīma(n)*, a u ostalim mestima se zapaža pomaže *čōsti* gen. *čōstih* i *čōstih*, *vōrstih* i *vōrstih* dativ, lok. i instr.: *čōstīma(n)* i *čōstīma(n)*, *pēstīma(n)* i *pēstīma(n)*, *vōrstīman(n)* i *vōrstīma(n)*.

b) N.	<i>mōc</i>	<i>mōci</i>
G.	<i>mōci</i>	<i>mōcih</i>
D.	<i>mōci</i>	<i>mōcīma(n)</i>
A.	<i>mōc</i>	<i>mōci</i>
V.	<i>mōci</i>	<i>mōci</i>
L.	<i>mōci</i>	<i>mōcīma(n)</i>
I.	<i>mōcon</i>	<i>mōcīma(n)</i>

Ovoga tipa jesu: *kōst—kōsti, nōc—nōci, pēc—pēci, sōl—sōli; kōr—kōrvi, rōž—rōži; smōrt—smōrti*.

Imenice tipa a) imaju u lokativu sing. " akcenat na završetku, a pred nim dužinu, na pr.: *u riči, po čudi, u pēsti*, no ipak samo *u civi*. Imenice tipa; b) nemaju dužine na osnovnom vokalu, na pr.: *na kosti, po noći, u peći, u soli* i dalje *u karvi*, ali samo *u rāži* i *na smōrti*. U mestima na zapadu ostrva kod nekih imenica tipa a) i b) može se čuti i pomaže prema *u civi*, na pr.: *u sniti, u žučī*. U instr. sing. čuće se u sredini ostrva, i to običnije, završetak *ju*, na pr.: *pēšču, ričju, kōšču, sōlju*. Ovo vredi i za višesložne imenice istih osnova.

40 Dvosložne i višesložne imenice ove vrste najobičnije imaju naglasak na prvom slogu, i to " i ^, a retko ^̇. Svi ti akcenti ostaju nepromenjeni i u svim ostalim padežima: *bōlest—bōlesti, līnost—līnosti, līpost—līposti, lūdost—lūdosti, mīlost—mīlosti, ōholost—ōholosti, prīčest—prīčesti, rūkvet—rūkveti, svītlost—svītlosti, vēčer—vēčeri; blāgost—blāgosti, hrābrost—hrābrosti, mlādost—mlādosti, nāglost—nāglosti, rādost—rādosti, slālkost—slālkosti; Blāgovist—Blāgovisti, lākomost—lākomosti, prāvednost—prāvednosti, zāpovid—zāpovidi; mīsal—mīslī*. Ipak se u lokativu sing. može opaziti kod nekih imenica i pomaže: *u bolestī i bōlesti, u starostī i stārosti, u mladostī i mlādosti, u radostī i rādosti, u mislī i u mīslī*.

Čuo sam i ovakve primere: *jūbōv—jūbāvi i jubāvi, nōpāst—nōpāsti i nopāsti, nōrōv—nōrāvi i norāvi; pobōžnost—pobōžnosti, rōzbōritost—rōzbōritosti*.

41 Imenica *kci* glasi u svim mestima *ci* ili *čer* (*čier*) gen. *čeré* dativ *čeri*. Imenica *mati* glasi *māt—mātere*, vok. *māma* (*mōme*), ali i *mō* (*māo*) u Vrbaņu, Svirčima i Zastrazišću; u Pitvama: *mā*.

42 Imenica *kōkoš* meña se kao osnove na *-a*: gen. *kokošé* dat. *kokoši*... *Ōko, ūho* ima plural *ōči, ūši* gen. *očiuh, ušiuh* dat. *očiūma(n), ušiūma(n)*.

43 Kod imenica ženskoga roda osnova na *-a* dobro se sačuvao kratki gen. plur., ali se može osobito od mlađih čuti i gen. na *-ih*: *krāvih, māških, kumih* U dat. plur. veoma se često čuje oblik sa završetkom *īma(n)* kao kod imenica muškoga i srednjega roda, što se jamačno i odomaćilo analogijom prema deklinaciji na *-i* i prema pridevima: *divnīma(n), kozīma(n), krāvīma(n), ovcīma(n)*, ali se čuje i *divnīami(n), kozāmi(n), ovcāmi* i *kozōn, ovcōn, ženōn*. U Vrbaņu se čuju kao i u lok. i instr. jedino oblici: *divnīami, kozāmi, mrižami, ovcāmi, rīpami, skrīnami, smōkvami, sūzami, tīkvami, vričami, žlami*... i *divnōn, kozōn, ovcōn*. Još se u nekim mestima čuje i stari lokativ plur., u nekim je već na umoru, ali se najbolje čuva u Vrbaņu: *kozōh, ovcōh, rukōh, ženōh; Čā daržiš u rukōh; Nīko bōlest je pāla po kozōh* (Grablje); dužina je jamačno prema dat. plur.¹⁾ U instr. pored spomenutih oblika čujemo i: *kozōn, ovcōn, ženōn*.

Umetañe glasa *n* na kraju dat., lok. i instr. plurala nije nikako u običaju u Vrbaņu i u drugim mestima prema istoku kod imenica ženskoga, muškoga i srednjega roda. Imenice s osnovom na *-i* imaju analogijom prema imenicama ženskoga roda na *-a* u instr. sing. završetak *on*: *mīlošcon, rādošcon, pōmocon, ōhološcon, žālošcon; Mūči se bīdan dnēvon i nōcon* (Brusje).

Dok kajkavci vole u običnom govoru da upotrebljavaju deminutive, a augmentativi su im upravo strani, čakavci ovoga kraja ne vole deminutiva, iako majka zna da tepa detetu lepim deminutivima. Augmentative osobito za ženski rod čakavac silno voli. Čuo sam ove augmentative: *jazičina, mazgetīna, divojčetīna, kravefīna, divnūrīna, kobilefīna, ženefīna, kozetīna, prasičetīna, zemnūrīna, zmijurīna, gre-detīna, gomiletīna*

¹⁾ Isp. kod Belića op. cit. 21.

E Pridevi

44 Prideva imamo jednosložnih i višesložnih. Na nima mogu biti sva tri akcenta. U akcentu se obično podudaraju muški i srednji rod, dok se ženski često odvaja, sem kod jednosložnih prideva sa kratkim silaznim akcentom. Karakteristika je najstarijih ljudi da čuvaju u deklinaciji neodređeni oblik prideva, dok je mladi naraštaj počeo za n posve gubiti smisao što se opaža i u štok. dijalektu. Određeni oblik prideva ima u gen. i dat. sing. uvek nastavak *-ega*, *-emu*. Na kraju gen. sing. vokal *-a* ne može otpasti kao u štok. dij., a u dativu vokal *-u* vrlo često otpada. Pridev ženskoga roda u nom. sing. čuva završetak *a* u Vrbañu i u svim mestima poviše nje na istoku ostrva sem u Jelsi i Vrboskoj u atributivnoj službi kao i u predikativnoj. U svima ostalim mestima imamo u atributivnoj službi *o* sem slučaja kad je krajnje *a* pod " akcentom: *Ovð je lípa maõla* (Vrbañ). *Tõ je lípa žienska* (Zastrazišće); *Vëla Gõspã* (Pitve); *Maõla Gõspã* (Vrisnik); *lípo ðivñã* (Grablje); *čisto ženã* (Hvar); *Tõ mi je rëkla onã lípo m.ólo* (St. Grad). U predikativnoj službi je i u ovim mestima završetak *-a*: *Ovã ríba je čista* (St. Grad). *Mojã ðivñã je lípã* (Brusje).

Još je karakteristično za ova mesta od Svirača prema istočnom delu ostrva da ženski rod prideva u dat. i lok. sing. prima završetak *on*, a u svim ostalim mestima na zapadu kao u štok. dijalektu *-oj*: *Tõ san rëka onón lípon ženì* (Vrisnik). *Dõ san cvít onón ðõbron mólõn* (Pitve). *Mãt je bíla u lípoj kúci* (Grablje). U Vrbañu i okolnim mestima čuva se stari posesivni pridev od imenice *otac* u nazivu praznika: *Otãč don* (Ocevi). Pridev veliki glasi: *vëli—vëlega—vëlemu...*

45 Jedsložni pridevi sa " akcentom: *číst—čístã* (i *čístã*) *-čísto*: *čísti—čístã—čísto* (određeni oblik), *ðüg—ðüga—ðügo*: *ðügi—ðüga—ðügo*, *lõš—lõša—lõše*: *lõši*, *nõv—nõva—nõvo*: *nõvi*, *sít—síta—sító*: *síti*, *tíh—tíha—tího*: *tíhi*, *trõm—trõma—trõno*: *trõmi*, ali *slãb—slãba—slãbo*: *slãbi*, *bãrz—bãrza—bãrzo*: *bãrzi*.

Prideva jednosložnih sa ^ akcentom ima najviše: *mlõd—mlõdã—mlõdo*: *mlõdi—mlõdo* (a) *—mlõdo*, *púst—pústã—pústo*: *pústi—pústõ—pústõ*, *slíp—slípã—slípo*: *slípi—slípo—slípo*, *stõr—stõrã* i *stãra—stõro*: *stõri—stõro—stõro*, *sûh—sûhã—sûho*: *sûhi—sûho—sûho*, *žût—žûtã—žûtã*—*žûtõ*: *žúti—žúto—žúto*, ali *gõl—gõlã—gõlo*: *gõli—gõlo—gõlo*.

Slagañe muškoga i sredñega roda u akcentu vidimo i kod dvosložnih i višesložnih prideva, ali se mogu slagati i ženski sa sredñim

rodom: *gñûsan—gñûsnã—gñûsno*: *gñûsni—gñûsno* (a) *-gñûsno*, *mîran—mîrnã—mîrno*: *mîrni—mîrno* (a) *-mîrno*, *õštar—õštro* (a) *-õštrõ*: *õštri—õštro* (a) *-õštro*, *zëlen—zëlnã—zëleno*: *zëleni—zëleno* (a) *-zëleno*; *studën—studënã—studënõ*: *studëni—studëno* (a) *-studëno*; *širõk—širõko* (a) *-širõkõ*: *širõki—širõko—širõko*.

Pridevi s nastavkom *iv* imaju svi u muškom rodu ^ akcentat na posledñem slogu: *gadživ—gadživã—gadživõ*: *gadživì—gadživã—gadživõ*, *opakiv—opakivã—opakivõ*: *opakivì—plahiv—plahivã—plahivõ*: *plahivì*, *srabživ—srabživã—srabživõ*: *srabživì*, *strašiv—strašivã—strašivõ*: *strašivì*, *svadživ—svadživã—svadživõ*: *svadživì*, *štedživ—štedživã—štedživõ*: *štedživì*, *milostiv—milostivã—milostivõ*: *milostivì*.

Pridevi sa nastavkom *it* imaju svi " akcentat na krajñem slogu: *bardovít—bardovíta—bardovító*: *bardovíti*, *glasovít—glasovíta—glasovító*: *glasovíti*, *gorovít—gorovíta—gorovító*: *gorovíti*, *jidovít*, *kamenít*, *kišovít* *likovít*, *maglovít*, *mišovít*, *piskovít*, *silovít*, *stanovít*, *strahovít*, *temejít*, *vikovít*, *vrimenít*.

Prisvojni pridevi na *-ov* (*-ev*) *-in* imaju obično akcentat genitiva sing. one imenice od koje su izvedeni: *ðčev—ðčevã—ðčevõ*, *brãtov—brãtova—brãtovo*, *Ivãnov—Ivãnova—Ivãново*, *príjatejev*, *mãterin*, *mãslinov*, ali *ženin*, *sëstrin*.

Prisvojni pridevi na *ski* imaju obično ^ akcentat: *gospõjski* i *gospõjskì*, *sëlski*, *amerikõnski*, *talijõnski*, *karšćõnski*, *starogrõjski*, *muškì*, *žënski*.

Ostale vrste prideva teško je svrstati u skupine i odrediti im akcentat po skupinama.

46 Poredbeni pridevi. Komparativ se pravi nastavcima *ji* i *iji*. Meñañe suglasnika redovno se ne vrši: *blížji*, *lãgji*, *lípji*, *lãšni*, *mëkji*, *nížji*, *sûhji*, *víšji*, ali *gûšći*, *žëšći*. Komparativi s nastavkom *-ji* redovno zadržavaju akcentat nominativa sing. u svima ostalim padežima. Oni sa nastavkom *iji* imaju " akcentat na pretposledñem slogu: *pametniji*, *glavniji*, *čistiji*, *baržiji*, *ciniji*, *mirniji*, *oštriji*, *sitiji*, *stariji*, *slabiji*, *zdraviji*, *zeleniji*, *studeniji*, *žalostniji*, *tihiji*, ali *bogãtiji* i *bogãtji* (Vrbañ).

Pomenuti pridevi s nastavkom *iv* i *it* imaju u komparativu akcentat na trećem slogu od kraja: *glasovítiji*, *maglovítiji*, *opakíviji*, *plahíviji*, *piskovítiji*, *silovítiji*, *strahovítiji*, *strašíviji*, *ušenčíviji*.

F Zamenice

47 Lične zamenice.

Akcentat je pod jakim uticajem štokavskog akcenta.

N.	<i>jó (jaó)</i>	<i>mí</i>	<i>tí</i>	<i>ví</i>
G.	<i>mène</i>	<i>nós</i>	<i>tèbe</i>	<i>vós</i>
D.	<i>mèni, mi</i>	<i>nòn, non</i>	<i>tèbi, ti</i>	<i>vòn, von</i>
A.	<i>mène, me</i>	<i>nós, nos</i>	<i>tèbe, te</i>	<i>vós vos</i>
V.	—	—	<i>tí</i>	<i>ví</i>
L.	<i>mèni</i>	<i>nòn, nâmi(n)</i>	<i>tèbi</i>	<i>vòn, vâmin</i>
I.	<i>nâmin</i>	<i>nòn, nâmin(n)</i>	<i>tòbon</i>	<i>vòn, vâmin</i>

N.	<i>òn, onò</i>	<i>onà</i>	<i>onì, onè, onâ</i>
G.	<i>ñèga</i>	<i>ñé</i>	<i>ñih</i>
D.	<i>ñèmu, mu</i>	<i>ñój</i>	<i>ñima(n) (j)in</i>
A.	<i>ñèga, ga</i>	<i>ñù</i>	<i>ñih, (j)ih</i>
V.	—	—	—
L.	<i>ñèmu</i>	<i>ñój</i>	<i>ñima(n)</i>
I.	<i>ñin</i>	<i>ñón</i>	<i>ñima(n)</i>

U gen. sing. lične zamenice prvoga lica imamo u Vrbañu ovaj akcenat (*mene*). U rečenici može ak. sing. zamenice *on* uz predlog glasi i *ne* mesto štok. *n*. Čuo sam u Poljicima: *Ča vòs bolí pàrst? Jé, íšla mi je jedná dráča ú ñe. Istíroj tèga mùlà, jer cú jó ú ñe stínen* (kameñem) (Brusje). To se čuje i u drugim mestima.

Instr. sing. zamenice *jó (jaó)* glasi u Hvaru i Pitvama s *menón* (*menuón*); u Brusju, Grablju, St. Gradu i Dolu: s *nâmin*, a u svim ostalim mestima: *sâ vnon* i *s mènnon*. Prema *mènnon* čujemo u Vrbañu i *tèbon*. Dat. sing. zamenice *onà* glasi u Grablju i u drugim mestima iznad Svirača: *ñón* (*ñuón*), a u Grablju i *non*: *Ūmar ñon je mùž* (Poljica). Dat. plur. u Grablju: *nin* (enklitika). U ak. plur. u Hvaru i Vrboškoj imamo metatezu glasova *ih > hi*: *Jó son hi vřdi* (Hvar). Povratna zamenica meña se kao u štok. dijalektu.

48 Pokazne zamenice glase: *ovì (òv)—ovà—ovò; tí (otí)—tâ—tò; onì (òn) onà, onò*. U St. Gradu čujemo *ovìn, tìn, onìn*. Gen. glasi *ovèga, tèga, onèga*, dat. *ovèmu, tèmu, onèmu*. U Jelsi sam čuo gen. od *tí*: *tegó*. Dat. sing. od *ovà, tâ, onà* u mestima iznad Svirača glasi: *ovón, tón, onón*. Zamenica *ca* sačuvala se samo u božićnoj pesmi „U se vrime godišća“ na celom ostrvu, ali tako da narod ne razume značenje te zamenice, pa se danas u toj pesmi zameñuje sa *sve*. Ona se ipak vrlo dobro sačuvala u Vrbañu. Nezin akcenat je pod uticajem štokavskog akcenta: *sèga jùtra, sèga lita, sé zimè, sèga primálica*. U okolnim mestima (Svirče, Vrisnik, Dol, Pitve) slabije se čuje, ali današnja generacija se seća da su je njeni preci često upotrebljavali.

49 Prisvojne zamenice jesu: *mój—mojà—mojè, tvój—tvojà—tvojè, ñegòv—ñegòva—ñegòvo, ñejì—ñejò—ñejè; ñejìn—ñejina—ñejino* St. Grad, Dol, Vrbañ i sva gornja mesta sem Jelse i Vrboške, *ñojì—ñojò—ñojè* (Grablje), *svój—svojà—svojè, nâš—nâša—nâše, vâš—vâša—vâše, ñihov—ñihova—ñihovo*, gen. *mòga* i *mojèga, tvòga* i *tvojèga, ñejèga* (*ñejìnega*), *svòga* i *svojèga, nâšega, vâšega, ñihovèga*.

50 Upitne i odnosne zamenice: *kò, èò (čào)*, a u rečenici: *čà*. *Čà mât dòma čini?* Ako je iza predloga, gubi se nekadašnji poluglas: *zòč (zaóč), pòč, nòč: Zaóč si ga udri?* (Vrbañ). Gen. *kòga, èga* i *čèsa. Kojì—kojò—kojè* gen. *kojèga—kojè—kojèga*. Nom. sing. i plur. retko glasi *kì*: *Ūmorlo ñoj je dvòje dicé, kì su bìli ozèñeni* (Hvar); *pri su živìli vèli jâdi, kì se nisù bòjali ñkoga* (Svirče). Gen. sing. čuje se dosta često u srdžbi: *Kèga pasà ili pàsa činís? Kèga vràga si to dònìl?* Imamo i zamenicu čiji koja glasi: *čihòv—čihòva—čihòvo*, gen. *čihòvega*.

51 Neodređene zamenice: *ñko* (u St. Gradu i Vrbañu *ñkor* neko i niko), *svàk, ñli ko* (iko), *ñli čo* (išto), *vâš—svâ—svè*, gen. *svèga—svèmu*, ali *Usà svètà* i *Osà svètà* (Svi sveti) u Vrisniku i Pitvama. Još čujemo u svim mestima zamenice: *ovakòv—ovakòva—ovakòvo, takòv—takòva—takòvo, sòm—sòmà—sòmo, ñsti—ñsta—ñsto, svâčihov—svâčihova—svâčihovo, ñčihov—ñčihova—ñčihovo, svâkakov—svâkakova—svâkakovo, ñkakov—ñkakova—ñkakovo; ništò* (nešto) u Vrbañu i dalje prema istoku, a na zapadu *ñšto; čàle—tâle* (nešto—nešto) na zapadu, a u Vrbañu i dalje *čalètole*.

G Brojevi

52 Glavni brojevi: *jedòn* (u Hvaru *jendò*), *jednà, jednò; dvò, trì, četiri* i *četâre, pèt, dèset, jednâste, dvonâste, trinâste, i jednâdeste, dvo-nâdeste, trinâdeste; dvòdeset* i *jedòn* i *dvòst (dvòjst)* i *jedòn, stò, dvìsta, trìsta, četòrsta, pèt stòtin, mijòr* (tisuća), *miltjùn*. Gen. *jednèga, dvâjuh, dvìjuh, trìjuh*, dat. *jednèmu, dvìman, trìman*, dat. sing. od jedna glasi: *jednój* a u Svirčima, Vrisniku i dalje *jednón: jednón lípon dívñl*.

53 Redni brojevi: *parvì, drùgi, trèci, četvòrti, desèti, jedanaèsti* i *jednadèsti, dvanaèsti* i *dvonadèsti, dvòdeset* i *parvì, stòti*. Gen. *parvèga, drùgega, pètega, desètega*, dat. *parvèmu, drùgemu, pètemu, desètemu*. Ovamo ide i *jedòn pùt, dvò pùtà, trì pùtà; po jedòn, pò dvo, pò tri*. Čuju se i brojne imenice: *dvojica, trojica deseterica; dvòje, tròje, četvòre, pètore* i *četvero, pètero*. U Vrisniku, Vrbañu i Svirčima čuo sam: *samodrùg* (u društvu sa jednim), *samotrèc* (u društvu sa dvojicom), *samočetvòrt*.

H Glagoli

54 U konjugaciji ovoga ostrva imamo ova vremena: prezent, perfekat, futur I i fut. II Imperfekta se nekada upotrebljavao, po pričađu staraca, u izvesnim slučajevima, ali ga je nestalo. Možemo ga, i to često, susresti u narodnim pesmama raznih mesta. To će se videti na kraju u primerima govora. Kod Hektorovića je još sasvim običan. Načina su sva tri sačuvana i svi participi sem part. perf. I koji se još čuva samo kod nekoliko glagola: *izl̄si—izl̄vši; p̄st—p̄vši, rūgāt se—rūgōvši se: Jō bi tō učin̄ rūgōvši se* (Brusje). U trećem licu plur. prez. svakoga glagola obično se dodaje nastavak *-du*. Part. prez. ima uvek akcenat 3 l. plur. prez. sem kod glagola I vrste tipa b). U part. perf. II krajnje se *l* najbolje čuva još u St. Gradu, nešto mađe u Dolu, Grabju, Brusju i Hvaru, dok se u Vrbađu, Svirčima, Sv. Nedeji, Vrisniku, Vrboskoj i u svim ostalim mestima prema istoku uopšte ne čuje. Karakteristična je pojava u Svirčima, Sv. Nedeji, Vrisniku a donekle i u Jelsi, da nakon ispadađa glasa *l* na kraju part. perf. II susrećemo glas *o*, gde u svim drugim mestima imamo *a*, iako je taj vokal *o* danas kratak, a ostala mesta imaju uvek kratki vokal *a*. U ovom je obliku i akcenat drukčiji nego u ostalim mestima, ali samo u muškom rodu: *rēko, otrēso, ozēbo, ostrīgo, stēko, dvīgo, pēko: Mūž mi je stēko imađne. Kāko da ti je kō rēko. Kđ te je tō ostrīgo* (Svirče). U drugim mestima *rēka(l), otrēsa(l), ozēba(l), stēka(l), dvīga(l), pēka(l)*. Fut. I svih glagola izgovara se tako da *-ti* i *-ći*, ako je iza infinitiva glagol *hteti*, posve otpada, a glagol se spaja sa glagolom *hteti* u jednu reč. To biva u svim mestima ovoga ostrva: *vazēsću, sakriću, spāću, dāću, hodiću, čāvāću; rēću, pēću, mđću, vārću: Rēću ti pđsi. Pōću is đcen na jelsu. Mollću se Bōgu cili đđn* (Brusje). *Dōjd vēselo đđma, zgrījaću ti večeru* (Vrbađ). Po akcentu u konjugaciji mesta na zapadu u mnogim oblicima znatno se razlikuju od onih u sredini ostrva. Negde jedna, a negde druga zadržavaju stariji akcenat.

I Prva glagolska vrsta

55 Glagoli koji imaju u prezentu akcenat " na kraju. Jedni imaju dužinu pred " akcentom, a drugi te dužine nemaju.

Tip a)

<i>cvat̄n</i>	Inf.	<i>cvāt</i>
<i>cvat̄š</i>	Imper.	<i>cvāt</i>
<i>cvat̄</i>		<i>cvāl̄te</i>
<i>cvatemō</i>	Part. prez.	<i>cvat̄iuc</i>
<i>cvat̄et̄</i>	Part. perf. II	<i>cvō(l), cvāla, cvālo</i>
<i>cvat̄i (cvatedū)</i>	Part. pas.	<i>ocvat̄n, ocvatenā, ocvatenō.</i>

U Vrbađu, Svirčima, Sv. Nedeji i Vrisniku ima ovaj i svi ostali glagoli ovoga tipa akcenat u svim licima presenta na istom slogu: *cvat̄n—cvat̄š—cvat̄—cvat̄emo—cvat̄ete cvat̄i i cvat̄edu*. Ostala mesta na zapadu sačuvala su stariju akcentuaciju u 1 i 2 licu plurala, dok je u gornim mestima akcenat ostao na istom slogu, jamačno analogijom prema akcentu singulara. Glagoli ovoga tipa jesu: *m̄st prez. met̄n, imp. m̄t—m̄lte part. prez. met̄iuc part. perf. II m̄l—m̄la—m̄lo part. pas. (po) met̄n—met̄enā—met̄enō; pom̄st, b̄st, nab̄st, ub̄st, zab̄st, dov̄st, pl̄st, napl̄st, opl̄st, polpl̄st; od glagola gresti ne upotrebljava se infinitiv, a prezent glasi: gr̄n—gr̄š—gr̄—gr̄emō—gr̄et̄—gr̄edū i gredū.*

Tip b)

<i>striž̄n</i>	<i>strič</i>
<i>striž̄š</i>	<i>striž</i>
<i>striž̄</i>	<i>strište</i>
<i>striž̄emō</i>	<i>striž̄iuc</i>
<i>striž̄et̄</i>	<i>striğal, striğlo, striğlo</i>
<i>striž̄i (strižedū)</i>	<i>ostriž̄n, ostriženā, ostriženō i ostriž̄n, ostriženā, ostriženō</i>

I ovaj glagol, kao i ostali njegova tipa, ima akcenat u prez. u pre spomenutim mestima na istom slogu kao i oni tipa a): *striž̄n—striž̄š—striž̄—striž̄emo—striž̄ete—striž̄i (striği) i striž̄edu*.

Glagoli ovoga tipa jesu: *gr̄st—gr̄ž̄n, kr̄st—kr̄đ̄n, m̄st—m̄ž̄n, p̄st—p̄s̄n, pr̄st—pr̄đ̄n, s̄č—s̄č̄n; l̄c—l̄ž̄n, r̄st—r̄st̄n, tr̄st—tr̄s̄n, z̄st—z̄b̄n*. Ova četiri poslednja glagola sa akutom u infinitivu imaju prema štok. akcentu u part. prez. ovaj akcenat: *l̄guic; r̄st̄iuc, tr̄st̄iuc, z̄b̄iuc* i u part. perf. II: *l̄ga(l)—l̄gla—l̄glo, r̄sa(l)—r̄sla—r̄slo, tr̄sa(l)—tr̄sla—tr̄slo, z̄ba(l)—z̄bla—z̄blo*.

56 Glagoli koji u prezentu imaju akcenat na prvom slogu.

Tip a)

<i>kr̄jen</i>	<i>kr̄t</i>
<i>kr̄ješ</i>	<i>kr̄j</i>
<i>kr̄je</i>	<i>kr̄jte</i>
<i>kr̄jemo</i>	<i>kr̄juc</i>
<i>kr̄jete</i>	<i>kr̄i(l), kr̄ila, kr̄ilo</i>
<i>kr̄ju (kr̄jedu)</i>	<i>pokr̄iv̄n, pokr̄ivenā, pokr̄ivenō</i>

Drugi glagoli ovoga tipa jesu: *b̄t—b̄jen, č̄t—č̄jen, kl̄t: k̄jen, l̄c—l̄ž̄n, ml̄t—m̄jen, m̄c—m̄ren, p̄t—p̄jen, š̄t—š̄jen* i pod uti-

cajem štok. akcenta: *gñt—gñljen, počét—pöšmen, prodrít—prödren, prostrít—pröstren, umrít—ümren.*

Akcentat nekih od ovih glagola ne podudara se u svim oblicima sa glagolom *krít*. Imperativ glagola *klät* i *lëc* glasi: *köj—köjte, lëz—lëšte*, a od glagola *počét*, *prostrít* i *umrít*: *pošmĩ—pošmĩte, prostrĩ—prostrĩte, umrĩ—umrĩte*. Participi perfekta II glase: *bĩ(l)—bĩla—bĩlo, čũ(l)—čũla—čũlo, klö(l)—klöla—klölo, krĩ(l)—krĩla—krĩlo, mlĩ(l)—mlĩla—mlĩlo, šĩ(l)—šĩla—šĩlo; lëga(l)—lëgla—lëglo, möga(l)—mögla—möglo; pĩ(l)—pĩla—pĩlo, gñĩ(l)—gñĩla—gñĩlo; prödor—prodörlo—prödorlo, pröstor—prostörlo—pröstorlo, ümor—umörlo—ümorlo, pöče(l)—pöčela—pöčelo.*

Tip b)

<i>nâčmen</i>	<i>načét</i>
<i>nâčmeš</i>	<i>načmĩ</i>
<i>nâčme</i>	<i>načmĩte</i>
<i>nâčmemo</i>	<i>nâčel, načela, načelo</i>
<i>nâčmete</i>	<i>nâčét, načeta i načetä, načeto</i>
<i>nâčmu (nâčmedu)</i>	

Ovoga tipa jesu glagoli: *nadüt—nâdmen, imp. nadũj—nadũjte, part. perf. II nadũ(l)—nadũla—nadũlo, part. pas. naduvën—naduvenä—naduvenö; nasüt—nâspen, usüt—üspen, zasüt—zâspen, tãrt—tãren, imp. tãr—tãrte, part. perf. II vãrgal—vãrgla—vãrglo, part. pas. vãržen—vãržena—vãrženo, povãrc—povãržen, vazést—vãzmen, začét—zâčmen, žét—žãnem, imp. žãñ—žãñte, part. perf. II žel(l)—žela—želo.*

Glagoli sedmog razreda I vrste mogu imati u prezentu na prvom slogu nastavka *ĩ* i *ũ* akcentat: *umĩt—umĩn—umĩš—umĩ—umĩmo—umĩte—umĩju (umĩdu) imp. umĩj—umĩjte, part. perf. II umĩl—umĩla—umĩlo, dospĩt—dospĩjen, prispĩt—prispĩjen, razumĩt—razumĩn, smĩt—smĩn i smĩjen.* U drugim oblicima, sem prezenta, akcenti su jednaki.

II Druga glagolska vrsta

57 U ovoj vrsti imamo samo dvosložnih glagola sem onih koji pred osnovom dobivaju jedan ili više predloga. Akcentat je na svima u infinitivu samo *ũ*, a u prez. *ũ* i *ĩ*. Ako je u infinitivu akcentat na prvom slogu osnove, u prezentu je isti akcentat na istom slogu; ako je pak u infinitivu akcentat na drugom slogu, u prez. je opet na prvom, ali *ĩ*.

Tip a)

<i>gñnen</i>	<i>gñnut</i>
<i>gñneš</i>	<i>gñn</i>
<i>gñne</i>	<i>gñnte</i>
<i>gñnemo</i>	<i>gñnuć</i>
<i>gñnete</i>	<i>gñnu(l)—gñnulä—gñnulo</i>
<i>gñnu (gñnedu)</i>	

Drugi glagoli ovoga tipa jesu: *čëznut—čëznen, izñknut—izñknen, pjñnut—pjñnen, ošñnut—ošñnen, pritñsnut—pritñsnen, pñknut—pñknen, slëgnut—slëgnen, uvënut—uvënen, vënut—vënen, zñnut—zñnen.*

Tip b)

<i>stëgnen</i>	<i>stëgnüt</i>
<i>stëgneš</i>	<i>stëgnũ (stëgnũ)</i>
<i>stëgne</i>	<i>stëgnĩte (stëgnĩte)</i>
<i>stëgnemo</i>	<i>stëgnũ(l)—stëgnũla—stëgnũlo i</i>
<i>stëgnete</i>	<i>stëgal—stëgla—stëglo</i>
<i>stëgnu (stëgnedu)</i>	<i>stëgnut—stëgnuta—stëgnuto.</i>

Glagoli ovoga tipa jesu: *nögnüt—nögnen, okrënüt—okrënen, posörknüt—posörknen, potëgnüt—potëgnen, pritëgnüt—pritëgnen, zatëgnüt—zatëgnen; maknüt—mâknen, izmaknüt—izmâknen, namaknüt—namâknen, oldahnüt—oldâhnen, primaknüt—primâknen, zamaknüt—zamâknen, nadahnüt—nadâhnen, osvanüt—osvânen, usahnüt—usâhnen.*

U imperativu drugi oblik, koji se samo katkada i samo u nekim mestima na zapadu čuje, jamačno je napravljen analogijom prema infinitivu. U imperativu glagol *okrënüt* glasi: *okrën—okrënte*. Part. perf. II može biti po ovoj vrsti prema: *stëgnũ(l)—stëgnũla—stëgnũlo* i po prvoj vrsti, prema kojoj se tvori od ovih glagola samo ovaj glagolski oblik: *stëga(l)—stëgla—stëglo*. Tako imamo: *nögnũ(l)—nögnũla—nögnũlo*, i *nöga(l)—nögla—nöglo, potëgnũ(l)—potëgnũla—potëgnũlo*, i *potëga(l)—potëgla—potëglo, primaknũ(l)—primaknũla—primaknũlo* i *primâka(l)—primâkla—primâklo*, ali samo: *okrënũ(l)—okrënũla—okrënũlo, osvanũ(l)—osvanũla—osvanũlo, posörknũ(l)—posörknũla—posörknũlo.*

III Treća glagolska vrsta

58 Glagoli ove vrste imaju u infinitivu *ũ* akcentat na poslednjem slogu, a dele se u dva razreda. Glagola prvoga razreda imamo dva tipa. Jedni imaju na slogu pred akcentom u inf. dužinu, dok je drugi

nemaju. Onima koji imaju dužinu, akcenat je u prez. na osnovnom slogu; oni koji te dužine nemaju, imaju u prez. akcenat na nastavku.

Tip a)

<i>cvlín</i>	<i>cvilit</i>
<i>cviliš</i>	<i>cvil</i>
<i>cvili</i>	<i>cvilte</i>
<i>cvilimo</i>	<i>cvilec</i>
<i>cvilite</i>	<i>cvilǎ(l)—cvilǎla—cvilǎlo</i>
<i>cvile (cvilidu)</i>	<i>ucvilen—ucvivena—ucviveno.</i>

Glagoli ovoga tipa jesu: *blidit—blidin, čutit—čutin, glodnit—glodnin, počornit—počornin, poskupit—poskupin, prisvedit—prisvedin, sirit—sirin, stidit se—stidin se, šcedit—šcedin, žednit—žednin, žudit—žudin, žutit—žutin.*

Tip b)

<i>letín</i>	<i>letit</i>
<i>letiš</i>	<i>let</i>
<i>leti</i>	<i>lette</i>
<i>letimō</i>	<i>letéc</i>
<i>letite</i>	<i>letǎ(l), letǎla, letǎlo</i>
<i>letú (letidū)</i>	

Ovamo idu glagoli: *bolit—bolin, garmit—garmín, gorit—gorin, osirotit—osirotin, počarñenit—počarñenin, pogardit—pogardin, porumentit—porumentin, sarbit—sarbín, vartit—vartín, začarñenit—začarñenin, zelenit—zelenín, želit—želin.*

U 3 licu plur. prez. očekivali bismo *e* kod tipa a) i b). Kod glagola tipa a) čuva se nastavak *e* konsekvantno u sredini ostrva (Vrbañ, Svirče, Sv. Nedelja, Vrisnik, Pitve). Kod glagola tipa b) i u sredini ostrva preovlađuje završetak *u*. Na zapadu kod prvoga i drugoga tipa preovlađuje nastavak *u*. To je nastalo analogijom prema drugom obliku na *-du*. Imperativ od *vartit*, pored neobičnijega *vart—varte*, govori se *varti—vartite*; jamačno zbog nezgodne grupe konsonanata. U ovom razredu našao sam dva izuzetka: *umit—umín, izumit—izumín, razumit—razumín, vđit—vđin*. Imperativ glasi: *umij—umijte, vij—vijte*; part. perf. II: *umǎ(l)—umǎla—umǎlo, vđi(l)—vđila—vđilo*.

Svi glagoli drugoga razreda imaju naglasak u prez. uvek na nastavku, kao i glagoli prvoga razreda tipa b): *bižat—bižín, bojat se—bojin se, blejat—blejin, doržat—daržín, klečat—klečín, ležat—ležín,*

mučat—mučín. Imperativ ovih glagola glasi: *biž—bište, dārž—dāršte, lež—lešte; blěj—blějte, bój se—bójte se, klječ—klječte, muč—mušte*. Part. perf. II *bižo(l)—bižola—bižolo, doržō(l)—doržala—doržalo, ležo(l)—ležola—ležolo, blejō(l)—blejala—blejalo, bđjo(l) se—bđjola se—bđjolo se, klečō(l)—klečala—klečalo, mučō(l)—mučala—mučalo.*

U Vrbañu, Svirčima, Sv. Nedelji i Vrisniku retko će se čuti ovakav akcenat, nego je uvek drukčiji, a naročito u ženskom rodu: *biža—bižala—bižalo, daoržāo—daoržala—daoržalo, leža—ležala—ležalo, blejāo—blejala—blejalo, bđja se—bojāla se—bojalo se, kječāo—kječala—kječalo, mučāo—mučala—mučalo.*

IV Četvrta glagolska vrsta

59 Glagola ove vrste imamo četiri tipa. Prva dva tipa sa najvećim brojem glagola posve su jednaki u svim oblicima tipu a) i b) prvoga razreda treće vrste. Tipa a) jesu: *brōnit—brōnin, būnit—būnin, dičit se—dičin se, aovit—dovin, drožit—drožin, dūšit—dūšin, folit—folin, grišit—grišin, grōdit—grōdin, gūlit—gūlin, isprōznit—isprōznin, jūbit—jūbin, kōdit—kōdin, krivit—krivin, kūpit—kūpin, mūlit—mūtin, odrisit—odrišin, plivit—plivin, podrubit—podrubin, služit—služin, sūšit—sūšin, vōrit—vōrin, vōšit—vōšin, zabašurit—zabašurin, zadržit—zadržin*; imperativ glagola *isprōznit*, zbog nezgodne grupe konsonanata na kraju, glasi: *isprōzni—isprōznište*.

Tipa b) jesu: *brojit—brojin, častit—častin, gardit—gardin, gojit—gojin, gostit—gostin, karštit—karštin, postit—postin*. Imperativ glagola *brojit* i *gojit* ima akcenat na osnovnom slogu: *brój—brójte, gój—gójte*. Participi prezenta ovih glagola u Vrbañu imaju akcenat: *brōječ, gōječ, gōšteč, pōšteč*. Iz ove grupe glagola izdvaja se glagol *častit* samo u mestu Vrbañu. U njemu ovaj glagol ide u četvrti tip ove vrste, pa glasi: *častit—častin*. U svim ostalim oblicima isti je akcenat na istom vokalu sem u imperativu: *čast—časte*. U Svirčima, Vrisniku i Sv. Nedelji može se, pored redovnoga oblika part. perf. II: *časti—častila—častilo*, čuti i kao u Vrbañu *časti—častila—častilo*.

Glagoli trećega tipa ove vrste jesu oni koji u inf. imaju kao oni tipa a) i b) akcenat na poslednjem slogu, a u prez. se isti akcenat pomiče za jedan slog prema početku reči:

<i>vōdin</i>	<i>vodit</i>
<i>vōdiš</i>	<i>vōd</i>
<i>vōdi</i>	<i>vōlte</i>
<i>vōdimo</i>	<i>vōdec</i>
<i>vōdite</i>	<i>vodǎ(l)—vodǎla—vodǎlo</i>
<i>vōdu (vōdidu)</i>	<i>vōdjen, vōdiena, vōdjeno</i>

Ovamo idu glagoli: *izgovorīt—izgovōrin, lomīt—lōmin, molīt—mōlin, nosīt—nōsin, oprostīt—opōstin, pomodrīt—pomōdrin, pomolīt se—pomōlin se, prilomīt—prilōmin, slomīt—slōmin, složit—slōžin, stvorīt—stvōrin, svidočīt—svidōčin, točit—tōčin*. Od glagola *pomodrīt* imperativ glasi: *pomodrī—pomodrīte*. Svi ostali glagoli ove vrste, koji u inf. nemaju akcenta na krajnjem slogu, zadržavaju isti akcent na istom slogu u prez. i u svim ostalim oblicima sem u imp., i to samo glagoli sa [^] akcentom: *gāzīt—gāzin, imp. gāz—gāste, grābit—grābin, imp. grāb—grābte, obogātīt—obogātin, imp. obogāt—obogālte, osakātīt—osakātin, imp. osakāt—osakālte, osiromāšīt—osiromāšin, imp. osiromāš—osiromāšte, privārit—privārin, imp. privār—privārte, slāvīt—slāvin, imp. slāv—slāvte, vātit—vādin, imp. vād—vālte*.

bilžīt—bilžin, imp. bilž—bilšte, dangūbit—dangūbin, imp. dangūb—dangūbte, dīmit—dīmin, imp. dīm—dīmte, mīslīt—mīslin, imp. mīslī—mīslite, omlītavit—omlītavin, imp. omlītavi—omlītavite, opūpavit—opūpavin, imp. opūpavi—opūpavite, prigodišcīt—prigodiščin, imp. prigodiščī—prigodiščite. U trećem licu plurala prez. na zapadu ostrva gotovo konsekventno je sproveden nastavak *u* analogijom prema drugom obliku na *-du*. U Vrbaņu i uopće u sredini ostrva čuje se gotovo isključivo pravilni nastavak *e*.

V Peta glagolska vrsta

60 Premda je u ovoj vrsti akcentuacija raznovrsna, ipak se može reći da imamo četiri tipa po kojima se meña najveći broj glagola. Prvi tip jednak je tipu a) prvoga razreda treće vrste:

<i>čúvon</i>	<i>čūvāt</i>
<i>čúvoš</i>	<i>čúvoj</i>
<i>čúvo</i>	<i>čúvojte</i>
<i>čúvomo</i>	<i>čūvājuc</i>
<i>čúvote</i>	<i>čūvō(l)—čūvāla—čūvālo</i>
<i>čūvāju (čúvoju i čúvodu)</i>	<i>čūvon, čūvona, čūvono</i>

Glagoli ovog tipa jesu: *būcāt—būcon, gūzāt—gūzon (micati), hripāt—hripjen, kjuvāt—kjuvon, kōrāt se—kōren se kupať se—kūpon se, písāt—pišen, pītāt—pīton, plōcāt—plōcon, pōrat—pōren, pričāt se—prīcon se (rečkati se), prōščāt—prōščcon, pružāt—prūžcon, pūhāt—pūšen, pūščāt—pūščcon, rikāt—ričen, rōjāt—rójon, rūcāt—rūcon, rūgāt se—rūgon se šcīpāt—šcīpjen, škripāt—škripjen, uživāt—uživon, vėzāt—vėžen, vikāt—vičen, vōjāt—vójon, začīnāt—začīnon, zibāt—zibjen*.

Kod svih ovih glagola imamo što i kod onih drugoga raz-

reda treće vrste: da, gdegod na zapadu ostrva i uz more imamo " akcent na vokalu *a* i pred njim dužinu, u Vrbaņu, Svirčima, Sv. Nedelji, Vrisniku i Pitvama imamo novi čakavski akut: 3 l. plur. prez.: *bucāju, guzāju, kjuvāju, kupāju, pitāju, pružāju, rugāju, uživāju, začīnāju*; part. prez.: *bucājuć, kupājuć, pitājuć, pružājuć, rugājuć, uživājuć, začīnājuć*; part. pret. II: *būcāo—bucāla—bucālo, dozivāo—dozivāla—dozivālo, guzāo—guzāla—guzālo, hripāo—hripāla—hripālo, kjuvāo—kjuvāla—kjuvālo, kaorāo—kaorāla—kaorālo, kupāo—kupāla—kupālo, písāo—pisāla—pisālo, pītāo—pitāla—pitālo, plāocāo—plāocāla—plāocālo*... Na celom ostrvu u imperativu nekoliko glagola ima akcent na drukčiji: *hripjī—hripjīte, šcīpjī—šcīpjīte, škripjī—škripjīte, zībjī—zībjīte, i ziboj—zibojte*; prema *kjuvoj—kjuvojte* čuo sam u Vrbaņu i *kjuvaj—kjuvajte* i *kjūj—kjūjte*.

Glagoli drugoga tipa jesu oni koji nemaju akcenta na poslednjem slogu u inf., nego na kojem drugom slogu, pa ga na istom slogu zadržavaju u svim oblicima:

<i>glēdon</i>	<i>glēdot</i>
<i>glēdoš</i>	<i>glēdoj</i>
<i>glēdo</i>	<i>glēdojte</i>
<i>glēdomo</i>	<i>glēdojuć</i>
<i>glēdote</i>	<i>glēdo(l)—glēdola—glēdolo</i>
<i>glēdoju (glēdodu)</i>	<i>glēdon, glēdona, glēdono</i>

Ovamo idu glagoli: *brījot—brījen, grījot—grījen, grūhot—grūhon, mīcot—mīčen, pīpot—pīpon, plēskot—plēščcon, rīzot—rīžen, sīpot—sīpjen i sīpon, sīsot—sīson, ūžinot—ūžinon, večerot—večeron; hājot—hājen, jāhot—jāšen, kājot se—kājen se, kāšiot—kāšjen, lājot—lājen, plākot—plāčen, poznāvot—poznājen, tārgot—tārgon: prōvdot se—prōvdon se, rōskāt—rōskan (Vrbaň), a inače rōskot—rōskon*.

Kao treći tip glagola možemo uzeti one kod kojih se akcent na inf. nalazi na krajnjem slogu, a u prez. i u drugim oblicima prelazi na korenski slog:

<i>ōren</i>	<i>orāt</i>
<i>ōreš</i>	<i>ōr</i>
<i>ōre</i>	<i>ōrte</i>
<i>ōremo</i>	<i>ōruć</i>
<i>ōrete</i>	<i>ōro(l)—ōrola—ōrolo</i>
<i>ōru (ōredu)</i>	<i>izōren, izōrena, izōreno</i>

Ovamo idu: *igrät se—igrön se, imät—imon, iskät—išćen, kvöcät—kvöčen, mecät—mecen, peñät se—peñen se, trovät—trüjen*. Neki glagoli u nekim oblicima mogu imati i drukčiji akcenat u svim mestima, na pr.: 3 l. plur. može glasiti pored *imodu, igrodu, i imāju, igrāju, iskāju*; part. prez. analogno ovom obliku *igrājuć, imājuć, iskājuć*; part. pref. II. samo: *imô(l)—imâla—imâlo, igrô(l)—igrâla—igrâlo, iskô(l)—iskâla—iskâlo*. Od glagola *zobät* glasi: *zôbo(l)—zobôla—zôbolo* (naročito to vredi za složene glagole: *nâzobol—nazobôla—nâzobolo, pözobol—pozobôla—pözobolo*). I u imperativu neki glagoli imaju drukčiji akcenat: *iščî—iščîte, zobjî—zobjîte, trüj—trüjte*.

U četvrti tip glagola ubrojiću one koji u inf. imaju " akcenat na krajnjem slogu, a u prez. ostaje na istom mestu:

<i>znôn</i>	<i>znät</i>
<i>znôš</i>	<i>znôj</i>
<i>znô</i>	<i>znôjte</i>
<i>znômo</i>	<i>znâjuć</i>
<i>znôte</i>	<i>znô(l)—znâla—znâlo</i>
<i>znâju (znôdu)</i>	<i>znón, znônâ, znôno</i>

Ovamo idu: *arvät se—arvôn se, kopät—kopôn, krepät—krepôn, obasjät—obasjôn, osedlät—osedlôn, sjät—sjôn, stargät—stargôn*. Neki od ovih glagola mogu u participu pas. pored redovnoga imati u svim mestima i drukčiji naglasak: *krëpon—krëpona—krëpono, obasjôn—obasjôna—obasjôno, okopôn—okopôna—okopôno i okôpon—okôpona—okôpono, ostargôn—ostargôna—ostargôno, osedlôn—osedlôna—osedlôno i osêdlon—osêdlona—osêdlono*. Još imamo nekoliko glagola koji ne idu ni u koji od spomenutih tipova: *brät—bëren, dät—dôn, krepövät—krepöjen, pjävät—pjäjèn i pjävät—pjäjèn (Vrbañ), smijät se—smijèn se zvät—zovèn*.

VI Šesta glagolska vrsta

61 U ovoj vrsti imamo tri tipa glagola. Prvog i najmnogobrojnijeg tipa su oni glagoli koji imaju u inf. akcenat na poslednjem slogu, a u prez. taj se isti akcenat pomiče za jedan slog prema početku reči. Ima ih među njima koji imaju dužinu pred naglaskom u inf. i koji je nemaju. Oni koji je imaju gube je u prez.:

<i>kupüjem</i>	<i>kupovät</i>
<i>knpüieš</i>	<i>kupüj</i>
<i>kupüje</i>	<i>kupüjte</i>

<i>kupüjemo</i>	<i>kupüjuć</i>
<i>kupüjete</i>	<i>küpovol—küpovala i kupovála—küpovolo</i>
<i>kupüju (kupüjedu)</i>	<i>küpovon, küpovona, küpovono i kupovón, kupovônâ, kupovônô</i>

Ovamo idu glagoli: *darovät—darüjen, drugovät—drugüjen, gladovät—gladüjen, gospodarovät—gospodarüjen, gospodovät—gospodüjen, kovät—küjen, mirovät—mirüjen, putovät—putüjen, ratovät—ratüjen, sovät—süjen, štovät—štüjen, targovät—targüjen, tugovät—tügüjen, vojvät—vojüjen; podrugivät se—podrugüjen se, potvard'ivät—potvard'üjen, pričešćivät—pričešćüjen, prociñivät—prociñüjen, zabrañivät—zabrañüjen, zaduživät—zaduživüjen*.

Među ovim glagolima vaļa izdvojiti one kojima se osnova svršava na -ova (-eva) od onih na -iva. Oni sa završetkom osnove na -iva mogu imati u svim mestima akcenat u prez. i ovakav: *podrugivät se—podrugijèn se, podrugijèš se—podrugijè se—podrugijemô se i podrugijëmo se (Vrbañ...), podrugijetè se i podrugijete se (Vrbañ...), podrugijü se i podrugijedü se, podrugijedu se i podrugijedu se (Vrbañ...), potvard'ivät—potvard'ijèn, pričešćivät—pričešćijèn, prociñivät—prociñijèn, zabrañivät—zabrañijèn, zaduživät—zaduživijèn; imp.: podrugüj se—podrugüjte se i podrugij se—podrugijte se, potvard'üj—potvard'üjte i potvardij—potvardijte, pričešćüj—pričešćijte, i pričešćij—pričešćijte, prociñüj—prociñijte i prociñij—prociñijte, zabrañüj—zabrañijte i zabrañij—zabrañijte, zaduživüj—zaduživijte i zaduživ—zaduživijte*. U part. perf. II dvojaki akcenat imaju oni sa završetkom osnove na -ova i oni na -iva. Glagoli na -ova na zapadu ostrva i u mestima uz more imaju na ovom obliku ovakav akcenat: *dârovo(l)—dârovola i darovála—dârovolo, drügovo(l)—drügovola i drugovála—drügovolo, glâdovo(l)—glâdovola i gladovála—glâdovolo, göspodarovo(l)—göspodarovola i gospodarovála—göspodarovolo, kövo(l)—kövola i kovôla—kövolo... U Vrbañu i daļe prema istoku isti je akcenat kao i na zapadu samo je i srednji rod naglašen kao ženski: *kôva—kövala—kövalo i köva—kövala—kövalo, söva—sövala—sövalo i söva—sovâla—sovâlo, tügova—tügovala—tügovalo i tügova—tügovála—tügoválo*.*

Glagoli na -iva na zapadnoj strani glase u ovom obliku: *podrugivo—podrugivola—podrugivolo i podrugivô—podrugivâla—podrugivâlo, potvard'ivo—potvard'ivola—potvard'ivolo i potvard'ivô—potvard'ivâla—potvard'ivâlo, pričešćivo(l)—pričešćivola—pričešćivolo i pričešćivô—pričešćivâla—pričešćivâlo... U Vrbañu i daļe prema istoku čujemo: *podrugiva—podrugivala—podrugivalo i podrugivâo—podru-**

givâla—podrugivâlo, potvard'iva—potvard'ivala—potvard'ivalo i potvard'ivâo—potvard'ivâla—potvard'ivâlo...

Glagoli drugoga tipa jesu oni koji nemaju akcenta na krajnjem slogu, nego na kojem od prvih slogova, pa ga zadržavaju u svim oblicima na istom slogu:

<i>sviŭtujen</i>	<i>sviŭtovot</i>
<i>sviŭtuješ</i>	<i>sviŭtuj</i>
<i>sviŭtuje</i>	<i>sviŭtujte</i>
<i>sviŭtujemo</i>	<i>sviŭtujuc</i>
<i>sviŭtujete</i>	<i>sviŭtovo(l)—sviŭtovola—sviŭtovolo</i>
<i>sviŭtiju (sviŭtiju)</i>	<i>sviŭtovon, sviŭtovona, sviŭtovono.</i>

Drugi glagoli ovoga tipa jesu: *plivot—plivon, rözlikovot—rözlikujen, srâmovot se—srâmujen se, trîbovot—trîbujen, vîrovot—vîrujen, zövîtovot se—zövîtujen se.*

Glagoli trećega tipa jesu oni koji u inf. imaju " akcenat na krajnjem slogu, a ispred ňega dužinu. Ovi glagoli i u prez. imaju " akcenat na krajnjem slogu i ispred ňega zadržavaju dužinu. Ovih glagola je malo:

<i>dobijèn</i>	<i>dobivât</i>
<i>dobijèš</i>	<i>dobivoj</i>
<i>dobijè</i>	<i>dobivojte</i>
<i>dobijemò</i>	<i>dobivâjuć</i>
<i>dobijete</i>	<i>dobivô(l)—dobivâla—dobivâlo</i>
	(v) (v) (v)
<i>dobiju, dobivâju (dobijedü)</i>	<i>dobijèn, dobijenâ, dobijenò.</i>

Ovamo idu glagoli: *počivât—počijèn, polkivât—polkijèn, umivât—umijèn, zaduživât—zadužijèn.* U prez. je i kod ovih glagola u Vrbañu i dalje prema istoku akcenat uvek na istom slogu i dužina pred ňim: *dobijèn—dobijèš—dobijè—dobijemo—dobijete—dobijü, dobivâju (dobijèdu).* Part. prez. u Vrbañu i dalje: *dobivâjuć, počivâjuć, polkivâjuć, umivâjuć, zaduživâjuć.* Isto i u part. perf. II u istim mestima: *dobivâo—dobivâla—dobivâlo, počivâo—počivâla—počivâlo, polkivâo—polkivâla—polkivâlo, umivâo—umivâla—umivâlo, zaduživâo—zaduživâla—zaduživâlo.*

62 Pomoćni glagol:

<i>jesôn, son</i>	<i>nisôn</i>	<i>bît</i>
<i>jés, si</i>	<i>nís</i>	<i>bûd</i>
<i>jé, je</i>	<i>ní</i>	<i>bûlte</i>

<i>jesmò, smo</i>	<i>nismò</i>	<i>budúc</i>
<i>jestè, ste</i>	<i>nistè</i>	<i>bî(l), bila, bilo</i>
<i>jesú, su</i>	<i>nisü</i>	

U Vrbañu, Svirčima i dalje prema istoku drugo lice sing. glasi: *jès.*

Svršeni oblik prez.: *bûdem—bûdeš—bûde—bûdemo—bûdete—bûdu (bûdedu).* Imperfekta koji u nekim licima ima nastavke prez. glasi na celom ostrvu: *bîšen—bîšeš—bîše—bîšemo—bîšete—bîšu i bîšèdu.* Nenaglašeni aorist glasi: *bih (bin)—biš (bis)* (Vrbañ) —*bi—bismo (bimo)—biste (bite)—bi (bidu).* Glagol *hteti* glasi: *itîť*, a u Jelsi, Vrišniku, Poljicima i Zastrazišću *ićîť.* Prez. glasi: *hoćü (ću)—hòčeš (češ)—hòće (će)—hòćemo (ćemo)—hòćete (ćete)—hòće ili hòćèdu (će, ćèdu).* Part. perf. II: *itî(l)—itîla—itîlo (ići—ićila—ićilo).* Enklitički oblik prez. može biti i naglašen, na pr.: *ča ćeš mu rěć?* Vredan je spomena imperativ: *nûj—nûjmo—nûjte* (učini—učinimo—učinite).

I Prilozi

63 Ovaj kraj ima nekoliko priloga koji se ne nalaze u štok. dijalektu, barem ne u ovoj formi: *jûr* (već) Dol i mesta prema severoistoku; *gorikôja, dolikôja (gorekôja, dolekôja)* Dol, Svirče; *guór, duól, tuót, ovuód* (St. Grad, Dol); *nîndar i nîndor* (St. Grad, Vrbañ i mesta dalje od mora prema severoistoku), *nîdor* (Vrboska, Jelsa i mesta na jugozapadu); *jèpet, jèpeta i jòpeta; krûto* (veoma); *sîmo* (ovamo); *pókojac* (posle) Dol; *ovòško, tòško, onòško, danâska i danâskoja, noćâskoja; lonikôja* (prošle godine); *šćak* (čak); *òpose* (posebno): *Otâc i sestrâ živedü òpose; jošćé* (jošte) St. Grad; *îndi* (drugde).

J Predlozi

64 Predloga takođe ima nekoliko koje ne poznaje štok. dijalekt, ili bar ne u tom obliku, ali samo u nekim mestima, većinom na zapadu: *brèz* ili *prèz* (bez); *ÿk, ÿs* (k, s); *kâd* (kod), *krüz* (kroz); *nîmo* (mimo); *vônka* (izvan, osim) na pr. *Svî će póc u crikvu vônka mène* (Brusje): *čiča* (poradi); *špâle* (o, zbog), *pòvar, nâvar* (povrh, navrh); *üme* ili *mèu* (među); *òbo* (o nekom). Sekundaran glas *a* primetio sam samo u predloga *uz* i *niz* na zapadu: *Čâca su išli ũza škoj. Sestrâ je išla niza bõndu;* u Vrbañu i dalje: *sâ vnõn* (sa mnõm).

K Svezice

65 Neobičniji svezice su: *kâi* (kao) Hvar, St. Grad; *õl* (ili), *dõnkle* (dakle). U Vrbañu se čuje i *kâd-le—tâd-le* (kad-tad).

L Uzvici

66 Među uzvicima najviše nas zanimaju oni kojima se teraju ili dozivaju domaće životinje: *šik* ili *kèc* (poziv za kozu), *sî* (poziv za ovcu), *dè* (za teraše mazge), *šò* (za teraše magarca), *kòško* i *kòš* (za nuđenje vode domaćim životinjama); *màc* (za teraše mačke), *pî* ili *čû* (za dozivanje kokoši). Uzvik *vè*, koji naznačuje neku zapovest, zabranu i preti u veoma je čest: *Da si tò učini vè. Udri tèga mûlâ vè. Mûc vè; nûko* (daj): *Nûko to ovâmo; nûs* (dede), *nût* (da nu).

M Sintaksa

67 Pozajmica *šjor* ili *šjer* (mlet. *sior* = ital. *signore*) kad služi kao apozicija pred imenicom ne meña se: *Pòj po šjor doj-tûrâ. Jês rekâl šjer Pèrètu* (Brusje). Uz ženska imena redovno se meña: *Jês vîdî(l) šjeru mèštru* (učiteljicu). Ne meña se ni talijanska imenica *barba* (stric) kad stoji kao apozicija: *Dò(l) son lîbar barba Ivânu*. Muškoga i ženskoga roda može biti imenica: *glòd—glòda* i *glòd—glòdi*, a *zvòn—zvòna* samo muškoga. U Pitvama sam čuo i *žîej—žîeja* (žeda). Nekí pridevi mogu služiti kao imenice: *mlòdi* i *drògi* (zaručnik), *mlòdo* i *drògo* (zaručnica), *žîvo* (životinja), tj. magarac ili mazga: *Ovò je mój mlòdi* (Brusje). *Jês mi dî vîdî žîvo?* (Grabje). *Jês vîdî, kakò nâš Père òma lîpu mlaòdu?* (Vrbañ).

Lična zamenica trećega lica singulara zameñuje se istom zamenicom trećega lica plurala kad se govori o neprisutnoj osobi u znak poštovanja: *Barba Ivòn su rekli da će brât duòc sùtra* (Dol). *Čâca su išli ù poje* (Hvar). U gradu Hvaru se *sav* upotrebljava uz broj dva: *Svâ dvò son natûka*. Oba dolazi u Hvaru uz broj tri: *Òba trí su pobìgli*.

Analogijom prema završetku imenice *selo* imamo u Vrbañu i ñen atribut *svo*: *Svò selò je dòšlo vîdit*.

Prisvojni pridevi u službi atributa prema talijanskom često se opisuju predlogom *od*: *grònâ òl bora*; *stòl òl darva* i *ol darvâ*; *motîka òl gvozda*. U mesnim imenima to ne biva: *Boròva Lûkâ, Mâslinski Ròt*.

Zajednička crta svih mesta jeste ta da se pomera upotreba predloga *u* i *na*. Predlog *na* upotrebljava se mesto *u* u ovim primerima: *Grén na Sućûraj. Grén na Bogomòje, na Jèlsu, na Jdîn, na Pojicâ, na Varbòjsku, na Brúsje*. Ipak se kaže: *Grén u Fòr* (Hvar) i *na Fòr, u Stòri Grod, ù Dol, u Vrisnik, u Pîtvè, u Gròbje*, a: *bî(l) son u Stòren Gròdu, u Dolù, u Gròbju, u Pîtvoh* ili *Pîtviman, u Vrisnikù*.

U primorskim mestima, naročito u Hvaru, St Gradu, Vrboškoj i

Jelsi, pod uticajem tal. jezika, upotrebljava se uvek akuzativ uz glagole kretaña i mirovaña: *Bî(l) son u Splît* i *grén u Splît* (Hvar). *Grén u Stòri Gròd* i *bî son u Stòri Gròd* (Hvar)

Nije redak slučaj u spomenutim primorskim mestima da se upotreba tih padeža i pomera, pa se može čuti: *Bî son u Splît. Grén u Splîtu* (Hvar). U Jelsi sam čuo: *Râna mi je nâ ruku*. Čuje se i upotreba broja jedan u službi neodređenog člana, pod uticajem talijanskoga jezika, ali na zapadu i uz more: *Ti si jedòn tovòr. Pètar je jedòn dòbar mladîc* (Brusje). U Svirčima sam čuo: *To je Ivâon Lovrîncevih mesto Lovrînceviç*.

N Primeri govora

68 Samo u domaćem govoru i pripovetkama mogu se dobro primetiti sve osobine ovoga dijalekta. U narodnim, a jednim delom i u crkvenim pesmama, jezik nije čist, jer su one primljene sa kopna u davnoj ili bližoj prošlosti, pa u njima ima mnogo štok. natruha. Navješću ipak nekoliko pesama da se vidi razlika između jezičnih osobina u njima i u običnom govoru.

Molitva o mucu Isusovoj (u Dolu)

*Promîslimo brâco mîla
Gorkû mûku Gospodîna,
Isûkarsta Bòžja sina,
Kî na križû sâd umîre
I prâvednu kòr prolîje.
O prolîvši kârvi i vòde
Òpre rûke prîd nòròde,
Jèr je čovîk grîjan (grešan) gûba,
Očîsti ga Bòžja jûbav.
Mî svî sâl za tîn potecîmo,
Za Isûsom podvîgnimo.
Za dobròtu oti tâko
Plâçi pûče sâl Marija,
Kojâ Križû sâl vapîje:
„Âjme, sînko, râjska krûno,
Sârca Bòžja jûta râno.
Plâçi s nâmin muòj ivâne
Mèštra tvûoga jûte râne.*

Domaća pripovetka (u Vrbañu)

Íša je barba Tomàs Cice u Kòrčulu na lavâr (radñu). Kal je dóša tâmo i iskarcao se iz broda, dóša je k ñemu jedãon fakïn (nosaç) i pitão ga je da ìma l' ção za prinit. A barba Tomàs mu je olgovori: „Pòbognice! jaó san pensão pobìgnut iz nevõje, a nevõja je prì mène dóšla ovãmo“. —

Narodna pesma (u Vrbañu)

Stârac jûre goricon jáhaše,
Gorón jáše, gorón popívaše
I zelènu gòru proklíhaše:
„Dá bidu te izgorìli ògní,
Svãko bi se pomlãodíla líto,
A jaó stârac nîndar i nîkada.
Kãl san mîsli stârac poçivãti,
A sãl mèni vajão vojevãti
Sînoç mi je bila kñlga dóšla
Od onõga çara silenõga,
Da ga dójten podvoriti málo,
Málo vríme sedãan gõdin dãna.
Níman stârac sîna ni jednõga,
Nèg san imão dõ devet çerova.
Õsan san ih domovio lípo,
Da mi biše i onù devétu“
Mîsli stârac da ne çúje nîko.
Slíšala ga çerca Mandalína,
Slíšala ga tèt mu besídila:
„Múç, ne brñni, moj staóri babãojko,
Skrój ti mèni ròbu po junaóšku
I izbèr mi dõbra koñã tvõga,
Stãv mi naó ñe ÷ã je ol potríbe,
Jaó çu zaó te na vojñicu póci.“
„Ne hòl tâmo, Mãonde, çeri mojã,
Né çes mi dóç nejúbjena dõma
.....“

Domaća pripovetka (u Svirčima)

Bili su zavãd'eni Lûka Lovrñnevih u Svirçoh i Budíç iz Jèse. I jednú nedíju pasão Budíç iz Plãže na koñù nimo Svirçe. Bila je nedíja i govoríla se je mîsa. Lûka Lovrñnevih je bî u críkvi não mîsi, a Budíç je stão na maõla vraõta ol críkve s mušketon. Kalão je muškèt s rãmena i stãvi ga je prìdo se kako šçaóp. Sviuko je postõl i vèlin pãrston ol nogé natégo je vûk ol mušketa za žbarãt. Jedãon çovik je vîdi i íša je Lûki rèç u críkvu, ÷ã je uçini Budíç. Kal se je dospílo, svãk zãjedno gré vãonka i Lûka s ñima. Kal je dóša izume naõrõda, Lûka je izvãdi nóž i zatúko mu ga je u garçõn (grk|jan). Ondã je provrìla kãor i Budíç je íša u críkvu i çapão se za kríž i tóte ùmar. U tój se críkvi (sv. Mandalíni) ní veç govoríla mîsa sedãan gõdišç. Lûka je íša põsli tẽga po svitù i põsli se je vraõti dõma i tãka se ù dušu vidéc šçetu críkve, ÷ã je pritaõrpíla radi tẽga, ÷ã je sedãan gõdišç bila zatvõrena i dãrovo ñon je: srèbarnu kandèlu, vèli srèbarni kríž, paštékuš (pax tecum) i kãlež. Na svèmu je bilo ñegõvo ìme sã dva slõva: L. L. —

Pesma sv. Katarini (u Starom Gradu)

O tí, Kãte Katarína
Vèla díko mãterina.
Duóšal je krój iz Duvõrà
Sa svuõn slãvon dvuõrà svuõga,
Da ìmomo kítu cvíta,
Kítu cvíta çier jedínu
Po ìmenu Katarínu“

Uspavanka (u Starom Gradu)

Níni, nãni muój sòkole,
Muój sòkole i pãune.
„O sòkole, o pãune,
Nè lèt mèni pokraj dvuõrà,
Ne probíul mi drãga múoga,
Jer mi drãgi spãva slõlko
Sînoç mi je s pütã duóšal,

Danäs mi se na pút spróvjo,
Mène sòmu dòma ostóvjo.
Jó ću molít drága muòga
Da me sòbon na pút vòdi,
Da me sàu ne olhòdi.
Òbdon ću mu mornór bìti,
A u noćì vırna jùba

Starac prića svoj život (u Hvaru)

Rodì son se godišća mijór ošan štò i pedesét i péte. Ol svoje râne mládošti lavurò son u petròri (tesaona kameña) i gròdì son kúće. Kal son navòrši dvòšt ò dvo godišća, iša son u vojníštvo u Štá. Tâmo son štò cetarnâste mišecih. Na svarsélku vojníštva dòša son dòma i oltâd se mücin za prihrònit famèju.

69 Nomina loci

U imenima poļa i uvala je, rekao bih, najčistiji govor, jer se ta imena čuvaju od davnih vremena prelazeći od oca na sina. Nekoliko ću ih nabrojiti.

Hvar:

Uvale: Krízno Lükà, Pokòni Dòl, Miććevica, Bòrca, Gñline, Gârška, Mâjerovica.

Poļa: Kopìta, Sufiška, Vòrbà, Bìli Potòk, Nìve, Jùbića Brìgì, Sklâcine, Pâsika.

Brusje:

Uvale: Lùćišća, Bòki, Bucìća, Tatìnja, Graćišće, Lampèsa, Lùčev Bòk, Râdočinac, Stinìva, Grâbovac, Loznò, Jâgodna, Pribìña, Dùga, Širòko, Sokolìca.

Poļa: Cârìća Vârtli, Grùdac, Lòkvine, Lòkva, Propòd, Râdov Dolâc, Krenčìć, Nìve, Pajìke, Škârgotovica, Kùpa, Krêmâc, Šipòvac.

Grablje:

Poļa: Kòlâc, Vòrdušće, Glavìće, Šantunòvica, Oklâda, Mòča.

Stari grad:

Uvale: Dubòka, Zelèminac, Mâslnica, Břzenica, Pâklina, Zâvala, Zdenìkovac, Hobòñ, Vèli Dolac, Vùčà, Stâpišće, Plìvna.

Poļa: Zelèminac, Râćice, Mâslinski Ròt, Dùbâc, Gârmica, Pèča, Vrísje, Mòče, Vugâva, Kabòl, Dolčìć, Gvozdènovica, Pâsika.

Vrbañ:

Uvale: Tatìña, Kopâšna (Vèla i Maòla), Gìvnik, Girnâo Pòšta, Múdrì Dolâc, Râosòhotnice, Mandràc.

Poļa: Polâćišće, Lâojca, Prismèn, Pâsika, Parhujìne, Mâslnovik, Rùdine, Igrâlišće, Dragâćin Lâoz, Česmìnica, Hùm, Skudjìvac.

Svirće:

Poļa: Bâbe, Ribòla, Borovík, Pojicà, Zašcarbìne, Pojâne, Gòzd, Dùbje, Krùšvice, Râovni, Dragò Voda, Magarùše, Pâsike.

Vrisnik:

Poļa: Gòzd, Tarjòci, Polovìne, Straònà, Raćìć, Mırje, Krùševje, Pâsjok, Pâsika.

Pitve:

Poļa: Fâsika, Zobòrje, Pišćenik, Vròtnik, Borovík, Čepòñ, Grebìne, Pîske, Dìdov Mır, Gròbje, Gòzd.

Vrboska:

Uvale: Mâslnica, Basìna, Škòj, Glavìće, Râpa, Palìnica.

Poļa: Gârmice, Pâsike, Hùm, Stròne, Dòli, Blâta, Mırja.

Jelsa:

Uvale: Dòle, Grâbovik, Zògròdje, Mìnà, Grèbišće, Cârkvica, Paladìnska, Mòćica.

Poļa: Blâto, Pelìña, Gojdâne, Vıri, Vrìsnà, Klòkune.

Poļica:

Uvale: Kjúšna, Pogorìla, Smrićevica, Karnovík, Dùbâc, Prâpatna.

Poļa: Brìg, Fod Lòkvu, Râdoševica, Súfa Lòkva, Plâža, Dolâc, Pavlìćevica, Pâsika.

Zastražišće:

Uvale: Stinìva, Dùbâc, Krùševa, Kjúšna, Čârvañ, Tetìkovac.

Poļa: Pâsike, Dolâc, Lìećevac, Gardòjâc, Nìve, Plòšniak, Bilòtina, Prìstniak.

70 Poslovice ovoga ostrva

Dùgo jùbòv šcètna i šràmotna.
zènško jùbòv vrazjò mřza.

Kâsaj i potrìba ne mògu se šakrìt.

Pâški, mazgì i zenì nè yaja vırovot. (Hvar)

Kò poštèño nımo, sramotón se díci.

Glëdoj mâter, hõl po ičër.
 Kàd je krùha i vìnà, tàd je kùća smìrnà.
 Dobrò je digòd i lùda poslùšot.
 Vèće vajò ùnca pàmeti, nègo stò lìbric snogé.
 Pògled činì smìh, a smìh činì grìh.
 Oslobòd me, Bòže, žené rùñeve i čovìka gòlega.
 Bogàstvo pokrijè rogàstvo. (Brusjè)
 Gòle kòsti ni pàs néce.
 Zajednišken koñù ùvik je ràna na hartù. (Grablje)
 Di ní gospodòrà, brùod je razbijèn.
 Kò krùh kupùje, trì kùće hróni, a ùon gladùje. (Stari Grad)
 Prèz pinéz ni u crìkvu.
 Sànce sàncu ne ùdi. (Dol)
 I pasì na prosjaokà lāju.
 Lipotà se na pasùri (tava) vaòri, a dobrotà po svèn svitù faòli.
 Gârlo je maòla ràpica, a dubokà jàmica.
 Tèško mènì po rodù, ako nìman u domù
 Nì tetìce do màoječine sestriče.
 Bòja je promìšjena nègo učìñenà.
 U kolìnu ni dūšè.
 Jednà jùsta smijù i plàču. (Vrbañ)
 Kò uz vitar pjajè, na obràoz mu pàda
 Čà je òl Boga, slàje òl meda. (Svirče)
 Nè vaja svàken vitru jìdra otvaoràt. (Vrisnik)
 Kojój òvci ñejlno rùno sméta, ónde ní ni òvce ni rùna.
 Dobrò se dalekò čuje, a zlò jòš i dàje. (Pitve)
 Pitàce te stàrost, dì ti je bìla mlàdost.
 Kakòvo rìlo, tàkòvo dilo. (Vrboska)
 Ko nìmo sròma juskèga, nìmo ni stròha Bòžjega. (Jelsa)

Ove poslovice mogu se gotovo sve čuti u svim mestima na ostrvu, ali sam ih svrstao po mestima gde sam ih prvi put zabeležio prema akcentu i glasovnim promenama dotičnoga mesta.

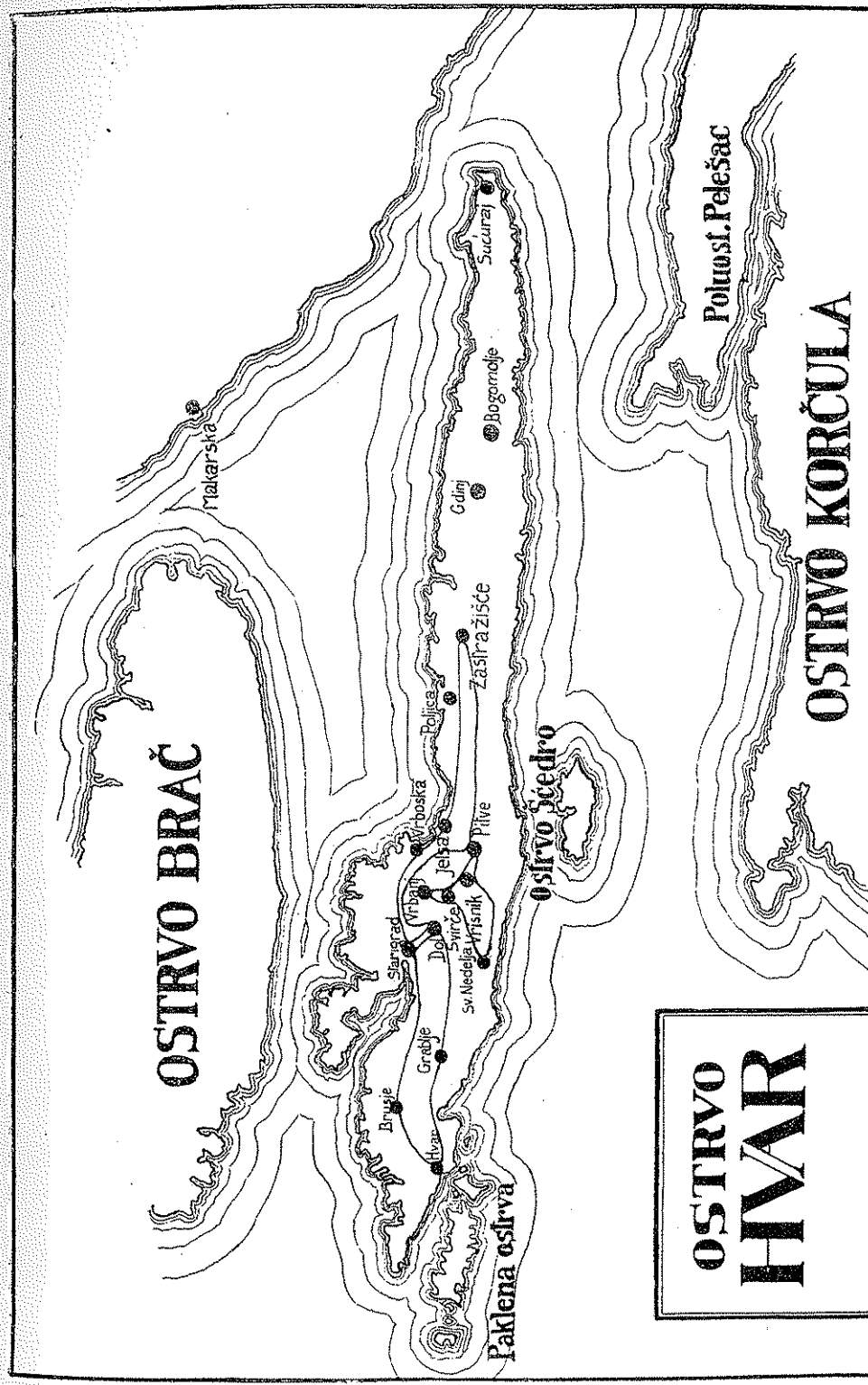
71 Ispravke u radu „Crtnice o bruškom dijalektu“ (Јуж. фил. VI (180—214).

Kako je ovaj rad u vezi sa mojim radom „Čakavski dijalekat ostrva Hvara“ potrebno je da se na ovom mestu isprave sve greške

u nemu koje su nastale uglavnom zbog nedovoljne pažnje slagača u ovako delikatnom poslu oko akcenata i dužina:

Str. 181	red 13	odozgo treba	daskà	mesto dāskā
" 181	" 17	" "	Uzmà	mesto ūzmā
" 181	" 8	odozdo "	ñega	mesto ñega
" 182	" 2	odozgo "	hrelò	mesto hrèlo
" 185	" 14	odozdo "	zlàmen	mesto zlāmen
" 186	" 11	odozgo "	obilje	mesto obilje
" 186	" 13	" "	podnèbje	mesto podnèblje
" 186	" 10	odozdo "	ć	mesto c
" 188	" 2	odozgo "	žigerica	mesto židerica
" 188	" 13	odozdo "	slòstih, ričih	mesto slostih, ričih
" 190	u paradigmi voda i selo nema dužine pred akcentom ni u kom padežu, pa ima biti vodà, selò			
" 191	" 18	odozgo treba	Ščèpo	mesto Ščèpo
" 192	" 12	" "	miłošcòn	mesto miłoščòn
" 193	" 11	" "	jajih,	mesto jojih
" 193	" 6	odozdo "	zidih	mesto zidih
" 193	" 5	" "	nòžih	mesto nožih
" 194	" 2	odozgo "	jūđima(n), pūđima(n),	mesto juđima(n), puđima(n)
" 194	" 3	" "	zidima(n)	mesto zidima(n)
" 196	" 17	" "	mladića	mesto mladica
" 197	" 5	odozdo "	mōga	mesto moga
" 107	" 2	" "	mój, tvój, svój	mesto mōj, tvōj, svōj
" 198	" 11	odozgo "	ovākòv, tākòv, onākòv	mesto ovakòv, takòv, onakòv
" 201	" 18	odozdo "	krodedù	mesto krodèdū
" 202	" 12	" "	zèb	mesto zèb
" 202	" 4	odozdo "	puknut	mesto puknūt
" 204	" 2	" "	stojidù	mesto stojidū
" 206	" 3	" "	žvâcen	mesto žvācen
" 209	" 13	odozdo "	budúc da, kakò	mesto budúć, da, kākò
" 210	" 1	odozgo "	tèško	mesto téško
" 210	" 6	" "	Tò	mesto Tó
" 210	" 7	" "	pito,	mesto pitò
" 210	" 9	" "	čèšce	mesto čèšce
" 213	" 2	odozdo "	(tūsān)	mesto (tūsam)

Mate M. Hraste

OSTRVO BRAČ

**OSTRVO
HVAR**

Razmer 1:500 000

Izohipe naznačuju jednake i slične vokalske i alkenatske osobine

Акценат у говору села Лепетана (Бока Которска)

Поред два силазна акцента (˘ и ˙) у говору села Лепетана постоји само један узлазни, дуги, а и тај је несталаи, јер се често ме-сто њега изговара обична дужина иза које долази ˘, па се каже сад *нáрод* итд., а сад *нáрд* итд. Ове дужине могу и да се мање или више пењу по тону, па је гдекад тешко разликовати да ли су то дужине пред акцентом или акценат; гдекад изгледа као да су два акцента: *нећу* итд. Ево неколико примера за разне иговоре овог акцента: *јаје*, *кљачинац*, *бѣкца*, *трава мачка* (од *мáчак*), *козџа* (од *козолáц*), *кафу*, *по руци*, *главом*, *трпећа*, *болѣћа*, *луде*, *криво*, *дванаести*, *тринаести* *двадесет*, *уиђенака*, *ондоле*, *дондоле*, *завиђети*, *плаћат*, *прџват*, *познавају*, *продавају*, *кихао*, *градио*, *површила*, *лѣгла*, *дали*, *градиле*; *напáт*, *нáрд*, *луаѣж*, *козџа*, *ципџла*, *испо пúтá*, *с Мржѣá*, *рџлика* (ловорика), *фáлá* *ви*, *свáлѣ* (gen. sing.), *јуху*, *Кáтý*, *луаѣжи*, *коњица*, *лебарá*, *вапџѣ*, *сúхџ*, *јáкá*, *бáчйт*, *налáгáт*, *рашчѣйт*, *потѣздáт*, *отстрáжѣ*, *тúчѣ*, *љубй*, *оирѣдй*, *догџрй* (од *догорит се*, *договорит*), *вѣзáли*, *обуци*, *мáтй*, *вѣжй*, *отпѣчй*, *нећу ја*, *кáзáла*, *стáлá* (од *стáт* = *стојати*), *спáсйо*, *прáчáли*, *пáсáли*, *гџрили су* (= *говорили су*), *трáжйјући*, *издубјѣно*, *пџџх*; *чѣчáк* (мали човек), *гáсá* (ген. мн. од *глас*), *грџтá* (грехота), *кúпйла*, *бáчйли*, *спáлá* (= *спавала*), *пџшџ*, *дџѣ*, *пџџше*, *кúйй*, *не тúчй је*, *нећу*, *уиђѣ*.

Дуги узлазни добива се у овом говору и у оваквим поло-жајима: *три-куће*, *три-динара*, *пџ-динара*, *на се*, *на-њу*, *за-њу*, *три-сџда*, *дваест и три-године*, *двá-пúта*, *ја мислим*, *ја незнам*, *пúт Еје-ѣгеа Брда* итд. (поред: *дзá сйна* итд.). У свим овим случајевима иза речи која се свршава дугим вокалом следи реч која је јаче на-глашена, а с њом се заједно изговара. Када је реченични акценат на потичној речи, онда се тај акценат не добива, на пр.: Он има *три куће* (а не једну). Овај се акценат добива ради лакшег из-

говора: пошто је друга реч јаче наглашена, она се изговара вишим тоном; зато је потребно да се са завршног дугог вокала прве речи, пошто се обе речи изговарају заједно, нагло пређе на виши тон. У овом случају прелаз са нижег тона на виши не прави се на тај начин што се прекине један тон, па се почне вишим, што је скопчано са извесним напором због растојања у тону, него се до њега долази постепено, прелазећи све тонове који се међу њима налазе, онако како се на виолини пређе са нижег тона на виши не дижући прст са жице, него повлачећи га до следећег вишег тона. Овом процесу допринео је и један психолошки разлог: док се изговара дужина, мисли се на тон који треба повисити у следећем слогу, те се већ пре завршетка дужине почиње удешавати грло за изговор вишег тона. Овако у овом говору настаје дуги узлазни акценат уопште: као што је почетни тон ненаглашене речи, тако је и почетни тон ненаглашеног слога увек нижи од почетног тона наглашеног слога, према чему се у речи *свѣлѣ а* изговара вишим тоном него *и*; на тај се тон некада прелази на тај начин што се сваки слог изговори својим посебним тоном, а некада се с првог тона, ради лакшег изговора, пређе постепено. Ово постепено прелажење олакшано је тиме што је вокал дуг, те има довољно времена да се изврши то *повлачење прста* и да се стигне без журбе до следећег тона. Али у овим случајевима не пређе се увек читава степенница међутонска, него само извештан део, а онда се нагло скочи на тон ка којему се тежи. Некада се тај прелаз тонова изврши тако потпуно и тако ојача на рачун самог тона ка којему се тежи, да се дужина претвара у акценат. То бива увек када се пређу *скоро сви* међутонови; у таквим случајевима речи имају акценат какав је забележен у примерима *купѣла, бачѣли* итд. Када се пређу *сви* међутонови, онда, због тога што је највиши тон овог вокала исто толико висок колико и тон следећег, следећи вокал се не осећа као наглашен, јер није изговорен почетним вишим тоном. Ако је и други слог дуг онда је исти случај; ту се може још боље посматрати овај процес и тачније утврдити шта бива са наглашеним слогом. Некада остаје по старом: *свѣлѣ, глѣвѣ, од рѣкѣ, гѣсѣ ми, брѣвѣх, брѣвѣ, дѣнѣ, зѣбах, змѣјѣ, кѣлѣ, сѣлѣ, бѣчи ми, шѣсѣт, шкрѣпѣймо, вѣкѣ, жѣвѣ дѣшѣ* итд., а некада се дужина претвори у акценат, док други вокал на којему је раније био акценат на месту акцента задржи обичну дужину као на пр. у случајевима: *нѣбѣј, грѣше* (ген. синг.), *бѣндѣ* (ген. синг.), *гѣспѣ ми, глѣвѣм, рѣкѣм, змѣјѣх, мѣчѣх, брѣлѣх, зѣбѣва, дѣведрѣгѣ, чѣновѣнѣкѣ,*

бѣнбѣнѣ, пушѣ, јѣјѣ, кѣстѣх, трѣсѣм, рѣстѣ, шкрѣпѣи, жѣвѣи, зѣјѣчи, цѣчѣи, дѣјѣ, мѣчѣ, сѣдѣћи, мучѣћ, дѣшѣ, пѣшѣ. Иза оваквог акцента ове се дужине много чешће изговарају него иза силазног; то ће бити под утицајем старијег акцента: акценат *свѣлѣ*, у којему *е* чува дужину зато што је наглашено, могао је утицати да се то *е* изговори дуго и када акценат пређе са *е* на претходни вокал. Ове дужине изговарају се изразито, чиме се разликују од осталих дужина иза силазних акцената. То показује природу овога акцента и могућност да се акценат на ранијем месту није сасвим изгубио. Већа је сигурност да се акценат изгубио на старом месту у оним случајима где се ова дужина губи, као на пр: *стрѣне, стрѣном, змѣјѣх, чѣлах, дѣна, кѣкѣта, лѣбѣра, пѣрах, сѣлах, јѣји, кѣкѣши, кѣсти, плѣћи.* Све ово показује да у овом говору ни акценат *'* није још истиснуо стари акценат — “ (док се у херцеговачком то догодило не само са акцентом — “, него и са акцентом ~ “, који се под утицајем претварања — “ претворио у узлазни на исти начин).

Овај акценат може због своје гipкoсти лако да добије онакав квалитет какав тражи садржина говора. То, на пр., показује изговор овог акцента у говору рибара који је причао како је потезао *парангао* када му је био *закучао (задѣо)*. Када се то деси, онда се канап потеже колико год допушта његова еластичност, а онда се нагло пусти, не би ли се на тај начин удица откачила. Да би изазвао слику како је он натезао канап, а затим га нагло пустио, он је овај акценат изговарао тако да је реч којом је то исказивао добила врло дугу дужину, која се можда и нешто потону подизала, а затим је кратки силазни акценат пао свом снагом на последњи вокал: *„Те ја потѣжѣи, потѣжѣи, а удица збрѣшѣ“* (склизну). Овакав акценат, овако изговорен, са претерано дугом дужином прелази у пригодни акценат (види ниже). Кратки силазни је у *збрѣшѣ* био изговорен у највећем степену кратко, отсечно, оштро и тиме се дао утисак брзог покрета који је удица учинила када се откачила од стене. Кад се узме у обзир да се и дужине могу да чују или да се делимично или потпуно скрате, онда је очигледно колико је акценат овога говора слободан и колико даје могућности нијансирање у музичком погледу ономе који говори.

Кад су дужине под акцентом, онда се чувају, па их налазимо у ген. јд. *водѣ* и локативу *водѣм*, у ген. мн. *дрѣвѣ*, у презенту *кунѣм*.

Осим случаја када се овај акценат изговара као — “, нема других случајева дужине испред акцента.

Дужине после акцента, осим споменутих иза дугог узлазног, у овом се говору слабо чувају; неки их људи изговарају више неки мање, изгледа више они који живе даље од мора него они што живе при мору, а сви скупа су у том изговарању нестални, јер их у истим случајевима сада изговарају а сада не. Њихово губљење слично је губљењу *x* у ген. мн. именица и придева као и губљењу *и* на крају инфинитива: иако се увек не изговарају, својим повременим појављивањем показују да постоје у тим облицима. Највише се појављују у ген. мн. именица, и то барем онолико колико се јавља *x* (људи који чешће изговарају ово *x*, изговарају чешће и дужине). Кад је акценат на трећем вокалу од краја, оне се јављају најобичније само из претпоследњем вокалу: *мáслйна, гдѝйна, цр̀кáва, кд̀мйна, гдѝишта, пáгара, сд̀лада, дйнара, сд̀колах, пин̀уна, приш̀укáта, чй̀буках, Бурй̀ка, лѝдѝва, сѝкуллах (сѝкул, тал. sésolo), сѝдока, вáжй̀ка, бд̀лаша, кд̀стањах, зубáца, лд̀наца, а гдекад се чују и на оба последња слога: смд̀кáвá, гдѝинá, скорáнáца, Бурй̀кá. На крајњем се вокалу још чешће може чути кад је акценат на претпоследњем слогу: рогáчá, путá, дáнá, брáвáх, брáвй̀, мáчáх, људй̀ јáйй̀, бчй̀ши, змй̀јáх, кáкá. Чује се и у лок. мн. именица: прáсáдма, Туркињáма, у ном. мн. именица које у том падежу губе наставак *ин*: Рй̀шњáни, Прчáњáни, Гр̀бљáни, Стд̀ливљáни, у именица са наставком *ка*: Лáстѝвке, Убáјка, у наставку *јáнка*: мў̀љáнка, у наставку *ар*: вй̀нáр (и у речима туђег порекла: цáндáри), у наставку *иц*: кд̀шиц. Ове се дужине чешће чују и у радном придеву, и то не само у случајевима у којима се налазе и у Даничића, као: зáклѝли, пд̀гѝла, ўзѝла, зáузѝло, зáлй̀ла се, пд̀й̀ла, зáочѝли, пд̀дáли се, ўдáли, дзвáла се, него и у случајевима у којима у Д нема дужине: чў̀лá сам, погй̀нў̀ло, стáвй̀ли, вјѝрй̀ла, промй̀слй̀ла, објў̀трй̀ло се, реў̀шй̀ло, уфáшй̀ли, пáшй̀ла, слў̀шáла, кў̀кáла, шў̀шáло, глѝдáли, фáшáло, мрй̀шáли, шй̀љáла, обр̀кáли, стáвй̀о, подрáнй̀о, зáочѝо. Дужина се чује и у трпном придеву: зáклáна, дй̀рáта, др̀жáта, ўлáта, ўљáно, салй̀жáто (салижáт, selciáre). Ређе се чује у презенту глагола: вй̀дй̀ш ли ме, вй̀дй̀ се, скў̀йй̀ се, дд̀ђѝте, пѝрѝмо, крáймо, чў̀лў̀ се, й̀грáмо, й̀мá ли, й̀мáмо их, й̀мáте, слў̀шáте, дочѝкáте, мѝђѝте, врй̀шѝмо, врй̀шй̀мо, дѝђѝте, гáзў̀, бў̀дѝте, у имперфекту: й̀мáше, й̀грáху, й̀грáсте, сд̀љáху, у императиву: й̀грáјмо, сѝшў̀јѝте, у аористу: зáочѝх, зáочѝсмо. Чешће се чује у ген. јд. одређених придева: дд̀брѝога, дѝбѝлѝога, манй̀тѝога, вѝљѝга, Вјѝђѝга брда, стд̀ли-*

скѝога, мў̀љáнскѝога; затим у придева на *ав*: кў̀кáв, кў̀кáва, кў̀кáво, кр̀стáв ли је; ређе у другим падежима: *то је бд̀жй̀а воља, мр̀штáво*. Прилози: *свáкáко, нй̀кáко, нѝкáко, зáлў̀ду* врло често се изговарају са дугим претпоследњим вокалом. Када није на претпоследњем слогу узлазни акценат, онда се дужина на крајњем слогу ген. јд. женскога рода може ретко чути, на пр. *вјѝрѝ ми* (где *e*, заправо, и није на крају, јер се обадве речи заједно изговарају), а исто тако и у инстр. јд.: *срѝђѝм* (из раније наведених примера види се да се и у ген. и у инстр. јд. често и изразито чују када долазе иза узлазног: *глáвѝ, глáвѝм*, као што се уопште иза таког акцента дужине боље чувају). Када дуги акценат скочи на предлог, на месту где је био акценат може се чути дужина: *пд̀д бáнду, нá глáву, ў рў̀ке, ў квáс, нá пў̀т, д зй̀ду, прѝко пáса, зáклѝћу се, рáзáпѝти*, али се у свим случајевима могу изгубити: *д зй̀ду* итд., *нѝ знá, кд̀ знá, д(д)трў̀да* итд. У осталим случајевима дужине се још ређе и несигурније могу чути, као у примерима: *Никд̀лй̀ће, плѝшй̀во, рд̀ђáк, око кдр̀ена, пд̀мѝнка, црѝвљáри, пáрáд, бд̀лијес, Кáменáре, зá Мй̀летáйѝем, Зáпў̀шѝвй̀кá, трѝћá дио* итд.; оне и када се јаве не изговарају се изразито, скраћене су, па се често не би могле ни разликовати од краткоћа, када не би биле изговорене нижим тоном, која се промена иначе лако не запажа када се вокал изговори кратко. У колико се јављају чуј—у се и у случајевима у којима се у Д не налазе: *кў̀кá, кў̀кў̀, мѝштарá, вјѝтарá, Бд̀жѝ, вѝслá* (ном. мн.), *научѝн, лў̀дáст, дд̀бáр, нй̀кѝ, чў̀шй̀, сје-дѝчй̀ши, намјѝстй̀ш, ўзећу гá ја, прѝкй̀нў̀ће, прй̀шй̀снў̀ти, рд̀дй̀ло, пй̀лй̀ца* (ном. јд.) *Дд̀брѝога, пáмѝшна, гў̀шáва, нѝкаквá је сѝ-стрй̀чна*. За оваке дужине тешко је утврдити да ли се могу узети као доказ да би се и у другим сличним случајевима могле по правилу с времена на време појавити. Наведени примери дужина после акцента у великој већини показују да се оне најбоље чувају на предзадњем слогу речи иза кратког силазног акцента. То потврђује и то што се дужине чешће јављају у тросложним облицима: *дй̀рáна, бѝрѝте, кáјѝмо, гй̀нѝмо, й̀мáш ме, нѝ знáш ме, вјѝрѝми* итд., а у тим истим примерима обично изостају када се тај слог налази на крају речи: *дй̀рáн, бѝрѝм, кáјѝм, гй̀нѝм, й̀мáш, нѝ знáш, вјѝрѝ* итд. Оне се уопште лакше чувају на претпоследњем слогу, па се у таквом положају чују и онда, што се ретко догађа, када не долазе непосредно иза акцента, особито у придева: *стд̀лискѝога, мў̀љáнскѝога*, ређе у другим случајевима: *Кáменáре, зáузѝло, нѝаознáш, нѝјѝднáк* итд. Ређе

се налазе на задњем слогу: *рђѣк, пѣрѣд*, а исто тако иза дугог силазног: у *кѣѣ*, дужина се на крају чује, јер је ген. мн. где се у свим случајевима могу чути дужине. Дужина на трећем од краја такође је ретка (с *Крѣшевица, Бѣошћани, Пѣрѣница*). Дужина се ретко чује на вокалима који не долазе непосредно иза акцента, зато што нема у овом говору, у којем се није извршило повлачење акцента, оних многобројних случајева дужина на вокалу иза ненаглашеног слога који су у Д настали баш услед тог повлачења: *дјевојѣкѣ, Црногорѣкѣ* (од *дјевдѣкѣ, Црногдѣкѣ*). Уз ове дужине у оваким позицијама које се чувају потпуно и изговарају изразито, јер су тек добивене, могле су се у Д почети изговарати изразитије и оне старије које су се можда биле почеле скраћивати и губити: изговарање ових нових могло је утицати на изговарање оних старијих. У Леп. где није било овога потицаја оне су се могле лакше изгубити. Ово важи и за случајеве где је дужина долазила одмах иза акцента, на пр. у *кѣѣ* вокал *ѣ* се изговара дуго, јер је акценат који је са њега пренесен био дуг; таквих случајева има у Д много и сви се они изговарају изразито и потпуно, па су се уз њих могле почети тако да изговарају и оне старије дужине које су се по тенденцији коју показују биле већ почеле губити. Пошто у Леп. оваквих случајева није било, јер се није извршило повлачење силазног акцента на кратке вокале, процес губљења дужина могао се лакше наставити. Истина, постоје дужине иза којих се изразито изговарају, али оне саме, пошто их има много мање, нису могле много да утичу на остале, него су се повеле за њима и почеле и оне да се губе (*змије* итд.).

Због оваквог стања дужина после акцента у овом говору, није било могуће за све поједине случајеве утврдити да ли имају дужину или не; где се налазе дужине, тешко је утврдити и због тога што се често поједини вокали продужују да би се боље нагласила реч: *Да(ј) ми то, мѣја. Зѣдѣи. Ми не мѣжемѣ! Ђѣ сѣ, Пѣро!? Ђѣ си био? Ма на Кѣмѣѣр!* или зато да би се у размишљању, особито при присећању, добило времена да се изговори друга реч, а да се говор не прекине (*Давају робу онѣјѣмѣ... Па ми каже јѣднѣ... Стругѣчице и бѣхѣ и трѣглѣ и... Не хајѣм ни за грѣжѣ...*) што се често дешава У речима које су овако изговорене понекад би и требало очекивати дужине (*Вѣздѣ сам слушала. Нѣкѣ — Јѣла Илѣна. Свака дѣбрѣ среѣћа. Нѣ знѣм. Не Радѣвиѣћа, него онѣдѣ* —

како се зове?.. Није их полио, па исто их ѣмѣ—колико оѣси! Јѣдан вѣлѣј кам, али оне су тако дуго изговорене да је тешко одредити да ли је то појава дужина које припадају тим речима или су то дужине ad hoc. Свакако да се дужине у споријем говору и наглашеним речима боље чују; то је све што се могло о њима утврдити на основу сакупљеног материјала. Због тога у испоређивању акцента овог говора са Даничићевим „Акцентима у именица и придева“ и с „Акцентима у глагола“ (издање Југосл. и Срп. краљ. академије), као и са акцентима осталих речи уколико су наведене у Маретићевој „Gramatici i stilistici hrvatskog i srpskog jezika“* дужине се неће узимати у обзир, а из тога што сам казао о дужинама види се да у Леп. отпадају сви Даничићеве акценатски типови речи који се међусобно разликују само по томе што једни имају дужине после акцента, а други их немају. У овом испоређивању ће се увек подразумевати разлика између Даничићева говора у којему постоји и лепетанског у којему га нема. Кад се на пр. каже да *јѣнѣк* иде у овом говору по истом типу по којему иде и у Д, онда треба Даничићев тип свести на старији изговор и под тим разумети да се у Леп. каже *јѣнѣк*; кад се каже на пр. за неку реч романског порекла да иде по неком Даничићеву типу, под њим треба разумети одговарајући тип лепетанског говора (и то не само са овом разликом, него и са евентуалним другим његовим отступањима од Д). Овде ће се наводити разлике између овог говора и Даничићева, а оне речи које се не спомињу, уколико се налазе у овом говору, иду по истим акценатским типовима по којима и Даничићеве (Д=Даничић, В=Вук).

Именице женског рода на *ѣ* у ном. једине

У именица типа *гѣѣ* (I 1) извршило се једначење акцента: оне које имају у дативу, акузативу, вокативу јд. и у номинативу, акузативу и вокативу мн. ѣ наместо ѣ добиле су такав акценат и у ном. јд., па се каже: *гѣѣ, грѣѣ, грѣѣ, дѣѣ, пѣѣ, рѣѣ, стрѣѣ*, а не: *гѣѣ* итд. (Од ових треба разликовати именице *лѣѣ, рѣѣ, сѣѣ* — В: *лѣѣ, рѣѣ, сѣѣ* —, које имају ѣ у свим падежима, те иду по типу *чѣѣ* I 2). Именице *војѣска* и *сријѣда*, које у Д имају исти акценат као *гѣѣ*, у Леп. гласе *војѣ*

* Каткад ће се упоредити и са речима из Вукова „Српског рјечника“ и из Будманове граматике (Grammatica della lingua serbo-croata).

ска, *сриједѝ*, али споменути промену акцента имају само у вокативу, а у акузативу чувају траг раније промене када су са предлозима: *љ зиму, зѝ зиму, прѝд зиму, љ сриједу*. Оне именице које у Д могу имати у акузативу и ' и ˘, у овом говору имају само ', па се каже *кљуца, кљуцу, стијенѝ, стијенљ*, са истим акцентом у свим падежима осим вокатива. У ову групу речи спада у Д и *браѝда*, али у овом говору она има у акузативу само ˘, па зато тај акценат има и у ном.: *браѝда*.

Не постоје речи које у ном. мн. мењају ' у ˘, а у акузативу не мењају; оне које у Д имају такав акценат, у Леп. имају ' у свим падежима (осим вокатива): *вѝле, гује, јеѝле* (женско име *Јела*) *куѝле, муње, слуге, стријелѝ, шѝрбе, шѝрве*.

У ген. мн. нема акцента *торѝба, овѝца* (који је у Д редован када се уметне *а*; изгледа да се код ових речи и не умеће *а*; ген. мн. од *шѝрба* гласи *шѝрбах*, а *овѝца* иде у тип ˘ ˘: *дѝца, дѝце* (уколико се употребљава, јер њу замењује реч *бѝкица, бѝкице* или *бѝкица, бѝкице*).

Генитив множине *на* у не постоји у овом говору. Према томе отпадају ти случајеви.

Од речи које наводи Д за мењање ' у ˘ у дат. мн. постоји само *рукѝма*; у осталим случајевима остаје вокал дуг, па се каже: *браѝдама, граѝнама, слугѝма, страѝнама, стријелѝма* (а не *браѝдама, страѝелѝма* итд. као у Д); *луѝка* долази само као име једног земљишта које се налази у луци и као такво нема множине.

Врѝба и *сѝрна* иду по типу *вѝда* (I 3): *врѝба, сѝрѝна*, а *глаѝвѝна* по типу *баѝва*: *глаѝвѝна*.

У именица типа *баѝнка* (I 2) акценат се као и у Д мења само у ген. мн.: *каѝраша, маѝјака, чаѝвака, баѝнака*. *Цѝрква* иде по типу *баѝва*: *цѝрква, цѝркѝве, цѝркава*.

За речи типа *вѝда* вреди исто што и за тип *глаѝва*; ови се типови и иначе разликују само по дужини изговора узлазног акцента (у Леп. по дужини вокала пред акцентом), а у ствари су исти. Као и тамо, оне именице које у акуз. јд. повлаче акценат (у Д претварање ˘ у ˘ претставља старо повлачење), повлаче га и у ном. јд.: *вѝда, зѝра, љѝца, зѝмља, кѝса, лѝза, мѝђа, мѝшла*. Као и тамо, и овде има речи које у ном. јд. не повлаче акценат према почетку, јер га не повлаче у акузативу јд. (иако у Д мењају ˘ у ˘ и у том падежу), па се каже: *жеѝља, -љ, маѝгѝла, -љ, рѝђа, -љ росѝа, -љ, смоѝла, -љ* (поред *цѝмѝла, цѝмѝлу*), *фаѝјѝда, -љ*. Као ни тамо, нема ни у овом типу речи које у ном. мн. повлаче акценат, а у акуз. јд. га не повлаче;

од Даничићевих примера овамо иде само: *челѝ, челѝ, челѝ*, ном. мн. *челѝ*, а остале и не припадају овоме типу, него типу *баѝва*, што се види из акцената у ген. јд. и осталих падежа: *буѝха, буѝхе* итд., *муѝха, муѝхе, суѝза, суѝзе*, а не *буѝха, буѝхѝ, муѝха, суѝза* као у Д, док *змиѝја* иде по типу *глаѝва*: *змиѝја* (наравно са истим акцентом и у акузативу); *наѝвѝе* има у дативу мн. *наѝвама*, а не *наѝвама* (односно *наѝвама*), али ова реч и не иде по овом типу, него по типу *баѝва*; *паѝша* такође ипе по типу *баѝва*: *паѝша, паѝше*, а тако исто и речи: *ѝгла, мѝшла* које гласе: *ѝгла, ѝгле, мѝшла, мѝшле*, па зато немају у ген. мн. као остале: *земѝља, се-стѝраѝа*, него *ѝгала, мѝшала* (а тако исто и *наѝва*). По овом типу иде и *ѝка* (В ѝка).

У именица типа: *бѝбица* (II 1) у ген. мн. колеба се акценат, те може бити као у Д *заѝбава* и *заѝбавах*, али је обичније као у именица типа *слаѝмчица* (II 2): *заѝбавах, гѝдспѝцах, бѝбицах* (према *паѝпица*).

У типу *љепѝша* (II 6) нема речи у којима се у акуз. јд. и мн. преноси акценат: *дѝбину, дѝбине*, него се каже: *дубинљ, дубинѝ* (Овакав се акценат налази у прилогу *наѝсрамоту*, у значењу: силом). У овај тип спада и *шѝреѝина* (В. *шѝреѝина*). *Родѝйна* иде по типу *јаѝбука* (II 4): *родѝбина*. У ген. мн. речи типа *јаѝдрѝанка* (II 7) не умеће се *а*: *Буѝдѝљѝанка* задржава у свим падежима исти акценат. Речи типа *јаѝстарѝвица* (III 2) у Д. има само пет: *баѝновица, јаѝстарѝвица, Каѝрловѝкиња, маѝјсторѝица* и *паѝлошина*. Од тих речи овај говор зна само за реч *јаѝстарѝвица* и *маѝјсторѝица*, али у облику *маѝисторѝица* (што је ипак исто, иако је ово реч са једним слогом више, јер *маѝисторѝица* претставља старији облик речи *маѝјсторѝица*, тал. *maestro*, па двама кратким слоговима у *маѝјсторѝица* одговара један дуги: *маѝјсторѝица*). Али у овом говору има доста других речи овога типа, и то међу демин. роман. речима: *гѝндула, гѝндулица* итд. и у женским властитим именима по мужу (сада врло ретким): *Ђуѝро-Ђуѝровѝца, Пуѝшо-Пуѝшовѝца, Маѝто-Маѝтовѝица, Бѝжо-Бѝжовѝица, Јѝвовѝица, Ниѝковица, Анѝдровѝица* итд. (тако и *Пуѝшовѝица*, од надимка *Пуѝшо*, и четворосложна: *Анѝдрѝиновѝица*). Овога у Д нема, јер се тамо каже *Ђуѝро* итд., па онда мора бити *Ђуѝровѝица* итд. Има и *вода* која се зове *Мѝровѝица*.

У осталим примерима именица женског рода које наводи Д нема разлике између његова и лепетанског говора — уколико се те речи налазе у лепетанском; само што *маѝлина* (II 3) у овом говору иде по типу *јаѝбука* (II 4): *маѝлиѝна, маѝлине*, а *кѝѝѝшка*

(II 8) по типу *јабука*: *кдошка*; *прѣпелица*, која у В иде по типу *бѣспослица* (III 3), у Леп. иде по типу *дбрвица* (III 4).

Именице женскога рода које се свршавају у ном. једн. на сугласник, а некада на њ

У локативу једине речи ове промене не мења се силазни акценат у узлазни: *по мѣсти* (I 1а), *по жѹчи* (I 1б), *мѣсли* (II 2), *голијѣни* (II 5а), *старѣсти* (II 5б), него остаје као у ген. јд.: *по мѣсти*, *жѹчи*, *мѣсли*, *гдѣлијени*, *старѣсти*. Једини остатак таког мењања јесте прилог *по ноћѣ* (= ноћу¹).

Инструментал једине с наставком на *ју* не постоји.

У ген. мн. не мења се $\hat{}$ у $\grave{}$: *кѣстѣй*, него у $\acute{}$: *кѣсти*, али таква промена, $\hat{}$ у $\acute{}$, не постоји у дат. множ. и падежима који су с њим једнаки: *кѣстѣма*. Исто тако не постоји акценат: *ѹшѣй*, *ѣчѣй*, *ѣчијѹ*, *плѣћѣјѹ*, него: *ѹшѣх*, *ѣчѣх*, *плѣћѣх* (разуме се да се дужина иза акцента може изгубити, јер је већ речено да се то може догодити у свим случајевима). Он је у Даничићевим генитивима мн. на $\bar{}$ постао и сачувао се вероватно услед напоредне употребе облика на $\bar{}$ *ѣјѹ*, који заправо претстављају стари дуал, па стога и имају свој посебни акценат без дуљења. Пошто се у Леп. ген. мн. на $\bar{}$ изгубио, изгубио се и овакав начин акцентовања, а у ген. мн. на $\bar{}$ настало је дуљење претпоследњег вокала аналогичном као и у свим осталим случајевима. Акценат као Д налази се само у речи *пѣси*, *пѣсѣй*, *пѣсѣйма*, али то је због тога што у овом говору не постоји дуго *р*, па претпоследњи вокал у ген. мн. не може да се продужи, какав је случај и у другим речима кад се на таком месту нађе *р*: *врѣстѣй*, *жрѣћѣх*, *црвѣх*, *пѣстѣх*, *Гѣрѣх*, *Сѣрѣх*. Ипак аналогична врши притисак и на ово *р*, па се понекад продужи; таки су примери *црвѣх*, *пѣста*, *гѣрѣх*; али најстарија жена у селу и у овим примерима увек без колебања изговара кратко *р*. *Шѣѣр*, *шѣѣри* иде у овај тип, али се овај облик не замењује као у Д обликом *кѣѣй*, него кратким *шѣѣй*.

II 2: *рѣван*, *рѣвни*. — Од четири речи које наводи Даничић и за које каже да су једине, овде постоји само једна: *мѣсо* (*мѣсо*).

¹) Овде не би требало рећи: „остатак прелажења у $\grave{}$ “, него „остатак преношења за један слог према крају ријечи“, јер се не каже *по ноћѣ* него *по ноћѣй*, али то се разуме из онога што је раније речено, а пошто се овде испоређује овај говор са Д, употребљени су његови изрази. Овако треба овај израз и у даљем излагању разумевати.

У лок. јд. не мења се $\hat{}$ у $\acute{}$, а ни у ген. дат. лок. и INSTR. мн., него акценат остаје у свим падежима непромењен: *мѣсо*, *мѣсли*, *мѣсли*, *од мѣсала* („он има мѣсала и преко главе и преко браде“), *с мѣслима*. У овој речи особит је ген. мн. који се прави као у именица жен. р. на *а*, или као у именица мушког рода.

II 5а: *зѣлѣн*, *зѣлѣни*. — Нема примера у којима би у локативу јд. $\hat{}$ прелазило у $\acute{}$, а тако исто ни у ген. мн.: *гдѣлијени*, а не *голијѣни* или *голијѣнѣй*. Колективне речи на $\bar{}$ -ад такође немају у INSTR. и локат. $\acute{}$: *шѣладма*, а не *шѣлѣдма*.

II 5а: *бѣлѣст*, *бѣлѣсти*. — У ген. мн. акценат се мења, али не у $\grave{}$, него у $\acute{}$ (као у I б: *кѣстѣй*), па се не каже *болѣстѣй*, *колѣстѣй*, него *болѣстѣй* (и *бѣлѣсти*), *колѣстѣй* из истих разлога из којих и под I 1б (у Д постоји паралелна форма *колѣстѣјѹ*, као у *кѣстѣјѹ*).

III 5а: *зѣповѣст*, *зѣповѣсти*. — У лок. јд. и ген. мн. не добијају $\acute{}$: *по зѣповѣди*, *зѣповѣди*, а не: *заповѣјѣсти*, *заповѣјѣстѣй*.

Ове речи не иду у оне акценатске типове у које иду код Д:

рѣж, *рѣжи* иде по типу *сѣрѣш* (I 2): *рѣж*, *рѣжи*; *бѣлѣст* може ићи и по типу *ѣвѣст* (II 5): *бѣлѣјѣст*, *бѣлѣјѣсти*, ген. мн. *бѣлѣјѣсти* и *болѣјѣстѣх*; *нѣрав* *нѣрави* (II 1) може имати акценат као у Д, али може ићи по типу *ѣвѣст* (II 5): *нѣрав*. *Вѣјѣрнѣст*, *вѣјѣрнѣсти*, *дѣжнѣст*, *лијѣнѣст* и *вријѣднѣст* (II 4) иду по типу *ѣвѣст* (II 5); *вѣјѣрнѣст*, *вѣјѣрнѣсти*, *дѣжнѣст*, *вријѣднѣст* и *љѣнѣст* (ове две последње и по типу који у Д не постоји: *вријѣднѣст*, *вријѣднѣсти* и *лијѣнѣст* *љѣнѣсти*). *Кѣдрѣст*, *кѣдрѣсти* (II 5а) иде по типу *сѣмѣрѣст*, *сѣмѣрѣсти* (II 3): *корѣст*, *корѣсти*, тако да овај тип ипак постоји. Иако у Леп. нема примера *сѣмѣр.п*, за који Д каже да је једини; *кѣрѣмѣљ*, *кѣрѣмѣљи* не иде по овој промени, него по промени именица мушког рода: *кѣрѣмѣљ*, *кѣрѣмѣља*; *ѣхолѣст*, *ѣхолѣсти*, *пѣднѣзнѣст* (III 4б), *пѣднѣзнѣст* (III 6) иду по типу *пѣвѣднѣст* (II 4): *ѣхолѣст*, *пѣднѣзнѣст*; *захвѣлнѣст* иде по типу *пѣвѣднѣст*: *зѣфѣлнѣст*; она може гласити и *захфѣлнѣст*, али ни у том случају не иде у тип *захвѣлнѣст*, јер би се дужина иза $\acute{}$ морала чувати (стр. 4 и 11). Ова реч може гласити и *захфѣлнѣст*, као и *пѣкѣрнѣст*, *сѣгѣурнѣст* (III 6) које гласе *пѣкѣрнѣст*, *пѣкѣрнѣсти*, *сѣгѣурнѣст* без промене акцента, те иду по типу који у Д уопште не постоји; оваква је и реч *мѣлѣнѣст*, коју Д овде не спомиње, јер је нема ни у В; *непѣкѣрнѣст* (IV 5) такође иде по сличном типу: *непѣкѣрнѣст*, тако и *несѣгѣурнѣст*, и *ѣдговѣрнѣст* коју не спомиње Д (јер је нема ни у В). *Рѣзборѣшѣст* (IV 1) иде по типу *истѣвѣтнѣст* (IV 4): *разборѣшѣст*.

Именице мушког рода на сугласник у ном. једн.

У лок. јд. ових речи мења се $\bar{\text{у}}$ у $\bar{\text{у}}$: по дану, по хладу, можда по реду, по врату, по мраку, али се уз њих исто тако употребљавају акценти *ид дану, ид хладу*, а поготову *ид врату, ид мраку* и *ид реду*. Можда има још који пример за овако мењање у овом типу (I 1a). Остале речи овога типа наведене код Дан. не мењају акценат, па се каже: *ид гласу, ид репу, ид снијегу, ид струку, ид трагу, ид цвијешу, ид свијешу*. У осталим типовима нема ни изузетно акцената у лок. јд., па се не каже: *по леду, облаку, прстѐну, договору*, него: *по леду, облаку, прштѐну, дговору*.

Именице типа *жуљ, жуља* (I 1a) и типа *стриц, стрица* (I 1b) када имају дуже облике множине, не добивају уопште никада $\bar{\text{'}}$ (као што се то догађа у неким случајевима у Д), него имају $\bar{\text{'}}$, те се каже: *прут, прута, прutowи, дјелови, жуљеви, шпугови, судови, јџеви, лйштови, рџдови, глџови*, а не: *прушови* итд. као у Д, *ражањ, ражњеви*, а не *ражњеви* као у Д. Овакав акценат ове именице задржавају у свим падежима у ген. и дат. мн., па немају акценат: *градџа, градџима* итд., него *градџова, градџовима* (брав нема дуги облик множине *браџови*, него *браџви*).

У ном. дат. вок. лок. и INSTR. множ. добива се $\bar{\text{'}}$, односно акценат прелази на завршетак, у речима са преношењем акцената у ген. јд. (I 2б), и то: *иди, поид, поидви, волдџи, бордџи* (и *борџи*) *снопдџи* (и *снопџи*), *гробдџи* (и *гробџови*), *шопдџи* (и *шопџови*), *жглобдџи* (и *жглобџови* и *жглобџи*), али код њих нема промене у ген. мн. која је везана у Д увек за њих, па се не каже: *идидџа* итд. (где је акценат на истом слогу на којем и у осталим падежима мн. са дуљењем два последња вокала у ген. мн.), него: *идџова, вџлова* итд., а не постоји ни ген. мн. *крајџџа, рогџџа* као у Д, него: *крајџџа, рџгоџа*. У случајевима где се не преноси акценат у ген. јд., он се не преноси ни у ном. дат. акуз. вок. лок. и INSTR. мн. Овако је и у Д, али у њега има изузетака; у Леп. је овакав акценат и у овим случајевима па се каже: *бџјеви, бџџови, дџмови, дрџџови, рџјеви*, а не *бџјеви* итд. као у Д (I 1б бб), онако како у Д иду само: *крајџџа, крајџџеви* и *рџџа, рџџови*. У краћим облицима мн. акценат је такође исти као у ген. јд.: *жглобџа, жглобџа, жглобџи, кџш, кошџа, кошџи* итд; овакав је акценат и у другим падежима, само што у ген. мн. настаје дуљење претпоследњег слога: *жглобџа (жглобџа)*, а често и крајњег: *жглобџа (жглобџа)*, али ако се на месту где би у ген. мн. морао бити $\bar{\text{'}}$ налази *р* вокално, онда се оно изговара кратко, а на последњем се

налази $\bar{\text{'}}$: *прстџа, крстџа, грџах*. Краћи облици мн. су много обичнији него дуги, а у неким случајевима изгледа да се они сами употребљавају, па се каже: *зајми, ручки, скуџи, гроџи, жглобџи, чворџи, кошџи, прстџи, крџи, мачџи, снопџи, грџи, чаџи*.

I 1б бб: *врџа, врџа*. За овај тип каже Д да има врло мало примера, и то: *врџа, врџа, брџа, грџа, рџџа, сџџа, сџџа* и *зџџови*. Од тих речи постоје у овом говору само: *гром, стџа, врџа*; *сџџа* долази само у народној песми: „Господин седи у златне столџе“, а место *бик* каже се *бџк, бџка*, по типу I 2а, и то: *грџа* и *стџџа* иду по типу I 1б бб: *грџа, грџа*, а *врџа*, пошто је вок. *р* у овом говору увек кратко, иде по типу I 2б: *врџа, врџа, врџови*.

I 2а: *раџа, раџа*. — Именице овога типа немају у лок. јд. промене: *Влаџу, раџу, скуџу, чаџу; праџу* и *прстџу* се говори, али оне иду по типу *праџа, праџа, прстџа* (I 2б), те је акценат локатива исти као и у осталим падежима.

II 1б: *паџа, паџа*. — *Виџџа* не прави изузетка, него се мења као све остале речи овога типа, па се не каже *виџџи* итд., него *виџџи*.

II 2б: *паџа, паџа*. — *Лџџа* има у ген. мн. *лџџа* (као и друге овога типа), а не *лаџџа* као у Д.

II 3а, бб: *живџа, живџа*. — У ген. мн. може се чути поред *живџа*, као у Д, и *живџа*; *свџџа* је сасвим прешло у тип *бџџа* (II 3а аа): *сџџа, сџџа*. Од свих примера које наводи Д за овај тип ваља споменути *живџа, живџа* који се може ређе чути и са акцентом *живџа, живџа*.

II 3б, бб: *лџџа, лџџа*. — У краћем облику ном. мн. не постоји акценат *лџџи* итд., него *лџџи*.

II 4а: *кџџа, кџџа*. — За ген. мн. именица „на *ин* које у плуралу губе овај завршетак“ има само пример *Срџџа*, а ту је вок. *р*, па стога према Даничићеву *Срџџа* изгледа да је овде *Срџџа*. Ген. мн. од *џџа, џџа* гласи *џџах*, као у речи типа *кџџа, кџџа* (II 3ба а): *пџџа*. *Чџџа* задржава исти акценат у свим падежима, а не прави изузетак као у Д: *чџџа*, али је можда и такав акценат постојао, јер се у генитиву контрахованог облика *чџџа*, поред акцената *чџџа* (који одговара акценту *чџџа*) чује и акценат *чџџа* (који одговара акценту *чџџа*).

Презимена *Милџџевић* и *Урџџевић* у овоме селу не постоје; у околним местима има *Милџџевић*, па је отуда ово презиме ушло и у овај говор са истим акцентом, јер презимена (као и имена) чуо од оних у овом говору народ онако акцентује како их је

који их носе, или од других. Свакако имена *Милош* и *Урош* задржавају исти акценат на истим местима као и све остале речи овога типа: *Мйлоша*, *Мйлошу* итд. *Ўроша*, *Ўрошу* итд.

II 4б аа: *вјѣтар*, *вјѣтра*. — У речима *вдсак*, *мдзак*, *ндкаш* у лок. јд. остаје исти акценат, а не мења се у ' као у Д. *Ндкаш* има ген. мн. као остале именице овога типа: *ндката* (у Д: *ноката*).

II 7б: *кршб*, *кршбла*. — Овај тип не постоји, али је раније можда постојао, о чему сведочи име места *Кршолѣ*, *Кршбла*, *Кршолоѣма*, ако је постало од речи *кршб* (изгледа да није у вези са речима *кршбла*, јер она задржава исти акценат у свим падежима).

II 8 а: *нѣћак*, *нѣћака*. — Нема примера за прелаз ^ у ' у лок. јд.: *дблѣк*, *облѣку* итд. као у Д, него *дблаку* итд. Од *кдмад* ном. мн. је *кдмади*, *кдмадима*, а не *комади* као у Д. Даничићево *комади* биће од *кдмад* као што ће бити и *динари* од *дйнѣр* по типу *јунѣк* (II 7а), какав акценат има и у Леп. (пored *дйнари*, *дйнара*). *Обруч* и *љѣшник* немају у ген. мн. *обручѣ* и *љѣшникѣ*, него као и остале: *дбруча*, *љѣшника*. У лок. јд. не добива се ', па се каже: *прстѣну* итд., а не *прстѣну* итд. У ген. мн. добива ' само именица *ћѣвѣ*, *ћѣвѣлах*.

III 1а: *Бѣчванин*. — У ген. мн. се колеба акценат, јер се по ред *Личѣнах*, као у Д, чује и *Рѣмљанах*.

III 1баа: *наставак*, *настаѣвка*. — Ниједан Даничићев пример овом говору није познат, али по овоме типу погдекад иду неке именице из типа *катѣнац*, *катѣнца* (III 3бб); ова два типа је у овим случајевима доста тешко разликовати, јер је разлика само у трајању акцента, а он се изговара сад краће, сад дуже: *надѣмак*, *надѣмак*, *надѣмак* и може се закључити да је дуг тек кад се упореди са речима које се отсечно кратко изговарају и где је ^ несумњиво: *каѣнац*, *лажљѣвац* итд. Такав је акценат и у именицама: *загрѣнак*, *загрѣнка* поред *загрѣнак*, *загрѣнка* (*прѣмдрац* и *пѣмдрац*, поред *прѣморац*, *пѣморац*, које речи нема у Д). Ове су речи вероватно некада имале само ' акценат (односно — ^), али су се, пошто их је било мало, почеле мешати са речима типа *магѣрац*, *магѣрац*, којих има много више, а од којих се разликују само по квантитету акцента, па се ' почело скраћивати у ^ као што и обратно има случајева да се ^ продужава у ' (види даље именице типа *лѣвѣц*, *наѣдак*).

III 1ббб: *навршак*, *навршка*. — Од три речи које наводи Д као једине овде има *пријѣслачѣци* која гласи: *прислѣчки*, *прислѣчака* и претставља такође скраћивање акцента кад се упореди са Д, али

по овоме типу иде и *наѣршак*, *наѣрска*, која у Вука иде по типу III 3бааа: *наѣршак*, *наѣршка*, какав акценат, поред споменутог, има и у Леп.: *наѣршак*. По типу *наѣвршак* понекад иду и речи из типа III 3баа: *наѣзадак*, *наѣпредак* (које обично имају акценат као у Д: *наѣдак*, *наѣрѣдак*), па гласе: *наѣзадак*, *наѣпредак*.

III 4а: *пријѣшѣлѣ*, *пријѣшѣла*. — Реч *пријѣшѣлѣ* у ген. мн. гласи као у Д: *пријѣшѣла*, али у дативу мн. и у осталим који су с њим једнаки нема акценат *пријѣшѣлѣма*, него *пријѣшѣлѣма* (у Д је доследније: према *пријѣшѣлѣ* иде *пријѣшѣлѣма* као у II 3бб: *живѣшта*, *живѣшѣма*).

III 6баа: *удѣвац*, *удѣвца*. — И у овоме типу постоји колебање, па се каже и *удѣвѣц*, *удѣвѣца* и *удѣвац*, *удѣвца*. *Козѣлац* гласи: *козѣлац*, *козѣца*, јер се у овом типу не преноси акценат на претходни слог као у Д. (Д: *кошѣлац*, *кошѣоца*).

III 6б: *синѣвац*, *синѣвца*. — Тешко је сигурно рећи да ли овај тип постоји; Д каже: „Може бити да и реч *удѣвац*, која је споменута напред под аа, овамо иде“. Може бити да је и у Леп. овамо ишла ова реч, па према ' у косим падежима добила ' и у номинативу. Отуда колебање *удѣвѣц* и *удѣвац* (одн. *удѣвѣц*). Свакако по примедби Дан. изгледа да и у његову говору постоји колебање. Да ли облици *удѣвѣц*, *удѣвца* иду у овај тип, зависи од тога да ли они иду заједно или акценту *удѣвѣц* одговара у ген. *удѣвѣца*, који се такође чује, а акценту *удѣвца* одговара у ном. *удѣвац*, који се такође чује.

III 7: *наѣковѣ*, *наѣковѣна*. — Овај једини Даничићев пример са оваким акцентом овде гласи *наѣкован*, *наѣкована*, па зато сигурно у Леп. нема овога типа, који се и иначе не би могао сигурно разликовати од типа *Вуковић* (III 2а), јер се од њега разликује самом дужином.

III 12а: *бѣздушѣник*, *бѣздушѣника*. — *Винѣград* не чини изузетак у ген. и дат. *виногрѣдѣ*, *виногрѣдѣма*, него иде као остале: *винѣгрѣда*, *винѣградѣма*.

IV 7: *Далмѣтинѣца*, *Далмѣтинѣца*. — У вок. јд. се не преноси акценат: *Дѣлмѣтинѣче*, него је као у ген. мн.: *Далмѣтинѣче*. По овоме типу иду и *безѣбрѣзлук* (Д *безѣбрѣзлук* IV 8), али чини посебан тип, јер нема непостојано а, а у Д га имају сви примери.

Ове речи не иду у оне типове акцентатске у које иду код Д: *чѣр*, *чѣра*, *брѣк*, *мѣрс*, *сѣра*, *трѣк*, *жѣбир*, *трѣт*, *цѣрѣв* (I 1а), већ иду по типу *рѣк*, *рѣка* (I 2а): *чѣр*, *чѣра*, *мѣрс*, *мѣрса* итд. (од *цѣрѣв* ген.

мн. гласи *црвѣх*, *трѣн* иде по типу *бѣб*, *бѣба* (I 26): *трѣн*, *трѣна*.
Грѣзд, *грѣзда* иде по типу: *бѣг*, *бѣга* (I 16 бб): *грѣзд*, *грѣзда*.

Бѣн, *бѣна*, *брѣјест*, *гѣј*, *грѣјех*, *гѣњ*, *дрѣјен*, *лијек*, *пѣњ*, *прѣшт*, *трѣд*, *хрѣм*, *штѣп* (I 16аа) иду по типу *врѣг*, *врѣга* (I 1а): *бѣн*, *бѣна* итд.; *пѣт* у значењу „дорога“ има акценат као у Д, али у значењу „раз“ гласи *пѣт*, *пѣта* (у Дубровнику нема ове разлике, него увек гласи *пѣт*, *пѣта*), *грѣм*, *грѣма* иде по типу *рѣк*: *грѣм*, *грѣма*; *мѣљ*, *мѣља* иде по типу *бѣб*, *бѣба* (I 26): *мѣљ*, *мѣља*.

Бѣр *бѣра*, *дѣжд*, *чѣдр* (I 16бб) иду такође по типу *бѣб*, *бѣба*: *бѣр*, *борѣ* итд. *Зѣдр*, *зѣдра*, *ствѣр*, *тѣст* иду по типу *рѣк*: *зѣдр*, *зѣдра* итд. *Прѣх*, *прѣха*, *стрѣх* иду по типу *врѣг*: *прѣх*, *прѣха*, *стрѣха*.

Грѣм, *грѣма*, *стѣг* (I 16 цц) иду по типу *бѣг*, *бѣга*: *грѣм*, *грѣма*, *стѣг*, *стѣга*.

Врѣх, *врѣха* (I 16 вв) иде по типу *бѣб*, *бѣба*: *врѣх*, *врѣха*, у мн. *врѣхови*, а не као у Д: *врѣхови*, па зато нема ни у ген. мн. *врѣхѣва*, него *врѣхѣва*.

Прѣг, *прѣга*, *прѣст* (I 2а) иду такође по типу *бѣб*, *бѣба*: *прѣг*, *прагѣ*, *прѣст*, *прѣстѣ*; *лѣн*, *лѣна* може имати акценат као у Д, али може ићи и по типу *бѣг*, *бѣга*: *лѣн*, *лѣна*.

Рѣб, *рѣба*, *бѣш*, *бѣта*, *бѣч*, *кѣк*, *мѣк*, *трѣп*, *фѣс*, *крѣн*, *штѣц* (I 26) иду по типу *рѣк*: *рѣб*, *рѣба* итд.

Бѣрут, *бѣрута*, *сѣсрет*, *крѣеж*, *трѣеж* (II 1а) иду по типу *бѣбрег*, *бѣбрега* (II 3а): *барѣт*, *барѣта*, *сусрѣт*, *крѣеж*, *трѣеж*. *Кѣћер*, *кѣћера* иде по типу *кѣтлић*, *кѣтлића* (II 4а): *кѣћер*, *кѣћера*.

Врѣшак, *врѣшка*, *грѣздак* (II 16) иду по типу *кѣсац*, *кѣсца* (II 3баа): *врѣшѣк*, *врѣшѣка*, *грѣздак* (*грѣздак* према акценту у ген. јд. *грѣзда* као што је у Д акценат *грѣздак* према акценту у ген. јд. *грѣзда*).

Мѣјстор, *мѣјстора* (II 2а) иде по типу *ѣпостол* (III 4а): *мѣјстор*, *мѣјстора* (али то је исто, јер Даничићеву једном дугом слогу у Леп. одговарају два кратка).

Мѣзак, *мѣзга* (II 26) иде по типу *вѣтар*, *вѣтра* (II 4баа): *мѣзак*, *мѣзга*. *Жрѣвањ*, *жрѣвња* је женскога рода и има само облик множине: *жрѣњи*, *жрѣњи*, *жрѣњима*.

Крѣстић, *сноѣић* (II 3аа) иду по типу *вѣјник*, *-ниѣа* (II 7а): *крѣстић*, *крѣстића*, *сноѣић*, *сноѣића*. *Дѣчек*, *дѣчека* иде по типу *кѣтлић*, *кѣтлића* (II 4а): *дѣчек*, *дѣчека*; *ѣтров* иде по типу *зѣлѣн*, *зѣлѣни* (ж. р. II 5) *ѣтров*, *ѣтрови*.

Мрѣвац, *мрѣваца* (II 3абб) иде по типу *кѣсац*: *мрѣвац*, *мрѣваца*.

Свѣјѣдок, *свѣјѣдока* иде по типу *бѣбрег*: *сѣдѣк*, *сѣдѣка*, *Чѣдор*, *чаѣдора*, *шѣтор*, *сѣкѣ* иду по типу *кѣтлић*: *чѣдор*, *чѣдора*, *шѣтор*, *шѣтора*, *сѣко*, *сѣкола*, а тако исто и *Мѣлош*, *Мѣлоша*, *Ўрош*.

Јѣчам, *јѣчма* (II 3баа) иде по типу *рѣжањ*: *јѣчам*, *јѣчма*.

Лѣвац, *лѣвца*, *ѣван* (II 3б бба) могу гласити као у Д *лѣвац*, *лѣвца*, који тип гдекад прелазе и у тип *кѣсац*: *лѣвац*, *лѣвца*, а гдекад иду по типу *рѣжањ*: *лѣвац*, *лѣвца*, *ѣван*, *ѣвна* (*ѣван* и у Д може гласити *ѣван* у ном. јд., што сведочи да овакво колебање акцента постоји и у његову говору); *ѣвас* иде такође по типу *рѣжањ*: *ѣвас*, *ѣвса*. *Дѣлац*, *дѣлца*, *лѣнац*, *кѣнац* иду по истом типу по којем и у Д: *долѣц*, *дѣца*, *лонѣц*, *лѣнца*, *конѣц*, *кѣнца*, али могу ићи и по типу *рѣжањ*: *дѣлац*, *дѣца* итд.

Сѣсјѣд, *сѣсјѣда*, *шѣјин*, *бѣрио* (II 4а) иду по типу *бѣбрег*: *сѣсјѣд*, *сѣсјѣда*, *шѣјин*, *барѣо*. *Пѣвао* (II 46б бс) гласи *Пѣво* итд. и мења се као *Мѣрко*: *Пѣва*, *Пѣву* итд.

Пѣшар, *Пѣшра* (II 46 ббб) иде по типу *вѣштар*, *вѣштра* (II 46 аа): *Пѣшар*, *Пѣшра*; *чѣшал* иде и по једном и по другом: *чѣшал*, *чѣшѣ*, *чѣшѣ* и *чѣшал*, *чѣшѣ*, *чѣшѣ*. *Свѣкар*, *свѣкра* иде по овом типу: *свѣкар*, *свѣкрѣ*, али иде и по типу *кѣсац*, *свѣкар*, *свѣкрѣ*.

Зѣвој, *зѣвоја* (II 5) иде по овом, али иде и по типу *бѣрут*: *зѣвој*, *зѣвоја*.

Бѣгѣн, *Богѣна* и *Нѣвак* (II 7а) иду по типу *кѣтлић*: *Бѣгѣн*, *Бѣгѣна*, *Нѣвак*, *Нѣвака*.

Јѣкѣв, *Јѣкова* и *ниѣкѣв* (II 7б) иду такође по типу *кѣтлић*: *Јѣкѣв*, *Јѣкова*, а *лѣдѣв* по типу *бѣбрег*, али са суфиксом *ан*: *лѣдѣн*, *лѣдѣна*.

Пѣвој, *пѣвоја* (II 7в) иде по типу *кѣтлић*: *пѣвој*, *пѣвоја*.

Јѣблѣн, *јѣблѣна*, *Бѣдѣм* (II 8а) иду по типу *бѣбрег*: *јѣблѣн*, *јѣблѣна*, *Будѣм*, *Будѣма*. *Зѣпаѣл*, *зѣпаѣда* иде по типу *кѣћер*: *зѣпаѣл*, *зѣпаѣда*. *Кѣњиѣц*, *кѣњиѣца*, *мѣхѣур*, *чѣрдѣк*, *кѣнтѣр*, *дѣнѣр*, *лиѣшѣј* иду по типу *Бѣгѣн*: *коњиѣц*, *коњиѣца*, *мѣхѣур* итд.

Јѣчмен, *јѣчмена*, *кѣштен*, *ѣшѣк* (*insula*), *чѣмер* (II 8б) иду у тип *бѣбрег*: *јѣчмѣн*, *јѣчмѣна*, *кѣшѣн*, *кѣшѣна* итд.

Бѣновић, *Бѣновића* (III 2) постоји само као презиме и иде по типу *Лѣчанин*, *Лѣчанина* (III 1а): *Бѣновић* (*Понтѣ Бѣновића*). *Интѣрес*, *интѣреса* иде по типу *Арѣнас*, *Арѣнаса* (III 6а): *интѣрес*, *интѣреса* (према талиј. акценту).

Пѣљубац, *пѣљубца* (III 3баа) иде по типу *пѣројѣк*, *пѣрошѣка* (III 4баа): *пѣљубац*, *пѣљубца*. *Зѣклопац*, *зѣклопаца*, *нѣзаѣдак*, *нѣпреѣдак* иду по овоме типу: *нѣзѣѣдак*, *нѣпреѣдак*, али могу ићи и по типу

навршак, навршка (III 1666): *назадак, назатка* (обично полудужина: *наздак*).

Надимак, надимка, загранак, приморац, поморац (III 36 бб) имају акценат који се колеба; јер поред забележених по овом типу: *надимак, надимка* итд. забележено је и *приморац, приморца* по типу *наставак, настазка* (III 16aa). *Скакавац, скакавца* иде по типу *пјрожак, пјрошка* (III 46): *скакавац, скакавца, Босиљак, босиљка* иде по типу *барјачић, барјачића* (III 3a): *босиљок, босиљока. Апостол, апостола* (III 4a) иде такође по типу *барјачић* (III 3a): *апостол, апостола*. Каже се *брђанин* као у Д; тако и *Муљанин* (*Муо, Мула*), *Стрљанин* (*Стрја, Стриа*) итд., али: *Ришњанин* (*Рјсан, Рјсна*), *Убљанин* (*Ўбли и Ублј, Убала*; Вук: *убли, убала*), *Грбљанин* (*Грбаљ, Грбља*) са акценатом на наставку (поред *Ришњанин, Убљанин, Грбљанин. Брђанић, брђанића* иде по типу *аманеша, аманеша* (III 5a): *брђанић, брђанића*).

Младенци (III 46 бб) које у старословенском имају и *e* и *ѣ* овде гласе *младијенци* са непромењеним акценатом у свим падежима.

Биоград, Биограда (III 6a) иде по типу *апостол* (III 4a): *Биоград, Биограда. Веселин, Веселина* иде по типу *помоћник, помоћника* (III 14a): *Веселин, Веселина*, ваљда према романском акценату на наставку *ин* (исп. *Костаншин, Костаншина, Маркулин, Маркулина*, али се каже *Вукашин, Вукашина* као *господин, господина, домаћина*).

Близнац, близанца, удовац (III 6baa) иду по типу *добитак, добитка* (III 5b): *близанац, близанца, удовац, удовца*.

Коњаник и перјаник (III 12) иду по типу *помоћник: коњаник, коњаника, перјаник, перјаника*.

Замјеник, замјеника (III 13) иде по типу *Личанин, Личанина* (III 1a): *замјеник, замјеника. Манастир, манастира* иде по типу *помоћник: манастир, манастира* (према грчком и романском акценату).

Адвокат, адвоката (III 14a) иде по типу *Арбанас, Арбанаса* (III 6a): *адвокат, адвоката. Јоргован, јоргована* иде по типу *апостол, апостола* (III 4a): *Ђурђеван, ђурђевана. Суђеник* иде по типу *бано-вић* III 2a: *суђеник, суђеника*.

Безобразлук (IV 8a) иде по типу којег у Д нема: *безобразлук, безобразлука*, без промене акцената, као тип *Далматинац*, али без неп. а.

Предикатор, предикатора (IV 18) иде по типу *заповедник, заповедника* (IV 20): *предикатор, предикатора*.

Несуђеник, несуђеника, осуђеник (IV 20) иде по типу који у Д не постоји: *несуђеник, несуђеника, осуђеник* са акценатом једнаким у свим падежима. Од Даничићевих типова сличан му је тип *пјсмарковац* (IV 10), али се од њега разликује непостојаним а.

Цариграђанин, Цариграђанина (V 3) изгледа да не иде по овоме типу, него по *Београђанин, Београђанина* (V 4): *Цариграђанин*, а тако и *Београђанин*.

Преношење акцената на предлоге углавном се поклапа са Даничићевим, али има случајева и где се не слаже; ове разлике је тешко утврдити. Изгледа да се поред изговора *за гдште, у вјетар, без вјетра, на ндкат, под ндкте, на шрдшак, на каншар, у облаке* не чује изговор *у вјетар* итд. као у Д. Напореда се говори: *испод леда и испод леда, о камен и о камен, од камена и од камена*. Поред примера које наводи Д могу се навести примери забележени у Леп.: *ид хладу* (и *по хладу*), *ид мјесецу, у skut, од грома, о пјсу, пре дворе, код књаза, иза паса, ид решу* итд.

Именице мушкога рода на самогласник

Двосложне речи са ' на првом вокалу у овом говору имају на том месту као и у свим осталим падежима ^ (који у Дан. има само вокатив), те иду по типу *брајко* (I 2): *Ђуро, Ђур., Ђуру, Ђуром, Анто, Иво, Стјепо, Луко, Мато, Михо, Нико, Пјро, Раде* (имена која не наводи Даничић: *Тјмо, Саво, Пјско, Вјдо, Бјко, Фјрно, Јјзо, Трјпо*), а не *Ђуро, Иво* итд. Овде су наведена из Даничића само она имена која носе Лепетанци (јер остала они често изговарају онако како их од других чују: *Андро, Саво, Мико, Мато, Стјво*, поред *Андро* итд.), па за утврђивање изговора у Леп. долазе у обзир у другом реду. У новије ће време бити постао акценат у речима: *Бајо, Васо, Лако, Мићо, Стојо, Ђилдо*; различит акценат се радо задржава, јер је потребан да би се појединци са истим именом могли разликовати.

Кад су они који носе та имена из крајева где те речи имају пренесен акценат (*Андро, Саво, Лако, Стјво, Раде, Стјко, Славко*), какав у сличним случајевима имају и у Леп., онда се она, наравно због споменутог начина изговарања имена, изговарају са истим акценатом, утолико пре што би овим речима и по акцентовању овога говора припадао ^; као доказ да акценат ^ у оваквим случајевима тражи и акцентовање овога говора може послужити то што овакав акценат чешће добивају и имена оних који припадају

говорима у којима ове речи имају '. Овакав акценат немају само властита имена, него и друге именице: *та̀ле, сѐле* (у песми), *п̀дро* (уз друге које имају ': *ћ̀ро, г̀ро, мѐдо*). Не постоје уопште случајеви да се у вокативу ових именица налази ' као у неким случајевима у Даничића.

Глйгорије иде по типу *зл̀дп̀мшило* (III 5): *Грег̀дријо* (познато само као име неког брода и *Грг̀дријо*—као име неког бискупа), задржавајући романски акценат (*Gregório*).

Именице средњег рода

без проширења основе

I) Од речи *дн̀д, цк̀д* генитив мн. није *д̀н̀д, ца̀к̀л̀д*, него уколико сам могао сазнати, исто као ген. јд. *дн̀д, цк̀д*, а од *зло* се није могло за ген. мн. ни на тај начин сазнати, јер изгледа да се реч у том падежу не употребљава.

II 1: *ја̀је, ја̀ја* може имати акценат као у Д, али је обичније по типу *зл̀то, зл̀та* (II 2): *ја̀је, ја̀ја*.

II 1в: *бр̀вно*. — Овде се ген. мн. колеба: поред акцента *зв̀днацах* чује се и акценат *зв̀онцах* по типу Даничићевих именица са наставком *тво: дру̀штво, дру̀штвах*, које и у њега имају овакав акценат.

II 3а: *сѐло, сѐла*. — Не постоје именице овога типа са променом акцента у множини: *сѐла*, него акценат увек остаје на крају *сел̀д, сел̀д*. Према томе нема ни ген. мн. *сѐл̀д, сѐл̀д*, које одговара номинативу: *сѐла*, па се каже: *сел̀д, сѐла* (и *сѐл̀д, сел̀ма*); тако исто: *лебр̀д, лебр̀ара, лебр̀има*, а не *р̀бра, р̀бара* итд. Овако се мењају и све остале речи овога типа: *чел̀д, чел̀д* итд. *Сед̀ло* у ген. мн. не умеће *а*, па иде као *село: сел̀дах*.

II 4а: *мј̀сто, мј̀ста*. — Именице овога типа, ако имају на првом слогу кратко вок. *р*, онда гласе: *зр̀нах, гр̀лах*, а не *зр̀л̀д, зр̀н̀д* итд. Тако и *бр̀до*, које у овом говору иде по овом типу, у ген. мн. гласи *бр̀д̀х* (и *бр̀дах*).

II 4б: *бр̀до, бр̀да* ном мн. *бр̀да*. — По овоме типу иде једино реч: *др̀в̀д, др̀в̀ма* (обичније: *др̀в̀д*), и то у значењу: посечена дрва за горење; за остала се каже *др̀ва*, а по њему је ишла и реч *коло*, којој множина данас гласи *кд̀ла*, јер се две драге, у облику два велика лука, између Столива и Мржепа зову *Кол̀д* (у *Кол̀д, под Кол̀д, више Кол̀д*). По овоме су типу ишле и речи *гр̀ло, бр̀до, зр̀но*, па зато гласе *бр̀д̀х, зр̀нах* итд. Овакав акценат у ген.

мн. могао се сачувати стога што се вокално *р* у овом говору не дуљи, па је згоднији био облик са дугим акцентом на задњем вокалу, него облик са кратким акцентом на претпоследњем слогу, што је необично.

Ове речи не иду у оне акценатске типове у које иду код Д:

Вр̀ата, г̀мно (II 1) обично иду по типу *зл̀то* (II 2): *вр̀ата, г̀мно*, ном. мн. *г̀мна*, а ређе као у Д. *Пд̀не*, које се у В не мења, у Леп. иде такође по типу *зл̀то: пд̀не, пд̀на* (дд *пд̀на, пд̀ подну*).

Ст̀до, ст̀да, гр̀дб̀ље, гр̀дж̀ђе, з̀ље, зр̀ње, лд̀је, рд̀ље, у̀ље (II 2) иду по типу *м̀сто, м̀ста* (II 4а): *ст̀до, ст̀да, гр̀дб̀ље, гр̀дб̀ља, гр̀дж̀ђе, з̀ље, зр̀ње, лд̀ж̀ђе, рд̀ље, у̀ље* (али остаје: *бй̀ље, гр̀иње, лиш̀ђе, п̀рје, пр̀уђе*). *Зр̀нице, зр̀ница* иде у тип *д̀бро, д̀бра* (II 3б): *зр̀ниц̀д, зр̀ниц̀д*.

Кд̀ље, кд̀ља (II 3б) иде по типу *м̀сто, м̀ста* (II 4а): *кд̀ље, кд̀ља*. *Јд̀ро* (II 3б) иде такође по типу *м̀сто: јд̀ро, јд̀ра*.

Вд̀ђе, вд̀жа (II 4а) иде по типу *пл̀ђе, пл̀жа* (II 3): *воћ̀д, воћ̀д*. *Пл̀то* иде по типу *вѝно, вѝна* (II 1): *пл̀то, пл̀та*.

Кл̀уко, мн. *кл̀ука, клуб̀ак̀д* (II 4б) иде по типу *м̀сто* (II 4а): *кл̀уко, кл̀ука, кл̀ука*. *Зв̀но*, мн. *зв̀на* иде по типу *пл̀ђе: зв̀но, зв̀на*, мн. *зв̀н̀д, зв̀н̀д*.

Бл̀женство, бл̀женства (III 1) иде по типу *Ар̀ље, Ар̀ља* (III б): *блаж̀нство, блаж̀нства*.

Прд̀љеће, прд̀љећа, пд̀вјесмо (III 3) иду по типу *бл̀женство: прд̀љеће, прд̀љећа, пд̀вјесмо*. *Гд̀дало, гд̀дала* иде по типу *д̀лово, д̀лова* (III 4): *гд̀дало*.

Сусједство, сусједства (III 4) иде по типу *прд̀љеће: сусједство, сусједства*. *Бд̀рило, бд̀рила* (у Вука и *бд̀рио, бд̀рјела*) иде по типу II 3а аа мушког рода: *бар̀ио, бар̀јела*. *Језеро, језера* нема у множини *јез̀ера, јез̀ера*, него као све остале овога типа *језера*, уколико се овај акценат могао питањем утврдити.

Вес̀ље, вес̀ља (III 5) иде по типу *реш̀то* III 6: *вес̀љд, вес̀љд*. *Пошт̀ење, пошт̀ења, створ̀ење, могу̀ство* иду по типу *Ар̀ље, Ар̀ља: пошт̀ење, пошт̀ења, створ̀ење, могу̀ство*. По овом типу иде и *им̀ање*, али може имати акценат и као у Д: *им̀ање*. *Лак̀мство, лак̀мства* иде по типу *сусједство: лак̀мство, лак̀мства*.

Реш̀то, реш̀та (III 6) иде по типу *прд̀љеће: р̀шето, р̀шета*. *Бјел̀анце, бјел̀анца, жум̀анце* иду по типу *вес̀ље: бјел̀анце, бјел̀анца, жум̀анце*.

Др̀веће, др̀већа (III 9) иде по типу *сусједство: др̀веће, др̀већа*. *Зд̀брђе, Зд̀брђа* иде по типу *бл̀женство: Бд̀ншито, пд̀ншито, см̀д*

тйште, улйште иду по типу *прдљеће*: *бунйште, ноћйшта, сметлйште* и *улйште*.

Пријателство (IV 5) поред акцента као у Д може ићи и по типу *величанство*: *пријатествд*

Величанство, величанства, свједочанство (IV 6) иду по типу *пријателство*: *величанство, свједочанство*.

Материнство, материнства (IV 10) иде по типу *јеванђеље, јеванђеља* (IV 12): *материнство*; таква је и реч *ћедованство*.

Водокршће, водокршћа (IV 12) иде по типу *зеленило, зеленила* (IV 4): *водокршће, водокршћа*; *милосрђе* може имати акценат као у Д: *милосърђе*, али је обичније *милосрђе, милосрђа* (IV 4).

Именице средњег рода

са проширењем основе.

Вријеме, времена, мн. времена, времена (I 1) иде по типу *ждрѣбе, ждрѣбета* (I 2): *брјјеме, брѣмена*, у мн. *брѣмена*, ген. мн. *брѣменах* и *брѣменах*. *Звијере, звијерета, кљуѣсе* иду такође по овом типу: *звјјере, звјјерета, кљуѣсе, кљуѣсета*. По овом типу иде и реч талијанског порекла *мүло, мүлета* (поред *мүлѣта* и најобичнијег *мүла*).

Кдзле, кдзлета иде по типу *тѣле, тѣлета* (13): *козлѣ, козлѣта*. *Пуѣце, пуѣцета* иде у именице без проширења основе, и то по типу *идље, идља* (II 4а): *пуѣце, пуѣца* (а и речи других типова иду већином у именице са проширењем основе: *тйјјело, мн. тйјјела*; *прѣсе, прѣца* од *прѣсац*), ређе *прѣсета; јѣје, јѣја; жумѣнце, жумѣнца; бјелѣнце, бјелѣнца*. *Рѣме, рѣмена*, у мн. *рѣмена, рѣмена, рѣменима*, а не *рамѣна, рамѣна, рамѣнима*. Такав акценат имају и именице *брѣме, шљѣме, йме, вйме, плѣме*.

Прѣзиме, прѣзимена (II 2) иде по типу *јѣгњѣшце, јѣгњѣшцета* (II 3): *прѣзиме, прѣзименах*.

Чѣљаде, чѣљадета (II 4) иде по истом типу као у Д, али у ном. јд. може гласити и *чѣљаде*.

Преношење акцента на предлог.

Пошто се у овом говору није развио акценат ¹, опадају сви они случајеви где се такав акценат развија на предлозима који се налазе пред речима са силазним акцентом на првом слогу; зато се не каже *зѣ прѣвду*, него *за прѣвду* итд.

Старо преношење акцента на предлог углавном се слаже са Дан. Од примера које он наводи претстављају отступање: *до лѣкта, за гдште, на Дунај, од Дунаја, у вјѣтар, без вјѣтра, на нѣкшт, под нѣкте, на шрѣшак, на каншѣр, у облаке*, јер изгледа да се поред овог акцента не чује акценат: *дѣ лѣкта, зѣ госте, нѣ Дунав, ѣд Дунава, у вјѣтар, бѣз вјѣтра, нѣ нѣкшт, пѣд нѣкте, нѣ шрѣшак, нѣ каншѣр, у облѣке* као у Дан. Напоредо се говори: *испѣд лѣда и йспѣд лѣда, о кѣмен и ѣ камен, од кѣмена и ѣд камена*. Поред примера које наводи Дан. могу се навести примери забележени у Леп: *у скушт, у пешѣро, у седѣро, ѣд гѣжѣ, ѣд грома, дѣ подна, брѣз броја, кѣд кѣза, йза паса, испѣд снѣјега, испѣд мукла, ѣколо грла, пушт мора, нѣ нѣбо, нѣ уље, зѣ уxo, пѣд хладу, пѣд мјесецу, пѣд трагу, ѣ пѣсу, пѣд репу, у јуста, зѣ уши, нѣ очи, нѣ комаде (кѣмад, корѣѣтѣов), нѣ знаду, нѣ мило*. Онде где се акценат не налази на првом слогу, нема ни преношења на предлог; на пр. каже се: *на лепѣшту*, а не *нѣ лепѣшту* итд. (тип II, 6), јер акузатив није *лѣпѣшту* као у Д, него *лѣпѣшѣу*. Овако преношење врши се и у речима страног порекла: *у јаер, у коѣод, нѣ шимун, ѣд бѣта (di botto), пѣд банду, пѣд пијѣзу*, што показује да преношење оваке врсте може бити из новијега времена. (Преношење акцента на предлоге са других врста речи, кад се упореди са примерима који се налазе у М § 131, 132, Б § 226—273, не показује скоро никакве разлике).

Акценти у придева

Тешко је утврдити какав је акценат у косим падежима неодређеног об ика, јер се они у тим падежима ређе јављају у неодређеном облику, чему је узрок то што придеви када стоје као атрибути, онда обичније стоје у одређеном облику, а када стоје као предикати, онда су у номинативу.

Од Даничићева акцента отступају: *брѣз, грѣк, шврѣд, црѣн* (I 1 б); они иду по посебном типу који се од овога разликује само по томе што имају вок. *р* кратко: *брѣз, шврѣд, грѣк, црѣн*. Исто тако кратко вок. *р* налази се и у облицима од два слога: *брѣд, грѣд, шврѣд, црѣд*, а не: *брѣза, шврѣда, грѣка, црѣна* као и у сложеној деклинацији: *брѣзи, грѣи, шврѣди, црѣни*, а не *брѣзѣ* итд. *Свѣт* и *чѣст* у сложеној деклинацији не чине изузетка као у Дан., па се не каже *свѣтѣй, свѣтѣд, чѣстѣй*, него само: *свѣти, свѣта, свѣто, чѣсти, чѣста*,

чѣсто. *Лѣјеп* има и у неодређеном облику исти акценат као у одређеном: *лѣјеп, лѣјепа, лѣјепо*.

Мѣк (12) иде по типу *брѣз*: *мѣк, мѣка, мѣко, мѣки, мѣка, мѣко*, а тако и *сѣв*, уколико се да закључити, јер се чује само у песми: „*сѣви соколе*“. Не постоје акценти: *дѣгѣ, мрѣкѣ* (*мѣкѣ*), него само: *дѣги, мрѣки* (*мѣки*).

Пѣаин, а, о (II 1а) иде по типу *свѣјшљив, а, о* (II 2а): *пѣаин, а, о*; то је зато што се не каже *пѣаа*, него *пѣаа* (то исто вреди и за реч *мѣјка*, која се употребљава само у изразима: *Мѣјко Божија, сиромашка мѣјка, мѣјка ћерку кара: мѣјчин, мѣјкин син*; иначе се каже: *мѣти, мѣтер*, а своја се зове *мѣма*.

Рѣјин и *шѣтин* иду по типу *бѣбин, а, о* (II 4а): *рѣјин, а, о, шѣтин, а, о*; то је зато што долази од *рѣја* и *шѣта*, а не постоје акценти *рѣја* и *шѣта*. Акценат у *рѣја* записан је само једанпут, изговорен у песми: „*сломио је русмарѣн, дробну рѣју и чѣмѣн*“; ту је изговорено и *русмарѣн* друкчије, јер се иначе каже *русмарѣн*; можда је та реч тако изговорена због слика са *чѣмѣн*, али би тај акценат могао бити и стари, кад се узме у обзир да има исти акценат у талијанском *росмарѣно* (у Дубровнику *русмарѣн*), као и то да овдашњи народ чува и механички понавља поједине речи у песмама које научи, па кад се пита, каже значење неке речи коју не разумемо: „То је тако, ради пјесме, да буде љешве“. *Вѣчјѣ* и *зѣчјѣ* иду по типу *ћурчиѣ* (II 2а): *вѣчјѣ, зѣчјѣ*. *Врѣјѣ* иде по типу *брѣвљѣ* (II 3ааа): *врѣјѣ, врѣјѣ*, уколико се чује.

Јѣдак (II 1б) гласи *ѣјѣдак, ѣјѣтка* и иде по типу *јѣдак, јѣшка*, (II 2б). *Гѣрак* гласи *грѣк, грѣкѣ, грѣкѣ*, што значи да одговара Даничићеву типу *блѣг, блѣга*, али се од њега разликује краткоћом вокалног *р*, те иде у споменути тип *брѣз, брѣд* (стр. 81), којег у Д нема. *Крѣтак, грѣдан* (и *грѣдан*), *мрѣсан* иду по типу *бѣстар, бѣстра* (II 4баа): *крѣтак, крѣтка, крѣтко, грѣдан, грѣдна, грѣдно, мрѣсан, мрѣсна, мрѣсно*. *Глѣдан, дѣжан, жѣдан, злѣтан, крѣсан, мѣран, сјѣјан, смѣјѣшан, снѣжан, стрѣшан, стѣдан, трѣјѣзан, мѣдар, хрѣбар* иду по типу *дѣван, дѣвна* (II 2б): *глѣдан, глѣдна, глѣдно, одр. вид: глѣдни, глѣдна, глѣдно, дѣжан, жѣдан, злѣтан, крѣсан, мѣран, сјѣјан, смѣјѣшан, снѣжан, стрѣшан, стѣдан, трѣјѣзан, мѣдар, хрѣбар*. У овом типу не постоје акценти: *жѣшкѣ, плѣшкѣ*, него само: *жѣшки, плѣшки*.

Вѣљѣ (II 2а) иде по типу *здрѣв, а, о* (I 2): *вѣљѣ, вѣља, вѣље*.

Изрази *крѣд ѣјѣло* (пored *крѣни* непријатељ) и *пѣшѣдѣ жила*,

врѣшѣдѣ жила, показују да ти придеви могу имати акценат као у Д, али скраћен, јер је у Д: *крѣвнѣ, пѣшнѣ*.

Очев и *Пѣтров, Лѣчин* (III 3а аа) иду по типу *брѣшов, а, о* (II 4а): *дѣчев, а, о, Пѣтров, Лѣчин*; али акценат у *Пѣтрѣв дѣн, Лѣчин дѣн* (о *Лѣчѣну днѣви*) показује да су ови придеви и у овом говору имали акценат као у Д: *Пѣтрѣв, Лѣчин. Брѣвљѣ, дѣвљѣ* поред акцента као: *брѣвљѣ, дѣвљѣ*, имају и акценат типа *сѣњи* (I 1а): *брѣвљѣ, дѣвљѣ; дѣвљѣ* иде по типу *здрѣв: дѣвчи* (*дѣвче месо*; акценат типа *брѣвљѣ* налази се у Грбљу у речи *чѣснѣ лук*, поред *чѣснѣвѣши*, према старосл. *чѣснѣвѣшѣ*, Леп. *чѣсѣн*, што долази од *чѣст + ан*, јер је овај лук подељен на неколико чѣстица). *Црѣквѣнѣ, брѣшнѣнѣ* гласе: *црѣквѣнѣ, брѣшнѣнѣ*, који акценат одговара Даничићеву *црѣквѣнѣ, брѣшнѣнѣ*; они могу имати и друкчији акценат: *црѣквѣни* итд.; тако се и поред *свѣчанѣ* (Д *свѣчанѣ*) говори и *свѣчани*. *Крѣшнѣнѣ, вѣјѣчѣнѣ* (В) гласе: *крѣшнѣнѣ, вѣјѣчѣнѣ* (кум), тако и *крѣзманѣ* (али *вѣјѣчѣна жена*). Слични су: *андиѣтскѣ поздрав, мѣса канѣтонѣ* (*канѣштѣ*), *фрѣтарскѣ, сеѣскѣ*.

Шѣрен (II 3а бб) иде по типу *свѣјшљив, а, о* (II 2а): *шѣрен, а, о*.

Мрѣшѣ (II 3б) нема у одређеном облику акценат као у Д (*мрѣшѣ*), него има “: *мрѣши*.

Шѣнѣшѣв, мѣјѣв (II 4а) иду по типу *свѣјшљив: шѣнѣшѣв, а, о, мѣјѣв. Кѣсѣмѣш, мѣсѣнѣш, чѣвѣрѣнѣш* иду по типу *гѣшов, а, о* (II 3а аа): *косѣмѣш, а, о, месѣнѣш, чѣвѣрѣнѣш*. *Вѣлѣк* може имати акценат као у Д, али обично у неодр. облику гласи: *вѣлѣк, вѣлѣкѣ, вѣлѣкѣ*. *Жѣстѣк, а, о* иде по типу *зѣлен, зѣлѣна* (II 3а бб): *жѣстѣк, жѣстѣкѣ*. Даничићевим акцентима *вѣдени* и *вѣдѣнѣ*, *зѣвѣдѣнѣ* и *зѣвѣдѣнѣ* одговара само акценат *вѣдени, зѣвѣдени*, али се каже *шѣква водѣнѣ*, што показује да је и овде постојала разлика. *Бѣвѣдѣљѣ, уљѣнѣ* у Д имају само такав акценат; у Леп. имају исти тај акценат, али се поред *ѣаѣљѣ чѣк* (човек) у значењу: са особинама *ѣаѣвола*, говори и „*ѣдѣољѣ*“, у значењу *нијѣдан*.

Слѣдак, шѣнак, бѣлан (II 4б аа), који у Д гласе у одређеном облику: *слѣшкѣ, шѣнѣкѣ, бѣлни*, у Леп. у одређеном облику гласе: *слѣшѣки, шѣнѣки, бѣдни* као у Даничићевим примерима овог истог типа: *вѣљни, дрѣни*; тако и *рѣчѣни*, а не *рѣчѣнѣ*. Даничићевѣ: *мѣкрѣ* и *мѣкрѣ*, *пѣсѣни* и *пѣсѣнѣ*, *сѣшѣни* и *сѣшѣнѣ*, *ѣски* и *ѣскѣ* имају само први акценат: *мѣкрѣ, пѣсѣни, сѣшѣни, ѣски*, али постоји акценат као у Д у речима *ношѣнѣ* (и *нѣшѣнѣ*), *вѣјѣчѣнѣ* (*Боже јѣј дѣ вѣјѣчѣнѣ да јѣ буде*); не каже се ни *дѣсѣнѣ, чѣсѣнѣ постѣи*, него: *дѣсѣни, чѣсѣне постѣи*. У Д једино придев *дѣбар* мења акценат у ` у падежима неодређе-

ног облика у којима се не умеће *а*: *ддбар, добра, добрђј, добријех*; у Леп. се мења у оваким случајевима и у придева: *мддар,-дрђ,-дрђ, мдкар,-крђ,-крђ, нйзак,-скђ,-скђ, дштар,-трђ, трђ, сйтан,-тнђ,-тнђ, слђдак,-ткђ,-ткђ* (поред *слђшка, слђтко*), *тђнак, -нкђ,-нкђ, љзак,-скђ,-скђ* (али: *бйстра,-тро, вђдра, вђдро, жђљна,-љно, јђдна,-дно, пђшна,-тно, рђдна, рђдно, гђсна,-сно, сйлна,-лно, сђгна,-тно, слђжна,-жно, хйтра,-тро, чђдна,-дно, штђтна,-тно*; ова се промена обично врши само у номинативу мушкога и средњег рода, а у другим падежима акценат је исти као и у одређеном облику: *љској, љскијех* итд, али има и промене као што се види из примера: *мокрђј зђмљи не треба даждђ; добрђј жени не треба науке*.

Крђђт, крђђта (II 5а) иде по типу *гђтов*: *крђђт, а, о*.

Вђљђн, вђљђна (II 5б) иде по типу *дрђвен, а, о* (II 4а): *вђљђн, а, о*. *Бђлђћђ* у Д је у обичају само у одређеном облику. У Леп. долази и у неодређеном: *болђћ, болђћа*.

Влђдичин (III 3а) гласи *влђдичин, а, о*, јер се не каже *влђдика*, него *влђдика*. *Пйлећи* гласи као у Д *пйлећи*, али не постоји акценат *пйлећи*: Д: *кокошијђ, Леп.: кокошйње месо*.

Бйсерни (III 3б) иде по типу *вђчђрњђ* (III 9б): *бисђрни, а прђвашњи* по типу *слђбодан,-дна,-дно* (III 4б): *прђвашњи*.

Мйлостив, мйлостива, кђмениш, плђмениш, стрђмениш (III 4а) иду по типу *болђшљив, а, о* (III 6а): *милостйв, знаменйш* итд. Изгледа да овакав акценет имају сви придеви на *-иш*.

Вђђдашњи, њђгдашњи (III 4б) иду по типу *гђдишњи* (III 4б): *ваздђшњи, њђгдђшњи* (али и *њђгдашњи*).

Адђмов (III 5а) иде по типу *чђбанов* (III 3а): *Адђм в*, јер се не каже *Адђм,-ђма*, него *Адђм, Адђма*.

Од примера које Д наводи под II 5б у Леп. постоји само *имђћђн, имђћђна*, одр. облик *имђћђнђ*. У Леп. он има и у неодређеном облику акценат одређеног облика: *имђћђн, имђћђна*, те иде по типу *вђчђрњђ* (III 9б), али се разликује од глагола тог типа по томе што има неодређени облик, док у Д „у обичају су само у сложеној деклинацији“, па није сигурно какав би акценат имали у неодређеном облику. Зато се ово може сматрати као посебни тип који у Д не постоји. По овоме типу иду и придеви романског порекла: *гулђзан* итд.

Пђдмукао, подмђкла (III 5б) иде по типу *слђбодан,-дна,-дно* (III 4б): *пђдмукао,-кла,-кло*.

Плавђтан, плавђтна (III 6) може имати акценат као у Д: *пла-*

вђћђн, али може ићи и по типу *слђбодан*: *плавђтан, плавђтна, плавђтно*; одр. облик: *плавђтнђ, плавђ пнђ* у Леп. гласи: *плавђтнђ,-тна,-тно* по којему иде и *јђсђћи* (III 9а): *јђсенски* (Вук: *јђсенскђ*).

Цркђвнђ (III 9б) иде по типу *водђнђ* (II 4а): *цркђмнђ*.

Ђђсарев (III 10а) иде по типу *бђдљђкав, а, о* (III 3а): *ђђсарев*, јер се не каже *ђђ ђр*, него *ђђсђр*.

Гђлђзан (III 10б) иде по типу *имђћђн, имђћђна*, јер чува романску акценатску позицију. По овом типу иде и *пђћђјни* (В. *пђћђјнђ*).

Чђднођш, чђднођта (III 12) иде по типу *болђшљив, а, о* (III 6а): *чуднођш, чуднођта*.

Мухђмедов (IV 6а) иде по типу *серђшђеров* (IV 5): *Мухђмедов е, о*, јер се не каже *Мухђмед*, него *Мухђмед*. *Мајстђричин* ишао би по типу *дђсиђтов ђев* (V 4): *мајстђричин, а, о*, јер се не каже *мајстђрица*, него *мајстђрица*.

Магарђћи (IV 8) иде по типу *гђсјђничав* (IV 3): *магарђћи, а, е*.

Акценат у бројева

Јђдан, јђдно гласи *јђдан, јђдно, јђднога, јђдноме, јђднијем, јђдни, јђднијех, јђднијема, јђдне*, али се чује и акценат: *јђднђга, јђднђме, јђднђјем*. Чује се и акценат *јђднђга*. *Јђдна* гласи *јђдна*, са истим акцентом у свим падежима, али се чује и акценат *јђднђ* и *јђднђђ*, *јђднђм*. Остали се главни бројеви тешко могу чути у којем другом падежу осим номинатива; забележено је само: *дђвђјема женама* и *сђвђјема трђјјема*. По акценту се разликује од оних које Маретић наводи у својој граматици и *чђђири*, које гласи *чђђђђри*, са акцентом за један слог у лево, као *јђдан* (због чега се, као и у *јђдан* акценат преноси на предлог: *нђ јђдан, љ чђђђђри*; међутим не каже се *зђ сто, пђ сто* као у М, него: *за стђ, по стђ*). Даље, разликују се: *јђдђнаест, дђвђнаест, трђјђнаест, чђђђђнаест, пђђђнаест, шђђђнаест, седђмђнаест, осђмђнаест, девђђнаест, дђвђдђђнаест, трђјђдђђнаест* итд. Из овога се види да до овога броја одговара Маретићеву акценту ' акценат '' (*јђдђнаест, јђдђнаест*), а Маретићеву ' акценат ^ (*дђвђнаест, дђвђнаест*), што значи да се акценат налази за један слог у лево према Маретићеву. Поред ових акцената чују се и акценти као у Маретића: *трђјђнђђнаест, седђмнђђнаест, дђвђдђђђнаест, трђјђдђђђнаест*. Даље: *чђђђђђнаест, чђђђђђђјђдан, пђђђђђнаест, шђђђђђнаест, осђнђђђнаест, девђђђђнаест*; дакле, имају кратки силазни акценат за два места у лево од Маретићева (сведена на старији акценат), али се чује и

ћасмо, ћасте, ћаху, писах, плаћах, њмаше, пјеваше, пјеваху, кунђаше, говдраше, или гдраше, одијаше, одијасмо и у народној песми: сјаше, сташе, лџмљаше, закљнџаше, могаше). Уколико се употребљава, он се слаже са Д.

Постоји само неко колебање у погледу Даничићева правила да је „у том облику у свих глагола исти акценат који је у садашњем времену“, јер, како се види из горњих примера, гдекад се поред акцента по овом правилу (гдраше контрак. од говдраше) чује и онакав акценат какав је у инфинитиву: *писах, плаћах* итд. који ће бити овде настао по угледању на акценат аориста, који се чешће употребљава, а и Даничићева имперфекта са ' : *тресах, живљах, парложих*.

Често је акценат тешко утврдити и у другом и трећем лицу јд. аориста оних глагола који у инфинитиву у Д имају узлазни акценат (' или '), а у овим га лицима мењају у силазни (^ или ^), јер се у овом говору не прави аорист од трајних глагола, а врло је мали број простих глагола са ' који су тренутни [Д 22а: *бацити, вратити, јавити, купити, плаћити, стауити*] као и оних са ^, ако се изузму глаголи на ну. Таквих сложених глагола са предлогом има доста, али по њима је тешко закључити какав је акценат у простим; у овом говору у сложеним глаголима обично се преноси акценат на предлог и онде где се у Д стари акценат не преноси; у Леп.: *заседе, подиже, разби, упаде, пропаде, побјеже*, у Д: *заседе, подиже, разби, упаде, пропаде, побјеже* [иако има случајева где се не преноси: *убра, полећ, пребуја, излаг, зачу*]. Ово се преношење врши и у случајевима где се акценат, када се сведе на стари, не налази на слогу пред предлогом, на пр.: *ишаје* [и нџ дође], према: *зађе, дође*, а и неки глаголи имају у овим лицима исти акценат као и у другим лицима (*лага, њска*), док у сложеном облику имају акценат на предлогу (*длага, заиска*). Због тога је у овим случајевима несигурно на основу акцента у сложеним глаголима изводити закључак какав је он у простим. У неким случајевима се у овим лицима аориста сложених глагола поред облика са преношењем акцента на предлог као у Д (*прбуја, њлага*) чују и облици без тога преношења (*пребуја, излаг*), а поред облика без преношења као у Д (*полећ*) може се чути и облик са преношењем на предлог (*идлеће*). Акценат се повлачи и у глагола романског порекла: *паса* (од *passat passare*). У неким случајевима акценат се преноси на предлог и у осталим лицима, а не само у 2 и 3 јд.: *пропадох* (Д: *пропадох, пропаде*), *подгинух* (Д: *подгинух,*

подгину), *дсозаше ме* (Д: *дсоза, дсозаше*), *додијашу* (ху добивено контаминацијом аориста и имперфекта; Д: *додија, додијаше*), *не оставише* (Д: *дстави, дставише*).

За све глаголе вреди опште правило да у 1 и 2 лицу множине презента не могу имати ' на претпоследњем слогу као у Д (Д: *печемо, печете и печемо, печете, плетемо, плетете и плетемо, плетете* итд., у Леп. само: *печемо, печете, плетемо, плетете* итд., Д: *дамо, даме, знамо, знате* итд., у Леп: *дамо, даме, знамо, знате* итд.).

Остала појединачна отступања од Даничићевих акцената су ова:

Глаголи I врсте

Сви двосложни глаголи са основом на консонант који имају у Д ^ или ^ у инфинитиву у овом говору имају на тим местима одговарајуће по дужини силазне акценте: наместо ^ имају ^, а наместо ^ имају ^: *расти, вџсти, трџсти, дуџсти, зџсти, лећи*, (1) у Леп. гласе: *раст, за-, из-, на-, по-, под, при-, раз-се, уз-, вџст, из-, трџст, из-, на-, раз-, с, уз-се, про, дуџст, из-, зџст, на-, о-, про-, лећ, из-, вућ, до-, за-, из-, на-, обућ, провућ, при-, с-, у-, (у)скупти* изузетно акценат: *скупт, из-, по-, скубем*); *бџсти, мџсти, плџсти, доведџсти, грџсти, жџи, пџи, шџи, лџи, мџи, рџи* (2) гласе: *бџс, за-, из-, на-, про-, у-, мџс, за-, из-, по-, плџс, за-, из-, о-, раз-, у-, доведџ, за- из-, на-, по-, пре-, у-, грџас, из-, о-, жџ, за-, о-, раз-, у-, пџ, за-, из-, о-, по-, шџ, за-, на-, о-, пре-, при-, с-, у-, лџ, при-, мџ, по-, урџ, по-, из- за-, се- (рџи изузетно: рџећ, рџем)*.

Губљење крајњег вокала, које је у Леп. скоро редовно, није се могло извршити без претварања узлазног акцента у силазни, јер би губљењем крајњег *и* остао ^ на једносложним речима. Тај акценат остаје и у рејим случајевима, када се на крају инфинитива ових глагола *и* не губи. Такви инфинитиви могли су тај акценат добити под утицајем инфинитива без крајњег *и*.

У Д сви глаголи првих пет раздела I врсте имају стари акценат на крајњем слогу (*плетџем* итд.), само то немају глаголи два последња раздела на *и, у, је* и *р*. У Леп. такав акценат имају сви глаголи који га имају и у Д, па се каже: *идџем, идџи, идџ, идџмо, идџте, идџу*, а тако и *доведџем, пре-, зађедџем, уведџем, убодџем, помџем, оплџем, донџем, по-, пре-, повеџем, ужеџем, испе-*

чѐм, ушечѐм итд., али осим њих имају такав акценат и неки глаголи који у Д имају друкчији: *изијѐм*, од *јѐс*: и *увијѐм*, од *увјѐс* (али изгледа да је обичније: *изѝјѐм* као у Д, према простом који гласи: *ѝѐм*), затим на *и*: *шијѐм*, *бијѐм*, *добијѐм*, *шшијѐм*, *пијѐм* (Д: *бијѐм* итд.), од којих се разликује само *плиѝти*, којему је у Леп. инфинитив изгубљен, јер се чује само *плиѝвати*; он има акценат само као у Д: *плијѐм*; акценат на последњем слогу има и *надѝш*, којѐга се основа и у презенту свршава на у (Д: *наѝдмем*): *надујѐм* (али *смѝјѐм* и *чујѐм*). Глаголи на *р* имају акценат као у Д, али се поред *перѐмо* чује и *перѝмо*, *перѝше* ли итд.

Глаголи са оваквим акцентом имају исти акценат и онда када су сложени:

избијѐм, *добијѐм*, *убијѐм*, *прекријѐм*, *отакријѐм*, *сакријѐм*, *попијѐм*, *сашијѐм*, *пришијѐм*, *навијѐм*, *умијѐм*.

Док с једне стране имају у презенту акценат на наставку и они глаголи који у Д тога немају, дотле у Леп. у сложеним глаголима ове врсте може бити на основи и онде где би по Даничићу морао бити акценат на наставку, па се чује акценат: *оплѝшем*, *донѝсем*, *повѝдем*, *ужѝжем*. (Такав се акценат јавља и у Бука: он у „рјечнику код *дѝнијѝти* има не само *донѝсем*, него и *дѝнесѝм*“, Д стр. 7, 94). Такав акценат могу имати погдекад и глаголи на *и*: *добѝјѐм*, *убѝјѐм*, *пролѝјѐм*, *попѝјѐм*, а могу га имати и на предлогу: *прѝлијѐм*, *ѝбијѐм* (као у Д).

Снијѝт у Леп. гласи: *снијѝјѝт*; у радном придеву као и Д: *снијѝлѝ*, *снијѝлѝ* (али: *кокошка је снијѝјѝла јаје*). У сложених који имају један слог више, акценат се преноси на предлог: *ѝзнијѝти*, *пѝднијѝти* итд. (Д: *ѝзнијѝти* итд.); тако и у аористу *ѝзнијѝх*, а не *ѝзнијѝх*. Глаголи: *лѝћи*, *мѝћи*, *рѝћи* (26) у Леп. гласе: *лѝћ*, *мѝћ*, *рѝћ*; тако и у аористу: *лѝгох*, *лѝже*, а не: *лѝгох*, *лѝже*, у радном придеву.: *лѝгао*, *лѝгла*, *лѝгло*, а не: *лѝгла*, *лѝгло*; *мѝћ* у 1 лицу през. гласи *мѝгу*, а не *мѝгу* као у Д; *рѝћ* у 2 и 3 лицу једине аориста гласи *рѝче*, *рѝче*, а не *рѝче*, *рѝче*.

Презент глагола *ѝћ* (36) гласи као у Д: *сијѝчѝм* итд., али и: *сијѝчѝм*. Тако и сложен *посијѝчѝм*. Тај глагол може гласити и *ѝчѝм*, *ѝчѝш* (као *печѝм*), а у сложеном облику *поѝчѝм* и *поѝчѝчѝм*. *Пѝсти*, *на-*, *по-* може гласити као у Д, али може ићи и по типу *трѝсти* (Леп. *трѝст*): *пѝсти*, *пѝсем*; *сиѝсти*, *сиѝсем* иде по типу *хѝлишти* (2г): *сиѝсти*, *сиѝсим*.

Глагол *пѝзнати* (4) има у презенту акценат као у Д: *пѝзнѝм*, али када је пред простим глаголом *не*, онда се акценат преноси:

нѝ знам, *нѝ знаш* итд.; *знѝду* у Леп. гласи: *знѝду*; тако и *дѝду* гласи *дѝду* (постоји и акценат *дѝју*, али то је од трајног облика *дѝвати*, 42).

Глагол *ѝћи* не употребљава се у инфинитиву као прост глагол, него као сложен, али има акценат: *пѝћ*, *зѝћ*, *нѝћ*, *прѝћ*, *дѝћ* итд., а не *зѝћи* итд., као споменути *трѝс* наместо *трѝсти*; у през. гласе: *пѝћем*, *пѝћеш*, *дѝћем* итд. (Д *пѝћем* итд.); у императ. *пѝћи*, *пѝћимо*, *пѝћите*, *дѝћи* итд. (Д *пѝћи* итд.); у радном придеву имају двојаки акценат: *дѝшо* (*дѝшѝ*, *дѝшѝ*) и *дѝшо* итд. Сви ови глаголи који имају у инфинитиву ^ место ', а " место Даничићева ^, имају такав акценат и у футуру: *пѝћу*, *пѝшћу* итд. (Буд. *пѝћћу*, *пѝшћу* итд.).

Глаголи типа *клѝти* (5) у инфинитиву се разликују од Даничићевих, и то: прости глаголи се разликују тиме што им се стари акценат повлачи са наставка на основу, као и у осталих са оваквим акцентом, Д: *клѝти*, *пѝти*, *дријѝти*, Леп.: *клѝт*, *пѝт*, *дријѝт* (*жѝти* долази само у сложеном облику *ѝжѝт*), а сложени глаголи тиме што им се акценат преноси на предлог, Д: *зѝклѝти*, *зѝпѝти*, *зѝчѝти*, *ѝжѝти*, *ѝтѝти*, *зѝсѝти*, *рѝздријѝти*, *зѝмријѝти*, *прѝждријѝти*, *дѝпријѝти*, *прѝстријѝти*, Леп.: *зѝклѝт*, *зѝпѝт*, *зѝчѝт*, *ѝжѝт*, *ѝтѝт*, *зѝсѝт*, *рѝздријѝт*, *дѝпријѝт*, *прѝстријѝт*. Тако се према Даничићеву *ѝстри* каже: *ѝстријѝт* (али: *надѝш*, *пожњѝт* као у Д). Ови сложени глаголи задржавају непромењен акценат у свим облицима осим императ. *ѝмѝ* итд.; само *зѝклѝт* и *ѝстријѝт* мењају акценат у презенту: *зѝклѝт* поред редовног презента као у Д (*зѝкунѝм*, *зѝкунѝш*, *зѝкунѝ*, *зѝкунѝмо*, *зѝкунѝте*, *зѝкунѝу*) има и акценат *зѝкунѝм*, *зѝкунѝш* (као и *оплѝшем*, *донѝсем*); *ѝстријѝт* у през. гласи: *истѝрем*.

У сложеним глаголима са два слога више акценат је радног придева као у Д: *зѝпѝчѝо*, *прѝзуѝо*, *обѝзуѝо*, али поред тог акцента чује се непренесени акценат; такав је акценат у: *подѝпарѝо*, *подѝпрли*, а вероватно и у другим глаголима овог типа. Тако и у трпном придеву акценат је као у Д: *зѝпѝчѝѝт*, *ѝбузѝѝт*, али поред тог акцента чује се и акценат који се не преноси на предлог у: *подѝпрѝш*, а вероватно и у другим глаголима. Прости имају у једном придеву акценат као у Д: *клѝѝо*, *клѝѝла*, *клѝѝло*, али кад је акценат на *р*, онда имају само " : *дрѝо*, *дрѝла*, *дрѝло*, *ждѝо*, *ждѝла*, *ждѝло*.

Глаголи II врсте

Врнути, за-, из-, на-, -об, од-, по-, под-, пре-, раз-, с-, *грнути*, за-, из-, на-, о-, од-, раз-, *шрнути*, у-, по- (7) у Леп. иду по типу *шднути* (10): *врнути*, *врнем* (тако и сложени: *заврнут*, *заврнем*, из-, на- и остали који су горе наведени, због чега их није потребно поново наводити; овако ће се поступати и унапред), *загрнут*, *шрнут*. *Жигнути*, *звекнути*, *звизнути*, *зѣнути*, *писнути*, *прснути* иду по типу *гинути* (14): *жигнути*, *звекнути*, *зѣнут*, *писнут*, *прснут*.

Чала ркнути (9) иде по типу *прдѣљуснути* (13): *чалабркнути*.

Гранути, *канути*, *планути*, *ланути* (10) иду по типу *гинути*: *гранути*, *канути*, *планути*, *ганути*; *слѣгнути* иде по типу *шрнути* (7): *слѣгнут*; у презенту глагола *пријенути*, *пријенем* акценат се преноси на предлог: *пријенем*.

Јаукнути (11) иде по типу којег у Д нема: *јаукнут*, *зајаукнем*.

Подсмјехнут се (14) поред акцента као у Д може имати и као сложени глаголи типа *шднути*: *подсмјехнут се* (*подсмјехнуо*), које може бити изговорено и као: *подсмјехнут се*. *Вѣнути*, у- иде по типу *шднути*: *вехнут*.

Глаголи III врсте

Блѣјати, из- се, *врѣјати*, за-, на-, по-, у-, из-, уз-, *кврчати*, *прдјети*, из-, *сврбјети*, за-, *смрдјети*, за-, уз-, *шријети*, пре-, при-с-, *цврчати*, *ишћукати*, *поцрњети* (18) иду по типу *жѣљети* (20): *блѣјати*, *блѣјам*, *врћети*, *кврчати*, *прћети*, *смрћети*, *срћети*, *шријети*, *цврчати*, *ишћукати* (и *ћукати*, али не као у В у значењу *извјешти*, него у значењу *сисати*), *поцрњети* (и *црњети*, *црњети се*). У типу *жѣљети* (20) не постоји у трпном придеву акценат: *жѣљен*, *жѣљена*, *жѣљено*, *горјен*, *горјена* у неодређеном облику нити *жѣљени*, *жѣљена*, *жѣљен* у одређеном, него у оба облика имају онај акценат који код Д имају они глаголи којима се у основи наставак *ѣ* мења у *а* (*држано*): *прегдрен*, *прегдрена*, *прегдрено*. Глаголи са основом на *а* место *ѣ* немају радни придев као у Д, него као они на *је*: дакле, не *држао*, *држала*, *држало* итд., него: *држао*, *држала*, *држало* итд.; као у Д само је *бдјао* (поред *бојао*). Глаголи *држати* и *шрчати* имају у императиву " на првом слогу као у Д, али само онда када се губи наставак *и*: према Д-ву

држи, *држимо*, *држите*, Леп. *држ*, *држмо*, *дршите*, *шрч*, али када се тај вокал не губи, онда је акценат на наставку: *држи*, *држимо*, *држите*, *шрчи*, дакле као у оних у којима се *ѣ* није променило у *а* (Д: *жѣли*, *жѣлимо*, *жѣлите*). Овакав акценат остаје и кад су сложени: *подржи*, *подржимо*, *подржите*, а не *подржи*, *подржимо*, *подржите*; тако и *придржи*, *потрчи* итд. Тако исто не каже се у трпном придеву: *здржан*, *здржана*, *здржано*, него: *здржан*, *здржана*, *здржано*. У радном придеву се не каже: *здржао*, *здржала*, *здржало*, него: *здржао*, *здржала*, *здржало*. Овако је исто и у другим глаголима типа *држати*. *Бјѣжати*, *раз-се*, *шдњети*, *по-*, *подр жњети* (20) иду по типу *жѣљети* (18): *бјѣжати*, *шдњети*, *поружњети*; *пристојати се* (доликовати) иде по типу *завидјети* (19): *пристојати*.

Од *хшјети* гласи имперфекат: *ћах*, *ћаше*, *ћаше*, *ћасмо*, *ћаште*, *ћаху*, а не као у Д: *шћах*, *шћаше*, *шћаше*, *шћасмо*, *шћаште*, *шћаху*; овај акценат одговара Д-ву: *хшјах*, *хшјаше*. У презенту не гласи као у Д: *хѣху*, *хѣхеш*, *хѣхемо*, *хѣхете*, *хѣх*, него има у свим лицима онај акценат који у Д има 2 и 3 лице једине: *ѣху*, *ѣхеш*, *ѣхе*, *ѣхемо*, *ѣхете*, *ѣху*. Глагол *вољети* (20б) иде по типу *жѣљети* (20а): *вољим*, *вољиш*, *вољи*, *вољимо*, *вољите*, *вољу*, а не: *вдљим*, *вдљиш* итд., *вољах*, *вољаше*, *вољаше*, *вољасмо*, *вољаште*, *вољаху*, а не: *вдљах*, *вдљаше* итд.

Глаголи IV врсте

Блүшати, *узблүшати се*, *пйждрити*, *пйљити*, *прћити* (22а) иду по типу *гдзити* (37): *блүшати*, *узблүшати се*, *јѣжит*, *пйждрити*, *пйљити*, *прћити*, на; *вршити*, до-, *грдити*, из-, на-, по-, за-, из-, на-, с-, *мрсити*, раз-, од-, за-, по-, *срчити*, *ушврдити*, *црнити*, о-, *умршвити*, *расаљобшити* иду по типу *ндсити* (30а): *вршити*, *грдити*, *мршити*, *срчити*, *ушврдити*, *црнити*, *умршвити*, *расилоштити*.

Бумбити, *какити*, *пйшити* (22б) иду по типу *пдмшити* (28): *бумбити*, *какити*, *пйшити*; *мрзити*, за-, по- иде по типу *ндсити*: *мрзити*, *мрзим*.

Тумачити (24) иде по типу *бѣсједити* (31): *томачити*.

Дѣсити, за-, у-, *пүстити*, до-, за-, из-, од-, по-, про-, с-, који у Д иду по типу *ндсити* (30а) у Леп. иду по типу *гдзити*: *дѣсити*, *пүшити*; *пүстити* иде и по типу *вјенчати*: *пүштити*, *пүштити*. Глагол *рѣдити* изузетно има радни придев *рѣдио*, *рѣдила*, *рѣдило*, а не *рѣдио* (као у *носио*). Од глагола *учити* забележен

је прил. врем. сад.: *учећи* (у придевском значењу говори се: жена *нѡсећа* и *носѣћа*, В: *нѡсѣћ*, а, е).

Императив неких глагола овог акценатског типа може губити крајњи глас у основи (као у Д, 30б: *гѡј*, *гѡјмо*, *гѡјше*; *дѡј*, *дѡјте*); тада се добива на првом слогу "": *нѡс*, *нѡсте*, *вѡз*, *скѡч*, од *носѣш* итд, али се каже и *носѣ*, *возѣ* итд. као и *гојѣ*, *дојѣ*, *бројѣ*, *избројѣ*. Глаголи под 30б: *лѡмити*, *звѡнити*, *за-*, *по*; *бѡрити се*, *брѡјити*, *гнѡјити*, *гѡѣити*, *гѡстѣити*, *губити*, *двѡрити*, *дѡјити*, *дѡцнитѣ*, *дрѡбитѣ*, *звѡнитѣ*, *знѡјати се*, *клѡнитѣ се*, *кѡритѣ*, *кѡтитѣ*, *крѡвитѣ се*, *крѡјитѣ*, *крѡститѣ*, *крѡшитѣ*, *лѡвитѣ*, *лѡжитѣ*, *лѡјитѣ*, *лѡмитѣ*, *мнѡжитѣ*, *мѡритѣ*, *мѡчитѣ*, *нѡѣитѣ*, *дѡштитѣ*, *плѡвитѣ*, *пѡтитѣ*, *пѡритѣ*, *пѡститѣ*, *рѡбитѣ*, *рѡјитѣ се*, *рѡнитѣ* (у Леп. само *сузе*, иначе гласи *рѡнѡтитѣ*, чега у В нема), *сѡлитѣ*, *тѡлитѣ*, *тѡдилитѣ*, *тѡчитѣ*, *тѡрѡшитѣ*, *ѡчитѣ*, *гѡститѣ*, *шкѡдитѣ*, *шкрѡпитѣ* не разликују се у Леп. од оних под 30а, па не гласе у презенту: *лѡмѣм*, *лѡмиш*, *лѡмимо*, *лѡмишѣ*, *лѡмѣ*, него иду по типу *нѡситѣ*: *лѡмиш*, *лѡмѣм*, *ѡчим*, *бѡрим*. Такав је и *удрѣш*, *ѡдрѣм* (док је у свих ових глагола трпни придев као у Д: *крѣшитѣн* итд., каже се *удрѣн*, у значењу: *сулуд*). Овакав акценат у презенту уопште нема IV врста, него само III; истина, каже се *чинѣм*, али овај глагол у Леп. иде по III: *чинѣш*.

Глаголи *бѣстритѣ*, *из-*, *вѣдритѣ*, *из-*, *про*, *раз-*, *јѡгмитѣ*, *по-*, *лѣдитѣ*, *за-*, *по-*, *с-* (30ббб) иду по типу *гѡзитѣ*: *бѣстритѣ*, *вѣдрѣш*, *јѡгмитѣ*, *лѣдитѣ*; *хрѡбитѣ* иде по III врсти типа *живѣти* (18): *хрѡбѣш*, *хрѡбѣм* (по којему иду и сви глаголи типа *шрѡбитѣ*, 22б, који у Леп. имају исти акценат као у Д: *шрѡбѣш*, *прѣжати*, *прѣжим*, *жмѡрѣти*); *испѣритѣ* иде по типу *хвѡлитѣ* (22а): *испѣритѣ*, *испѣрим*; *цѣлитѣ* иде по типу *цѣмитѣ*: *цѣлитѣ* (Вук: у Боци *цѣлитѣ*, *цѣлим*).

Онѡдитѣ, *раз-* (31) иде по типу *брѡшитѣ* (38): *днѡдитѣ*, *разднѡдитѣ*; *пѡредитѣ*, *из-*, иде по типу *јѣднѡчитѣ* (24): *пѡредитѣ*; *прѡситѣ* иде по типу *говѡритѣ* (32-а): *прѡситѣ*, *прѡсим*.

Припѡмитѣ (32-а) иде по типу *прѡситѣ*: *припѡмитѣ*.

Сѡклитѣ, *-лим*, *срамѡшитѣ*, *-шим* (32 б) иду по типу *говѡритѣ*: *соклѣш*, *соклѣм*, *срамѡшитѣ*, *срамѡшим*. *Свѣдѡчитѣ*, *свѣдѡчим*, *по-* иде по типу *бѣсѣдитѣ* (31): *сѣдѡчитѣ*.

Збѡритѣ, *на-се*, *про-*, *пѡритѣ*, *за-*, (33) иду по типу *нѡситѣ*: *збѡритѣ*, *збѡрим*, *запѡритѣ* (поред *запѡритѣ* као у Д); *јѡмчитѣ*, *шѡрчитѣ*, *из-*, *по-*, иду по типу *пѡмитѣ*: *јѣмчитѣ*, *шѡрчитѣ*.

Сѡријѡштѣлитѣ се, *спѡријѡштѣлим* (35-б) иде по типу *блѡгѡслѡвитѣ* (35-а): *спѡријѡштѣлитѣ се*, *спѡријѡштѣлим*.

Зѡкрмѣлитѣ (38) иде по типу *орѡжѡтитѣ* (V врста 51): *зѡкрмѣлитѣ*, *зѡкрмѣлим*.

Глаголи V врсте

Глаголи типа *пѣтитѣ* (42) каткад могу имати и у 3 л. през. акценат као и у осталим лицима: *пѣтитѣ*, *напѣтитѣ* (поред редовног *пѣтитѣ*, *напѣтитѣ*); тако и *нѣтитѣ* (поред *нѣтитѣ*).

Гѡратѣ (и *шѡратѣ* у Вука), *живѣтитѣ*, *мѡратѣ*, *при-*, *прѡтитѣ*, *по-*, *размѡрѡтитѣ*, *сѡрѡтитѣ* (42) иду по типу *глѣдитѣ* (54): *шѡратѣ*, *живѣтитѣ*, *мѡратѣ*, *прѡтитѣ*, *размѡрѡтитѣ*, *шѡрѡтитѣ*. По овом типу може ићи и *пѡбрѡтитѣ*: *пѡбрѡтитѣ*, али он може ићи и по типу *вѣнѡтитѣ*, *вѣнѡчим* (49б): *пѡбрѡтитѣ*, *пѡбрѡчим*. Глаголи: *шрѡтитѣ*, *про-*, *шѣтитѣ*, *о-*, *блѣтитѣ* (42) иду по типу *вѣнѡтитѣ*: *шрѡтитѣ*, *про-*, *шрѡчим*, *шиѣтитѣ*. Глаголи *прѡкљѡтитѣ* и *зѡпљѡтитѣ*, *из-*, *про-*, нису као у Вука трајни, него тренутни, па према томе немају акценат као у В; у Вука иду по типу *ѡгрѡтитѣ* (49-а): *прѡкљѡтитѣ*, *зѡпљѡтитѣ*, а у Леп. иду по типу *гѡзитѣ* (37): *прѡкљѡтитѣ*, *пљѡтитѣ*, *зѡпљѡтитѣ*.

Штѡмпѡтитѣ (45) иде по типу *вѣнѡтитѣ*: *штѡмпѡтитѣ*, *штѡмпѡчим* (према тал. *stampare*).

Чѣшитѣ, *чѣшитѣм*, *из-*, *о-*, *про-*, *кѡтитѣ*, *до-*, *за-*, *из*, *на-*, *о-*, *по-*, *под-*, *пре-*, *при-*, *про-*, (49а) иду по типу *вѣнѡтитѣ*: *чѣшитѣ*, *чѣшитѣм*, *копѡтитѣ*, *копѡчим*, *до-*, итд. *Бѡтитѣ*, *на-*, *по-*, *раз-*, *на-*, *изнѣшитѣ*, *дѡчѣтитѣ*, *лињѡтитѣ*, *из-* (49б) иду по типу *пѣтитѣ* (42): *бѡтитѣ*, *бѡчим*, *изнѣшитѣ*, *дѡчѣтитѣ*, *излињѡтитѣ*; *ѡтитѣ* иде по типу *ѡгрѡтитѣ* (49а): *ѡтитѣ*, *ѡчим*. *Брѡтитѣ*, *за-*, *крѡтитѣ*, *из-*, *мѡмитѣ*, *про-*, *рѡтитѣ*, *из-*, *цѡтитѣ*, *црѣтитѣ*, *из-*, *на-*, *чѡтитѣ*, *из-*, *на-*, *о-*, *по-*, *раз-*, *зѡбрѣтитѣ* иду по типу *глѣдитѣ*: *брѡтитѣ*, *крѡтитѣ*, *мѡмитѣ*, *рѡтитѣ*, *цѡтитѣ*, *чѡтитѣ*, *брѣтитѣ*; *рѡтитѣ*, *за-*, *по-*, може ићи по типу *ѡгрѡтитѣ* (49б): *рѡтитѣ*, али може ићи и по типу *глѣдитѣ*: *зѡрѡтитѣ*; *брѡтитѣ* може ићи по типу *пљѡтитѣ* (71а): *брѡтитѣ*, *брѡчим* и по типу *кѡтитѣ* (70): *брѡтитѣ*, *брѡчим*.

Рѡдитѣ (51) иде по типу *вѣчѡтитѣ* (50): *рѡдитѣ*. *Размѡнитѣ се* иде по типу *вѣнѡтитѣ* (44): *размѡнитѣ се*.

Глаголи типа *рѡдитѣ* немају као у Д промене у радном придеву, па се не каже: *ѡрѡжитѣ*, *ѡрѡжитѣм*, *ѡрѡжитѣн*, *ѡрѡжитѣна*, него: *ѡрѡжитѣ*, *ѡрѡжитѣм*, *ѡрѡжитѣн*, *ѡрѡжитѣна*; исто тако и у сложеном

облику: *наоружан, наоружао, наоружала, а не наоружан, наоружао, наоружала* као у Д.

Бањати се, дурати, стимати, настрапати, очеткати, пљескати (54) иду по типу *вјенчати*: *дурат, стимат стимам* (према тал. *durare, stimare*), *настрапат, очетат, пљескат*. *Муљати, мјештати, на, прс-, пона-*, иду по типу *питати*: *муљат, муљам, намијештат*.

Лубардати (56) иде по типу *оружати* (51) *лубардат, лубардам*.

Мркати се, шмркати (57) иду по типу *гледати*: *мркат се, шмркат; надимати се, сажимати* иду по типу *гртати* (68): *надимат, сажимат; сркати, на-се, по-*, иде по типу *играти*: *сркат, сркам; ркати, за-*, може ићи и по типу *играсти*: *ркат, ркам* (и *рчем*), а може и по типу *гледати*: *р.ат, ркам*.

Дудукати, звиждукати, скрботати (59) иду по типу *блебџати* (63): *дундукат, звиждукат, шкрботат*.

Глџдати, из-, о-, пре-, зџбати, из-, на-, се, по-, лџкати, из-, по-, пџњати, стџњати, чџшати, о-, по- (61а) иду по типу *лагати* (61б), те не гласе у радном придеву: *глџдао, зџбао* као у Д, него: *глођао, зџбао, лџкџо, пџњао, стџњао, чџшџо; црџнати, из-, на-*, иде по типу *гледати*: *црџнат; црџнати, за-* (61а). *кџшљати, из-, на-, крџсати, из-, на-, о-, под-, с-, у-, лџсати, по-* (61б) иду по типу *гртати*: *црџнат, кџшљат, крџсат, лџсат*.

Амбисати (62) иде по типу *оружати* (51): *самбисат* (према тал. *abissare*); *јаукати* може имати акценат: *јаукат* (у Д овакав акценат постоји само у глаголу првог раздела: *ужинати* 55), а може ићи и по типу *блебџати* (63): *јаукат, јаучем*.

Поред ређег облика *слџт* (67) употребљава се обично облик *шиљџат* (по типу *гртат*: *шиљџем, шиљџеш* итд.). У другим глаголским облицима се *слџт* употребљава само када је сложен (*послџт, пџшљем*). *Брџсати, из-* (68) иде по типу *писати* (57): *брџсат; пљџскати* иде по типу *џрати* (61): *пљџскат, пљџштем*.

Вијати (ululare) за (70) иде по типу *питати* (42): *завијат, завијам*.

Кљувасти, пљувасти (71) иду по типу *гртати*: *кљуват, про-, пљуват, за-, на-, по-, про;* *смџјати се, на-, за-* иде по типу који не постоји у Д (*смџјат се, смџјем се, смџјемо се, смџјете, смџјах, смџјао, емџјала се, насмџјао се, насмџјала, а не: смџј.ати се, смџјем се, смџјемо, смџјете, смџјах се, смџјао, смџјала се, насмџјао се насмџјала*). По овом типу иде и *састџјати се: састџјат се*. У радном придеву *рџвати* нема "акцента на првом слогу: *рџ-*

вао, него на другом: *рџвао*; овакав акценат има и *рџаши: рџвао*; истина, чује се и *рџвао*, али то може бити од *рџаши*, јер тај глагол може имати и такав акценат.

VI Врста

Глаголи типа *казивати* (72) као и глаголи типа *дјеверивати, околмоћивати* (74,75), „који имају у инфинитиву акценат ' на претпосљедњем слогу основе“, по Даничићу су некада имали инфинитив на *-овати* (*казовати*) „па је од тога старог начињен на ново инфинитив другог реда као *закивати* од *закдовати*, и тај им се нови наметнуо истиснувши стари“ (*Akcenti u glagola*, стр. 102). У Леп. има таквих глагола више: *вежеват, закупљеват, заирдоват* (што долази од **заиредовати*; В.: *заирџдати*) **испитоват, кажеват, ноћеват, обуковат* (што има и у Вука), *потпишеват, приграђеват, суковат, умаљеват* место: *везивати, закупљивати, заирџвати, испитивати, ноћивати, обукивати, потписивати, приграђивати, свукивати, умаљивати*.

Чваровати (78), *чварџвање*, иде по типу *вјеровати* (84): *чкваровати* (*чкварџвање*). За све глаголе овога типа постоји разлика акцента у радном придеву: *куповџо, куповџала, куповџало, на-, по-, боловџо, гладовџо, даровџо, друговџо, краљевџо, лудовџо, мировџо, мудровџо, пушовџо, робовџо, шуговџо*, а не *куповао, куповџала* итд.

Кџрошовати (79) иде по типу *вџводовати* (85): *кџрошовати*, јер се не каже *кџроша* као у В, него *кџроша*. *Савјџетовати* (79) (за који Д каже: „у Вука нема тога простога него *савјџетовати*“) иде по типу *завјџетовати* (73), као у В, што је разумљиво, јер стоји према *савјџет* (као *завјџетовати* према *завјџет*); *напредовати, назадовати* гласе као у Д, али могу имати и акценат: *напредоват, назадоват*; овде је изговор ' сличан примерима у именица *назџдак*, стр. 76.

Вуково *није* у Леп. гласи *није*.

Узвици

Узвици су слични (а делом једнаки) у разним говорима, али међу њима има и разлика. У многим говорима на пр. не постоје узвици *џ* (виђи *џ, џ колики је* итд.), *фалабџу* (у значењу прегарања: „Кад се роди мушко дијете, каже се: *Бџу фџала*, а кад се роди женско, каже се: *фалабџу*“) који постоје у Леп., а тако у Леп

не постоје: *avāj, dēdē, glē, ijū, ijujū* које наводи М. нити *vāj, nū* које наводи Буд. Вуково дану гласи *dānu*.

У Леп. постоје ови основни узвици:

1) *Īx* исказује жаљење помешано са срџбом; *x* се може и дуже изговорити: *īx̄*; овако се може продужити крајње *x* и у другим узвацима кад се налази на крају, па се неће спомињати, него то треба подразумевати у таким случајевима.

2) *Ē* потврђивање; тако и: *eē Bōgami; ē Mājko Bōjija!* (чуђење с негодовањем).

3) *Ā* (*ā kō, ā ostavi*): одрицање са примесом срџбе.

4) *Āx* (високим гласом): жеља; *jāo, āox, āo* (нижим гласом): негодовање.

5) *A xā* (као и *ā xā*, или *axā*): задовољство што се нешто постигло.

6) *Ō* (високим гласом): чуђење, изненађење (*ō ko bi rekaō*); *viḥi ō* (*ō колики је*): показивање. *Ōx* изговорено вишим гласом исказује жељу; изговорено нижим гласом — жаљење; у том случају може се изговорити и више пута све нижим и нижим гласом.

7) *Ō* *xō* или *oxō*: чуђење; *a ēto ō* (нижим гласом): жаљење; *boṃe ō* (*ō, a зашто не*): појачавање реченице уз коју стоји.

8) *Ū* или *jū*: неугодно осећање с примесом страха.

9) *Ūx* или *ūf*: срџба, незадовољство; слично значење има и инспираторни узвик који употребљавају жене, а састоји се из снажног удисаја ваздуха који производи танки, оштри звук.

10) *ə* (глас изговорен са затвореним устима, кроз нос, сличан полугласу помоћу којег се изговарају у нашем језику консонанти): чуђење и изненађење (*ə, ko bi rekaō!*). Кад се овај глас изговори са јаким трењем ваздуха о ноздрве, настаје узвик којим се исказује срџба. Изговорен овако исто али са мање енергије, означаје размишљање: *ə, kdžna?!* које се у књижевним делима означаје најсроднијим гласовима *xm; əə*: *Није лако, əə!* — означаје размишљање о нечему са давањем важности ономе о чему се размишља; *pcjə* означаје срџбу са презрењем.

11) *Ē* исказује потврђивање: *Ē; ē jā; ē bō* (када се ово исказује са одушевљењем, онда је врло високо); изговорен високим гласом, овај узвик може означавати и жељу: *ē da ohe!* изговорен дуго високим и slabим гласом означаје жаљење што нешто није: *E da sam ja znao!* (˘ је знак за дуги силазни акценат који траје више

времена него обично); слично је и *eē*: *To thi je vāzda šako bilo, eē*.

12) *Ā*: означаје питање: *Ā, Pero, jesi li me čuo?* Изговорено нижим тоном означаје одрицање: *ā, ā kō ā thi* (= не) *ā nē*; с овим у вези *ājbō* (тал. *oibō*). Изговорено почетним високим тоном са дуљењем: *ā! šako!* изговара се кад се нешто сазна и упозна са чуђењем; кад нема чуђења, онда се изговара нешто нижим гласом: *Ā знам ја то*. Изговорено још нижим гласом означаје жаљење: *Ā што сте учињели!* *ijā, jāox, jō, jōx, jājme, jājme* показују бол; више пута поновљено *jō* скраћује се и изговара сад вишим сад нижим гласом према томе да ли преовлађује негодовање или чуђење.

13) *Ō* означаје позив и дивљење; изговорено вишим тоном: *ō*, или *o* означаје слагање у мишљењу, одобравање; изговорено врло високим почетним тоном означаје ненадну радост, усклик; изговорено ниским гласом означаје бол.

14) *Ū*: означаје да нам се нешто не свиђа; дуже изговорено израз је осећања бола.

15) *X Ū* значи да нам је нешто досадило, да нас је уморило.

16) *ə* значи: не.

17) *ā* (глас између *a* и *e* изговорен отвореним устима, ниским гласом): укор са срџбом, потценивањем или презирањем.

18) *Ē* (=ē, ē) значи потврђивање; знак ' означаје да се глас пење, али пењање је више него код дугог узлазног акцента; трајање може да буде дуље или краће, некада врло кратко; ово важи за све случајеве који се овде бележе овим знаком.

19) *Ā* означаје питање поводом нечега што се није разумело, у значењу: *што си рекао?* али може значити и: *што мислиш?* (*ja bi pošo u Kotor, ā?*). Ово може бити исказано и гласом

20) *ə* који се изговара са затвореним устима; изговорено са овим акцентом и врло slabим и танким гласом израз је најнежнијег питања које прелази у тепање.

21) *Ā* изговорено ниско (за слегањем рамена) значи: *богзна* у значењу сумње, која је сродна питању; *ā* може означавати одобравање: *Ā брavo!* и одушевљење: *Ā што је лијепа!* (у овом случају глас може да се више подигне).

22) Слично овоме, али почето још нижим гласом (врло раширеним устима и одмахивањем рука) означаје категоричну негативацију: *ā нема од тога ништа*.

23) *Jáo, áo, áoх* означаје негодовање са чуђењем.

24) *Ó* означаје чуђење, гдекад и подругљиво чуђење.

25) *Ï* (*xï*, или *â*), где се акценат пење, а затим спушта на доста нижи тон од почетног, израз је негодовања, згражања и чуђења, али може означавати и да има нечега много (ово се исказује и звиждуком са истом каденцијом). Овака значења имају такође *é* и *ó*, који се изговарају на исти начин.

26) *Û* са истим акцентом означаје израз бола, згражања и чуђења. Овакав акценат има и *â* са истим значењем (с овим у вези и пудкање језиком); сличан је акценат и у *jáõх, jáõ, áõх*.

27) *Êè* где је други вокал изговорен мало вишим гласом него први: одобравање; у овом истом значењу и: *éè* или *éè*; *exè* служи за истицање онога што се каже: *Оће се много више, exè*.

28) *Â ð* и *â ðх* (где се други вокал изговара вишим гласом него први, али оба нижим гласом него они под 30, 31 и 33 означају жаљење (˘) за примесом срџбе (ˆ)).

29) *Охð* (где се други вокал изговара вишим гласом него први) означаје задовољство од тога што се починуло, што се нешто свршило, а може означавати и претњу када се друго *о* изговори оштрије; *ðхð* значи чуђење; тако и *ðхð̂* *оðððð̂*.

30) *Á хã* (где се други вокал изговара вишим гласом него први) означаје задовољство што се нешто постигло: „*Á хã сад ми је нã ом пало*“ (на ум пало). Овако значење има и *ãхã, ахã, ахã*; нешто нижим и оштријим гласом изговорени, поред задовољства исказују и претњу: *Á хã, уфатио сам те*.

31) *ëë* (или *ãã*) где се други глас изговара нижим гласом него први: одрицање.

32) *ãã* или *ðð* или *ðð*, где се други глас изговара вишим гласом него први, означају одобравање; кад се први глас изговара још дуже, а други јаче нагласи, изговори вишим гласом означаје задовољство као *ð хð*. Одобравање се може исказати и са *ëë*.

Као што се види из наведених примера, у овим узвцима који се састоје од најпростијих гласова најважнији је акценат за исказивање осећања и мисли. Они имају велико изразно значење. Њима се гдекад више каже него читавим реченицама; они су заправо реченице, а не речи, које се њима зато и допуњују. Зато они претстављају самосталну музичку целину као и реченице, кроз које пробија иста музика. Елементарни узвици не претстављају симболе којима се посредно исказују осећаји и мисли, ка-

кав је случај са речима, него музичке изразе који делују непосредно као музика; они се, дакле, врше на оној основи на којој се врши споразумевање међу животињама. У говорима који су на нижем степену развитка они морају бити више у употреби; у ранијим епохама језика акценат је морао имати важнију функцију у исказивању осећања и мисли, па су због тога људи морали боље и да их разликују; зато деца много боље науче и лакше разликују акценте него одрасли.

У инстинктивним узвцима висина тона је (као и боја) зависна од облика који без утицаја воље добива грло у таком моменту (као што и јачина и трајање гласа зависе од јачине и трајања ваздушне струје која у таком случају такође настаје без утицаја воље). У стању раздражења, напона, или стеничког афекта услед повећавања снаге мишића (као последице повећавања функције живота уопште) и ширења крвних судова мишићи у грлу и гласне жице стежу се и добива се виши тон. Што бива са гласним жицама то се исто дешава и са читавим резонатором (прсима и главом): тело када је затегнуто у стеничком афекту, еластично је, боље вибрира; као затегнута кожа бубња, јаче резонира, те даје снажне гласове, које прате високи узгредни тонови, те су ови гласови светло обојени. У стању депресије, ослобођења, или астеничког афекта услед обрнутог процеса све је обрнуто. Због тога што означају повећану функцију живота, високи тонови су добили раздражујуће значење, а нижи тонови из обратних разлога умирујуће.

Ово што вреди у спонтаним инстинктивним узвцима, вреди и у хотимичним који су се из њих развили и који претстављају њихову хотимичну имитацију. Пошто повећану функцију живота у највише случајева прати задовољство, а смањену незадовољство, високи се тонови, ако нису пропраћени другим елементима обрнутог значења, осећају као весели, а ниски — као жалосни (томе је могло допринети и то што су виши тонови слабији, ситнији и наговештавају предмете и бића која нису опасна по живот, те као све што је мајушно развеселују, а нижи тонови из обрнутих разлога делују противно). Пошто се високи тонови и прелази к њима осећају као весели, а ниски тонови и прелази к њима као тужни, високим се тоновима и прелазима к њима исказују весела осећања, а ниским жилосна. Пошто се разна осећања прате и измењују, измењују се и ови тонови на пр. у узвцима: *â, á, û* (стр. 100, бр. 25, 26) у којим се тон најпре по-

диже, а затим спушта, подизање тона је последица напона при чуђењу, а даље спуштање тона израз незадовољства. Када напон иде паралелно са незадовољством, онда пре агне осећај напона: на пр. у срџби се глас повишује (али и у таком случају високи тон не показује незадовољство, него напон, а срџбу показују друге музичке особине: оштрина гласа као и храпавост, и дрхтање који постају због изобличености и дрхтања говорних органа).

Зато што се при чуђењу човек налази у највећем напону, подизање је гласа постало особито знак за чуђење: *ó*. Пошто је чуђењу сродна радозналост, и у таквом се осећању повисује тон; зато се при питању, где се онај који пита налази у стању очекивања одговора, тон повишује: *´*, *á*. Овако повишавање тона у чуђењу или у питању не врши се само у узвицима него и у појединим речима које имају свој стални друкчији акценат; то се дешава у случајевима у којима се хоће да нагласи питање или чуђење, па се исказује и акцентом: *Штó?* (наместо *штò*). *А тii?* (наместо *тii*). *А já?* (наместо *já*); итд. Овако је настало и: *исти-на?* (према *истина*) које се чује у Београду, тако и *мóлим?* (према *мóлим*). У овим случајевима ове речи имају онај исти акценат који се налази и на упитним узвицима: *á?* итд.

Повишавање тона не мора се вршити постепено; реч којом се пита може напросто бити изговорена много вишим тоном него претходне речи (вишим него у случајевима када се на речи налази реченични акценат); у примеру: „*Ја сам ти то рекао, а не он*“, *ја* је изговорено вишим гласом него остале речи у реченици; у примеру: *Ја сам ти то рекао?* *ја* је изговорено још вишим тоном. Ово *ја* може бити изговорено и само за себе. На тврђење: „*Ти си то учинио*“, одговара се питањем: „*Ја?*“ (*ја* може бити изговорено, истина, и без промене акцента, гласом којим се спушта, али врло високим, који према целокупном говору претставља повишавање). Последња реч у реченици мора као у музичком комаду да се заврши оним тоном којим је започета реченица или оним који се с њим слаже. Зато при читању читач, ако не опази тачку и изговори реч која се пред њом налази тако као да она није на крају реченице, поново је изговори и то оним тоном који је потребан да би се њиме обележио свршетак реченице. Противан је случај кад је реченица упитна, као што се види из наведених примера, где повишавање тона на крају има своје посебно значење, истицање питања. У овом случају свршетак речи по тону више личи изговарању речи пред запетом у сложеној реченици, на граници између

појединих реченица из којих је она састављена, у којем случају подизање тона показује да сложена реченица није завршена; а и питање је слично несвршеној реченици, јер се очекује да је сабеседник допуни својим одговором. Сличне промене реченичног акцента налазе се и у другим говорима нашег и других словенских језика (Brock, Slavische Phonetik, стр. 328—344); оне се, наравно, налазе и у другим језицима, јер су последица основних физиолошко-психолошких покрета човекових.

Можда је у вези са оваквим подизањем тона у питањима и падање акцента на крај које се чује у питањима: *оћу ли колико?* *оћеш ли?* (и: *оли?*) *оће ли?* *оћемо ли?* *оћете ли?* *оће ли?* *јесам ли?* *јеси ли?* *је ли?* *јесмо ли?* *јесте ли?* *јесу ли?* *знаш ли?* (и *знаш ли?*), *знате ли?* (и *знате ли?*), *имате ли?* *али?* (у значењу питања: *али са се ја бољему надала?*), *што ћу ја?* *што ће?* *ако ћеш?* *да тii* (=можда), *јел'дá?* *елише дá?* *што му је?* и у полупитањима: *акоћеш?* *акоћеш?* У овим случајевима, већ због тога што се на последњи вокал акценат пренео, овај вокал се изговара вишим тоном, а омогућено је да се он изговори онолико високо колико је потребно за истицање питања. Овакав изговор у толикој мери сам по себи исказује питање да у случајевима: *а да штò?* *ѐ а да штò?* *што* отпада као сувишно, па се каже: *а дá?* *ѐ а дá?*

Поједине речи не мењају акценат само за питање, него и у другим значењима добивају овакав пригодни акценат са пењањем или спуштањем у оном значењу које оно има у узвицима; у примерима: *јест' á браво!* *ѐ браво!* *Богами!* налази се акценат узвика за одобравање, који, пошто претстављају угодно осећање, имају узлазни акценат (истина, има и одобравања са силазним акцентом, али у тим случајевима одобравање није подвучено: оно се исказује хладно, без емоције: *ѐ* се каже, на пример, кад се размишља да ли би се рекло *ѐ* или *не*, па се онако, са сумњом, рече *ѐ*; затим када се у разговору механички одобрава итд. Тако постоји и питање *á* без упитног акцента, које се употребљава такође кад питање није подвучено); у примеру: *Богати!* (*Није лако кад виде оно чудо, Богати!*) налази се онај акценат који се налази у узвику за чуђење; овакав се акценат налази и у: *јáох*, којим се показује поред неугодног осећања и чуђење; тако и у примерима: *Богати; штò је Мила омршала; десет година; то је велики празник; колички је, вођите га колички је*. Ово се подизање гласа врши и на тај начин што се наглашени вокал двоструко изговори са акцентом на другом делу: *Бодгати!* *јáдох!* *није то лако!* *страшно је бријеме било:*

модре! не'мам! дабодгда! или тако да се акценат пренесе за један слог удесно: *Ма'ајкѢ БѢжија; нијѢ шу никѢ био! нијесам нишѢ сам ја чула! виђѢла са је ја! није проклѢта ствар! ѡ ђадла!* У примеру *ГѢспе блажена!* налази се акценат који показује да је нешто страшно (усклик *ѡ*, стр. 100, бр. 26). У примеру: *ФѢла Богу!* налази се онај акценат који се налази у узвику *ѡ* (стр. 99, бр. 14); овај акценат је због честе употребе постао сталан у овом изразу кад он означаје негодовање: *ФѢла Богу каквѢ су оно чељад!* У примерима: *вѢлика кућа; дѢста народа; каква је ѡуста лијена* итд. налази се акценат којим се означаје да је нешто велико, да има нечега у великој количини; такав је акценат и у примерима: *свѢ је то било; свѢ до те пале; премешнуо је свѢ кућу*, где акценат показује да појам који претставља реч *сву* треба узети потпуно, у читавом његову обиму. Овде утиче на значење речи квантитет акцента (који је важан и у свим осталим случајевима као и интензитет и боја гласа). Што се неки вокал дуже изговара, на њему се више задржава пажња и на томе се оснива познато истицање речи продуживањем наглашеног вокала; овакво истицање оснива се на истом принципу на којем се оснивају фигуре за заустављање: на пр. израз *вѢлика кућа*, где је *е* изговорено дуго, има исто значење које и: *вѢлика, велика* кућа; у оба случаја, у првом продуживањем наглашеног вокала, а у другом понављањем речи постиже се исти циљ. Значењу истицања некога појма, подвлачења његова квантитета у простору, близу је и значење његова квантитета у времену — трајања. Као што се у приповедању: „*Они га траже, траже, а он бјежи, бјежи...*“ понављањем речи *траже* и *бјежи* не наглашава само тај појам него се и исказује да он дуго времена траје, тако се може претпоставити да би и продуживање неког вокала могло показивати да нешто дуго траје. Тако би дужина акцента могла да значи трајност глагола, а краткоћа тренутност; на пр.: *скочиши* сакратким *о* означаје тренутну радњу, а *скакаши* са дугим *а* означаје трајну итд.; можда је *о* зато да би се добила дужина са оваким значењем и прешло у *ѡ* = *а*, јер је некада *о*, како је познато, био кратак вокал а *а* дуг; на тај би се начин могло протумачити и прелажење вокала *е* у *ѡ* или у *и* у оваким случајевима. (Ово потврђују скоро сви глаголи, а и они за које се на први мах не би рекло, јер на пр. глаголи *бити, ийти*, истина је, граматички су трајни, али логички они значе низ тренутних радња. Познато је да једна иста ствар може разним људима различито изгледати). Овакав акценат налази се и у узвицима који замењују глаголе, а претстављају

имитацију неког звука: *а он њега одједампуш плѡс; оно цкло је-дампуш цѡк; а он низа скале ѡ̂* (тако глас *ѡ̂* може да значи зујање комарца итд., *ж* звиждање пароброда итд.); *пѡм* којим се означаје пуцањ састављен је из кратког и снажног *пѡ* које означаје експлозију и дугог, слабог *м* које означаје одјек. Кад ови узвици имају акценат са оваком функцијом, онда је природно да тај акценат задржавају и глаголи. Овакав је осећај у погледу времена везивао за дужину акцента и песник у реченици: „*Ствари имају онакав изглед какав им дадне наша душа*“, осећајући да ће боље означити тренутност радње глаголом *дадне* неголи глаголом *да*. Тако изгледа и да се према смислу употребљава *бѡчит* и *бѡчит*; у примерима: ако *бѡчи* (духне) *мало буре; да ме пребѡчи* (превезе), који су записани поред примера нека *бѡчи* на земљу, могао би бити дуги акценат зато што дунути и превести нису тако брзе радње као бацити. Овако су се у Дубровнику везала различита значења за акценте: *крѡнуши* и *крѡнуши* (*крѡнуши на пут, крѡнуши карте*).

На квантитету, као и на интензитету, оснива се и оштрина гласа: да би се постигла оштрина и отсечност говора, изговор појединих дласова је кратак и снажан; ваздушна струја нагло се пушта са великом снагом, а исто тако нагло се и прекида, пре него што би иначе морала (као *staccato* у музици). У обичном говору, да би се постигла оштрина, погдекад се скрати дуги акценат (у музици се *staccato* не прави од звука који траје више од $\frac{1}{4}$). Познато је такво скраћивање акцента у војничкој команди у којој се на пр. наместо: *јѡдан-двѡ, стѡј, пѡли, мѡрно* — говори: *јѡн-двѡ, стѡј, пѡли, мѡрно*. Ако су неке речи по свом значењу често долазиле у прилику да се изговарају са таквим акцентом, он је могао да се за њих стално веже; тако се у изразу: *Да Бѡк сачува, Бѡк с нама*, где се *о* скратило да би се оштрином говора исказала срѡба, кратак акценат стално везао за реч Бог: тако се каже и: *тѡшко њему; тѡшко ко не врши Божију* наместо: *тѡшко; штѡ љу, ђѡ љу; нѡмам (нѡмам) куд; знѡш* (редовито: *знѡш*); *Мѡјко Божија (Мѡјко); свѡтога ми Никѡле (свѡтога); нѡма много да сам чула (нѡма); ја ши кажем (ја); бѡнши; ѡла ђа с пѡнше (пѡнше); нѡмше шене чињеш; чѡче Божји (чече = човјече);* тако је и у *мѡри* добивена краткоћа; тако у *двѡдѡсет ѡ чѡтери (двѡдѡсет), нѡћу ти ја тога (нѡћу), мѡчи (мѡчати)*; и у В је у кратко: *мѡчати*, императ. *мѡчи*, што Д не бележи; у Леп. кад се изговори са крајњим *и*, увек је “ на том *и*, чиме се овај императ разликује од 3 л. јд. през. глаг. *мѡчити*; из истих се разлога можда унтребља-

вају облици *чујеш* и *знади* наместо *чуј*, *знај*. У другим се случајевима добива краткоћа на тај начин што се испред императива стави *дану* или *ајде* (В.: *дѣ, дѣдер, дѣла, ну*). У неким случајевима, да би се оштрина боље изразила, поред једног добива се и други акценат: *нијесу*; *побекдше свѣ*; *даше Бѣг сачува* (наместо: *да те Бѣг*); *немају они ништа*; *деспетбзна је била*; *идручила је...*

Из супротних разлога се кратак акценат продужава кад се тежи за тим да се избегне оштрина говора и да он буде благ, те се каже, на пр.: *нѣ* поред обичног *нѣ*; *јадан* (и *јан*) поред *јадан* (и *јан*); *ништа ја* поред *ништа ја*, *зашто нѣ* поред *зашто нѣ*; ови се акценти добивају особито у тепању, са децом, па су можда на тај начин добили дуги силазни акценат глаголи: *бумбаш* наместо **бумбаш* (тал. *bombàre*), *милиш* наместо *миловат*; *какиши* наместо **какаш* (тал. *casàre*); *пишиши* наместо *пишаш*.

Због тога што је оштрина везана за кратко трајање, и речи које су краће оштрије делују него оне које су дугачке; због тога се у војсци скратило *један* у *јен*, а због истог се разлога скраћују речи у императиву у леп. говору, те се каже: *диш се* (*дигни се*), *ај се*, *амо*, *ајте* (*ајде се*, *ајдемо*, *ајдете*); М. *хајде*, *хајдемо*, *хајдете*; *нѣк се* (*нѣка*) *вић га* (*види га*; у овом значењу и *виш*), *бјѣж*, *бјѣште* (*бјѣжи*, *бјѣжите*), *држ*, *дрште* (*држи*, *држите*), *трч*, *трште* (*трчи*, *тршите*), *муч*, *мучте* (*мучи*, *мучите*), *мак се* (*макни се*), *ндс*, *ндште* (*носи*, *носите*), *понѣс*, *донѣс* (*понеси*, *донеси*), *скдч* (*скочи*), *вѣз* (*вози*). У већини ових примера није се само реч скратила, него се и акценат пренео на почетни слог; ово је омогућило снажнији изговор наглашеног вокала, јер се први слог речи изговара читавом снагом ваздушне струје, а остали оним што је остало иза потрошка струје при стварању првог слога, па је можда стога и у Д настао акценатски положај: *држи*, *држимо*, *држите*, *бјѣжи*, *лѣжи*, *трчи*. Због овог разлога добивени су и акценти *дди*, *ддише* (Д *ходи*), *ддђи*, *ддђем* (стр. 91), *оца ши* (*оца*); тако и *Језус* и *Марија!* (према *Језус*). (Можда су с овим у вези и старе промене акцента у вокативу, јер се осећа потреба да се и он као императив снажније изговори, пошто је он као неки знак за почетак говора, те се употребљава и у буци и на даљини). Споменути променама акцента сличне су оне које настају када се, да би се мисао боље изразила, наглашава више слогова у појединим речима (при чему се вокали понекад продуже, а понекад и продуже и повисе: *су-шра*, *ни-ка-да*; *ни-шта*; *насе дам*; *мучно*; *добрѣ*; *није врућина ви-ше*; *да сам био паметан*, *могао сам данас шетати*).

бѣгу-лином; *иѣ-ши*; *ид-шезао*; *вѣ-зда*; *ма ни-јѣ*; *није није било ви-ђет* *црва ни-ћѣ*; *како је бѣ-зѣчан*; *ко? ња? она жвѣлшѣца*; (тал. *sveltézza*) *она лѣјавичи-на*; *да(ј) ми они лѣ-иѣс* (дете кроз плач); *ми смо кмѣши-ћи*; ... *уља*; *ма до моншѣ-нѣ*; *нема лупѣжѣ*; *ѣ нѣ није*; *да њх иштѣ*; *нѣ шѣнкѣ*; *ма није кѣпѣнѣ*; *ма другу гѣдину*; *расијевали су се кѣкотѣ*; М: *бѣдем*, *мѣгу*, *хѣћу*. Из истих разлога и: *јакѣ зѣмѣ*, *нѣћу ја*, *фѣлѣви*; на стр. 59: *лупѣжи*, *вѣжи* итд. Слично је и стварање дужина на стр. 64; када се хоће да да израза разним осећањима, оне се на крају реченице изговарају врло дуго, са дељим или тањим гласом: *аох мѣни*; *нијеси могла окусити од онога брѣшнѣ*; *јѣо како мирише она рѣба*.

Акцент речи романскога порекла

Ако се хоће да утврди какве су промене претрпеле ове речи када су ушле у овај говор и после тога, потребно је упоредити њихов садашњи облик са обликом који су оне имале кад су ушле у њ.

Што се тиче питања: на којем се месту налазио акценат у тих речи, то није тешко, с обзиром на факат да „како за остале романске језике тако и за талијански вреди закон да вокал који је наглашен у латинском задржава главни нагласак“¹⁾.

Ове речи ће се упоредити на првом месту са речима из речника: *F. Pagnoni-a: „Dizionario della lingua italiana“*, а осим тога и са речима из речника: *„Nuovo dizionario universale della lingua itali. n.“ (P. Petrocchi)*, *„Dizionario del dialetto veneziano“ (G. Boerio)*, *„Pomorski rječnik“ (R. Crnić)*. Пред венецијанским речима стајаће слово в. за разлику од тосканских, пред којима неће бити ни каква знака. Речи вѣн. дијал. наводиће се само онда када не постоје у споменути речницима тал. књиж. језика, или када у њима реч није истога рода као у Леп., или нема исти број слогова од наглашеног слога до краја, а венецијанска има.

Разни облици ових позајмица праве се по правилима која вреде за лепетански говор, па као остало, тако имају и положај акцента који им припада по тим правилима, а свој стари чувају утолико у колико то дозвољавају ова правила.

¹⁾ Meyer—Lübke, Italienische Grammatik, стр. 90.

Непроменљиве речи:

1) алафјанка (*fiáncu*), а̀нци (*ánzi*), а̀тешто (*atténto*), верамѣнте (*veraménte*), дакѡрдо (*d'accórdó*), делѡнго (в. *de lóngo*), дѡнке (*dúnque*), имбáндó (в. *in bándá*), итáнтó (*intánto*), кѡнтра (*cóntro*), маламѣнте (*malaménte*), нијáнка (в. *niáncá*), орцаалабáнда (*orza alla bándá*), префѡрца (в. *perfórza*), соравѣнто (*sopra vénto*), сотовѣнто (*sotto vénto*); императиви: агвáнта (*aggiánta*), ѡрца (*órza*).

2) ала ѡна (*alla buóna*), аламаринѡра (*marináro*) арáзо (*a ráso*), дефѡра (*fuóra di*), депѡзо (*di péso*), дестѡзо (*disteso*), кенѡва (*che pióva*), у лавѡр (*lavóro*), левалѡва (*leva-léva*), макáр (*magári*), пре-сопѡко (*press'a róco*), на пѡру (*púra*), рефѡжо (*a rifúso*).

3) деајѡ (*di piú*), шурулѡ (*turlulù*).

4) адѡжо (*addio*), алавѡја (*alla vía*), сотосавѡја (*sottománo*); императив ишѡја (*scía*).

5) ѡ јаер (*áere*), шѡбито (*súbito*).

6) перáрија (*per ária*).

7) алабрацѡта (*a braccétto*), аламáка (*a mácca*), ашѡко (*a pícco*), ашѡста (*appósta*), дебѡто (*di bótto*), гѡсто (*giústo*), инсѡма (*in sómma*), кебелѡца (*che bellèzza*), кебѡло (*che bello*), колафјáка (*colla iácca*), нѡни (*ninna*), пѡтѡсто (*piuttósto*), сотобрáцо (*sotto bráccio*), цѡто (*zúto*); императиви: бáла мѡдо (*baláj*, меѡеде; *bállá*), хáпа, хáпа шѡ (*acchiáppa su*), лáшка (*lásca*), пѡђа (*róggia*), мѡла (*mólla*), úca (*íssa*).

Именице женскога рода на а

1а) бáва (*báva*), блѡза (*blús*), брáга (*brága*), бѡжа (в. *búsa*), вáда (*víte*), вѡга (*vóga*), гѡла (*góla*), дѡза (*dósa*), кáва (*cáva*), лѡга (*léga*), лѡва (*léva*), мáна (*mína*), мѡда (*móda*), мѡра (*móra*), рáда (*ráda*), рáва (*ríva*), рáга (*ríga*), шáла (*sála*), шѡна (*séna*), шѡне (чи-њѡш шене; *scéna*), штáва (*stíva*).

1б) бáнда (*bándá*), бáнка (*báncu*), бáрка (*bárca*), бѡрса (*bórsa*), бѡмба (*bómba*), гѡрла (*górna*), жѡнша (*giúnta*), кáрта (*cárta*), кѡмиа

(в. *ghéba*), кѡрња (*acérna*), кѡнча (*cóncia*), кѡрба (*córba*), кѡрда (*córdá*), лáмиа (*lámpa*), мáлта (*málta*), мѡлта (*múlta*), мáрца (*marci*), мѡрга (в. *mórga*), ѡмбра (*ómbra*), пáлма (*pálma*), пѡрла (*pérta*), пáнда (=гарѡфао) л. *plánta*, пѡмиа (*rómpa*), рáнда (*rándá*), спѡнга (*spónga*), штѡмила (*témplo*), тѡнда (*téndá*), ѡнча (*óncia*), фѡрца (*férsa*), фѡрца (*fórza*), штáмиа (*stámpa*), штáриа (*stírpe*).

2а) бáтуда (*battút*), башѡра (*bassúra*), бравѡра (*bravúra*), бржѡла (в. *brisiola*), вѡлада (в. *veláda*), ветрѡна (*vetrína*), вѡбѡна (*verbéna*), врлѡра (*verdúra*), калдѡра (*kaldúra*), камиáна (*camrána*), колáна (*ollána*), куњáда (в. *cognáda*), марѡна (*marína*), миштѡра (*místúra*), монтѡра (*montúra*), новѡна (*novéna*), педáна (*pedána*), полтрѡна (*poltróna*), понтѡра (*pontúra*), претѡра (*pretúra*), прокѡра (*procúra*), сотáна (*sottána*), штáна (*tártána*).

2б) Анвѡрса (*Anvérsa*), бевáнда (*bevéndá*), бáлáнча (*biláncia*), бутáрга (*buttárga*), колѡмба (*colómba*), кредѡнца (*credénza*), лампѡрна (*lantérna*), лиѡнца (*licénza*), локáнда (*locándá*), луницѡрна (*lucérna*), нарáнча (*aráncia*), парштѡнца (*parténza*).

3а) гѡлатѡна (*gelatína*), камбијáла (*cambiale*), каријѡла (*carrióla*), кастрáдѡна (в. *castradína*), кацѡрѡла (*cazzeruóla*), манѡурáна (*maggiorána*), пелегрáна (*pellegrína*), шкарнадѡра (*scarmo túra*), саламѡра (*salamóra*).

3б) букапѡрта (*boccapórtá*), дифѡрѡнца (*differénza*), гѡравѡлта (*giravólta*), конфидѡнца (*confidénza*), обудáнца (*abbondánza*), Трабѡндá (*Trebisónda*).

4а) бáла (*bállá*), бѡша (в. *bíssa*), вáла (*válle*), гвѡра (*guerra*), дрѡца (*drézza*), кáња (*cágná*), кáча (*cázza*), крѡзна (*crísma*), лѡца (в. *lízza*), мáха (*máccchia*), мѡха (*míccia*), мѡфа (*múffa*), нáна (*nápra*), пѡча (*pézza*), пјáца (*piázza*), прáска (*frásca*), прѡша (*préssa*), рáца (*rázza*), стрáца (в. *strázza*), сѡпа (*súppa*), трѡта (*trúttá*), фѡста (*fésta*), фрѡла (*frúlla*), фрѡста (*frústa*), шпѡла (*spílla*).

4б) бѡја м. р. (*bójá* м. р.), вѡја (*vía*), шпѡја (*spía*).

5а) балѡта (*ballóttá*), барáка (*barácca*), барбѡта (*barbétta*), ботѡла (*bottíglia*), галѡта (*galléta*), калцѡта (*calzétta*), капѡла (*capélla*), карѡња (*carógná*), колѡна (*colónná*), кохѡта (*cochiétta*), марѡта (*merétta*), молѡше (*mollétte*), монáна (*montágná*), патѡла (*pat-túglia*), пинáта (*pignátta*), пѡгáча (*focáccia*), полиѡта (*polpétta*), портѡла (*portélla*), рицѡта (*ricétta*), рокѡта (*rocchétta*), сардѡла (*sardélla*), тарáца (*farrázza*), тринѡла (*trinélla*), цукѡта (*zucchétta*), шпоркѡца (*sporchézza*), шуфѡта (*soffíttá*).

5б) галѡја (*galéa*), идѡа (*idéa*), калдáја (*caldája*), качáја (*ca-*

1) Знакови ' и ` којима се у талијанском обележавају акценатовани вокали не означавају различите врсте акцената. Они у акцентском погледу означавају само акценатски положај. У овом раду тал. речи носе те знакове (' и `), јер су они тако обележени у речницима, али они немају никакве везе са нашим узлазним акцентима.

náglia), *лицуја* (в. *lissia*), *мађуја* (*magia*), *Маруја* (*Maria*), *моуја* (*moría*).

6а) *кампањела* (*campanélla*), *каравела* (*caravélla*), *лубардешка* (*lombardésca*), *макинеша* (*machinéttá*), *пасарела* (*passarélla*), *поверета* (*pooverétta*), *принципеша* (*principéssa*), *Трешуреле* (*Tre sorélla*), *умидеца* (*umidézza*), *фркадела* (*forcatélla*), *штитикеза* (*stitchézza*).

6б) *хелозуја* (*gelosia*), *күрентуја* (*correntia*), *лотаруја* (*lotteria*), *мезаруја* (в. *mezzaria*), *мањаруја* (*mangeria*), *муларуја* (*muleria*), *оштаруја* (*osteria*), *парокјуја* (*parrocchia*), *пешкарјуја* (*pescheria*), *спи-чарјуја* (*spezieria*), *телембруја* (*tenebria*), *штрузарјуја* (*stregheria*).

7а) *бибита* (*bibita*), *визита* (*visita*), *випера* (*vipera*), *гүмина* (*gómepa*), *дөцима* (*dézima*), *камара* (*cámera*), *көлика* (*cólica*), *критика* (*critica*), *јелице* (*élice*), *манега* (*mánica*), *мүжика* (*música*), *пашина* (*vátina*), *прашника* (*prática*), *тавула* (*távola*), *трөпника* (*idrópica*), *фибула* (*fíbula*), *шкөфула* (*scrófula*).

7б) *дуја* (*dóppia*), *бештија* (*béstia*), *капара* (*cápparo*), *пйрула* (*píllora*), *рүжина* (*rúggine*), *трапула* (*tráppola*), *фибуја* (*fibbia*), *шүмиа* (*scímmia*), *шкүфија* (*scúffia*), *шүпљика* (*súpplica*).

7в) *Азуја* (*Ásia*), *аруја* (*ária*), *глөрија* (*glória*), *дәлија* (*dàlea*), *пйруја* (в. *píria*), *спецуја* (*spécie*).

8) *анкора* (*áncora*), *Барбара* (*Bárbara*), *звардија* (*guárdia*), *гөндула* (*góndola*), *Индије* (*Indie*), *мәрмара* (врста рибе), *пампала* (*pámpala*), *сартије* (*sártie*), *тамбула* (*tómbola*).

9а) *Амөрика* (*América*), *Анђелика* (*Angélica*), *армөника* (*armóni-ca*), *барәкула* (*barácula*), *верөника* (*verónica*), *панәтика* (*panática*), *пантөфула* (*pantófolá*), *фрнөкула* (*frignócola*), *пулитика* (*política*).

9б) *Врђинија* (*Virgínia*), *делуција* (*delúzia*), *Далмәција* (*Dalmá-zia*), *инвидуја* (*invidia*), *Итәлија* (*Itálija*), *комөдија* (*comédia*), *мәлиција* (*malizia*), *мизөрија* (*miséria*), *мрмөрија* (*memória*), *ремөдија* (*rimedio* m).

10) *супөрија* (*supérbia*), *пролүнција* (*pronúncia*).

11) *аваруција* (*avarizia*).

12) *Алесәндирија* (*Alessándria*), *Калифорнија* (*Califórnia*).

Све досада наведене речи задржавају акценат на истом вокалу и у осталим падежима: *кава*, *каве*, *кави*, *каву*, *кавом*, *каву*; *каве*, *кава*, *кавама*. Оне су нашле типове са истим акцентом у номинативу и у другим падежима једине и множине: речи под 1 иду по типу *правда* (Д I 2), под 2 по типу *дјевөјка* (II 8), под 3 по типу *загөнешка* (III 14), под 4 по типу *кнјига* (I 4), под 6 по

типу *болөсница* (III 6), под 7 а, б по типу *ушјеха* (II 4), под 7 в, 8 по типу *зәтка* (II 2), под 9 а по типу *крчевина* (III 3), под 9 б, 10 по типу *идстөјбина* (III 10), под 11, 12 по типу *Радөвәшница* (IV 13). Једино речи под 5, типа *бәтина* (II 3): *ронкөта*, повлаче акценат улево у ген. множине: *рөнкөта*, јер у леп. говору (као и у Д.) не постоји овакав тип без овог повлачења у ген. множине.

Ове речи задржавају акценат на истом слогу и онда кад доби-вају наставак за основу, ако природа наставака не захтева неку другу: *ашкица* (*ásca*), *бәвица* (*báva*), *бәлица* (*bállá*), *бөцица* (*bózca*), *брөквица* (*brócca*), *бушјица* (*bottéga*), *гөндулица* (*góndola*), *концөнөтица* (*canzonéttá*), *көдумица* (*cógoma*), *коләница* (*collána*), *көфица* (*cóffa*), *ләмшица* (*lámpa*), *мүрвица* (*móga*), *мушкәтөлица* (*moscadélla*), *пәшица* (*páppa*), *бунәчина* (*bonáccia*), *марөтина* (*maréttá*), *пишәтина* (*pignátta*), али: *барчйна*, *барчетйна* (*bárca*), *кортийна* (*kárta*).

У погледу акценатског места не слаже се са талијанским релативно врло мали број ових именица од којих неке повлаче акценат улево: *кашара* (*caparra*), *көлера* (*coléra*), *көризна* (поред *корүзна*, *quarésima*), *көрота* (*coróttó*), *мәистра* (*vela maéstra*), *пйнула* (*pignólo*), *пйнура* (*pegno + ura*, *regonamento*), *рөмета* (*eremita*), *сәета* (*saéttá*), *скаљажа* (стрмен на морском дну; *scalaccia?*) *сөврња* (*savorra*, в. *saorna*), *үкљата*, *чйпула* (*cipólla*), *шкәљуна* (*scalógno*). И ове су речи, вероватно, имале исти акценатски положај у говорима из којих су узете као што је случај са речју *идлица*, која се у талијанским речницима бележи и као *póliza*, *polica*. *Póliza* има старији акценат (M.—Lüb. 91), па тако можда још која од ових речи чува старији акценатски положај, али она може бити и новија, као што је у речи *чйпула*: лат. *caerúlla*, тоск. *cipólla*, вен. *zéola* (M.—Lüb. 92).

Даље, акценат се преноси улево у речи *Омерика* (*América*), и у речи у којима се налази нагласак на другом делу дифтонга *ie*: *бандијера* (*bandiéra*), *бомбонијера* (в. *bomboniéra*), *гвантијера* (*guantiéra*), *минијера* (*miniéra*), *повверујера* (*polveriéra*), *рингијера* (*ringhiéra*), *сакујера* (*sacco + iera*), *супијера* (*suppiéra*), *фијера* (*fiéra*), *цигарујера* (*cigarro + iera*), *цүјера* (*ciéra*), *цукарујера* (*zuccheriéra*), које иду по типовима *лађа* (I 2), *дјевөјка* (II 8), *гребөнаља* (III 4).

Овакав је акцентски положај и у речи које у леп. говору имају *иј*, а у талијанском имају само *е* или друкчији наставак: *бистујера* (*cistérna* са необјашњеним *б*-), *карүјегла* (в. *cariéga*),

кувѝјерта (*coverta*), луницѝрна (*lucérna*), невѝјера (*nevéra*), ромѝјенча (*aeramentia*), стадијера (*stadéra*), фогѝјерица (в. *fogéra*), цивѝјера (*civéra*), циминѝјера (*cimino + iera*). Овакви су случајеви и у неколико речи мушкога рода и у придеву: интѝјер, лизѝјер, палѝјеза.

Овакав акценатски положај поклапа се са данашњим леп. говором на двослозима добивеним од *ě* у којима у овом говору акценат може да стоји само на првом делу. Зато је он добро дошао и распростро се и на друге случаје где је у романском акценат био на другом делу двослога. Не може се порицати утицај нашег акценатског система на добивање овог положаја акцента у леп. говору, ма да се у неким италијанским дијалектима говори *piégo dietro*, *M.-L., I. Gr.* стр. 26, 27, и ма да у лепетанском говору има примера и са акцентом на другом делу дифтонга као у случајевима: *пијѝга* (*piéga*), *пијѝм*, *пијѝмо*, или са губљењем првог дела дифтонга као у речима *пијѝга* (*piéga*), и *имајѝг*, *имајѝга* (*impiégo*). Ове су речи ушле потпуно у наш тип двослога развијеног из *ě*, што се најбоље види у именица мушког рода где се акценат пренео у косим падежима за два слога удесно (*дублѝјер*, *дублијера*) као у наших речи у којих тај дифтонг потиче од *ě*, а и из тога што се у случајевима где је, по правилима која у овом говору важе за изговор речи романског порекла, слог кратак изговара само *је* (види ниже *гурђѝла*).

И неке речи за које се не би нашло потврде да имају *ie* (на пр. дубр. *"јерна*, *"јерка*, *м"јендуо* итд.) могле су у говору из којег су узете имати дифтонг добивен из *e*; и у књижевном итал. језику има случајева са *ie* и са *e*, на пр. *céga* и *ciéra* (леп. *циј ра*). Романског порекла могло би бити и *је* наместо *e* у речима романског порекла, на пр. *гурђѝла*, од *cordélla*, *гурдиѝла*, **cordiella*, у Дубровнику *срђѝла*, од **sardiella* (*M. L., I. Gr.* 25, 30, 31: *liežge* итд.).

Померен је за један слог удесно акценат у речи: *бућа* (*bóccia*, дубр. *бѝћа*) која иде по типу *жѝља* (I 3) *сатона* (*sátana*; акц. пол. као у грчком: *σατανάς*), *шкрѝпина* (*scorpéna*, Дубров. *шкрѝпина*), које иду по типу *ведриѝна* (II 6), *лишиѝра* (*risípola*), која иде по типу *болѝсница* (III 6). Овако је преношење и у речима грчког порекла: *дикѝла* (*δίκελλα*), *срѝѝза* (*τραπέζα*), које иду по типу *баѝтина* (II 3).

С обзиром на природу акцента овде иду и речи: *лѝга* итд.

Именице женског рода на консонант, које су добиле такав облик после отпадања крајњег *e*, те ушле у нашу IV деклинацију: *адукцијон*, *адукцијѝни* (*educazióne*), *амбицијѝн* (*ambizióne*), *антикитѝд* (*antichità*), *декорацијѝн* (*decorazióne*), *десперацѝн* (*disperazióne*), *каритѝд* (*caritáde*), *квалитѝд* (*qualitáde*), *квестѝѝн* (*questióne*), *компацијѝн* (*compassióne*), *конфужијѝн* (*confusióne*), *курујазѝтѝд* (*curiôtáde*), *либертѝд* (*libertáde*), *нав* (*náve*), *навигацијон* (*navigazióne*), *намасѝѝн* (*naminazióne*), *пенсѝѝн* (*pensióne*), *соцѝтѝд* (*societáde*), *стаѝѝн* (*stagióne*), *умидѝтѝд* (*umiditáde*), *фалсѝтѝд* (*falsitáde*).

Ове речи иду по типу речи женскога рода на сугласник задржавајући увек исти акценат, али нису нашле своје одговарајуће типове у леп. говору, него чине засебне (којих нема ни у Даничића). У Дубровнику су ове речи ушле у исту деклинацију, али оне у косим падежима добивају *'*: *стаѝѝни*, вероватно из истих разлога из којих и код других именица које се свршавају на сугласник (мушкога рода), а које увек када имају више од једног слога и *'* на последњем, у косим падежима добивају *'* (*бошиљѝм бошиљѝна*). По нашој IV деклинацији иде и *поѝган*, *поѝгани* (*rogóno*) са акцентом за један слог улево, али ова је реч направљена у нашем језику од придева *поѝн* и добила је акценат какав има именица *стѝѝден* према придеву *стѝѝдѝн*.

Ове речи не добивају никакве наставке за основу (сем речи *палудѝна* од *palúde*, али та се реч и не употребљава без наставка *-ина*).

Именице мушкога рода

1. *цѝто* (в. *zótto*), *Рѝко* (*Rócco*), *прѝто* (*próto*), које иду по типу *Бѝшко* (I 3).

2) *гобо* (*góbbo*), *зѝнзо* (в. *zénzo*), *каѝпо* (*cápo*), *кѝнте* (*cónte*), које иду по типу *Гѝјко* (I 2).

3) *макѝко* (*macáco*), која иде по типу *Мѝмчило* (II 3).

4) *аѝѝнте* (*agénte*), *куѝѝдо* (в. *cognádo*), *морѝзо* (*amoróso*), *секѝндо* (*secóndo*), *срѝѝнте* (*sergénte*), *телѝнте* (*tenénte*), које иду по типу *баѝѝјко* (II 6).

5. *папаѝѝло* (*pappagálo*), која иде по типу *блебѝшало* (Д III 4).

6) *Витѝѝриѝо* (*Vittório*), која иде по типу *Вѝѝѝнѝѝје* (III 5).

7) *аѝѝѝѝнте* (*ajutánt*), *командѝѝнте* (*comandánte*), *маѝѝѝѝѝмо* (*maggiórádo*), *посѝѝѝѝнте* (*posidénte*), *пресѝѝѝѝнте* (*presidénte*).

8) драговоланте (*drago volánte*) и мањапанд бандо (*mangia rap di bándo*), које за себе чине посебне типове, јер у нашем језику нису нашле одговарајуће, али које се, кад им се одбију први с огови, своде на тип *телѣнте*. Све ове именице са сачуваним крајњим вокалом задржавају акценат на истом слову и у осталим падежима.

Једино прави изузетак реч *макако*, која иде по типу *Момчило* (II 3), те повлачи акценат у ген. множ. (*макака*) исто као и тросложне речи женскога рода са " на средњем слогу (*балдта*, *балота*), на који би начин повлачиле акценат и друге речи овога типа кад би их било.

И све остале речи мушкога рода које немају акценат на последњем слогу задржавају акценат на истом слогу у свим падежима (осим оних које се свршавају на ије + конс., јер се *ије* у погледу акцента сматра као један слог, па према томе оне заправо иду у речи са акцентом на крају), а то су: 1. *брѣфуо* (*brúfоло*), *ђаво* (*diávolo*), *калеж* (в. *cal se*), *каули*, множ. (*cávoli*), *мѣдиг* (*médico*), *помуо* (*pómolо*), *рѣфуо* (в. *réfоло*), *рѣзик* (*rísico*), *селен* (в. *séleno*), *стрѣшиш* (*strépito*), *шпáрог* (*aspárago*), *штѣмиз* (*stómaco*).

2) *гáштрик* (*gástrico*), *јáстог* (*ástaco*), *капсуо* (*cápsula*), *лаштик* (*elástico*), *стрáшин* (*strássino*), *цѣкор* (*zúcchero*), *цѣфуо* (*ciuffоло*) које иду по типу *злѣтвор* (II 4а).

3) *пáгар*, *пáгра* (*pághero*), *мѣштар* (*maéstro*), које иду по типу *вјѣштар* (II 4а).

4) *босѣок* (*basílico*), *депѣшиш* (*depósito*), *канѣлик* (*canónico*), *катѣлик* (*cattólico*), *зогáтуо* (в. *zogátolо*), које иду по типу *бáрјачић* (III 3а).

5) *коњѣстар*, *коњѣстра* (*canéstro*), *пршѣкш* (*prosciútto*), *суфрѣштак* (*soffritto*), које иду по типу *ушшиштак* (III 3б).

6) *áндио*, *áнђела* (*ángelo*), *áрбуо* (*árbore*), *вáлцер* (*válzer*), *бáлсам* (*bálsamo*), *гáмбор* (*gámbero*), *кѣнсуо* (*cónsole*), *лѣмбуо -ла* (*lómbоло*), *ѣрфан* (Дубр. *ѣрхан*; *ѣrfano*), *пѣргуо -ла* (*pérgоло*), *пѣртик* (*pórtico*), које иду по типу *жáмор* (II, 2а).

7) *квáдар*, *квáдра* (*quádro*), *тѣмбар* (*tímbro*), *фрáштар* (л. *fráter*), *шкѣмбар* (*scómbro*), које иду по типу *бубањ* (II 2б).

8а) *бáнак*, *бáнка* (*báncо*), *вѣлат* (*vólto*), *гáнач* (*gáncio*), *квáрат* (*quárto*), *кѣмак* (ст.далм. рефл. лат. *simex*, *-icem*), *кѣлап* (*cólpо*), *кѣнат* (*cóntо*), *мáрач* (*márzo*), *пѣнат* (*pónte*), *пѣрат* (*pórtо*), *сáрак* (*sárgо*), *сѣлад* (*sólдо*), *фáнаг* (*fángo*), *шкáрам* (*scármо*), *шкѣрац* (*schérzo*), које иду по типу *штáрац* (IIв вв 2).

8б) *чáво*, *чáвла* (*chiavo + olo*), *нáво*, *нáзла* (*náolo*), *Св. Пáво*, *Пáвла* (*Páolo*), који су добивени преко облика *чавал* итд. (дубр. *ђáвао*, *ђáвла*; *diávolo*), јер би иначе ове речи морале да гласе као *ђáво*, *ђáвола*, *кáули* (*cávolo*).

9) *ашѣнац*, *ашѣнца* (*assénzio*), *губѣран* (*govérno*), *инкáнат* (*incánto*), *крѣкáнат* (*croccánte*), *кувѣнат* (*convénto*), *Молѣнат* (*Maluntum*, *Malonta*), *левáнат* (*levánte*), *парáнак* (*paráncо*), *пулѣнат* (*ponénte*), које иду по типу *Пѣсáвац*, *áвца* (III 3б 6б).

10а) *тријáнуго* (*triángоло*), *ревѣлвер* (*rivólvere*) које иду по типу *тѣбѣчић* (Д, III 8).

10б) *децѣмбар*, *децѣмбра* (*dicémbre*), *леáндар* (*leandre*), *новѣмбар* (*novémbre*), *отѣмбар* (*ottóbre*), *сетѣмбар* (*settémbre*), *теáштар* (*tedtro*), које чине засебан тип којег нема у словенским речима леп. говора нн у Д, а који би се по Даничићеву начину класификовања могао назвати III 8б за разлику од III 8 (*тѣбѣчића*) где нема непостојаног а.

11) *башамѣнат*, *башамѣнта* (*bassaménto*), *годимѣнат* (*godiménto*), *коплимѣнат* (*compliménto*), *кошробáнат* (*contrabbándo*), *музикáнат* (*musicánte*), *сакрамѣнат* (*sacraménto*), које иду по типу *Црногѣрац* (V 6бб).

Акцент " (после отпадања крајњег вокала у леп. говору) задржавају на истом месту и све вишесложне именице мушког рода на крајњем слогу: *вапорѣт*, *вапорѣта* (*varorétto*), *кавалѣт* (*cavaléttо*), *каратѣјо*, *-ћѣла* (*caratéllo*), *парапѣт* (*parapétto*), *Солунѣћ* (*Salonicchi*), *фрацулѣт* (*fazzolétto*), које иду по типу *колачић* (III 6).

Двосложне именице са овим акцентом задржавају акценат у свим падежима осим у ген. множ. где га повлаче улево: *агѣст*, *агѣста* (*agósto*), *анѣо*, *анѣла* (*anéllo*), *врѣшт* (*veržóttо*), *декѣт* (*decóttо*), *десѣњ* (*diségno*), *десѣк* (*dispétto*), *дифѣт* (*difetto*), *жудѣо*, *-ћѣла* (*giudéo*), *капѣт* (*cappotto*), *кашѣо*, *-ћѣла* (*castéllo*), *кипáћ* (*equipággio*), *корáћ* (*corággio*), *кумпáњ* (*compángo*), *мандрáћ* (*mandráccchio*), *мистѣо*, *мишћѣла* (*mastéllo*), *мулинѣо*, *-нѣла* (*molinelо*), *пијáт* (*piatto*), *рашѣо*, *-ћѣла* (*rastréllo*), *сићѣл* (*sigillo*), *стрáмáц* (*stramázzo*), *табáк* (*tabácco*), *форнѣо* (*fornéllo*), *фустáњ* (*fustángo*), *цѣрѣт* (*ceróttо*), *шилѣк* (*scilócco*), јер тако скаче акценат у свим речима типа *бубрег*, ген. мн. *бубрега* (II 3аа), по којем иду све оваке речи осим *остáц*, *остá* (*оцат*, *оцта*, *оста*, *остац*), који иде по типу *кѣсац*, *кѣсца* (II 3баа).

Једносложне речи са овим акцентом делом иду по типу *рáк* (2а), те задржавају акценат на истом слогу у свим падежима: *бѣл*,

була (*bóllo*), бус (*bosso*), ђуњ (*giugno*), лот (*lótto*), луђ (*lúglio*), мађ (*mággio*), мот (*mótto*), муш (*múschio*), пас (*póssso*), пех (*pégnno*), пест (*pésto*), пш (*ríschio*), тал (*táglío*), фш (*físchio*), а делом по типу рѡб, рѡба (I 26), те пребацују акценат у косим падежима за један слог удесно: гот (*gótto*), грѡ (*gróppo*), маљ, маља (и маља, *maglio*), пјат, пјата (и пјата, *piátto*), пѡр (*pórrro*), пѡт (*póto*), саѡр (и саѡра, *spáro*), так (*tácco*), фјѡк, (*fíccco*), флѡк, флѡка и флѡка (*flòcco*), чап (*záffo*), шкѡњ (*scágnno*), шкѡљ (*scóglío*).

Кад се у једносложним речима налази $\tilde{}$, онда неке задржавају тај акценат на истом слогу и иду по типу дѡн, дѡна (I 1а), без промена акцената у локативу, којих уопште нема у речима романског порекла): грѡн, грѡна (*grúno*), ђѡр (*gíro*), пѡр (*páro*), пѡјез (*péso*), пјѡн (*piáno*), тѡр (*tíro*), тѡн (*tonno*), шѡг (*súgo*), доби-вајући само у ген. мн. (где се дакле акценат преноси удесно): ђѡра.

Грѡј (поред грѡј), грѡја (*grongo*) иде по типу Бѡг, Бѡга (I 166б), те и ова реч задржава акценат на истом слогу (множ. грѡји, грѡја грѡјима).

Неке од ових једносложних именица иду по типу стрѡц (I 16аа) и добијају у свим падежима осим вокатива дуги узлазни акценат (дакле, акценат се преноси удесно за један слог): бѡж, бѡжа (в. *biso*), вѡж, вѡжа (*váso*), лѡјер, -рѡ (λεῖριον, *lilium*), стѡр, -ѡра (*stáro*), шѡѡр, -ѡра (метат. од дубр. шѡрѡн), које иду по типу стрѡц, грѡјех (I 16аа). Овакве су и речи које су у талијан. женско-га рода: Рѡм, Рѡма (*Róma*), крѡж, крѡжа (в. *crose*).

Овај се акценат добива у свим падежима (осим вокатива, где се добива $\tilde{}$ на првом слогу: шѡјѡне итд.) и када се на двосложним или вишесложним речима које се свршавају на један консонант налази $\tilde{}$ на крају: апрѡл, апрѡла (*apríle*), бакѡн (*bas-cáno*), барѡн (*barbóne*), бајѡ, бајѡла (*baúle*), бранѡн (в. *brancín*), бујѡ, бујѡла (*bugliólo*), велѡд (*vellúto*), ђенѡр (*genáro*), ђурѡт (*giuráto*), Јакѡн (*Ancona*, *ž.r.*), каѡн (*catíno*), канѡ, канѡла (*cannóne*), канѡн (*cantóne*), колѡр (*colóre*), корнѡж (*corníce*, *ž.r.*), мезѡ, мезѡла (*mezzáno*), пајѡ, пајѡла (*pagliuólo*), пѡжѡ, пѡжѡла (*roggi-uólo*), пѡтѡр (*pitále*), скѡлѡр (*scoláro*), фебрѡр (*febbrájo*), ферѡ, ферѡла (в. *ferál*), фѡгѡн (*focóne*), цекѡн (*zecchíno*), цапѡн (*zarrone*), чемѡн (*gesmíno*), четрѡн (*cedróne*), шкѡлдѡн (*scaldíno*), фрѡментѡн (*frumentóne*), које иду по типу вѡјнѡк (II 7а); амѡрѡн, амѡрѡна (*amoríno*), бришулѡн (в. *britolín*), дерѡтѡр (*direttóre*), ђенѡрѡ (*generále*), дулипѡн (*tuliráno*), калуниѡн (*conponcíno*), кампањѡ (*com-paníle*), канѡлијѡр (*candelliére*), капѡлѡн (*capellino*), капѡшѡн (*capí-*

тѡно), кобарѡѡ (*copertójo*), лавѡшѡн (*lavatívo*), марѡкѡн (*marroc-chino*), сабијѡн (*sabbíone*), темперѡн (*temperíno*), форѡтунѡ (*fortu-nále*), чимѡдѡр (*cimatóre*), шумаѡн (*sciugamáno*), које иду по типу болѡснѡк (III 14а); бѡстѡмѡдѡр, бѡстѡмадѡра (*bestemmiatóre*), про-карадѡр (*procuratóre*), гувернѡтѡр (*governatóre*) које иду по типу заповѡјѡнѡк (IV 20).

Овакву промену у косим падежима добива и шаѡић, шаѡића (*tapéto*) и наше речи које су вероватно добиле романски суфикс *ин*: боцкѡн, ѡна (и боцкинѡћ, од боцкѡти = понѡн, понѡнинѡћ, тал. *puntíno*, *puntáre*), грлѡн, - ѡна, козлѡн, - ѡна (као што имају роман-ски суфикс и именице мјешѡнѡца - мешѡвина, сулундѡра: сулундан, сулунд(-ѡт) + ера), сулундѡца (лудѡст), пјѡндѡра (пјѡнѡчина), где дуго у показује да је ово романски суфикс (шегадѡра, *segatúra*), јер би иначе било кратко као што је у обратном случају: шем-пѡра (*scémpio* + наше ѡра).

Узлазни акценат у косим падежима ових именица добива се зато што у Леп. (као у Д) нема акценатског типа који би у овак-вим случајевима у косим падежима задржавао силазни акценат (постоји само тип пѡвѡј, пѡвоја (II 7б), али у њ улазе само речи на *j*, због којег се у ових речи, које би иначе ишле по типу бѡ-брег бѡбрега продужио вокал који се пред њим налази.)

Изузеци су: Анѡн, -ѡна (*António*), ђурѡт, -ѡта (*giuráto*), ерѡд, -ѡда (*eréde*), импѡјѡт, -ѡта (*impiegáto*), кумѡр, -ѡра (*compáre*), који тип у Д не постоји, али постоји у Дубровнику: апѡшѡт, а-пѡшѡта, мѡнѡл, мѡнѡта итд., а у неким говорима Црне Горе ре-дован је у оваквим случајевима: вѡж, вѡжа (*váso*), вјѡрѡн, ѡна (*fio-ríno*), канѡн, -ѡна (*cantóne*), шкѡлѡн, -ѡна (*scalíno*). Овамо иду и именице: рѡгвѡрд, рѡгвѡрѡда, рѡшѡрд, које се са типовима левѡ-нат, левѡнѡтѡ слажу у свим падежима осим ном. једине у ко-јем се *a* губи као и у придева: сѡлд, тѡнд, ингѡрд и штрѡмѡ (*поред штрѡмѡ*).

Као и остале речи романског порекла, све се ове именице мушкога рода када добијају наставак за основу понашају као и остале наше речи. Акценат остаје исти у речима: бѡстѡн (*bú-sto*), грѡјѡн (*grúj* и *grúj*), маљѡн (*málj*), голѡчић (*goldk*), парѡпѡ-тић (*parapét*), пѡкѡчић (*pikájt*), коњѡстрина (*koñjéstár*) итд., а мења место у речима: вѡжѡн (*vájj*), сарѡчић (*sáraj*), тимунѡн (*tímun*), канѡлијѡрѡн (*kandalijer*), гѡтѡн, -ѡна (*got*); фѡнѡна (*fána*), жѡганѡн (*gigánte*), кобарѡшѡн (*kobartújo*), пѡнѡвина (*pín*), капѡшѡнѡна (жена капѡтанѡна).

Од правила о чувању акцентског места има мало изузетака. Акцент је померен улево: *ábис* (*abísso*), *ávиз* (*avvíso*), *бáшшун* (*bastóni*), *бѡкун* (*bəccóne*), *Грѡур* (*Gregório*), *дѡнар* (*denári*), *Дѡнај* (*Danúbio*), *индовин* (*indovino*), *кастиг* (*castigo*), *небуд* (в. *nevódo*), *пáун* (*paróne*), *пѡун* (*peróne*), *пѡрун* (*piróne*), *рѡмета* (*eremita*), *рѡсмарин* (*rosmarino*), *скѡжањ* (*scosagna*, ж. р.): *сѡлдаш* (*soldáto*) *Трѡпун* (Трѡφων, *Trifóne*; В: *Трѡвун* и *Трѡшун*), *Шѡмун* (*Simóne*, *шѡшун* (*sifóne*).

Речи грчкога порекла у овом говору могу се уврстити у речи романског порекла зато што су оне ушле у овај говор преко романског. То показује гдекад и акцент (иако се за то ретко даје прилика, због тога што ове речи обично имају исти акцентски положај у грчком и у талијанском): *шкѡрам* (*scármo*). Речи *ábис*, *шѡшун*, *Тѡшун* задржавају грчко место акцената: Неке речи у Леп. имају латинско место акцената, али претпоставка да би то могло бити латинско место акцената, сачувано преко старог романског или неког другог језика, била би невероватна (каква је по *Meyer-Lübke*-ову мишљењу, „*It. Gr.*“, стр. 122, и претпоставка да је *bontà* у талијанском добивено „под утицајем *bontate* преко *bónta*—*bonitas*“). Овакво тумачење није ни потребно, јер у овом говору и иначе има случајева повлачења акцента. Ипак овде се може напоменути да ако нека реч има новију гласовну структуру, то још не значи да она не би могла чувати у исто време старији акцент. У овом селу се на пр. месец *јѡн* зове *ђѡњ* према талијанском *giugno*. Међутим у новије време појединци који би хтели да говоре књижевно почињу говорити *јун*, али задржавају акцент који су и раније употребљавали, па не кажу *јѡн* него *јун*, правећи контаминацију ове две речи.

Акцент се налази за један слог улево и у речи које имају акцент на дифтонгу *ие*: *бушигѡјер*, *бушигѡјерѡ* (в. *botteger*), *гранѡјер* (в. *graner*), *десиенсѡјер* (*dispensière*), *дуплѡјер* (*doppière*), *инђенѡјер* (*ingegnère*), *кавалѡјер* (*cavalliére*), *калигѡјер* (в. *caliger*), *кунѡјел* (*coniglio*), *мадѡјер* (*madière*), *мањарѡјез* (*mannarése*), *Пѡјерова вода* (*Piéro*), *пѡјез*, *помѡјер* (*pompière*), *постѡјер* (*postière*), *провѡјез* (*provése*), *Пулѡјез* (*Pugliése*), *сампѡјеро* (*sampiero*), *ушѡјер* (*uscíère*).

Мање има случајева где се акцент налази за један слог удесно: *талѡјер* (*tállero*, Цр. Гора: *та̀лијер*), *Ара̀и*, *Ара̀иш* („Ара̀вез, *Árabo*, В. *Ара̀и*), *канѡи* (*cánaro*), *папѡр*, -*п̀рѡ* (πεπερι, *pépe*, *pereré*), поред *бѡмбер* (у песми: *Овако се бѡмбер сије*), *мргѡн* (*mr̀g*

gine), које је акцентско место ваљда настало на тај начин што се реч повела за осталим на-*ѡн* (*скалѡн* итд.); затим: *морѡч*, *ѡча* (*amáraco*), *ћесѡр*, *цесаре*, Вук: *ћесѡр*, *тришпѡјелѡ* (*tréspolo*, *treppiédi*), *пикѡш* (далм. рефл. лат. *ficátum*), где се чува латинско место акцената: *ficátum* као и у сиц. *ficátu* и вен. *figà*.

У ове речи могле би се убројити и речи са узлазним акцентом: *цѡпол* (*céfalo*) итд. и оне које овакав акцент добивају у косим падежима, или им се акцент преноси за један слог удесно (стр. 116).

Именице које су у нашем језику добиле средњи род

1) *лунѡриѡ* (*lunário*), *розѡриѡ* (*rozário*), *ђенѡзиѡ* (*ginnásio*), *мртвѡриѡ* (*mortuário*), *шкришѡриѡ* (*scrittório*), *офѡциѡ* (*offizio*), *веншѡриѡ* (*inventário*).

шимитѡриѡ (*cimiterio*), *олѡрђиѡ* (*orologio*), које иду по посебном типу у којем задржавају свој акцент непромењен у свим падежима: *лунѡриѡ*, *лунѡриѡја*, *лунѡриѡју*, *лунѡриѡјом*; *лунѡриѡја*, *лунѡриѡјима*.

2) *ѡмѡ* (*ámbo*), *лѡмѡ* (*némbo*), *мѡрло* (*mérlo*), *мѡло* (*múlo*), *ѡрзо* (*órzo*), *тѡнѡ* (*tóndo*), *Трѡјешѡ* (*Triésté*), *шкѡро* (*scúro*), које иду по типу *мѡсо* (II 2) не мењајући акцент у множини као што га у овом говору не мењају ни речи словенског порекла.

3) *дезѡрто* (*desèrto*), *штракѡло* (*stracúlo*), *квадѡрно* (*quadérno*), које иду по типу *ѡружје* (III 3).

4) *бѡсло* (*bússola*), *лѡбро* (*libro*), *пѡло* (*pílo*), *вѡло* (*velo*), типа *мѡство* (III 9), по којем иде и *сѡдро* (нгрч. *сѡдеро*).

5) *тресѡте* (*tresétte*), *ређѡсто цркѡмѡ* (*registro*), типа *Трѡбиње* (III 3), по којем у Дубр. иде и *пѡнило* (*pennélló*); Леп. *пенѡ*, -*нѡла*).

6) *шкѡлетро* (*schéletro*), *вѡциѡ* (*vizio*), које иду по типу *стрѡшило* (III 4).

7) *комѡ* (*comò*), *борѡ* (в. *borò*), *ђилѡ* (*gile*), *софѡ* (*sofà*), *трѡмѡ* (в. *tramò*), које иду по типу *плѡће* (II 36).

8) *канапѡ*, која иде по типу *вретѡно* (III 6).

9) *балѡмитро* (*barómetro*), *негѡциѡ* (*negózio*), које иде по типу *Сарајево* (IV 1).

10) *пјанофѡрте* (*pianofórte*), *пођафѡро* (*poggiáférro*), *прѡтокѡло* (*protocóllo*), које иду по типу *јевѡнђѡље* (IV 12).

11) *каводеферо* (*cávo de férro*), која иде по типу *манастѝрѝште* (V 5).

Акцент се налази за један слог удесно у речи: *килѝ* (*chílo*), која иде по типу *илѝће*. С обзиром на природу акцента у овакве случајеве могле би се убројати и речи: *муло* (*mólo*) и *було* (*bulín*; *rallíno*); оне иде по типу *вино* (II 1).

Придеви

а) Придеви који су у овом говору у морфолошком погледу исти као у талијанском и не мењају се: *вијѝјла* (*di color di viðla*), *вијолѝта* (*violétto*, -а), *кароѝабиле* (*carrozzábile*), *кафѝ* (*color caffè*), *лила* (*lilla*), *сѝмилиће* (*sémplice*), *траспарѝнте* (*trasparénte*), *фѝјумѝнте* (*fiammánte*), *ѝѝнере* (*del color della cénere*).

б) Придеви који се мењају: *брѝн*, -а, -о (*brúno*), *сѝлд* (и *сѝлад*), *сѝлда*, *сѝлдо* (*sáldo*, -а), *тѝнд* (и *тѝнад* и *тѝндо*), *тѝнда*, *тѝндо* (*tóndo*, -а), *фѝн*, -а, -о (*fíno*, -а), *фѝрѝб* (и, обичније, *фѝрѝбо*, *фѝрѝба*, *фѝрѝбо*; *fúrbo*, -а), *штрѝмѝб*, *штрѝмѝба*, *штрѝмѝбо* (*strámbo*, -а), који иду по типу *сѝнѝ* (I 1а), само што имају и неодређени вид. Овамо иде и *фѝрмо*, -а, који се обично употребљава као прилог: *стаѝт фѝрмо* (као придев забележен само у женском роду: *није ферма оза ручица*). Уз ове могу се навести: *жвѝлат*, *жвѝлта*, *жвѝлто* (*svélto*, -а), *фѝлас*, *фѝлса*, *фѝлсо* (*fálsó*, -а), *фрѝнак*, *фрѝнка*, *фрѝнко* (*fráncó*, -а), *шпѝрак*, *шпѝрка*, *шпѝрко* (*spórco*, -а), који се од наведених разликују само по томе што у ном. јд. мушкога рода међу два крајња консонанта умећу а, без којег не могу да буду; иначе у Д нема другог типа у који би се могли уврстити, као што нема ни типа у који би се могли уврстити *солѝнат*, *лѝнта*, *лѝнто* (*insolénte*), *супѝраѝб*, *ѝрѝба*, *ѝрѝбо* (*supérbo*, -а) који стоје у истом односу према придевима типа *крѝат* (II 5а); *грѝз*, -а, -о (*grézzo*, -а), *дрѝт*, -а, -о (*dritto*, -а), *лиѝш*, -а, -о (*líscio*, -а), *стаѝн*, -а, -о (*stágnó*, -а), *фѝс*, -а, -о (*fisso*, -а), *штѝф*, -а, -о (*stúfo*, -а), *шѝѝти*, -а, -о (*schíétto*, -а), *лаѝшки* (само у одређеном облику и то ретко као придев, на пр.: *лаѝшки лаѝшки*; иначе као прилог: *стаѝји лаѝшки*; *la-scáre*) који иду по типу *здрѝв*, *здрѝва*, *здрѝво* (I 2) као и *грѝв*, -а, (*gréve*), где талијанском завршетку е у леп. одговарају а и о за женски и средњи род; *вѝргуѝо*, *ла*, -ло (в. *vérgolo*, -а), *ѝлѝтими*, -а, -о само у одређеном облику (*último*, -а), *шѝмпѝја* (*scémpio*; изгледа да се у Леп. не осећа као придев него као именица: у дативу се

не чује *шѝмпѝјѝој*, него *шѝмпѝјѝи*) који иду по типу *свѝјталѝв* (II 2а); *бумѝѝат*, -а, -о (*abbombáto*? *набѝмѝбан*), *комилѝта*, -а, -о (*compléto*, -а), *лунѝт* (*lunático*, -а), *погѝн*, -а, -о (*paganus*), *шудѝшки*, -а, -о (*tedesco*), који иду по типу *зѝтов* (II 3ааа); затим они који иду по типу *крѝѝт*, *крѝѝта* (II 5а): *жинѝѝл*, -а, -о (*gentile*), *инѝгѝрд*, -а, -о (*ingórdo*, -а), *инѝѝјѝер*, -а, -о (*intiero*, -а), *капѝѝц*, -а, -о (*capáce*), *квадрѝт*, -а, -о (*quadráto*, -а), *крѝѝт*, -а, -о (*cárnáto*, -а), *легѝнт*, -а, -о (*elegánte*), *лиѝѝјѝер*, -а, -о (*leggiéro*), *меѝшкѝн*, -а, -о (*meschíno*, -а), *палѝјѝеза куѝа* (*paléze*), *преѝѝѝа*, -о (*precíso*, -а), *русѝтѝ остѝѝѝ* (*rosáto*), *секрѝт*, -а, -о (*secréto*, -а), *тѝстѝѝрд*, -а, -о (*testárdo*, -а), који наставак е у женском и средњем роду замењују са а и о; *преѝѝѝи*, -а, -о (само у одређ. облику; *precíso*, -а), *русѝтѝ* (само у одређ. облику, и то за сирѝе: *остѝѝ русѝтѝ rosáto*); *колач трѝстѝѝни* (*triestíno*), (куѝа) *палѝјѝеза* (*palése*); *деѝѝѝ*, -а, -о (*degnóso*), *нерѝѝѝ*, -а, -о (*nervóso*, -а), *омѝрѝѝ*, -а, -о (*ombróso*, -а), *сигѝѝр*, -а, -ѝ (*sicúro*, -а), који могу добити и наставак — ан, у којем случају као и *густѝѝан*, -зна, -зно (*gustóso*, -а), *гулѝѝан*, -зна, -зно (*golóso*) и споменути *сигѝѝран* иду по типу *имѝѝан*, *имѝѝна* (стр. 84); затим остали на — *oso*, који такође могу добити наставак — ан, а не припадају ниједном акцентском типу говора (било да имају или немају наставак — ан) и задржавају непромењен акценат у свим падежима (они ће се овде навести са оним завршетком са којим сѝ записани, а који је можда и обичнији): *ариѝѝѝан*, -зна, -зно (*arióso*, -а), *виѝѝѝѝан*, -зна, -зно (и *виѝѝѝан*, -а, -о; *vizióso*, -а), *граѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*grazioso*, -а), *кораѝѝѝан*, -зна, -зно (*coraggióso*), *куруѝѝѝан*, -зна, -зно (*curiόso*, -а), *сканѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*scandalóso*, -а), *спарѝѝѝан*, -зна, -зно (*sparagn + oso*), *студиѝѝан*, -зна, -зно (и *студиѝѝав*, -а, -о; *фуриѝѝѝ*, -а, -ѝ (*furiós*?, -а), *шѝмпѝѝѝан*, -зна, -зно (*scémpio + óso*), *шпѝрѝтѝѝ*, -а, -о (*spirítóso*, -а); *амѝѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*ambizioso*, -а), *капѝрѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*capricciόso*, -а), *инѝѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*invidiόso*, -а), *малиѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*maliziόso*, -а), *миракулѝѝан*, -зна, -зно (*miracolόso*, -а), *перѝкулѝѝан*, -зна, -зно (*pericolόso*, -а), *супѝрѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*superbiόso*, -а), *фастѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*jastidiόso*, -а), по којима је направљен и придев *јадѝѝѝѝан*, -зна, -зно (*јад + ик + озан*); *делиѝѝѝѝ*, -а, -о (*delicáto*, -а), који нема наставак — ан иде по споменутом типу *фуриѝѝѝ* као и *дефѝрѝѝѝ*, -а, -о (*differénte*) *омѝрѝѝѝѝан* (*americáno*, -а), *ѝнѝрѝѝѝни*, -а, -о (*cenérino*, -а); затим: *дѝѝѝѝо*, -ла, -ло (*débole*), *лиѝѝѝѝ*, -а, -о (*libero*, -а), *лиѝѝѝѝ*, -а, -о (*lúcido*, -а), *пѝѝѝѝѝ*, -а, -о (*pártico*, -а), *стаѝѝѝѝѝ*, -а, -о (*stábile*), *стаѝѝѝѝѝ*, -а, -о (*stúpido*, -а), *тѝѝѝѝѝ*, -а, -о (*tímido*, -а), *штѝѝѝѝѝ*, -а, -о (*stítico*, -а), *мѝѝѝѝѝ*, -а, -о (*múto*, -а), *ѝѝѝѝѝѝ*, -а, -о (в. *cótto*, -а), *ѝѝѝѝѝѝ*, -а, -ѝ (*zόppo*, -а), *шѝѝѝѝѝ*, -а, -о (*sciόcco*, -а),

који иду по типу (II 4a); *суфђиштик*, -а, -о (*sofistico, inquieto*), *салвџдиг*, -а, -о (в. *selvádigo*), *сотопоџан*, -сна, -сно (*sottopósto*), који иду по типу *бодљикав* (III 3a). Даље по типу *бустар* (II 4баа): *фрџшак*, -шка, -шко (*fréscó*, -а), *лүштар*, -тра, -тро (*lústro*) који између два крајња сугласника у номинативу мушкога рода умеђу а (без којег не могу бити као ни раније споменути: *шиџрак*, *фрџанак*, *жвџлат* и *фџлас*), *шџсан*, -сна, -сно (и *нџшесан*, *a sesto*), са наставком — *ан* и *дүпли*, -а, -о (*dúplo*) само у одређеном виду. По типу *свџшљив* (II 2a): *гџбав*, -а, -о (*góbbo*) који имају наставак — *ав* као и *рџнкошав*, -а, -о *стдалм. рефл. лат. ráncidus*) који иде по типу *анђелов* (III 2a); *үлшми*, -а, -о (*último*, -а), који иде по типу *свџшљив*, али има само одређени вид. Непромењен акценатски положај има и *үмидан*, -дна, *дно* (*úmido*), *кџмодан*, -дна, -дчо (*commodo*) са наставком — *ан*, па *ракүшав*, -а, -о (*rachitico*, -а), који иде по наведеном типу *бодљикав*, али он је вероватно постао у леп. говору од именице *ракүше* (*rachítide*), јер би иначе гласио *ракүтик* (као споменути *суфђиштик*, *шүштик*, *прџтик*, Дубр. *рџнкетик*), а са наставцима — *ан* или *ав*, које придеви са оваким романским дочетком не добивају, морао би гласити *ракишчав* или *ракишчан*.

Акценат померен за један слог улево имају: *опик*, -а, -о (*opáco*, -а), *ävизан*, -зна, -зно, (*avvisáto*, у значењу: *паметан*, *опрезан*, *окретан*: *ävизно дијетџ*); у овог придева место акцента не одговара месту акцента нашег трпног придева од *авизџт* (*avizán*, *avvisáre* = обавестити), као што ни у придева *сүгуран* не одговара ни акценту трпног придева од *осигүрџт* (*assicuráre*, *osigүран*) ни месту талијанског придева. Ови су придеви удаљени од трпног придева и тиме што имају непостојано а. Уз ове иде и *кџузан*, -зна, -зно (*нијесам каузан за то*, *крив*), али није јасно да ли овај придев долази од *causále* или је у леп. говору направљен од именице *cáusa*, које у овом говору сада нема, али која је раније могла постојати. Акценат се налази за један слог улево још само у трпним придевима. Гдекад је тешко или немогуће закључити да ли су то романски придеви или наши трпни придеви; на пр. за: *адџтан*, -а -о (*adátto*, *adattáre*, *adattáto*), *ацџтан*, -а, -о (Дубр. *acetan*, -а, -о, *assetáre*, *assétto*), *саламџстран*, -а, -о (*salamístro*, *salamístáre*, са *амасүрџт*) долази се у такву сумњу, јер је и у талијанском и у нашем трпном придеву у оба случаја акценат на истом месту; иако би с једне стране изгледало вероватније да су то трпни придеви, с друге стране то што се у Дубровнику говори *адџт*, -а, -о, показује да се и у Леп. овако

могло говорити: *адџт*, па је доцније могао доћи наставак -ан као код споменутих: *невроз* и *неврозан*, *умид* и *умидан* итд.

За примере: *кџнчан* (*concio*, -а), *пре-кџрган*, -а, -о (*пре-кџгџт кафу*, *бродџт* итд.; *cárico*) намеће се такође питање да ли су трпни придеви од *кџчџт* (*conciáre*), *пре кџгџт* (*caricáre*) или одговарају талијанском *concio*, *cargo* са нашим наставком -ан, који добивају још неки наведени примери романског порекла. У овим случајевима може се још доказати да су то наши трпни придеви, јер имају кратки вокал пред групом *n+конс.*, иако није искључено да је који од ових придева могао настати из романских придева, а доцније због паралелне употребе глагола у истом значењу могао бити схваћен као наш трпни придев, па према томе добити и акценат који је тражило наше правило о прављењу тог глаголског облика. То вреди и за друге трпне придеве. Због тога се чак ни за: *адүкан*, -а, -о (*educáre*, *educáto*), *дез-вүјан*, -а, -о (*desviár*, *dezvüján*), *интерџсан*, -а, -о (*interessáre*, *interessáto*, -а; *интерџсџт*), *стүман*, -а, -о (*stimáre*) не може тврдити да нису постали од романских придева (иако је за њих још најсигурније да су постали у нашем језику). Да таквих случајева уопште може бити, показује дубровачки придев *дџликан* (*delicáto*), за који је вероватно да није настао од романског глагола, јер не постоји такав глагол у таквом значењу ни у нашем језику, ни у талијанском ни у латинском. Вероватно је да је овај придев у Дубровнику због свог наставка *ат* (*ato*) схваћен као трпни придев па према томе и добио акценат.

У Леп. ће бити сличан случај са придевом *свџџан* (*безобразај*; *sfacciáto*). Овакав би могао бити случај и са: *штропүјџав*; он се могао раније свршавати на -ан (добивен преко ранијег -ат) и претстављати трпни придев глагола *штропүјџт* (*storpiáre*), па доцније добити наставак -ав, какав је случај и са *студүјав* (*studiáre*), иначе би се морало претпоставити да му је акценат пренесен удесно. Овде иде и *свүнган*, -а -о, (у значењу: *нагао*, не потпуно нормалан; *свүнџт*: *ко зна што може љему свүнџт* = *ко зна каква му чудна мисао може доћи на памет*; *s + fingere*, као *лџџт лџџере*); за овај придев се не би могло категорички тврдити да нема везе са романским парт. пас. и због тога што је глагол *свүнџт* у Леп. непрелазан, па се од њега не би очекивао парт. пас.; талијански парт. пас. гласи: *infinto*, па је стога вероватно да је *свүнган* постао у нашем језику, али није искључена могућност да је у овдашњем романском говору овај глагол припадао а-конјуга-

цији, у којем би се случају могло претпоставити да је и *свинган* постало од трпног придева насталог у романском.

Скдлан, -а, -о и *избйшан*, -а, -о постали су од глагола *сколѡт* и *избйшѡт*; ови глаголи могли су настати и у нашем језику од *скдла*, *sciōla* и *бйша*, в. *bissa*; ова се претпоставка намеће зато што талијански речници не бележе овакве глаголе, али ипак није искључена могућност да су они у романском говору постојали, па отуда дошли и у леп. говор. Овакав је и придев *бутѡрган*, -а, -о (риба у којој има бутарге; *buttārga*), само што ни у леп. не постоји глагол од којег се могао добити овај придев.

Има неколико трпних придева од којих нису у употреби остали глаголски облици, по чему се види да они постоје као придеви: *стађднат*, -а, -о (*stagionāto*), *стѡлан*, -а, -о (каже се, као и у тал. за барку да је добро стелана (тал. *stellata*, када је добро сведена), *бастѡрдан*, -а, -о (*bastārdo*), *крйјан* (уљудан, *creāre*, *ben creāto*, *кријѡнца*, *creānza*) У овим случајевима могли су раније постојати глаголи који одговарају овим партиципима, као што постоје у талијанском, па се доцније изгубити; иако су ово придеви. њихов акценат показује да су парт. пасивни (у овом говору нису ретки ни партиципи пасивни од домаћих речи, који су се, што најбоље доказује њихово промењено значење, одвојили од глагола и живе као самосталне речи: *виђен*, у значењу: импозантан; *изгубљен*, у значењу: невесео; *напухан*, у значењу: љут; *пошкалѡчен*, *пошколѡчен*, у значењу: са модрим колачима испод очи; *прдждрш*, у значењу прождрљив; *прдклет*, у значењу: зао; *убјен*, -а, -о, у значењу: утучен, жалостан; *удрѡн*, -а, -о, у значењу: абнормалан, у сличном значењу и *замлѡћен*. Акценат и краткоћа вокала испред групе л+сугл. показују да би и именица *сдлдѡт* могла претстављати облик парт. пасивног; могло би се претпоставити да је у овом говору постојао глагол **солдѡт* (*soldāre*), па да је напоредна употреба именице **солдѡт* (како би она данас морала гласити) и глагола **солдѡт* могла утицати да се именица схвати као партицип пасивни од гл. *солдѡт* (што у ствари и јест у талијанском: *soldāto*).

У придевима романског порекла акценат не служи за разликовање видова. Ова разлика постоји само у пет придева: *дур*, *дѡра*, *дѡро*, *дѡри*, -а, -о (*dūro*, -а); *ћѡр*, *ћѡра*, *ћѡро*, *ћѡри*, -а, -о (*chiāro*, а); *шкѡр*, *шкѡра*, *шкѡро*, *шкѡри*, -а, -о (*sciūro*, -а), који иду по типу *блѡг*, *блѡгл* (I, 1, б); *башѡт*, -ѡ, -ѡ, *башѡтѡч*, -а, -о (*bassetto*); *контѡн*, -ѡ, -ѡ, *контѡни*, -а, -о *contēnto*; *дубр. кднтѡнат*, -ѡнѡтѡ, -ѡнѡтѡ

који иду по типу *зѡлен*, *зѡлена*, *зѡлено* (II за бб). Ова разлика је добивена аналогijом: пошто се женски и средњи род неодређених придева ових типова разликује од мушкога по акценту у леп. говору (*крѡв*, *крѡва*, *крѡво*, *висѡк*, -кѡ, -кѡ), и ови придеви романског порекла добили су такав акценат по угледу на њих. Ови примери показују како уопште акценти којима се разликује одређени и неодређени облик придеви не морају увек бити примарни. У миса *каншѡнѡ* (и *kānшѡна*) акценат се повео за акцентом одређеног облика (*вѡдени* и *вѡдени*, II 4а).

У компаративу и суперлативу ови придеви имају акценат на наставку: *тондѡји*, *башѡтѡји*, *салдѡји*; он је добивен по правилима наше акцентуације као и у именице *гулозѡв*, добивене од придева *гулозан* (стр. 121) Романски суперлатив се налази само у *фѡни*, -а, -о, *финѡсимѡ*, -а, -о (*finissimo*).

Глаголи

Акценатско место чувају глаголи у инфинитиву. Глаголи на *-are*: *дењѡт се* (*degnārsi*), *загропѡт* (*ingroppār*), *жоншѡт* (в. *zontār*), *интѡт* (*entrāre*), *ларгѡт*, од — (*largāre*), *њескѡт*, на-, пре — (*inescāre*), *пестѡт*, из- (*pestāre*); *пачѡт се* (*impacciārsi*), *запачѡт* (*impacciāre*), *плекѡт се*, у- (*implicārsi*), *пођѡт* (*poggiāre*), *салпѡт* (*salpāre*), *спачѡт* (*spacciāre*), *фидѡт се* (*fidārsi*), *фрмѡт* (*fermāre*), *шегѡт*, пре — (*segāre*), *шпоркѡт*, и — (*sporcāre*), *штѡрукѡт* (в. *strucār*), *шугѡт*, о — (*sciugāre*), *набумбѡт се* (в. *imbombāarse*), *напѡнкѡт се* (*trincāre*), *рашкварѡтѡт* (*squartāre*), *рашкѡрѡт* (*rischiāre*), *ушестѡтѡт* (*asestāre*); *абривѡт* (*abbrivāre*), *агерѡт* (*aggerāre*); *бестимѡт*, за — (*bestemmiāre*), *булигѡт* (*bulicāre*), *бурдижѡт* (*bordeggiāre*), *вицијѡт* (*viziāre*), *врѡнижѡт* (в. *vernizar*), *гувернѡт* (*governāre*), *десѡерѡт се* (*disperāre*), *имбруљѡт* (*imbrogliāre*), *инфисѡт се* (*infissārsi*), *капитѡтѡт* (*capitāre*), *кондуњѡт* (*condannāre*), *контѡрѡстѡт* (*contrastāre* мипитѡт (*meritāre*), *обаѡт* (*abbadāre*), *парићѡт* (*aparecchiāre*), *прокурѡт* (*procurāre*), *реженѡтѡт* (в. *resentar*), *самбисѡт* (*abissāre*), *скѡндаљѡт* (*scandagliāre*), *студѡјѡт* (*studiāre*), *сумѡљѡт* (*somigliāre*), *тѡтѡљѡт* (*tartagliare*), који иду по типу *орѡжат*, *орѡжѡт* (51); *алонѡтанѡт* (*allontanāre*), *дезгарбѡљѡт* (*disgarbugliōdre*), *дескапелѡт* (*scappellāre*), *дескапѡтѡт* (*discappottāre*), *имбанђерѡт* (*inbandierāre*), *инкапѡтѡт* (*incappottoāre*), *интѡрамежѡт се* (*intramezzāre*), *инфогѡтѡт* (*infagottārsi*), *копѡрицијѡт се* (*capricciārsi*), *калафѡтѡт* (*calafatāre*), *коплиментѡт* (*complimentāre*), *рекуперѡт* (*ri-*

superare), *сакрификат се* (*sacrificarsi*), *соравентат* (*sopraventare*), *функционат* (*funzionare*), који иду по типу *руковџаши*, *руковџам* (52). Уз ове се може навести и *конфуџионат* (*confusionare*).

Дуги узлазни акценат имају: *прџват* (и *прџват*; *provare*), *шџкат* (и *шџкнут*; *succhiare*), који иду по типу *пџтати* (42) и *нашџкат се* (*cionciare*), који такође иде по типу *пџтати*. Пошто се у овим случајевима налази акценат ' место — "", може се сматрати да је акценатско место сачувано, само што је вокал пред наглашеним слогом продужен.

Међу глаголима на *-are*, којих има много и који су у великој већини, има их мало којима акценатско место не одговара талијанском, него је померено улево. Овде долазе најпре три глагола који иду по IV конјугацији: *какат* (*cadare*), *бџмбит* (*bombare*), који иду по типу *пџмтити* (28) и *деспџчит* (*dispettare*), *каштрџит*, *-о* (*castrare*), *пџшит* (Дубр. *пџшат*, *appare*) *прџшит* (*pressare*), који иде по типу *гџзити* (37). Ова акценатска места можда су ови глаголи имали и у романском (I. Gr. M. — Л. стр. 125: *partiri*), али су ова акценатска места могла бити добивена и у леп. говору: *прџшит* је могао бити направљен од именице *прџша* (*priscica*); даље стр. 109. — Акценат је померен улево и у глагола: *армат* (*armare*, Дубр. *армат*, *armamo*), *прџват* (*provare*), који иду по типу *прџвдати* (48); *танџат* (и *тенџат*, Будм. *танџат*) који иде по типу *прџвдати* (48); *скџсат* (и *скџснут*, *scossare*), *пџчџнат се* (= посвађати се; *azzuffarsi*), који иду по типу *гљџдати* (54) као и *џцкат*, *на-* (*uzzare*, *azzare*), који има овај акценат због уметнутог *к*, за које је везан овакав акценат. У *мџџоват* (*mentzionare*) који иде по типу *прџџновати* (III. 76) акценат се налази померен за два слога улево.

Глаголи на *ere*: *бџтит* (*battere*), *крџтит* (*creocere*), *кџрит* (*correre*), *пџжит*, *по-* (в. *frizzer*), *скџрит* (*scorrere*), *крџтит* (*creocere*), који иду по типу *гџзити* (37); *дирџит* (*dirigere*), *дестрџит* (*distuggere*), *имбџтит се* (*imbattersi*), *ребџтит се* (*ribattere*), који иду по типу *бџсједити* (31); *мџвит* (*muovere*), *рџндит* (*rendere*), *стџндит* (*stendere*), *џџдит* (*cedere*), који иду по типу *пџмтити* (28); *дирџндит* (*dipendere*), *инџндит се* (*intendersi*), *конфџндит* (*confundere*), *офџндит* (*offendere*), *опџнит се* (в. *opner*), *прџџндит* (*pretendere*), *суспџндит* (*sospendere*), који иду по типу *дџџџжити*, *дџџџжити* (40).

За један слог удесно померен је акценат код глагола: *спџџит*, (*spendere*) *лџгџит* (*leggere*), који иду по типу *вџџчат*, али су они у леп. говору ушли у ону врсту у коју су ушли глаголи на *are*, па стога имају и акценат који имају глаголи на *-are*. Могуће је да су се ови глаголи у говору из којег су узети свршавали на *are* у талијанском на пр. *consumere* и *consumare*, а можда и *спџџит* (*spendere*) и *распџџват* (*rispondere*).

Акценатско место у глагола *деспџчит* (*dispettare*), који иде по типу *бџсједити* (31), могло би претстављати старо акценатско место (лат. *despicere*), јер би иначе морао гласити као *ришпџтит* (*rispettare*); али овај је глагол могао постати и у нашем језику од именице *деспџк* (као и у Дубровнику *дџспџтит* од *дџспџт*, где такође има завршетак као они који су се свршавали на *-ere*, иако је ближи талијанском облику). Од глагола који се у талијанском свршавају на *-ere* у Леп. их има само пет; три имају исто акценатско место које у талијанском, али они су ушли у ону врсту у коју су ушли глаголи на *-are*, какав су наставак могли имати у говору из којег су узети, јер је познато да су постојали прелази из VI конјугације у I (лат. *consuimere*, тал. *consumare*), па гласе: *парџт* (*parâ mi se*, *parâ da*; *parere*), који иде по типу *вџџчати*, *манџџџит* (*mantenere*, в. *mantegnir*), *отџџџит* (*ottenere*), који иду по типу *орџџат*. Остала два: *гџдит* (*godere*), који иде по типу *пџмтити* (28) и *прџсџџдит* (*persuadere*), који иде по типу *дџџџжити* (40), имају акценат за један слог улево: они имају акценат као они на *-ere*, по којој су врсти вероватно и ишли у романском, јер је познато да су постојали прелази из *-ere* у *-ere* (као и обратно): лат. *respondere* тал. *rispondere*. Акценатско место се налази за један слог улево и у глагола на *ire*: *капит* (*capire*, *capere*), *пџтит* (*patire*, лат. *pâti*), *спџрит* (*sparire*), *трџдит* (*tradire*, лат. *trâdere*), *фџлит* (*fallire*, лат. *fâllere*), *шпџдит* (*spedire*), који иду такође по типу *гџзити* (37); *фџнџити* (*finire*, *-isco*), који је и у Дубр. ушао међу глаголе са основом на *ну* (у које спадају још само *шџкџтити* и *скџсџтити* стр. 126), и иде по типу *гџнџити* (14) — настао је вероватно од **фџнџити*, и то зато што сви глаголи IV конјугације са овим акцентом имају трајно значење, а овај глагол је тренутан; тиме што је вокал *и* заменио вокалом *у*, он је ушао у тип глагола на *ну* који су са овим акцентом сви тренутни, те је због тога уз њих боље пристајао; *дирџџит* (*digerire*, лат. *digere*

rere), имбѣлит (*imbellire*), инвѣстити се (*investirsi*), индурити се (*indurire*), сомпа̀рити (*comparire*), комиа̀тити (*comparire*), конфѣрити (*conferire*), ребѣтити се (*ribattere*), реуштити (*riuscire*), стабилити (*stabilire*), који иду по типу бѣсједити (IV 31), индебулит (*indebolire*, *isco*), који иде по типу једноничити, једноничѣм (34); бѣншити се (*bandire?*), ижвѣмити (*svampir*), ѡ̀дршити (*partire*), који иду по типу пѣмшити (28); гарѣнити (*garantire*), дивѣрити (*divertire*, *-erto*, *-isco*; лат. *divertere*=окренути), који иду по типу ђѣвѡ̀жити (40). Не може се тврдити ни за ове глаголе да им се акценат пренео улево у нашем језику: они глаголи који имају акценатско место као у латинском можда чувају то старо место (*pati*, *fallere*, *gerere*) као споменути кѡ̀шити; чак и они глаголи који такво акценатско место немају ни у лат. ни у тосканском [*финити*, лат. и тал. *finire*, шѣ̀дити лат. и тал. *opedit*, комиа̀рити, лат. *comparere*, тал. *comparire*; индурити лат. *indurare*, тал. исто или *indurire*] могли су у говору из којег су узети имати такво акценатско место (сицилијански *partiri*)

Међу овим глаголима има мало изузетака у којима акценатско место не одговара талијанском: бруштулат (*abbrostolare*), умидѣтити (*umidire*), који иду по наведеном типу оружатити (51), у који су ушли глаголи на *-are*.

Префикси не утичу на акценат глагола; од наставака за основу ови туђи глаголи добивају само наставак *-ва* кад је потребно да се од тренутних глагола добију трајни; овим се наставком ово добива редовно осим у спенѣтити (*spendere*), где се то, како је познато, добива на тај начин што отпадне *s*, које је схваћено као префикс, те трајни глагол гласи: пенѣтити; такви су глаголи: стимуват (*stimare*), лонѣват (*prolungare*) итд. који иду по типу вјенѣват (44), дестурбѣват (*disturbare*), ребумбѣват (*rimbombare*) итд. који иду по типу вечерѣватити (45); калафатѣват (*calafattare*), паршиѣват (*partire*), сакрификѣват (*sacrificare*), финѣват (*finire*), који иду по типу казиватити (VI 72), где је за наставак увек везан исти акценат, који се налази на његовом почетном вокалу *-иват* или *ават* (на *-оват* свршује једино кѡ̀ршоват, Д кѡ̀ршоватити 79, који иде по типу војводоватити 85, али он је вероватно постао у леп. говору од кѡ̀рота стр. 111, јер талијански речници не бележе такав глагол, иако није искључена могућност да је он постојао у говору из којег је узета реч кѡ̀рота).

Квантитет

Што се тиче квантитета наглашених вокала и питања колико је он очуван у овом говору и какве је све промене претрпео, могле би се при решавању тог питања очекивати веће потешкоће, јер не постоји, као у питању акценатског положаја, неко сигурно правило по којему би се знало какав је био квантитет вокала када је реч примљена; дужине нису једнаке у разним романским говорима као што су акценатски положаји; старе латинске дужине нису сачуване ни у једном романском говору, него су се изгубиле већ у латинском вулгарном. Истина „у једном другом периоду, који укратко може бити означен као талијански, иако делимично и други романски језици показују исти развој“, „постоји правило по којему су парокситонирани вокали у слободном положају, тј. кад је за њима следио само један консонант или консонант+р, били продужени“, „окситонирани, пропарокситонирани и сви затворени („gedeckten“, под чим писац подразумева све вокале иза којих су следила два консонанта) остадоше кратки“ (М. — L. It. Gr., стр. 12).

Ипак, кад се проуче речи романског порекла у овом говору, види се да се могу проучити дужине наглашених вокала и ухватити везе са квантитетом који су ти вокали имали још док су били у романским устима:

1) Примери непроменљивих речи под 2, именице женскога рода под 1а, 2а, 3а, мушкога рода са $\hat{}$ на последњем вокалу, придеви са наставком *-оз*, *-озан* показују да су дуги сви парокситонирани у слободном положају, ако се реч не свршава са два вокала између којих нема никаква консонанта или има само *j*.

2) Дуги су и они вокали за којима следи један консонант +р: фебра (*febre*), фѡ̀дра (з. *fōdra*), шквѡ̀дра (*squādra*), квѡ̀дар, квѡ̀дра (*quādro*), теѡ̀тар, теѡ̀тра (*teatro*), фрѡ̀тар, фрѡ̀тра (л. *frāter*), алѣгри, *-а*, *-о* (*allēgro*, *-a*): дуги су вокали и у речима које се свршавају на ненаглашено *ија* (исп. стр. 130, 4).

3) Из примера непроменљивих речи под 1, именица женскога рода под 1б, 2б, 3б, именица мушкога рода под III, V, VI, 6, 8а, 9, 10, 11, 12, именица средњег рода под 2 и прве под 3, неких придева типа шрѡ̀мб, глагола типова пѡ̀ршити и дивѣршити види се да су у свим положајима наглашени вокали дуги кад се налазе пред групом *л*, *м*, *н*, *с*, *р*+конс.

У случајевима где у леп. говору *а* раставља ове сугласнике:

сдлад, сунџраб, шадрак, бџрака, нарџнача вокал који се у романском налазио пред оваком групом консонаната кратак је. Једино чине изузетак примери под 2.

Дуги су самогласници и пред групом в+конс: *сотосџ(в)ра* (*sot-tosópra*). То показују и именице мушкога рода под 8б и *Конавли*, али у тим случајевима групе в+конс. настале су у нашем језику. Вокално *p* је увек кратко као и у домаћим речима.

4) Ако се речи свршавају на два ненаглашена вокала између којих нема никаква консонанта или има само *j*, онда је наглашени вокал дуг, што показују примери женскога рода 7 в, 9 б, 11 и средњег 1. Ово правило вреди само уколико не долази у сукоб са правилом 8 (види именице женскога рода на — *ија* под 7 б); пред групом конс.+*p* остаје вокал дуг: *пџтрија* (*pátria*), *мџтрија* (*mítria*), јер се у овим случајевима вокал који је пред овом групом сматра као да је вокал у слободном положају.

5) Ако је у таквим речима акценат на претпоследњем вокалу наставка, онда је тај вокал кратак. То се види из примера непроменљивих речи под 5, именица женскога рода 4 б, 5 б, 6 б (примери као *аркџо* не долазе овде у обзир, јер су свршетак са два самогласника добили у леп. говору, а раније је наместо вокала *o* било *l*).

6) Кратке су све окситоне, што се види из примера непроменљивих речи под 3 и именица срдњег рода под 6.

7) Кратке су све пропарокситоне уколико за њима не следи споменута консонантска група (правило 3) и уколико се не косе са правилом 4, што се види из примера непроменљивих речи под 5, именица женскога рода под 7 а, 9 а, мушког рода под 1, 4.

8) Вокали су кратки у свим положајима када иза њих следе два консонанта, било да се изговарају или да се само пишу, на пр. *tt*, *mm*, *gl*, *gn*, *cch*, осим споменуте две групе (правило 2 и 3). То потврђују непроменљиве речи наведене под 8, именице женскога рода 4, 5 а, 5 б, 6 а, именице мушкога рода које имају наглашени вокал у оваком положају: *агџста*, *парџшт* итд., па придеви и глаголи. Вокали су кратки и онда када се налазе испред два консонанта између којих је отпао вокал: *корџзма* (*quarésima*), *мџшља* (*mússol*), *таџбла* (*tābula*), *теџгла* (*tégola*).

Из овога се види да данас вреди она иста горе наведена правила која су вредела у „средњој фази“ која је постојала између фазе латинског вулгарног и оне талијанског: правило о парокситонама одговара наведеним правилима под 1 и под 2; ограничено

је само правилом 5, које се односи на ограничени број именица које се свршавају на два вокала између којих нема никаквог консонанта или има само *j*; правилу о окситонама одговара правило наведено под 6; правилу о пропарокситонама одговара правило наведено под 7; ограничено је само правилом 4 које се односи на ограничени број речи на — *ија*, које је опет ограничено правилом 8, што би могло значити да је и ово правило старо, старије од правила о затвореним слоговима, а новије од правила о пропарокситонама, или из истог времена; правилу о затвореним вокалима одговара правило наведено под 8.

Ова правила вреде само уколико им то дозвољава опште правило о дуљењу вокала испред консонантске групе *j*, *v*, *p*, *l*, *љ*, *н*, *њ*, *м* + конс., које вреди у нашем језику, а овде је наведено под 3. Разумљиво је да стари закони вреде само уколико се не косе са новим. Баш тим што су ограничени показују да су старији, као што они који ограничавају показују тиме да су новији: на пр. закон о дуљењу наведен под 3 почео је да вреди за ове речи тек онда кад су оне ступиле у леп. говор, па стога он као најновији важи и у свим случајевима у којима долази у сукоб са ранијим законима, док они у тим случајевима не могу да вреде. Ипак није сасвим јасно зашто је ово дуљење овако потпуно проведено, без изузетка, када наш језик трпи и краткоћу пред овом групом.

Од наведених правила има мало изузетака. Од правила 1 изузеци су: *рџба* (*róba*); *паламџда* (*palamída*), *Ирџд* (*Eróde*); *шкџфа* (*scáfa*, *scapha*, *σκάφη*), *тиџф* (*tífo*); *штрџга* (*stréga*, *stríga*, Дубр. *штрџга*), *шартарџга* (*tartarúga*); *лоџџка* (*lactūca*), *крџк* (*críco*), *маџџко* (*macáco*); *брџла* (в. *brúla*), *канџџела* (*candéla*), *фџла* (*fíla*), *скџла* (*scála*), *теџла* (*téla*), *штивџала* (*stivále*), *шугавџела* (*sciugare véla*), *барџо*, *барџџела* (*baríle*), *каџл* (*cdlo*); ова реч претставља отступање од правила само у значењу *diminuzione*; у значењу: *tumoretto* џ одговара правилу, јер у том значењу у тал. гласи: *callo*), *штил* (*stílo*, *stílus*); *вџло* (*vélo*), *пилџо* (*pílo*); *даџма* (*dáma*), *клџма* (*clíma*), *крџма* (*créma*), *лаџма* (*láma*), *риџма* (*ríma*), *стџма* (*stíma*), *циџма* (*címa*), *Абрџм* (*Abrámo*), *Адаџм* (*Adámo*), *будџм* (*bodíno*), *чафрџн* (*zafferáno*; = *чопљџн?*), *грџтаџм* (*grotta + ame*), *езџм* (*esáme*), *кампџм* (*catráme*), *консџм* (*consúmo*), *корџм* (*coráme*), *костаџм* (*costúme*), *леџм* (*legúme*), *Локрџм* (*Locróma*), *негрџфџм* (*negrofúmo*), *профџм* (*profúmo*), *раџм* (*ráme*), *реџам* (*ricámo*), *ротџам* (*rottáme*), *салџам* (*saláme*); *крџна* (*coróna*), *лџна* (*lína*, дошла му је луна, махнитост; Дубр. *лџна*), *морџна*

(*moréna*, *μορσαίνα*), *трайна* (и *трайна*; *traína*), *латинин* (*latíno*), *Мартин* (*Martíno*), *петрусин* (*petrosellíno*, Дубр. *петрусѝн*, -ина; ова реч је могла постати и од *petrosillo*, у којем случају не би претстављала никакво отступање од правила), *Саламун* (*Salamóne*), *контѝн* (*conténto*), *алмѝно* (*alméno*, Дубр. *алмѝно*), *апѝна* (*appéna*, Дубр. *апѝна*), *тrentауно* (*trenta úno*), *пѝпа* (*pípa*), *бѝра* (*bóra*, *Bóra*, *bóreas*), *гљѝра* (*glárea*, *ghíara*, ситна риба боје шљунка), *лѝра* (*líra*, Дубр. *лијѝрица*), *спѝро* (*spáro*), *стѝра* (*stuóra*, *stórea*), *тамбѝра* (*tambúro*), *таѝра* (*tára*), *ѝра* (*óra*), *блѝшва* (*blito*, *blítum*, *blita*, βλίτων), *патѝта* (*patáta*), *рагѝта* (*ragáta*), *трѝша* (в. *trota*), *абокѝт* (*avvocáto*; ова се именица могла помешати са придевом *bboccato*), *дукѝт* (*dúcato*), *кострѝт* (в. *costrai*; *conctratum*), *мѝта* (*móto*), *пѝт*, *патѝ* (в. *páto*), *теремѝт* (*terremóto*), *мѝтав* (*múto*), *комѝлѝт* (*compléto*, Дубр. *комѝлѝт*), *клѝв* (*cláva*), *грѝв* (*gréve*, *grávis*), *брѝво* (*brávo*), *рѝжа* (*rósa*, *rōsa*), *бумбѝжѝна* (и *бумбѝжѝна*; в. *bombasina*) биће добило краткоћу зато што се наставак *ина* схватио као аугментативни наставак. Тако је добивено *ѝ* у речи *волѝна* (велика дивља риба; βόλινα, *bálaena*, *baléna*) где је реч народном етимологијом схваћена као *вол+ина*. У *тамбѝра* (*tombúro*) кратко је у настало због тога што је наставак *ура* у нашем језику кратак; ипак у другим случајевима овај је вокал остао дуг (имен. жен. рода: 2а, 3а). У *латинин* (*Lätinus*, *Latíno*) биће кратак наглашени вокал због наставка. У погдекојем случају могао би вокал бити кратак зато што је можда иза њега био двоструки консонант; у речницима књижевног језика налази се на пр. *giára* = *giarra* (*жѝра*), *cigarro* = *cigáro* (*цигѝр*). У неким случајевима могао би вокал бити кратак због тога што се он кратко изговарао у дијалекту из којег је реч узета, на пр. тршћанском. Свакако, сви ови примери претстављају незнатан број изузетака, када се упореде са великим бројем речи које у таким случајевима имају дуг вокал (у овом су раду наведене све речи које претстављају отступања од појединих правила, док су оне које претстављају редовити акценат наведене само делимично). — Пошто се највећи део ових кратких вокала налази испред *л*, *р*, *м*, *ш*, можда је ово у вези са природом тих вокала, утолико пре што су вокали пред тим консонантима и раније били кратки (М. — Л., Gram. der Rom. Spr. I, 243).

Кратак је вокал и испред наставка за инфинитив (*филѝт*), али та је краткоћа настала у нашем језику, и то стога што је то тражио наш наставак, јер не постоји инфинитив са *ѝ* испред *ти* (*стѝт* претставља контракцију од *стајѝт*). У нашем је језику настала краткоћа вокала и у ном. једн. *форшунѝо*, *канѝо* итд. (исп. стр. 116).

Од правила 2 праве изузетак: *лѝтра* (*λίτρα*, *litro*; у другим крајевима: *лѝтар*, *лѝтра*), *тѝгра* (*tígre*, τίγρις), *Пѝтар*, *Пѝтра* (*Pétrus*; πέτρα; ова реч је страног порекла само у значењу властитог имена, а *пѝтар*, *пѝтра* у значењу: примитивни таван словенска је реч: старосл. пѝтро, рус. пятерь), *Цѝтар*, *Цѝтра* (*Cípro*), *сѝдро* (σίδηρον), али ово су пореклом грчке речи које су могле доћи у леп. говор другим путем, а ако су дошле преко романског, могле су због свог порекла имати и у романском друкчији вокалски квантитет него друге речи. Реч *Мѝтар*, *Мѝтра*, (*Demétrio*, Δημήτριος) добивена је у нашем језику од *Димитрије*, где је акцентски положај умерен за један слог удесно; *пѝгар*, *пѝгра*, (*vagrus*) је такође грчког порекла, али ова је реч вероватно узета из венецијанског (*pagaro*), па има кратак наглашени вокал по правилу о парокситонама; реч *лѝбро* (у другим говорима *лѝбар*, *лѝбра*) могла је у говору из којег је узета имати двоструко *б* као што поред *lábro* постоји *lábbro* (*лѝбар*, *лѝбра*, риба која је ваљда добила име по великим уснама које се извлаче), *febbre* поред *febze* (*фѝбра*) итд., јер је *br* прелазило у *bbr*. (М. — Л., It. Gr. 137).

Примера за конс. + р у парокситони има мало, јер се испред оваке групе консонаната врло често налази *м*, а у том случају дужина вокала који се пред њом налази потпада под друго правило; тако примери: *ѝмбра*, *ѝмбра*; *шкѝмбар*, *шкѝмбра*; *сетѝмбар*, *сетѝмбра*; *отѝмбар*, *отѝмбра*; *шѝмбар*, *шѝмбра* итд. иду по правилу 3, а *мѝштар*, *мѝштра*, *коњѝстар*, *коњѝстра* итд. иду по правилу 4.

Од правила 3 има мало изузетака: *ѝлбун* [*album*], *шѝндер* (*tènder*; Кумбор: *шѝндер*) и са промењеним акцентским положајем: *сѝлдат* и *ѝндар*. — У речима *врѝт*, *Грѝк*, *мрѝча*, *лонѝрѝња* (назив рибе); *ѝрипор* (врста шкољке, *róproga*), вок. *р*, које је у овом говору и иначе увек кратко, добивено је у нашем језику.

Међу изузетке не треба убрајати случајеве који су добивени по правилима наше акцентуације, која су везана за прављење појединих облика, јер у тим случајевима такав положај вокала није постојао у романском, него је добивен у нашем језику; то су партиципи пасивни глагола који су ушли у V врсту са акцентом на наставку: *ларѝган* (од *ларѝгѝт*), *сѝлдан* (од *салдѝт*), *шѝмбран* (од *шимбрѝт*) итд. Овако је и у генитиву множине *сардѝла*, *сѝрдела*; *лумбрѝла*, *лумбрѝла* итд. По овоме се види да би се и у вокативу вршило такво преношење акцента кад би се употребљавао, тако би на пр. од *сардѝн* вокатив гласио *сѝрдуне*, али таквих примера вероватно и нема (*Антѝн* и *кумиѝр* имају у вокативу исти

акцентат: *Антѡне*, а не *Ѕнтоне*, *кумиѡре*, а не *кумпаре*, али они чине засебан тип који у Д не постоји, исп. стр. 117).

И у дугој множини било би тако, али нема примера, јер речи романског порекла имају само кратку множину, осим речи *дѡндо*, *дѡндови*, ако је романског порекла.

Од правила 4 изузеци су: *грѡција* (*grázia*, лат. *grátia*), *дѡција* (*dázio*, *dátio*), *дезгрѡција* (*disgrázia*), *Ђулија* (*Giúlia*), *линија* (*línea*), *шѡмија* (*scímia*), *виѡција* (*vízio*), *негѡција* (*negózio*).

Од правила 5 и 6 нема изузетака.

Од правила 7 изузеци су: *гранѡгула*, (*grancévola*), *лемѡзина* (*elemósina*), *Пѡдова* (*Pádova*), *пѡгула* (*pégola*), *рѡгула* (*régula*), *ѡбит* (*ábito*), *ѡниж* (*ánice*), *ѡриж* (*árice*), *бѡгули* (в. *bigolì*), *гарѡфан* (*garófano*), *кадѡвер* (*cadávere*), *мирѡкуо* (*mirácolo*), *парѡвер* (*parávero*), *перѡкуо* (*perícolo*), *рѡдуо* (*rótolo*), *тѡтањ* (*tótano*) и глаголи: *мѡвиш*, *опѡниш*, *ѡѡдит* (исп. стр. 126). Овде, наравно, не долазе у обзир деминутиви (*вѡда*, *вѡдиѡца*; *víte*), јер је ту добивен трећи слог у леп. говору.

Од правила 8 изузеци су: *бѡла* (*bolla*, в. *bóla*), *гѡба* (*góbba*, в. *goba*), *кѡла* (*cólla*, в. *cola*), *рѡбија* (*rábbia*, в. *rabia*), *бѡбо* (*bábbo*, в. *babo*), *гѡбо* (*góbbo*, в. *gobo*), *катѡр*, *катѡра* (*catárro*, в. *catáro*), *кунијѡл*, *кунијѡлѡ* (*conígljo*), *табѡр*, *табѡро* (*tabárro*, в. *tabáro*), *тѡн* (*tonno*, в. *ton*), *шкарѡмбѡч* (*scarabéo*, *scaraffaggio*, в. *scaravázo*), *шѡшѡр*, *шѡшѡра* (*susúrro*, в. *sussúro*), *ковѡдефѡро*, *поѡфафѡро* (*ferro*, в. *fěro*), *прѡтокѡло* (*protocóllo*, в. *protocòlo*). Ове речи у венецијанском имају иза акцента само један консонант, па вероватно због тога у Леп. имају дуг вокал. Изузетак од овог правила претставља и *динѡгла* (=орада), ако је ово реч романског порекла; *лантѡна* (*anténna*) има дуго и ваљда зато што се ова реч помешала са речју која означаје врсту једра: *vela latina*, које се зове: једро на лантину. Дужина је испред два консонанта и у императивима *ѡса* (*issa*) итд., исп. стр. 108.

Дуљење наглашеног вокала у генитиву множине, које настаје кад се акцент налази на последњем или претпоследњем слогу, у вези је са правилима за генитив множине у нашем језику: *фѡста*, *фѡста*; *трѡд*, *трѡдѡ*.

Сви наглашени вокали су кратки, осим претпоследњег и последњег слога у ген. мн., а и та дуљења су ретка и настају по законима наше акцентуације.

Квалитет

По квалитету је акцент ових речи исти као и у осталих речи овога говора: романски акцент је редовно замењен нашим силазним акцентима (˘ и ˙). То је омогућено тиме што у овом говору силазни акценти могу да стоје на свим оним слоговима на којима могу и у језику из којег су ове речи узете.

Узлазни, и то само дуги (који се изговара и као силазни —˘˘), долази изузетно, што је разумљиво, с обзиром на природу акцента у романским језицима. А да је овај акцент и постојао, овај би га говор свео на свој систем, у којем нема кратког узлазног акцента, као што су бокешки говори са новом акцентуацијом померили стари силазни акцент за један слог улево и претворили га у узлазни (*бѡлоша* према *балѡша*, *сѡкѡндо* према *секѡндо*) по општем правилу о преношењу акцената које влада у говорима са новом акцентуацијом.

Узлазни се акцент редовно налази у глагола који добијају наставак —*ѡват*, —*ѡват*. Оваквих случајева има много, јер ове наставке добивају глаголи који су тренутни када треба од њих добити трајне глаголе: *загрѡит*, *загрѡѡват*, *калафатѡит*, *калафатѡѡват*, *њѡскѡит*, *прењѡскѡит*, *прењѡскѡѡват*, *парѡит*, *парѡѡват*, *крѡиш*, *крѡиѡват*, али ово су све случајеви добивени у нашем језику, и то стога што такав акцент захтева природа овог наставка. Исто су тако добивени у нашем језику и узлазни акценти за разликовање одређеног и неодређеног вида: *ѡро*, *шѡуро* и *дѡро* (у другим говорима и *фѡно*), где се добива овакав акцент по угледу на остале придеве (исп. стр. 124). На овај начин добивен је овај акцент и у властитих имена: *Тѡна* (*Antonína*), *Њѡза* (*Agnése*), *Луѡа* (*Lucía*), *Ђѡва* (*Giovánna*), *Рѡѡа* (*Regína*), *Анѡа* (*Angélica*, *Ángela*), *Кѡта* (*Caterína*), јер су ово све речи одмила, направљене по правилима нашега језика као и *Стѡна* (*Stánisava*), *Сѡмо* (*Simèun*) итд. За овим се повео и акцент у *Ђѡлдо* (*Ermenegildo*). Због наставка —ак добила је овакав акцент и именица: *мѡрѡак*, *мѡрка* (*мѡрѡа*, тал. *móga*). У нашем језику је настао овај акцент и у косим падежима: *бѡж*, *бѡжа*, *бѡжу* итд., *сењѡла*, *капѡѡна* итд.; тако и у случајевима где се јавља само у генитиву множине: *шѡр*, *шѡра*, *буѡѡ*, *буѡѡа*, *шкрѡиѡѡ*, *шкрѡиѡѡна*. Малобројни су случајеви где је добивен ˘ у речи које су у морфолошком погледу остале непромењене: *кѡрѡа* (*córda*), *трѡмѡѡа* (*tróm̃ba*), које иду по типу *гѡѡа* (I, 1). По овом типу иде и *бѡнѡѡа*, *бѡнѡѡѡа* (*báñda*)

којој се акценат ваљда повео за акцентом *спрѧна*, *спрѧнѧ* (Д *спрѧна*), која се у Леп. такође употребљава у истом значењу. Да је некада могло бити више речи са узлазним акцентом (односно са дужином испред акцента), показују примери: *барчѧца* и *картѧца*, по којима изгледа да се некада говорило *бѧрка* и *кѧрта* (одн. *бѧркѧ* *кѧртѧ*). Ове речи можда су остаци некадашњег акцента каквог данас има у више случајева у чакавским говорима (Винодолски Нови, А. Беличъ, „Замѧтки по чакавскимъ говорамъ“, стр. 44: *бѧнда*, *бѧрка*, *квѧрта*, *мѧрва*, *сѧрта*, *чистѧрна*, *пѧлѧнта*, *ужѧнца*).

По овом типу иде и *бѧла*, (*bŏlla*), *Бѧна* (Вѧна; „обишо је Бѧну и Бунѧцу...“), *дѧга*, *дѧге*, (*dŏga*, Дубр. *дѧга*), *кѧфа*, (*caffѧ*, која у неким другим местима Боке гласи *кѧфѧ*; Дубр. *кѧфа*), *кѧба* (в. *cuba*), *пѧла* (*pŏlo*), *пѧла* (*pŏla*). Ове би речи могле имати узлазни акценат и стога што су у нашем језику врло ретке двосложне речи женскога рода са старим $\tilde{}$ у номин. јединине на почетном слогу (*Leskien, Serbokroatische Grammatik*, стр. 142), па стога и ове речи нису могле да задрже свој акценат сличан нашем силазном, него је морао да се скрати или се морао померити удесно, док је на месту ранијег дугог акцентованог вокала остала дужина: *пѧлѧ*, из чега се развило *пѧла*. У овом говору постоје само наведени примери, али у другим говорима нашег језика све оваке речи добивају овакав акценат: *сѧла* (*sŏla*), *сѧда* (*sŏda*), *мѧда* (*mŏda*), па и *Марѧна* (*Marŏna*), *лимонѧда* (*limonŏta*), *чоколѧда* (*ciccolŏta*) итд., јер је и с њима сличан случај. И у латинском ваљда зато неки изговарају у речима: *гѧпа* (*pŏna*), *лѧпа* (*lŏna*) итд. То што речи романског порекла са оваким акцентом има у овом говору мало, а много више са акцентом који су имале у говору из којег су узете као: *кѧва*, *бѧва*, *лѧва* итд., може се протумачити тиме што су ове речи добивале узлазни акценат у почетку, док ухо није било навикнуто на силазни акценат у овом положају. Доцније, кад се услед чешћег слушања и примања речи са оваким акцентом у оваком положају ухо навикло на њ, могле су ове речи да се у леп. говору почну изговарати са силазним акцентом. Овоме је могло допринети и то што се можда већ у то време извршило изједначење номинатива са падежима који имају такав акценат, ако се неће претпоставити да је такво изједначење било омогућено тиме што се ухо било навикло на овај акценат.

Овакав се акценат развио у средњем роду у речи *бѧло* (или *булѧн*, *pŏlla*, *pallŏno*) и *мѧло* (*mŏlo*) које иду по типу *вѧно* (II 1); а *муло* је могло добити овај акценат из косих падежа некада-

шњег облика мушког рода (Дубр. *мѧо*, *мѧла*; тако можда и *бѧло*). Овакав акценат имају речи мушкога рода *бѧбо* (*babbo?*), *цѧпѧ* (*cѧfalo*), *ћѧмо*, у Дубр. *сѧмбо* (*ciŏtro*), *шѧко* (*sciŏcco*). Реч *оѧали* (*occhiŏli*) ће бити схваћена као ном. мн. од **оѧал* према *каноѧли* од *каноѧѧо* (*cannocchiŏle*).

У свим овим речима ' се налази на истом вокалу на којем се налазио акценат у говору из којег су речи узете, али кад се узме у обзир чињеница да се ти акценти сведе на —'', онда се види да се ту само извршило померање удесно, а да је остала стара дужина из чега се развио '. То најбоље показују речи као *пијѧнѧ* (*pѧna*), *лијѧр*, *лијѧрѧ*, где две краткоће замењују једну дужину, па се стога није развио дуги узлазни акценат, а кратки се у овом говору уопште не развија. Јасно је да би ове речи да немају развијено *ије* гласиле: **иѧна*, **лиѧр*, *лиѧра*. У неколико речи померен је ' за један слог улево од вокала који је био у романском наглашен; то значи, када се ' сведе на —'', да су те речи задржале акценатски положај. Такве су речи: *кѧфа* (*caffѧ*), *кѧњац* (*cag-nŏzzo?*), *кљачѧнац* (*calcŏnaccio*), *пѧсѧељ* (*vestѧllo*), *рѧчак* (*rettŏculu*) и глаголи на стр. 126, 128: *опѧљѧш* итд. У свим овим случајевима може се рачунати да се само продужио вокал пред нагласком и да се на тај начин развио '.

ПОГОВОР

При сакупљању градива за овај рад као главно упутство служило ми је „Письмо проф. А. И. Белича к њ. А. Бодузну-де-Куршене“. Слушао сам говор и бележио. То сам сматрао за право градиво којим могу да се послужим. У случајевима где ми је градиво недостајало наводио сам поједина лица на разне начине да ми изговоре потребан облик речи. При проверавању градива питао сам разна лица како се изговара која реч. У тим случајевима речи сам изговарао у склопу неке измишљене реченице коју сам обично изговарао на слоге, да се они које питам не би повели за мојим изговором речи. Од истих лица тражио сам после неколико дана да ми исту реч поново изговоре. Највећи део градива забележио сам слушајући говор најстарије жене у селу, Њезе Пѐрове Бѐровац, рођене Бошковић, која има преко осамдесет година, а рођена је у Лепетанима и ту провела цео живот. Осим тога бележио сам и говор осталих сељана, особито старијих. Иако је Лепетане моје место рођења, нисам се могао ослонити на свој говор и говор своје породице; они су ми служили само као помоћно средство.

Лепетане се налази у средњем делу Боке Которске на рту полуострва Врмца, које се пружа од ловћенског подножја до морског теснаца Верига и дели Тиватски од Которског Залива. Са Доњом Лаством и Доњим Столивом, који се налазе при мору, данас везује ово место пут којим су повезана приморска места Боке Которске. Осим тога постоје и путевци који воде преко брда у Горњи Столив и Горњу Ластву. Преко овог места је од давнина водио пут, јер кад се превезе преко мора, пут Нови-Котор много се скрати. Ипак, због мора и брдовита земљишта на ком се налазило, ово место је живело прилично одвојено од осталих околних места. Од њих је оно одвојено и административно, јер су Ластва и Столив засебне општине, а Лепетане спада под которску од које га деле три мале општине: столивска, прчањска и муљанска. О сеоским се границама водило рачуна, а и данас постоје пре-

пирке око граница са Ластовљанима. Највећи део кућа овог села налази се на обали мале луке; неколико се кућа налази и изван ње: у правцу Ластве Плавда, а у правцу Столива Томановиће; остале су раштркане по падини стрменита брда које се диже над селом, а деле се на неколико група: Лушиће, Крпуз, Доње Илиће, Учњовиће, Горње Илиће и Вјетне Брдо, које се налази на висини од 250 м. над морем. Иако земљиште на којем се налазе све ове куће захвата простор од, приближно, само једног четворног километра, ипак су оне удаљене због стрменитости и неравности земљишта. Чак и климатске прилике нису једнаке: наранче и лимуни на Вјетном Брду не могу да успевају, а у осталим деловима села успевају врло добро. Куће које се налазе при мору саграђене су доцније него оне које се налазе на Вјетном Брду, јер је у старије време становање при мору било опасно: кроз теснац на чијој се обали налази ово место пролазиле су све оне галије које су пловиле у унутрашњост залива да пљачкају по незаштићеним обалама и да ударају на Котор и Пераст (1539, 1569, 1654). Овуда је и иначе водила морска комуникациона линија Турцима из Херцег-Новога у току 16 и 17 века за Морињ, Рисан и Ора(хо)вац, који су њима припадали, али у то време ни они који су се налазили на брду нису могли да спавају с уха на ухо, јер су Турци нападали и са копна из Грбља, који се налазио у њихвој власти (нападаји на Котор 1572, 1657). И у раније време, пре појаве Турака, људи су се бесумње осећали заштићенији даље од мора, али свакако они су обрађивали сву земљу до мора (при мору има највише равнице и земље за обрађивање, а и воде). Недалеко од мора је и Крпуз, у којему је насеље вероватно било и у даљој прошлости. При самоме мору, на Плавди, налазила се стара црквица Св. Ловреча. По народној традицији, она је посвећена Св. Ловренцу чије се моћи налазе у Дубровнику; њене су се развалине виделе до 1914 године, када су аустриске војне власти порушиле последње остатке њених зидина. (Изговор имена Laurentius: ов наместо *ai*, ч наместо *ti*, е наместо *en*).

Море је бесумње одувек привлачило становништво овога места; ово је једно од најрибарских места у Боци. У рибању парангалина они су били најпознатији и показивали велико искуство у познавању подморског тла. Многобројне *идџије* (тал. *posta*) где се хвата риба није било лако пронаћи нити их памтити. Поједине положаје на мору рибари утврђују на тај начин што гледају да им се покрију одабрани предмети на копну: два предмета

одређују један замишљени правац; где се секу два правца добијена на такав начин, ту је поста (пошто овде постоји везивање појединих предмета и везивање ова два замишљена правца, ово се место зове и *лѣга*, тал. *lega*). Лепетанци су знали много оваквих положаја по читавом бококоторском заливу и изван њега од Молунта до Бара; *Велика Лега*, коју су доскора познавали само Лепетанци и називали је *лепетански жардин*, налази се на отвореном мору у правцу Италије, десетак миља далеко од улаза у бококоторски залив. Рибарска умешност ових рибара са оваквим познавањем подморског тла претставља вештину која се није могла стећи у краће време; њу је у току векова без прекида предавало једно поколење другом. Осим тога становници овога места пловили су као морнари по најудаљенијим крајевима света. Али они су се у старије време бавили и земљорадњом, и то много више него данас. О томе сведоче међе саграђене по читавој падини брда, које задржавају земљу да се не руши због стрменитости брда, а од којих се данас многе и не виде, јер су због запуштености земљишта зарасле у вресину и жукву.

Село сада броји око шест десетака породица од којих два отпадају на послератне досељенике, већином раднике у поморском војном арсеналу у Тивту. Становници овога места највећим делом су римокатоличке вере и сви славе крсно име. Православних има само пет породица. У већ изумрле старије породице, које сељани још памте, спадају: Бџковић, Ковачевић, Џипол, Гримџа, Кабџ, Белафџа, Тртаја и Пџота. Живе породице: Вучиновић, Илић, Радовић, Михајловић, Лу(к)шић, Лалић, Тџо, Запџовић, Пџрак, Ђандић, Божигџи, Бџровац католичке, и Краљ, Томановић, Никетић, Дамјановић — православне. Најновији досељеници овде нису споменути, јер они нису ни узети у обзир при испитивању говора овога места.

Овај говор данас спада у тип зетских говора и сличан је прчањском, који г. Решетар описује у својој студији: „*Der štokavisch dialekt*“ и с којим граничи преко столивског, као што су му слични и сви говори на полуострву Врмцу, али се он неким ситним цртама одваја од њега као и од свих суседних говора, те чини за себе посебну језичку нијансу. Од ластовског и столивског говора разликује се углавном по изговору гласа *х*. Овај глас се у лепетанском говору изговара као *х*, док се у столивском изговара као *г*, а у ластовском као *в*. Осталу границу Лепетана чини море, али се због веза са овим местом морају узети

као гранична и места преко мора на другој страни мореузине: Ђуриће и Каменаре. Говори ових места разликују се од лепетанског новим анценатским системом, а међу собом изговором гласа *х*. Наведене разлике виде се из изговора ових речи:

Лепетане: *орџх, маџџч, мџџа*

Ластва: *орџв, маџџч, мџџа*

Столив: *орџг, маџџч, мџџа*

Ђуриће: *џраг, маџџч, мџџа*

Каменаре: *џрах, маџџч, мџџа*

Акцент речи *мџџа* претставља заједничко отступање од Даничићева *мџџа* и то је једна од појединости заједничких свим овим говорима којима они претстављају целину кад се упореде са Даничићевим говором

Акцентатски систем овога говора је упроштен (изједначење акцента у ном., ак., лок., једн., ном. и лок. множ. са акцентом других падежа: *глава, клупа, масти, виле, слугами* итд. уместо: *глава, клупу, масти, виле, слугами* итд.; изједначење акцената појединих лица презента: *знамо, знаше, питају* итд. уместо: *знамо, знаше, питају* итд.; изједначење ном. и ген. множ. именица једнога типа са истим падежима именица другог типа: *врхови, болестий* итд. према Даничићеву *врхови, болестий* итд.; акцента имперфекта са акцентом аориста: *плаћих* итд. уместо *плаћих* итд.; повлачење акцента с једних речи угледањем на повлачење акцента с других: *по врату, џзађе* итд. уместо: *по врату, џзађе* итд., губљење дужина иза акцента, губљење дугог вок. *р* итд.). Али док су акцентатска разликовања која су у току развоја изгубила ранију везу са својим значењем нестала, дотле су се у неким речима, где се различито значење везало за различит акцент, створила нова (*лакат, кола, јела, тројџца, пут, пута, баштунџи, дџнари, лџра, мџло, не џће, ко зна* итд. у једном, а *лакат, Кола, Јела, Св. Тројџца, пут, пута, баштунџи, дџнари, лџра, мџло, неће, ко зна* у другом значењу; тако и за разликовање појединаца *Иво* и *Иво* итд.). Нова разликовања акцента настала су и у примерима пригодног акцента који су наведени у одељку о узвицима.

Док се на једној страни руши, на другој се ствара.

Васо Томановић

Једно лингвистичко питање

Проф. Н. Н. Дурново покренуо је наново питање о старословенском језику и његовој гласовној системи у познатим студијама својим (Мисли и предположения о происхождении старославянского языка и славянских алфавитов, *Byzantinoslavica* I, 1929, 48—85; Ешће о происхождении старославянского языка и письма, *Byzantinoslavica* III, 1931, 68—78). У овом часопису (ЈФ VIII, 1928—1929, 205—210) проф. Ст. Куљбакин одбацио је хипотезе проф. Н. Н. Дурново као недоказане, на што је проф. Дурново одговорио другом, горе поменутом, својом расправом. Али свако ко је пратио писање ових научника морао је добити утисак да овим расправљање о старословенском језику није исцрпено. Истина, и сам проф. Куљбакин вели да су мисли проф. Дурново интересантне и оригиналне; али су оне — по моме мишљењу — и нешто више. Њима се отвара питање о старословенском језику врло оштрумно и зналачки. Зависи од даљег рада на томе питању: да ли ће мисли проф. Дурново бити дефинитивно одбачене, па ће се поново прићи старом, стереотипном погледу о гласовној структури старословенског језика; или ће се оне примити у целини или појединостима.

То је осетио проф. кнез Н. Трубецкој и посветио је мислима проф. Н. Н. Дурново једну расправицу у којој је покушао да поправи или даље развије његове мисли (*Die altkirchenslavische Vertretung der ur Slav. *tj, *dj — Zeitschrift für slav. Phil.* XIII, 1936, 88—97).

Проф. Н. Н. Дурново, један од најбољих познавалаца старословенског језика, разматрајући обе старословенске азбуке и тражећи да утврди најстарији састав њихов (он уосталом сматра да су обе азбуке истовремене, само је једна са једном функцијом, друга са другом), долази до закључка да старословенски споменици претстављају у свом архаичном облику две редакције: а) чешку или великоморавску (Кијевски листићи, Прашки листићи,

Прашке и Бечке глосе) и б) бугарску (сви остали старословенски споменици). Према томе, и азбуке старословенске удешене су у првој редакцији према чешком језику, у другој — према бугарском. Зато у Кијев. листићима имамо место **tj* **dj* прасловенских — *ц* и *з*, а у осталим споменицима *шт* и *жд*. Једно одговара чешком, друго — бугарском језику; и зато се може с правом ставити питање: шта је могло или морало бити у старословенској оригиналној азбуци.

Ако издвојимо гласове великоморавске и бугарске редакције за прасловенско **tj* и **dj*, остају нам свега два гласа за које се може претпоставити да су били у првобитној старословенској азбуци: за **dj* — глагољско *ѡ*, ћирилско *ѡ*, у гласовној вредности западномакедонског *ѡ*, и за **tj* — глагољско *ѡ*, ћирилско *ѡ*, у вредности западномакедонског *ѡ*.

Ја нећу улазити у аргументе проф. Дурново, јер ми није намера да говорим исцрпно о његовој врло оштроумној и привлачној хипотези; али ћу додати ка другим аргументима које је Дурново навео у корист једнозвучне природе знака *ѡ* још један разлог. Ако испоредимо глагољски знак за *ѡ* и *ѡ*, тј. *ѡ* и *ѡ*, онда видимо да је други знак модификација првога, и то модификација његова горњег дела: ја бих у томе видео однос *ѡ*:*ѡ* (*ѡ*), тј. у оба случаја две сродне африкате које се разликују само у појединостима.

Ово не значи, и ја не бих желео да неко тако протумачи, да ја идентификујем западномакедонски дијалекат са старословенским у схватању проф. Дурново. Ово је речено само ради допуне његових идеја и у његову смислу. Ја сматрам да проф. Дурново има права засада само у теориском правцу, тј. да су заменици прасловенских **tj* и **dj* старословенског језика били друкчији неголи великоморавског или бугарског. Да ли су то били звуци *ѡ* и *ѡ* или још какви други звуци, то је за мене данас спорно, докле год се целокупна структура гласова старословенског језика и старословенских говора не утврди још поузданије.

И проф. Трубецкој прима мисли проф. Дурново у овом смислу и хтео би, према своме систему вокала старословенског језика¹⁾, да да другу реализацију старословенских заменика прасловенских **tj* и **dj*. Проф. Трубецкој мисли да би било тачније, или чак и једино тачно, претпоставити у тим групама „*palatale*

¹⁾ Изнесених у Миколином зборнику, 317 и даље.

Spirans+palatale Verschlußlaut“, неку врсту *št'* и *žd'* или слично (сам проф. Трубецкој не претставља графички како он замишља ту везу „*palatale Spirans+palatale Verschlußlaut*“).

Ја се нећу упуштати у изношење целокупне, врло оштроумне аргументације кн. Трубецког у корист гласовне групе „палатални спирант+палатални експлозив“; али је несумњиво много лакше помирити његово тумачење гласовне вредности старих *ѡ* и *ѡ* са гласовним групама *шт* и *жд* и још ранијих *шт* и *жд* старословенских говора. Само морам приметити једно. Да ли се баш вредност гласова које претпоставља Н. Н. Дурново мора одређивати као *ѡ* и *ѡ* данашњих западномакедонских говора? Нема за мене никакве сумње да је то новија вредност српских штокавских гласова *ѡ* и *ѡ*. Према томе, ја претпостављам да су поправке претпоставке Н. Н. Дурново и у другим правцима могуће, иако не поричем оправданост критике кнеза Трубецког гласова *ѡ* и *ѡ*.

Овим сам хтео само истаћи да је оштроумним размишљањем проф. Дурново потстакао решавање једног од врло важних питања словенске лингвистике; оно ће се развијати даље, добијајући различне модификације — као на пр. у поменутој расправици кнеза Трубецког — у зависности од развитка целокупне словенске лингвистике. Али заслуга његова остаје у том правцу неокрњена. Сада пак хоћу да додирнем једно друго питање словенске лингвистичке науке које се такође налази у средишту целог сплета таквих питања која одавна очекују да им се приђе ближе.

*

То је питање о западномакедонским дијалектима од којих сам ја један описао у своме „Галичком говору“.

Обично се узима, због присуства *ѡ* (*ѡ*) и *ѡ* (*ѡ*) у тим говорима, да они претстављају мешавину севернијих штокавских (средњештокавских) српских говора са некадашњим говорима Македоније који су опет схватани као продужење старословенских или јужномакедонских говора. И ја сам сам некада, док ми се није дала прилика да изблиза проучим галички говор, један од типичних говора западне Македоније, — тако мислио. Али када сам се дубље са њим упознао, ја сам се уверио да то неће бити тачно. Лингвистичка структура галичкога говора таква је да за њ морамо тражити друго решење. А то решење нити је тако лако наћи нити је тако лако снаћи се уопште у материјалу који он пружа.

Прво, да се задржим на његовој гласовној слици.

Место праслов. **tj* и **dj* овај говор има *ћ* и *ћ* (примере в. у наведеној књизи), место **stj*, **skj* има увек *šč*, а место **zdj* и **zgj* — колико се може судити по незнатним остацима — **žj* (које у њему прелази у *ž*, пошто свако *ц*, чак и у страним, турским речима, као и у многим суседним албанским дијалектима, — прелази увек у *ž*). Напореда са тим цртама има увек *ѝ* и *џ*, тј. њихове заменике *о* и *е*. Место *ж* и *л* има у почетним слоговима *о* и *е* (каткада место *о* — *у*).

Како у овом говору има *šč* увек место *skj* и *stj*, а само *č* је увек тврдо, то се мора претпоставити да је та црта, однос *šč:č*, саставна црта сугласничког склопа овог дијалекта.

Али питање и јесте у томе: како треба гледати на појаву *šč* и *žj* у македонским говорима, па било да се ти гласови свде само на **stj*, **skj* и **zdj*, **zgj*, као што је у галичком говору, било да се свде и на старо **tj* и **dj*, као што је на пр. у костурском говору.

Ја сам у својој студији претпоставио да смо имали двојакних старословенских говора:

1) једних који су место **tj* и **dj* имали *št* и *žd*, наравно са лако умешканим *t'*, *d'* (што сада додајем); ти су говори, по моме мишљењу, то *št'* и *žd'* добили од ранијег **tj*, **stj*, **skj* и **dj*, **zdj*, **zgj*; такви су говори око Солуна;

2) других који су место **tj*, **skj*, **stj* и **dj*, **zgj*, **zdj* имали *šč* и *šj*; претставник је тих говора костурски дијалекат.

Прве сам звао старословенским дијалектима, а друге архаичнијим старословенским дијалектима.

Још треба додати да је старословенски дијалекат од **skj*, **stj* преко *šč* добио такође *št* (*št'*) као и од *tj*; а од **zgj*, **zdj* преко *žj* *žd* (*žd'*) као и од **dj*. Све су ово досада и други претпостављали и у свему томе нема никакве новине. Али у последње време има покушаја да се одузме значај овој двојности старословенских дијалеката.

Цветан Тодоров покушао је да докаже (у расправи „Съчетания *šč*, *ždž* и *št*, *žd* въ българския езикъ, Сборникъ въ честь на проф. Л. Милетичъ, 1933, 47—55) да се, у ствари, сви варијанти ових гласова свде (стр. 55) на старо *št* и *žd* са палаталном нијансом или без ње (*št'* и *žd'*). Међутим ово је врло мало вероватно. Пре свега Тодоров има за то сувише мало материјала, да оставим све друге неисправности у његову извођењу. Њему је

пружио грађу, углавном, самоковски говор у којем он налази место **tj* (па и место новог *št*, исп. *пиштолѝ*) ове варијанте: *št*, *št'*, *šk*, *šč*, *šč*, *št'* у речима истога или сличног постанка. За мене је поуздано, ако је Тодоров добро забележио ове варијанте, да имамо овде посла са дијалекатском мешавином која се може свести на троје:

št (тврдо)

št' (меко) —————→ *šk'*

šč које даје све остале варијанте

Ова мешавина трију особина у самоковском говору претставља — по моме мишљењу — мешавину тројакних говора:

а) оних који су имали *št*, тј. *št* очврсло, као што је у источно-бугарском, и *št'* палатално, као што је морало бити у старословенском и као што је могло остати у многим његовим говорима;

б) и оних говора који су имали *šč*, који су, дакле, припадали типу архаичнијих старословенских говора.

Не треба се чудити што ти утицаји иду до Разлога, у Ксантиски крај и чак у Лозенградски. Уопште и македонски говори и говори западне и јужне Бугарске налазили су се у покретима у току векова исто као и становништво српскохрватских покрајина. И ништа није погрешније — што се ради врло често и не престаје се и сада чинити — него када се подаци различних македонских или бугарских говора, који су често и сами по себи непоуздани, узимају као црте говора који су на својим старим, аутохтоним местима. Од македонских области иде читава говорна струја према родопским говорима, тако да се каткада у родопским говорима огледа оно што је са стране донесено (исп. код мене, Галички дијалекат, исп. стр. 56—7 и даље); а тако је и другде. Зато је сасвим немогуће, без претходне студије о кретању дијалекатских црта свих тих говора, ишта поузданије рећи на основу њихове грађе. Зато је и било потпуно неумесно и некритички решавати необично тешка питања као што су о односу *št* (*št'*) према *šč* у истим речима на основу на брзу руку напабирчених, и то, и самих по себи недовољно поузданих, а са ове стране потпуно непроучених података.

Сада да се вратимо нашем питању.

На који је начин, галички дијалекат, добио своје особине: *ћ* и *ћ* (= **tj* и **dj*), *шч* (= **skj*, **stj*) и *жц* (= **zgj*, **zdj*) и *о* и *е* м. *ѝ* и *џ*?

Ако претпоставимо да су солунски дијалекти имали *št* (*št'*) и *žd* (*žd'*) и *o* и *e*, они му свакако нису могли дати ни једну ни другу особину, ни *h* и *h̃* ни *šč* и *žč*.

Ако, с друге стране, узмемо у обзир дијалекте костурскога типа који су у својој структури једино *šč* и *žč* имали за све ове гласове, јасно је за нас да и они нису могли дати овом дијалекту *šč* и *žč* само за **stj*, **skj* и **zdj*, **zgj*, а у исто време и *h* и *h̃*.

Бугарски дијалекти, који су долазили са истока и имали су обично *шт* и *жд* у свима горњим случајевима и друкчију замену — до извесне мере — полугласника, — нису такође могли дати црте галичког говора.

Остају српски средњештокавски говори. Они су имали *h*, *h̃*, *шт* и *жд* и један полугласник (*ь=ѣ*). Мени се чини невероватним да би овај говор кад би се помешао са говорима костурског типа дао готово у свима случајевима *h̃* и *h*, никада *шт* и *жд* и никада *ь=ѣ*. Сем тога, та мешавина могла је бити, ако се узме у обзир освајање извесних крајева Македоније од Срба, тек у другој половини XII в. када се јављају и друге особине у средњештокавском говору, којих овде нема.

Из свега овога ја сам извео закључак да је — бар за сада, тј. док не имадемо поузданијег материјала — можда најбоље претпоставити да се у овом дијалекту крије стари штокавски или српскохрватски говор, који је прекинуо везе са осталим штокавским говорима још крајем VII—VIII века и који се и није некад налазио у Македонији, већ у јужној Албанији или Епиру¹⁾.

У то време штокавски говор те врсте могао је имати у својој структури ове особине:

а) *h* и *h̃* = **tj* и **dj*

б) *šč* и *žč* = **skj*, **stj* и **zgj* и **zdj*

(као што имају неки штокавски говори западне Славоније, Босне и Далмације)

в) *ѣ* и *ѥ*

г) *ж* и *л*

Што се тиче морфолошких особина, чак ако и претпоставимо да је тај говор имао најстарије (-*га*, -*мо*, 3 л. јед. и 3 л. мн. през. без *ш*), оне су се могле изгубити под утицајем морфоло-

¹⁾ Не треба се чудити што се не обазирем на писање Младенова, Сељинчева, Љ. Милетића и др. о овоме; њима је увек пред очима одређено решење овог питања од којег се они не желе удаљавати.

шких особина старословенских дијалеката који су му били у судству¹⁾.

*

Ја нећу даље развијати своје мисли изнесене у поменутој књизи. Али морам приметити да галички дијалекат претставља један сложен и тежак лингвистички проблем који се не може решити затварањем очију пред стварношћу или старим методима априорних суђења која немају ничег заједничког са језиком:

Пре свега морају се добро проучити словенски дијалекти данашње Грчке и сви македонски говори данашње наше земље и њихово продужење у Бугарској. Затим се мора проучити — колико је то могуће — стара колонизација свих тих крајева и све њихове селидбене струје које су ишле кроз векове. Топономастика и Тесалије, и Епира, и Албаније и осталих покрајина грчких моћи ће нам — можда — дати такође које корисно зрно. „Можда“ велим зато што не треба прецењивати значај имена места у срединама са другим језицима.

Налазећи се пред овом загонетком ја сам у уводу свога дела и изнео оно што би до извесне мере доказивало могућност претпоставке да су српскохрватска племена — још за време сеобе Словена на Балканско Полуострво — могла доћи у Грчку и Албанију, одакле су доцније преко Дрима улазила постепено у Македонију²⁾.

У корист те мисли говоре ови подаци:

1) многа се насеља по Грчкој и Албанији називају именима у чијој је основици назив *Србин* или *Хрват*;

2) можда се у смислу српскохрватских особина могу тумачити и неки називи места у тим крајевима;

¹⁾ Што неки научници износе да је за ове говоре врло важан факат што у њима и старо *чшо* > *што* прелази у *шчо* и даље чак и у *шо* — ја мислим да у томе греше. У целом појасу јужномакедонских говора мешају се говори са *шш* и *шч*, тако да је напоредност *шчеша* и *шшеша* могла дати и *шчо* поред *шшо*, а доцније и само *шшо* потиснути.

²⁾ Ја у својој студији о галичком дијалекту нити сам хтео нити сам могао предузимати нарочита испитивања о утицају страних средина (романске, грчке и албанске) на македонске говоре, већ сам се ограничио само једном напоменом: да је за мене поуздано да ти утицаји нису дошли преко бугарског језика ни у дијалекте некадашње Краљевине Србије, ни Старе Србије ни Македоније. Ја сам се ту ограничио само неким библиографским упућивањима, од којих за она на стр. 61—2 дугујем љубазности г. Х. Барића. С друге стране, моје је старање ишло у том правцу да покажем да су ти утицаји у различним крајевима поменутих покрајина давали различне резултате. За мене је било најважније да балканолозима тружим материјал из галичког говора који ће они даље у правцу својих студија испитивати.

3) несумњиво је да је колонизаторска струја ишла из јужне Албаније преко Дрима и даље према Вардару.

Све сам ја то изнео као *наговештаје*. Ја се нисам хтео упуштати у свестрану критику тих наговештаја, јер сам сматрао, као што сам у своме делу истакао, да *сав* материјал који се овога тиче треба да *буде* исцрпно покупљен на основу првих извора, уколико је то могуће. Када сам наводио имена места, на пример, ја сам их нарочито наводио у облику како су их некада дали Гиљфердинг и Макушев.

Али ипак и после свега овога, а нарочито када се узму у обзир и друге српскохрватске особине које се у структури тога говора налазе (*чр* > *цр*-, *ја* зам. за *ј* л., заменичка система у духу *шај*: *овај*: *онај*, друге црте фонетике тога говора), не остаје нам ништа друго него да у њему видимо староштокавске особине. Ја не велим да се тај дијалекат као староштокавски сачувао ту у чистом облику; али сматрам да ни у једним дијалектима нашим није сачувана језичка основица староштокавског дијалекта из VII—VIII в. као у томе перифериском говору. Нигде се другде *ћ* и *ђ* не налазе у вези са чувањем разлике између *ь* и *ѡ*. Уосталом то само по себи не би било нимало чудновато. Зар се и другде у словенском свету нису архаичне црте језика сачувале најбоље на периферији, а нарочито у туђем језичком елементу. Сетимо се само резиских дијалеката словеначких! Зар је то већа „јерес“ од старословенског језика проф. Н. Н. Дурново са *к* и *џ* у основној гласовној структури његовој? Зар и тај старословенски језик не би био, у извесној мери, „сербској окраски“?

Ја сам изнео галички дијалекат, један реални дијалекат, који заиста постоји, као паралелу хипотетичкој реконструкцији старословенског језика коју је са много оштроумља изнео проф. Н. Н. Дурново. Када један реални, стварни говор пружа оволико тешкоћа научнога карактера, колико то тек мора вредети за једну научну реконструкцију? Али се ни једно ни друго не може решити шаблонским, априорним и сумарним начином као што се досада чинило или се још увек чини. Само прецизна испитивања, вођена у најразличнијим правцима, могу нас довести до истине. Али се од ње не треба бојати као од баука, ако поменута испитивања по својим резултатима буду ишла у раскорак са оним што смо досада сматрали као „ортодоксну“ истину или што смо тако хтели или смели сматрати. Треба имати смелости и истинољубивости проф. Н. Н. Дурново.

А. Белић

О реченичном акценту у каставском говору

Ја сам имао прилике да истакнем значај и старину каставске акцентуације када сам говорио о променама акцената у прасловенском језику (в. Акценатске студије, књ. I, 1914, стр. 7 и даље). Поред врло значајних акценатских црта код придева и глагола, ја сам већ тада обратио пажњу на једну значајну особину реченичног акцената у том говору. Узлазни чакавски акут на апсолутном крају реченице прелази у дуги силазни: *ón gré z Volòskèga*, али *ón grê; kopâj: kopâjte; ón ga drži: drži ga; volón jê dâl jist: ón jê dâl jist volón* и сл. (op. cit. 10).

У тај мах ја тај говор с те стране нисам даље проучавао и ограничио сам се том напоменом општега карактера. Много доцније ја сам се задржао на њему у расправици *L'accent de la phrase et l'accent du mot* (Travaux du cercle linguistique de Prague 4, 1931, 183—188). О каставској реченичној акцентуацији ја ту говорим ово: „*tous les accents montants devant une pause ou à la fin du mot isolé ou à la fin de la phrase deviennent des accents descendants. Mais dans le dialecte de Kastav ce rapport des accents montants finaux ou non-finaux — correspond aux mêmes rapports des accents descendants finaux et non-finaux ainsi qu'aux mêmes rapports des accents brefs. Ce parallélisme étant dans la nature même des accents ne favorise pas la formation d'une relation accentologique d'opposition. Aussitôt ce parallélisme disparu, cette formation est possible*“ (op. cit. 187).

Ово је на том месту речено само узгред да би се каставском акцентуацијом објаснила *добрињска* акцентуација крчких говора, која, уосталом, није само *добрињска*, а у којој се пошло знатно даље.

За *добрињску* акцентуацију ја сам рекао да се она *развија* у овом правцу: ' постаје уопште све више реченични акценат код речи са дугим акцентом; а ^ постаје код истих речи све више акценат краја речи и када се усамљено употребљавају, и то не само у слогу који је на апсолутном крају речи него и у другим слоговима; тако исто кратки акценат кад се у реченици на пр. код двосложних речи *находи* у *добрињском* дијалекту на крају, прено-

си се на први слог када су те речи на крају реченице или самостално употребљене. На пр. *mlátimo* у реченици, а *mlátimo* — засебно употребљено; *selđ* у реченици, а *sělo* — засебно употребљено.

Одавде се већ види да у добрињском говору имамо нешто друго неголи у каставском. Како ја мислим да је стање *каставског* говора и у овом правцу много старије неголи крчких говора и како оно може бацити светлост и на крчке говоре и многе друге чакавске говоре у којима се стара акцентуација на различне начине мења, то ћу се овога пута исцрпно задржати на каставској акцентуацији. Зато ми дају и нарочит повод два каставска текста које је издао Анте Дукић: *Marija devica* (Jadranski koledar за 1936 г. стр. 68—72) и *Naš domaći glas*, čakavska pjesma s' tumačem riječi (Jadranski koledar за 1937; ову другу песму ја ћу наводити по странама засебног отиска од 5—14; прву ћу песму наводити под скраћеницом MD и по странама и редовима Коледаара; а другу под скраћеницом NDG и по странама и редовима отиска, као што рекох). Истина, Анте Дукић поред тумача речи за обе песме, има у Јадранском коледару за 1936 и чланчић под називом „Nešto o čakavskom naglasu“ (ib. 73—79), али то представља већ мањи интерес; ипак и на њ ћу се укратко осврнути на крају ове расправе. Ја сам узео грађу Дукићеву, прво, зато што се њоме — иако Дукић није знао за моју карактеристику чакавске каставске акцентације —, она потпуно потврђује, а, друго, што је она код Дукића изнесена у везаном слогу, што је за реченичну акцентуацију од особитог значаја; најзад, што ју је изнео домаћи човек који одлично осећа и разуме акцентуацију свога говора.

1.

Ја бих хтео да дам, прво, опште особине каставске акцентуације, чију ћемо тачност пратити даље на текстовима Дукићевим. По себи се разуме да ћемо исцрпсти цео материјал из Дукићевих текстова¹⁾.

а) У каставском се дијалекту одлично чувају сва три чакавска акцента: ' ^ и ' и дужине на слогу који претходи акцентованом слогу (и удаљенијих дужина има, али су оне ређе) и на свим слоговима који следују акцентованом слогу.

Али све ово постоји као система *психолошка*, а у различним

¹⁾ Своју богату грађу о овом говору изнећу — другом приликом.

фонетским положајима она се може и мењати. То су условљене промене, као што су условљене промене мењања безвучних сугласника пред звучним у звучне, и обрнуто. То су фонетски варијанти који немају значаја за праву, психолошку природу саме системе. Али прво да видимо у чему су те фонетске варијанте.

б) Чакавски *акуш* изговара се као прави акут када је у реченици и када је на њему *сила говора*, када се *доста истиче*; када се у *реченици* тај акценат *не истиче*, он постаје нека врста *равног акцента*; а када је тај акценат на крају реченице (или у *крајњем* слогу вишесложних речи или у једносложним речима), он прелази у ^, не губећи се никад.

в) Када је ненаглашена дужина, која је увек силазне природе, на апсолутном крају речи или у ненаглашеном положају у реченици, она се, у извесним приликама, може изгубити сасвим.

г) Кратки акценат (који Дукић бележи са ^), када је ненаглашен или на крају речи (или и у средини речи у једносложним речима или на крају вишесложних речи), он добија још више *силазни* карактер који Дукић обележава акцентом ^.

Одавде се види да се за сва три чакавска акцента ' ^ и ' (^) може рећи да у каставском акценатском систему имају три условљена положаја: наглашени положај у реченици, када се сва три акцента јављају у потпуној вредности својој (као ' ^ и ^); средњи положај или ненаглашени у реченици: када ^ прелази у — (равни акценат), када се споредни ^ у извесним положајима губи, и то не увек, и када се ^ ретко или губи или прелази у ^; слаби положај (пред паузом, на апсолутном крају реченице): када ^ прелази у ^, а споредни ^ и ^ или се губе или ^ прелази у ^ . Дакле, имали бисмо посла са опадањем и редукцијом акцената у вези са опадањем гласа при мањем истицању речи или са потпуним губљењем гласа пред крајем реченице или паузом.

Као што се одавде види, најтипичнији је у овом правцу *акуш*; силазни акценат се губи кад је споредни, тј. на дужинама, и то само у извесним приликама; кратки акценат добија још више *силазни* карактер (скраћује се), а ретко се сасвим губи. Узећемо примере за сваки од њих.

2.

Кад се једносложне речи са ^ или многосложне са ^ у последњем слогу налазе на крају реченице, дакле пред тачком (или пред каквим другим прекидом реченице) ^ прелази у ^, а кад се

налази у средини реченице са јачим истицањем (дакле, кад иза њега нема знака интерпункције или је запета), он остаје или ' или, ако је са мањим истицањем, он даје равни акценат. Ставићу на прво место речи са акутом (I), затим са равним акцентом (II) и најзад са силазним (III), наводећи у исто време и знаке интерпункције код Дукића.

i njegova sopel I NDG 9₁₅ *zēt sopel*, NDG 10₁₂ *sopel* NDG 13₃₅
na tū sopel — NDG 12₂₈ *sopel*, NDG 13₉

i vèlū sopel II NDG 10₂₄

sopel. III NDG 5₂₈ 8₂₅ 11₁₈ *sopel*; NDG 12₂₇

v ráj, I MD 69₃₀; *ráj*. III NDG 9₂₈

kako drén I NDG 10₉

brhān (:I *brhān*) II MD 68₁₀, *za grobōn* II NDG 12₂₃ (:I *grobōn*),
Ivān (:I *Ivān*) II NDG 13₂₃, *kabāl* (:I *kabāl*) II MD 69₈, *kamenē* (:I *kamenē*) II NDG 7₃ *kamenēn* II NDG 6₁₈ *kokošān* (dat. pl. :I *kokošān*)
MD 71₂₀, *nogūn* (instr. :I *nogūn*) II NDG 7₂₅ *pelin* (:I *pelin*) II MD
69₃₃ *smēh* (:I *smēh*) NDG 12₂₉ *zemljān* (:I *zemljūn*) II NDG 11₁₉ *batōn*;
III (:I *batōn*, II *batōn*) NDG 7₁₉ *Ivān*. III (:I *Ivān*) NDG 8₁₈ *kamenē*;
III (:I *kamenē*) NDG 6₁₅ *na krāj*. III (:I *krāj*) MD 69₃₁ *oltār*. III (:I
oltār) MD 69₃₀ 70₂₅ *ogāni*; III (:I *ogāny*) NDG 8₃ *na Sūd* III (:I
sūd) NDG 12₁₇ 13₃₃, 34 *na Svēti Matěj*. III (:I *Matěj*) NDG 12₁₁

māl, I NDG 6₂₄ 8₁₄ *mīl*, NDG 13₂₁.

stār i boljihāv II (:I *stār*, *boljihāv*) MD 68₁₃ *i z golūn (rukūn)*
II (:I *golūn*) NDG 13₁₀

zdrāv. III (:I *zdrāv*) MD 68₁₄

a ón, I NDG 11₂₅ *ón*, I NDG 8₁₃ *da ón i* I NDG 9₁₅ *za sēn*
I NDG 5₆.

ōn hīp je steklā II NDG 11₁₀ *ōn je* II NDG 11₁₄ 7₃₅ 10₆ 5₂ 6₃₀
š njin II NDG 11₁₈ 7₁₃ 5₂₀ *na njin* II NDG 5₂₄ *va njin je* NDG 11₁
za njūn jē NDG 9₁₁ *ōv* II NDG 10₁₃ *svōj pōt* MD 68₇ *z moje kući*
II MD 71₁₅ *svoje* II NDG 14₈, 9 *z jenē zdēli* II MD 68₂₅ *svojūn* II MD
68₂₁ *va jenōj kāmāre* II MD 68₂₆ *na sēn Tomīnovēn* II MD 70₁₅ *po sēn*
svēte II NDG 12₂

koliko té, I (3 pl. praes.) MD 69₂₃ *tečū* I NDG 9₃₂ *našāl* I NDG
12₂₇ *štrkāl*, I NDG 5₉ *igrāl*, I NDG 5₈ *znāl* I NDG 5₇ *ležāl* I NDG
10₂₃ *rozumél*, I NDG 10₁₁ *skrbél*, I NDG 8₃₄ *želél*, I NDG 9₁₃ *skočil* I
NDG 12₃₀ *hodil*, NDG 6₈ *čūl* I NDG 7₂₀ *ganúl* I NDG 12₁₈ *narást*,
I NDG 5₂₆

nī reklā и сл. II MD 71₂₆ 71₂₄ 70₁₆ 70₂ 69₅ 69₄ 69₂ 68₃₂ 68₅ и
др. *dā vrāki* II MD 69₂₅ *nisū* II MD 68₂₄ 68₂₃ *je šal Bogu* II MD

69₃₈ *prišāl* II MD 71₁ NDG 13₂ 13₃₁ 9₂₀ 9₁ 10₁₄ *sprošāl* II MD 68₁₆
ostāl II NDG 8₁₆ *postāl* II NDG 8₁₉ *štāl*, NDG 8₂₉ 6₉ *znāl* II NDG
6₈ *skopāl* II NDG 12₂₆ *trepetāl* II NDG 7₃₇ *zobāl*, II NDG 5₁₃ *lepetāl*
II NDG 5₁₀ *tēl* II NDG 12₂₀ 6₅ *imēl* II NDG 6₁ 10₁₀ 8₂₄ *priletel* II
NDG 12₁₀ 70₂₈ *smrdel* MD 71₃ *jil*, II NDG 5₁₃ *hodil*, II NDG 6₁₂ *pi-*
jān kako čep II MD 71₁ *pōč* II NDG 12₁₇ MD 71₃₀ 71₇.

da nī. III NDG 13₁₈ *grē*. III MD 69₂₃ *zvonī*; III NDG 11₃ *rečū*.
III NDG 9₃₄ *čūj*. III NDG 13₁ *stāl*. III NDG 12₂₅ 7₁₁ 13₇ *poslāl*. III
MD 68₁₈ 70₃₁ *proštāl*... III NDG 6₂₃ *proštāl*. III NDG 7₉ *držāl*. III NDG
10₂₄ *rozumél*; III NDG 7₂₉ *nasmēl* III NDG 12₂₈ *otēl?* III NDG 13₈
zagrmel: III NDG 13₂₈ *grmel*. III MD 14₁ *pokril*. III NDG 72₁₀ *veselil*.
III NDG 7₉ *pijān*... III NDG 8₁₇.

zamān II (:I *zamān*) NDG 13₅ *zamān*. III NDG 13₁₃

Као што се одавде види, самом интерпункцијом је показано какав је положај речи. Сем тога, из наведених се примера види да је са средњим истицањем, нормалним — највећи број примера. Али тада је глас уједначен, па се зато акут спушта до равног тона. Али, што је најважније, *ниједном* тај равни тон не прелази у силазни. Из тога се види да је у свести оних што говоре у свима положајима *акута*, само по природи говора он се у природном (историском, оном који одговара интелектуалном реду речи) причању нешто спушта, као што се и сам глас спушта; а при истицању (осећајном изношењу, оном које би одговарало емоционалном реду речи) акут остаје са правом природом својом; међутим када се при крају реченице глас спушта, изумире, и равни (односно узлазни) акценат пада испод равног тона, дајући тако силазни акценат. Из овога излази да се акут каставског говора управља према емфазу реченице. Али то адаптирање *не претставља* још *мењање* акута у нове акценте, већ само могуће или у извесним случајевима (на крају реченице) обавезне модулације једног акцента *који се у свима тим случајевима осећа као један, и то као узлазни акценат*. На тај начин, чакавски акут, остајући у каставском говору *психолошки* исти, има различне фонетске варијанте према реченичном подизању или спуштању гласа. Оне у реченици долазе највише од узлазног акцента до равног, а на крају реченице добијају облик низлазног акцента. Пошто је, дакле, носилац разлике у значењу речи или облика овде *акута*, он би једини имао овде фонолошку вредност, а сви остали варијанти његови имали би искључиво фонетски значај.

Другу групу многобројних примера овог правила, тј. да се у слабом или средњем положају губи акценат силазног карактера — чине примери у којима се споредно $\hat{\ }^{\sim}$ (тј. дужина силазног карактера) налази напоредо у речима са $\hat{\ }^{\sim}$ ма којег порекла било, (макар и од $\acute{\ }^{\sim}$ на крају реченице).

Да бисмо то видели, узећемо случајеве када се $\hat{\ }^{\sim}$ налази у вези са $\acute{\ }^{\sim}$ (тј. са $\acute{\ }^{\sim}$ у јаком положају). Ту се $\hat{\ }^{\sim}$ не губи:

I: *blážen* NDG 11₂₈ — *zbúdl*, NDG 12₂₉ 13₆ *zabélél*, MD 70₂₇ — *hápel*, NDG 9₁₁ *kántál* NDG 7₁₀ 5₁₁ 8₃₀ — *prekápál*, NDG 13₁₀ 12₂₃ — *múcé*, 9₃₃ — *zmúdril* NDG 6₁₆ — *pitál*, NDG 5₂₅ — *púhál*, NDG 7₂₀ — *naslíšál*, NDG 9₂ — *sméjú* NDG 9₂₆ — *zasvétl* NDG 8₂ — *strésál*, NDG 13₁₁ — *trúbil*, NDG 13₃ — *strúdl* NDG 13₂₁ — *škripál* NDG 7₂₂. На 22 случаја правилне употребе имамо свега двапут пропуштање дужине у овом положају: *ní písál* MD 68₁₇ 70₃₀.

II: *zdígál* NDG 7₃₆ — *kántál* NDG 7₂₀ — *skládál*, NDG 9₃ — *ráhlön je* MD 72₁₀ — *rúbil*, NDG 5₁₄ — *rúgál* MD 69₁₇ — *skákál* NDG 5₉ — *strésál*, NDG 5₁₅ — *uživál*: NDC 11₃₈ — *ždrájlil* NDG 6₁₄. На једанаест случајева правилно употребљене дужине имамо само једно скраћивање: *svecün* MD 69₃₇.

III: *zbudil*. NDG 12₁₄ — *zgubil*; NDG 13₅ — *diši*. NDG 11₆ *diši...* 11₇ — *pohajál*. NDG 6₃₂ *hludil*. NDG 5₁₀ — *kántál...* MD 72₁₂ *kántál*. NDG 7₂₃ *i tihó j' kántál*: (али иза тога —, дакле, прекид) NDG 10₂₅ — *klátil*. MD 70₃₃ — *zlevál*; NDG 7₂₁ — *prominül*. NDG 11₈ — *pitál*: (чешће смо имали да глас иза две тачке пада као и на крају реченице) NDG 12₃₀ — *stresál*. NDG 12₂₄ — *trubil*; NDG 12₁₂ — *strudil*; NDG 12₁₃ — *rastužil*. NDG 13₂₂.

Као што се одавде види, на крају реченице мења се интонација целе речи: не само да крајњи $\acute{\ }^{\sim}$ прелази у $\hat{\ }^{\sim}$, него се скраћује и дужина која му претходи. Нема сумње да је $\hat{\ }^{\sim}$ (Дукићев $\hat{\ }^{\sim}$) краћи од $\acute{\ }^{\sim}$, а не само друкчији. Скраћивање на крају речи повлачи и скраћивање дужине; како је свака дужина — низлазног карактера у овом говору (исп. ниже), то смо овде добијали два низлазна слога: један са главним акценатом који је био свакако и дужи, а други са споредним, који је био краћи. Зато у овом говору и у другим случајевима где су овакве прилике добиване по пореклу, споредни се силазни акценат (тј. силазна или циркумлекатска дужина) скраћивао. Да наведем за то примере: *smíron* м. *smírön* NDG 6₁₄ — *nótun* м. *nótün* NDG 8₃₁ — *ljüden* NDG 12₂₁ — *koščätemi prsti* м. *koščätemi* NDG 8₂₇ — *dügu* м.

dügü NDG 12₁₂ 12₄ — *právi* NDG 5₃ 5₄ 5₆ MD 70₂₉ *s právun* MD 68₂₁ — *stári* NDG 8₃₅ *stára Zvánka* MD 69₃₄ *stáru* MD 68₁₀ *stáren* NDG 11₁₂ 8₂₈ *stáreh* NDG 6₁₉ 6₂₁ — *brížnoj* MD 69₉ — *ponížnoj* MD 69₁₀ — *büdu* м. *büdü* NDG 9₁₆ — *čüju* NDG 14₇ — *razumēju* 14₇ — *skrpljēna dušica* MD 69₁₉.

Истина има који пут и *dügēh* MD 71₉, исп. и *Bögznä* MD 70₃₂, али то су ретки изузеци. Дешава се да се главни силазни акценат скрати, а да силазна дужина остане, али и то су ретки случајеви: *mílü* м. *milü* MD 71₃₆ *snëgön* м. *snëgön* MD 72₈. Када би основно било у овом говори *völi* (исп. Замѣтки по чак. говорамъ, стр. 81 у песми), онда би овамо ишло и *völél* NDG 9₁₈.

Има још два случаја који показују исту тенденцију, а наиме, да се ова два низлазна акцента осећају као дужи (и јачи) и краћи (и слабији): када је споредни акценат удаљенији (на дужини или на енклитичкој речи са овим акценатом), утолико се он лакше скраћује. Видећемо доцније да у овом говору има дуљење кратког $\acute{\ }^{\sim}$ у $\hat{\ }^{\sim}$ испред сасвим новог $\acute{\ }^{\sim}$ од $\acute{\ }^{\sim}$: на пр. *dälä* MD 68₈ има *dalä-j* тј. од *dälä j* — *dalä j'* MD 68₇ 71₂₀ — *bilä j* од *bilä j* MD 68₃₁. Овамо иде и *Südnjt Dan*. NDG 11₃₁ 13₂ 13₃₁ — *bogoviti dan*. м. *bogoviti dän* NDG 13₁₂ или по Дукићеву писању: *bogoviti dän*. Овде је још један повољан услов, што су све ове речи употребљене на крају реченице.

Могло би се ставити питање: да ли и ово нису само фонетски варијанти који нам помало откривају природу главних и споредних акцената. Јер они показују да је најјачи и најдужи низлазни акценат који је постао на крају речи од $\acute{\ }^{\sim}$, тј. да у њему још живи снага и дужина акутска; да иза њега по снази и дужини долази низлазни акценат, а још је краћи и непостојанија низлазна дужина. Зато је напоредна употреба двају акцената силазног карактера доводила до осећања обично ненаглашене дужине као краткоће која је овде такође низлазног карактера. Према томе, и овај би појав био фонетске, а не фонолошке природе: само односа дужине, веће и краће. Отуда су и у таквим случајевима могућна и бележења као *dügēh*. Да је то тачно, тј. да је ово фонетско скраћивање у овој односној природи ових двају акцената, види се из тога што се $\hat{\ }^{\sim}$ не скраћује када је пред њим $\acute{\ }^{\sim}$, јер се ту $\hat{\ }^{\sim}$ налази у односу према $\acute{\ }^{\sim}$, ма да за овај случај вреди и већ изнесено правило да се $\hat{\ }^{\sim}$ не губи када се налази пред $\acute{\ }^{\sim}$ (исп. горе), што значи да се у друштву $\acute{\ }^{\sim}$ и $\hat{\ }^{\sim}$ налазе у јаком положају: *Rónjgöv* NDG 8₁₈ 12₂₉ — *crékäv* MD 70₂₂ 69₂₇ — *pésnik* NDG 8₃₃ — *veséljēn*

NDG 6₃₃ *veseljâ* NDG 7₁₀ 7₂₇ 9₂₈ — *gâjêh* (loc. pl.) NDG 6₃₀ *jârkêh*
 NDG 7₂₆ *klâncêh* NDG 6₁₃ *lûgêh* NDG 6₃₀ *sâdêh* NDG 6₃₀ *tâncêh* MD
 69₄ *žlêbêh* NDG 6₃₁ — *beli* NDG 8₃ 13₂₄ 12₁ *bêlê* NDG 11₁₅ *z bêlên*
 MD 72₁₀ — *céli* NDG 13₁₂ 5₂₀ — *čovêčjâ* NDG 6₂₀ — *drâgi* 13₂₄
drâgêmu MD 69₂₅ — *kôzjêh* NDG 6₁₃ — *lêpi* MD 72₁₁ NDG 13₂₄ *lêpê*
 NDG 7₃₃ — *mîci* MD 72₁₁ — *mlâdê* NDG 7₃₃ — *otâjnâ* NDG 6₉ —
šûpi MD 69₁₄ — *tûjê* NDG 9₆ — *živôj* NDG 6₂₉ — *pokôjni.* NDG 7₁
 MD 70₃ *pokôjnâ* MD 70₁₁ *pokôjnôj* MD 71₃₂ *pokôjnêh* MD 70₂₁ —
svôjni NDG 6₃₉ 70₇ — *râjski* NDG 11₃₀ *škôlskû* NDG 8₃₀ *žênski* NDG
 8₄ 8₁ — *jednû* NDG 8₂₅ — *gorûcûn* MD 69₃₇ — *domâci* NDG 9₇
domâcâ NDG 10₂₈ 9₈ *domâcê* NDG 7₂₈ 7₃₁ 8₇ 8₁₂ 10₄ 11₄ *domâcêga*
 NDG 8₁₁ — *pîtâ* MD 69₁₈ *kûpi* NDG 5₂₂ *pogâsi* NDG 9₅ *spâsi*, NDG
 9₄ *jâdi* NDG 13₁₅ *tarânkâl* NDG 5₁₁ — *nâjzâd* MD 72₁₂ — *nekadâj-*
nêga NDG 7₇ — *nenâdejûc* MD 70₂₈ *prihâjajû.* NDG 9₂₇ *zâbljenôj*
 MDG 9₂₄ *zâhuhâl.* NDG 5₁₉. Према овој множини примера у ко-

јима се ^ чува иза ^, ја сам само четири пута забележио губљење
 ^: *zâpisani.* NDG 6₂₂ *zlîzâno* NDG 6₁₅ *istrijânska zemljâ* NDG 14₃
olêšnjaki NDG 5₁₄ (исп. *lišnjâk* у новљанском говору, Замѣтки 30).

Ова се дужина чува исто тако добро и за кратким акцентом
 и пред њим, било да се он изговара као ^ било као ^ . То значи
 да кад се изразито изговара ^ или ^, тада се не занемарује ни ^.
kâvrân MD 70₁₂ — *sûhól* MD 68₁₂ — *mâter* NDG 5₂₅ — *su-*
sêdôn MD 71₅ — *vêrûn* MD 69₂₆ — *sřcên* MD 69₂₇ — *vřhêh* MD
 70₂₇ — *imâš* MD 71₁₃ — *nemôrû* MD 69₂₄ — *kantâjûc* NDG 7₂₇ —
rêkâl MD 71₁₂ — *sânjâl* NDG 11₂₇ *klânjâl* NDG 11₂₈ — *pljûnûl* MD
 71₁₁ — *přnesâl* MD 71₂ *stîrâl* MD 70₁₃ *kâšljâl* MD 69₃₂ *nagânjâl*
 NDG 5₂₁ *tîrâl* NDG 5₂₁ *hòpâl* NDG 5₁₇ *tròpâl* NDG 5₁₈ *šcòpâl.* NDG
 5₁₅ *sòpâl*, NDG 5₁₆ 8₂₆ *zâsopâl* NDG 13₃₆ *klòpâl* NDG 8₂₇ — *ròdîl*
 NDG 5₁ *pêzdoljîl* NDG 6₄ *pòčêla* MD 71₂₈ — *vêlô* MD 71₁₀ *gřdê*
 68₃₅ *sâkêmu* MD 68₃₁ *třdên* MD 72₃ *lâhkên* MD 72₈. Према овим
 многобројним случајевима губи се *nebêski* NDG 11₁₄, исп. *nebêskû*
svetlòbu NDG 11₂₉, и *nêkâmo* NDG 5₁₀ место *nêkâmo*.

krîžâ MD 71₃₃ *krîžê* (loc.) MD 72₁₂ — *mitò* MD 71₈ 68₃ —
vînê MD 69₁₆ — *sâmâ* MD 70₂ 71₂₄ — *bilâ* MD 70₂ *bûdili* NDG
 12₅ *zbuđili* NDG 14₄ *zdihevâla* MD 71₃₅ *zgûbila* MD 72₂ *zlêglò* MD
 71₁₈ *prolêtât* MD 71₂₉ *zmêrâli* MD 69₁₁ *sprobûklâ* MD 69₃₆ *zabjêstila*
 MD 70₁₆ *odlâcili* MD 70₃ *pîlâ* MD 71₂₄ *pîtâla* MD 71₈ *oprâlâ* MD
 69₃₅ *pûhât*, MD 71₂₈ *slûžila* MD 68₂₉ 68₁ *trûbili.* NDG 12₄ *žvelicila*
 MD 70₁₇ *zazivâla* MD 71₃₆ *živêla* MD 68₃₃.

(Свршиће се)

А. Велић

Хроника

Јозеф Вајс

Поводом његове седамдесетогодишњице

17 октобра 1935 године навршило се седамдесет година од
 рођења М. Јозефа Вајса, проф. Св. писма и словенске литургије
 на Теолошком факултету Карлова универзитета у Прагу. Проф.
 Вајс посветио је цео свој живот и цео свој рад проучавању гла-
 гољских хрватских текстова. Иако су се и други пре њега бавили
 тим послом: Шафарик, Рачки, Брчић, Црчић, Парчић, Милчетић
 и др., ипак је несумњиво у том правцу највише урадио проф.
 Вајс. Он је од младости своје не само проучавао хрватске гла-
 гољске литургиске текстове, већ је и вредно сарађивао на успостав-
 љању глагољске словенске службе у Хрватској. Тако је 1905 год.
 наштампано у Риму глагољцом Римски мисаљ словѣњскимъ
 эзикомъ, а 1927 год. приредио је и његову транскрипцију ла-
 тиницом.

Далеко би нас одвело када бисмо наводили цео преглед ње-
 гова рада од 1894 год. до 1935 (цео преглед тих расправа, са
 библиографским подацима о предавањима Вајсовим на Теолошком
 факултету Карлова универзитета и о онима који су о Вајсу
 писали наћи ће читаоци у *Byzantinoslavica* VI 243—257). Али морамо
 истаћи да су заслуге Вајсове велике и око подизања Крчке ака-
 демије (1897—8 г.), у којој је изашао читав ред глагољских спо-
 меника, махом у издању Вајсову. Тако исто подизање значаја гла-
 гољским хрватским текстовима, тражење у њима непосредне везе
 са радом Методијевим које је дало досада и добрих резултата —
 такође је једна од заслуга проф. Вајса. Најзад, реконструкција
 основног старословенског текста и утврђивање према њему грчког
 текста, а проналажење према томе и грчком реконструисаном

тексту — правих оригинала грчких, са којих је јеванђељски текст Браће Просветитеља преведен — занима баш последње године нашег јубилара.

У вези са (објављивањем текстова, њиховом критиком и анализом налази се и Вајсов рад на словенској палеографији и другим дисциплинама које уводе нове, младе генерације стручњака у послове ове врсте.

Нека нам је допуштено да поводом седамдесетогодишњице од рођења Ј. Вајса (он се родио 17 октобра 1865 у Доњој Либоци код Прага) и дугогодишњег рада на Теолошком факултету Прашког универзитета (од 1912 год.) поздравимо, у име наших слависта и нашег часописа, седог јубилара и пожелимо му да у пуној духовној свежини и једром здрављу продужи свој користан рад, који ће у историји и науке и културе српскохрватског народа бити забележен са захвалношћу; а словенска наука о старинама и стара писменост словенска убројили су већ давно Ј. Вајса међу научнике који су стекли нарочитих заслуга за њихов успешни развитак.

✓ А. Б.

1. МИХАИЛО С. СТЕВАНОВИЋ, *Источноцрногорски дијалекат* — с картом уз текст — ЈФ XIII (1934—5), 1—128. (Докторска дисертација).

Већ одавно очекујемо исцрпнији опис црногорских говора, а нарочито источноцрногорских; нарочито источноцрногорских због тога што се обично узимало да црногорски говори имају утолико више архаичних црта, уколико се више иде на исток. Зато смо се обрадовали овој расправи М. Стевановића у којој је описао не само дијалекат свога роднога места (околина *Стијене* у Пиперима) и места своје младости (*Врбице* у Кучима) него тако исто и најисточније области Црне Горе, од Скадарског Блата на југу (од његове северне обале) све до Биора на северу. Тако је у ову студију ушла са дијалекатске стране: Зета с Подгорицом и Љешкопољем, Пипери, Кучи, Братоножићи и Васојевићи. Са језичке стране Стевановић њихове говоре сврстава у четири групе:

- а) зетско-подгоричку;
- б) пиперску;
- в) кучко братоношку и
- г) васојевичку¹).

Али Стевановић не мисли да је „источноцрногорски дијалекат“ — само географски појам којим би се обухватила поменута четири говора; он сматра да има цео низ црта које су заједничке свим тим говорима, тако да се о источноцрногорском дијалекту може говорити као о дијалекатској целини извесне врсте. Ово би биле те црте: а) чување полугласника (наравно, у неједнаком степену); б) прелаз краткога *ћ* иза *р* у *е*; в) редукција сугл. *ј* под једним погодбама, а његово чување или развијање под другим; г) јотовање *с* и *з* (*с* и *з*); д) касно јотовање у вези са кратким *ћ*; е) прелаз *-ћ* и *-ћ* у *ј* (тј. *ћ* и *ћ* на крају речи); е) једначења самогласника према првом вокалу; ж) *-ија* м. *-ије* у именима као *Василија*; з) вок. *Маре* и сл.; и) гер. *pl.* у исто време и лос. *pl.*; ј) чување енклитика у множ.: *ни, ви, не, ве*; к) инфинитив без крајњег *-и*; л) предлози *у* и *на* само са акуза-

¹) Иако Стевановић пише кучко-братоножићи и васојевићи, ја стављам и овде и другде како се у народу говори: *братоношки* и *васојевички*.

тивом; м) употреба двају старих силазних акцената (˘ и ˘) и развијање преношења акцента ˘ под морфолошким утицајем. О свима овим цртама Стевановић говори у својој студији, само не говори о акценту¹⁾; тај део своје расправе он ће доцније наштампати.

Довољно је бацити и само један поглед на поменуте особине, па да се уверимо да је њихова вредност врло неједнака и да се већина тих црта налази и у другим, западним црногорским говорима. Зато ћемо их сматрати као заједничке особине источно-црногорских говора које се у неједнаком степену пружају и у друге говоре, али које обухватају све ове говоре. Уосталом дијалекатски те црте није Стевановић ни омеђио према другим говорима; када се то учини, видеће се како минималан број горњих особина припада само овим говорима. Када се овако испитају и остали говори Црне Горе, тек ће се тада моћи извршити право дијалекатско груписање њихово.

Својим дијалекатским групама Стевановић даје овако дијалекатско обележје: основицу зетско-подгоричког дијалекта чини мешавина говора староседелаца и дошљака, поглавито из западне Црне Горе (отуда је потекло претварање пискавих сугласника у шуштаве у одређеним положајима у њему и чување х; међутим претварање њ у а и меко љ — особине су староседелачке); пиперски говор најдоследније чува архаичне црте; кучко братоношки говор примио је неке арбанашке утицаје (не-разликовање љ и љ и сл.); најзад, у васојевичком се говору јавља делимице нова акцентуација и развијају се нове дужине²⁾.

Већ се из овога види колико је грађе и колики је простор Стевановић обухватио. Та ширина задатка који је ставио себи Стевановић претставља и добре и слабе стране његова рада. С једне стране, могао је, узимајући и удаљене крајеве, прецизније разликовати различне појаве, и отуда богатство факата у његовој студији, а, с друге стране, — није увек сасвим прецизно локали-

¹⁾ Тако износе акцентуацију свога III типа (који обухвата Куче и Пипере) и Малецки и Бошковић: ту су дијалекти задржали не само *nārōd, potōk* него и *mīñā, rebrō*; међутим [када се акценат помера, то бива „par la voie morphologique“ (Bulletin Акад. пољске за 1932, зас. отисак 7 стр. и нап. исп. текста).

²⁾ В. о томе и у извештају Стевановићеву наштампаном под називом Главне дијалекатске црте васојевичког говора (Извештај о стању и раду Задужбине Луке Ђеловића — Требињаца у год. 1933, Београд, 1934, стр. 190—191).

зовао језичке црте. Он то чини — према говорима које је обрадио, а према местима само онда када налази на нарочите или усамљене особине или када које место има својих специфичних црта. Па ипак ова ширина посматрања дала нам је могућности да загледамо у основне карактеристичне особине ових дијалеката, и то сада *први пут*. Тек се из Стевановићеве расправе може добити слика ових говора и могу се ставити, јасно и одређено, проблеми који се пре ње нису могли стављати. После ове расправе оно уверење да су источноцрногорски говори утолико архаичнији уколико се иде више на исток — које је до ње било — иде у област неоправданих тврђења: зетско-подгорички и кучко-братоношки дијалекат, а о васојевичком и да не говорим, — претстављају новије говоре него што су други црногорски говори који се налазе западно или југозападно од њих. И најзападнији од оних говора које је обухватио Стевановић — пиперски у исто је време и најархаичнији од њих; с друге стране, црте које је Стевановић изнео претстављају везе и са источнијим говорима од црногорске границе, на које се преко Преклетија настављају говори метохиског или призренског типа. Који од тих говора претстављају прелазне говоре према онима које сам сад поменуо, а колико је било сељења (можда у различна времена, а особито од краја XVII века и доцније) из поменутих крајева у ове крајеве, то ће показати нова, још исцрпнија и свестранија проучавања. У сваком случају, основно се схватање о њима потпуно мења.

Али се Стевановић није задовољио само да обухвати велику грађу; он је хтео — нарочито у фонетици — *и све да објасни*. Само за то Стевановићу његови дијалекти нису могли давати увек довољно повода, а његово познавање научне литературе и његово младо искуство нису му за то давали увек ни довољно могућности. Од њега се уосталом то није ни тражило. Он је имао, прво, добро да опише своју грађу и, друго, да да она објашњења и да утврди она правила која су истицала из његове грађе. Али он је преко тога далеко прешао. Зато је изложио, ја мислим, без икакве потребе, своје дело многобројним и оправданим замеркама. Да би се ствари о којима он говори ставиле на право место, и ја ћу се морати мало више на њима задржати.

С правом се Стевановић нарочито исцрпно задржава на полугласницима.

Пре свега Стевановић констатује да источноцрногорски полугласник није више полугласник, већ пун вокал, средњи, неодре-

ђени вокал између *a* и *e*; али он и даље задржава за њ назив полугласник. Он оштроумно наводи као доказ за такву природу полугласника бројеве јед^ањ^с(т) и сл. (стр. 11) у којима је *ae* (исп. *једанаест* других говора) природно дало тај глас. Сада Стевановић, први међу досадашњим испитивачима ових дијалеката, износи правило: да тај полугласник у крајњем слогу речи, ако је тај слог затворен, и у ненаглашеним префиксима — претставља „полугласник реда *e*“ (стр. 15), а ако је пред таквим полугласником умекшани сугласник, онда тај полугласник реда *e* прелази у „одређен звук *e*“; у свима осталим случајевима полугласник је реда *a*.

Нема никакве сумње да у оваквој стилизацији има доста нејасног. Сам Стевановић говори одређено (стр. 11) да је вокалска боја његова (ја бих пре рекао вокалска вредност, јер вокалска боја полугласника — претпоставља да је он полугласник!) — „на средини између *a* и *e*“; шта онда значи у горњој дефиницији „полугласник реда *a*“, „полугласник реда *e*“ и „одређен звук *e*“? Логички би закључак био из целокупног његова излагања: да „полугласник“ значи да је звук неодређен, тј. између *a* и *e*; према томе полугласник реда *a* — значило би да елемент звука *a* преовлађује над звуком *e* (тј. *a^e*); полугласник реда *e* значило би код њега глас у којем елемент звука *e* преовлађује над *a* (тј. *e^a*); а одређен звук *e* — значило би чист глас *e*. Ако је тако, тако је требало и рећи.

Како Стевановић тачно одређује примере са једном, или другом или трећом нијансом, морало би се претпоставити да је он њихове особине добро одредио; али би и за ово било потребно даљих потврда, јер нико од дојакошњих испитивача то не износи¹⁾. Шта би оне теориски значиле?

Морало би се претпоставити да је гласовна вредност полугласника *a-æ* (тј. звук у којем би и *a* и *e* подједнако учествовали). Када се тај глас налази под акцентом, а акценат је у говорима овим увек силазни (˘ и ˘), код којег је први део најјаче истакнут, онда се природно под њим истиче први део овог звука,

¹⁾ Малецки и Бошковић утврђују само да је основна природа полугласника у њихову I и III типу — врсте *a* и они га обележавају знаком *a^e* (op. cit. 7). То исто утврђује и Ђорђић за Гусиње (Извештај Задужб. Луке Ђеловића за 1933, 183) и Малецки за—Цуце (Charakterystyka gwaru Cudów na tle sąsiednich dialektów czarnogórskich, Lud słowiański II, A., стр. 231).

тј. *æ* прелази у *a^e*, а, вероватно, у поменутих ненаглашеним положајима остало је *æ* (тј. са подједнаком вредношћу оба елемента). Само тако би се могло разумети разликовање полугласника реда *e* од „одређеног звука *e*“.

Имају две ствари које треба нарочито поменути. То је: прво, да се у Трепчи ова промена не врши; ту је полугласник увек *æ* (тј. *æ*) који под акцентом, нарочито у дугим слоговима, прелази и у *æ¹*. Ту би овај говор Трепче који припада најмлађем од ових говора, васојевичком, сачувао у овом правцу највише старине. Врло је занимљиво и ново што Стевановић говори о зетском полугласнику. Он сматра да су старинци Зећани полугласник изговарали као чисто *a*, тј. да полугласника нису имали; а што се данас у Зети код старих Зећана чује полугласник, њега су донели многобројни дошљаци из западнијих крајева. Тај је глас почео звучати у устима Зећана као веома редуциран глас *a* (дакле, *æ*).

Стевановић необично истиче ту особину зетског говора и мисли да му „замена полугласника... није могла доћи са стране, већ се у њему самостално развила“. То Зету дели од свих осталих црногорских крајева и доводи у везу са језиком скадарских Срба и оних што живе у српским селима изнад Скадра. Ово је врло важна констатација, али у исто време један од значајних проблема црногорских говора уопште. Разлагања Стевановићева су доста убедљива.

Стевановић се задржава и на носном карактеру полугласника и других вокала који се јавља у приличном делу ових говора (у Кучима, Братоножићима, плавско-гусињском крају и понекад у суседном делу Васојевића). Биће тачно да се у томе огледа арбанашки утицај. На тај је појав обратио пажњу већ Љ. Ковачевић (Племе Кучи М. Миљанова, LXXI—LXXII), а понеки пример и код Решетара (в. Der stok. Dialekt, 154) вероватно тако треба тумачити.

Стевановић обраћа пажњу и на неке друге појаве ситније природе код полугласника, али се на томе нећу задржавати (на пр. на асимилацији полугласника различних слогова и сл.); само ћу

¹⁾ Слично овоме нашао је природу полугласника у Трепчи и Бранко Милетић (Годишњак Задужбине Стојановићеве II 14); али он бележи у свом тексту (стр. 15) *æ*, а не *æ¹*: *помѡг'æ* (15), *д'ен'æ* (16), *ш'æ* (= тај, ib. 16).

поменути да на стр. 16 писац непрестано асимилацијом назива оно што је асимилација и контракција или и само контракција; када говори о полугласнику у *вв^ељаш*, *Бдг^еми*, *с^ачма* и сл., он не вели да је ту редуцирано *a*¹), иако то мора добро знати; затим је врло незгодно рећи да су сугласници *ш*, *ж* и *ч* „сачували... особине своје некадашње умекшаности“ (стр. 12), када они данас нису више умекшани.

Занимљива је лабијализација вокала *a* и *ъ*^a иза лабијалних сугласника, ликвида и назала (*н*) у пиперском селу Црнцима (стр. 18—20). Пошто је поменуо да би то могло потицати и из арбанашког језика, он примећује да је ипак вероватније да та лабијализација потиче из неког дијалекта на истоку, „с које стране је знатан део црногорског живља у даљој прошлости овамо досељен“ (стр. 20). Овако априористичка нагађања не дају ништа; за Стевановића је морало бити потпуно довољно само утврђивање овог факта у цигло једном месту на оволиком простору пружања источноцрногорских говора.

О одељку о *ѣ* даје Стевановић само неке напомене, утврђујући да је однос заменика дугога и краткога *ѣ*-та (тј. *ије* и *је*) добро претстављен у овом говору. Није ми убедљива полемика са Решетаром о подгоричким муслиманима. Они изговарају дуго *ѣ* као *и*, а кратко *ѣ* као *је*. То је Решетар (Der štok. Dialekt, 79—80) објаснио као природан развитак некадашњег дугог *ie* и кратког. Стевановић мисли да је ту могло бити угледања на муслиманске икавце Босне. Али да је то тачно, било би икавизама и у кратким слоговима, као што је код икаваца-муслимана. Међутим има и православних у Црној Гори који изговарају дуго *ѣ* као *ie*, тако да то чини утисак гласа *i* (исп. код мене, Roczn. slaw. I 191). Према томе, Решетарово објашњење потпуно је оправдано.

Често је стилизација Стевановићева у одељку о *ѣ* тако неспретна и тако несрећна да се управо не зна шта хоће да каже или, ако се његов текст узме дословно, он даје такав смисао који је сасвим погрешан и који Стевановић свакако није могао ни мислити ни хтети дати својим речима.

Он пише: „Благодарећи пасивности у промени дужина после губљења и испадања полугласника... у примерима типа *размјерка* не можемо ни очекивати *ије*, јер *ѣ* није било по пореклу, а ни касније никад није постало дуго“ (21—22). Овде је хтео Степа-

¹) Исп. сличне примере код Ђорђића за Гусиње (ор. cit. 183).

новић рећи, свакако, не оно што је рекао: да *ѣ* није било по пореклу дуго, јер је оно по пореклу баш увек дуго, већ да је у овом случају *ѣ* било скраћено и да се у таквим случајевима — при добивању *нове* дужине — не дуљи, не бар у *ѣ* које би било једнако староме *ѣ*-ту.

Ја нећу говорити о напоредности *ир* и *ијер* у неким речима и о томе како ту напоредност треба тумачити, али морам поменути Стевановићеву несмотреност у изражавању: „Идентичан је однос овдашњег *кондѣјер* (сасвим тачно од прасловенскога *konděrb*)“... на стр. 27. Стевановић свакако зна да је ова реч туђег порекла (за то му је довољно да погледа Акад. рјечн. s. v.); он мора знати да је облик *konděrb* немогућ за прасловенски језик, јер би, да је прасловенски, морао дати *кждѣрѣ*; па ипак је он то рекао, иако је несумњиво да је хтео рећи само то да се у те речи развило *ѣ* које је по гласовној вредности било једнако *ѣ* прасловенском. На истом месту Стевановић, иако добро зна да су *пушир* и *манашир* стране речи, тако их наводи да би неко могао поверовати да тако не мисли!

Тако исто ја нећу говорити о страним речима изнесеним код Стевановића у §§ 33 и 34, али ћу поменути да није требало наводити у загради и туђе речи модерних језика (талијанског или француског), јер би се могло помислити да су баш те речи у основици нашим речима, а то у већини случајева није тачно. Било је довољно, уколико је било потребно (§ 33), навести те речи као туђе, а засебно би се ислитивање морало посветити питању на који су начин те речи продрле у наш језик и како гласе оне стране речи од којих су непосредно постале.

Не могу рећи да је све што говори Стевановић о несложном *j* (*i*) убедљиво. Јер Стевановићева стална жеља све да објасни — могла га је одвести на погрешан пут.

Стевановић износи грађу која потврђује његову претпоставку: да онда када је *i* (*j*) ново по пореклу, оно се иза акцента обично чува (*ријека*, *ијѣ* и сл.), а кад је у другом положају, оно се редуцира *стри љелѣ*, *слави љо*); када је пак *i* (*j*) старо, оно је и иза акцента редуцирано или се и сасвим губи (исп. *ка љем се : чуем*).

Ово је и оштро запажено и оштроумно, ако је тачно; јер таквих случајева, да се старији гласови исте врсте друкчије понашају неголи млађи, има много у словенским језицима. Али за ово би требало ипак нових потврда.

Стевановић износи да овом губљењу и чувању *j* чини паралелу и *v* у потпуности; међутим — на основу грађе коју је изнео на стр. 31 — може се рећи да то за *v* вреди само на половину, јер се заиста *ново v* (које је постало од прелазног *u*) боље чува, отпорније је од старог *v*. Међутим се не види да је за то био од значаја акценат (исп. *чдек: дѹвѡт* и сл.).

У тачкама од 45—52 изnose се различне врсте подновљеног или подмлађеног јотовања, опет тешким стилем и врло непрегледно. Ту бих замерио Стевановићу нарочито на тумачењу *Зѡгдѡре* и *Прѡмдѡре*, јер кад имамо *Јавѡрје* и свакако и сличне именице, јасно је да је *Зѡгдѡре*, *Прѡмдѡре* добивено према *Зѡлѹже*, *Зѡбрѡже* и сл. у којима се *e* могло схватити као наставак (а те су речи гласовним путем изгубиле *j* у овом говору), па се према томе могло саградити и *Зѡгдѡре*, *Прѡмдѡре*.

У т. 53—55 говори се о новом јотовању. Као што је познато, ту се у говорима јужнога типа развијају гласови *č* (*š*) и *š* (*ž*), тј. меко *s* и *z*, који се гласови у нашем језику налазе у гласу *h* и *ž* као њихов фрикативни део. Отуда је дошло да се *š* може лако изговорити и као *ž*, пошто је експлозивни део (високо *d*) у њему врло слаб (исп. о томе код Вушовића ДЗБ III 17). Зато је требало да се Стевановић на том прелазу у африкату више задржи¹⁾.

Тако су исто занимљиви и примери у којима се јавља *čh* или *šh* (35, исп. и код Вушовића I. с.). Они су свакако новији (из времена када се у дијалекту већ било јавило *č* и *š*), а примери са *sh* и *zh* — старији су и исти као и у другим дијалектима. Ја не знам зашто Стевановић мисли да се *коѡа* развило према *коѡи* и *коѡе*, када је и у основици *коѡа—коѡја*. Али најзанимљивији део јотовања изнесен је прилично магловито, опет због тежње Стевановићеве да све изнесе у објашњеним категоријама и због његова на више места врло тешког стилског излагања. Ми бисмо му били захвални да је само јасно и разговетно изнео материјал својих говора. У Кучима, Братоножићима и југозападним Васојевићима чешћи су примери, како вели Стевановић,

¹⁾ Занимљиво је да су, истина спорадички, али на целој територији коју су испитивали Малецки и Бошковић поред *оѡе* (=osje) и *коѡи* (=kozji) забележили *оѡе* и *коѡје* (ор. cit. 5). Вушовић има место *ѡ* само *h* као и Стевановић: *ѹѡѡи—ѹѡѡи* и сл. (ДЗБ III 17). Али *коѡи* место *коѡи* находимо и код Марка Миљанова (Племе Кучи, 1904, LXXIII, 2 нап исп. текста).

без вршења јотовања у групи уснени сугласник +*j* (37). Теориска страна тих појава не би чинила никаквих тешкоћа кад би грађа била лепо изнесена. Стевановић наводи да у бјелопавлићком говору свако *љ* иза лабијала даје *j* (37); али тога има и у никшићком (исп. Вушовића 24) и у другим црногорским говорима (исп. Решетара ор. cit. 124—124). За мене је врло вероватно — супротно претпоставци коју је изнео проф. Решетар — да то јављање *j* место *љ* иза лабијала није чисто гласовни појав, већ гласовно-морфолошки. Имали смо две групе случајева: а) *сноѡје* = *сноѡље* и б) *пјега* = $\begin{matrix} < \text{иљега} \\ < \text{пјега} \end{matrix}$ или *грмјеш* = $\begin{matrix} < \text{грмљеш} \\ < \text{грмјеш} \end{matrix}$. Другим речима, ја мислим да је у случајевима када је између лабијала и *j* испадао полугласник — јотовање вршено у свим дијалектима црногорским (дакле, увек *сноѡље*); међутим када је веза лабијала и сугл. *j* постајала од *ѡ*-та (*иѡга* = *пјега*), тада се у неким говорима јотовање вршило, дакле, *иљега*, *грмљеш*, а у другим се није вршило, дакле, *пјега* и *грмјеш*. Узајамним утицајем говора добивено је да и у оном говору у којем се употребљавало *пјега* добијемо и *иљега*. Како се сада у језику у неким речима употребљавало напоредно *иљ* : *пј*, то се и у другим речима напоредо са *иљ* почело употребљавати *пј*, дакле, поред *сноѡље* и *сноѡје*. Па се ни ту није стало, него и тамо где смо имали прасловенско *иљ*, почело се напоредо јављати и *пј*; отуда поред *капља—капја*, поред *иљуваш—пјуваш*. Mutatis mutandis, — вреди то и за остале лабијалне сугласнике. Наравно, први би задатак био да се утврде средишта једне и друге промене. Тада би јасно било како су и њихови покрети ишли даље.

Када се тако ствари објасне, онда је јасно откуда у кучко-братоношком говору у том положају *л* (које ту испред *e* замењује *љ*)¹⁾.

Ни материјал о прелазу *h* и *ž* на крају речи није у довољној мери изнесен ни код Стевановића, код којег има највише грађе, ни код Вушовића, ни код Решетара, ни других. Јер је питање у овоме: у коликој се мери поред примера са *-j* (*дѡј*, *повѡј* и сл.) чувају и примери са *h* или *ž*. Ако таквих примера има у довољној количини у правом народном говору, онда је вероватно

¹⁾ Исп. користан материјал који је у овом правцу дао Малецки у опису говора Цуца (ор. cit. 232—234).

да је сугласника *-h* и *-ћ* нестајало на крају речи у вези са сугласником почетка речи које су иза њих стајале (дакле, у *sandhi*); а одатле су тако добивени облици могли бити преношени и у друге положаје. Али, наравно, има и других могућности о којима ће се моћи говорити тек онда када будемо имали више грађе¹⁾.

За познати прелаз *с* и *з* у *ш* и *ж* у почетку речи, а испред *л* и *н* (*жнам* и сл.) — има код Стевановића доста материјала, иако је тај појав унесен у ове дијалекте са стране, из западних крајева Ц. Горе и познат је овде само у Љешкопољу, Подгорици и Зети; али да би се о томе појаву могло научно говорити, било би потребно израдити карту његова пружања уопште. Тада би се видело да ли је Караџићева идеја, да се тај појав може приписати туђем (талијанском, тј. млетачком) утицају (исп. његове Народне српске пословице, 1836, XXVIII = Скупљ. грам. и пол. сп. III 12), или Решетарова и других, да је то гласовни појав који се развио на нашем земљишту, — тачнија. Исп. са овим константовање Малецког и Бошковића да се овакво *шн-* и *жн-* налази једино у I-ом њихову типу (цетињском), сем доње Црмнице (без места *Сеоца*) и већине села Цуца и да исти тај простор обухвата *sl-, zl-+j, e, ě, i = šl-, žl-* или *šl-, žl-*, што би донекле потврђивало претпоставку Стевановићеву; исп. о томе и код Малецкога (опис говора Цуца, ор. cit. 238 и 244). Али већ је данас несумњиво да у источноцрногорским говорима *слива*, *остриш*, *стап* — претстављају стару, неизмењену особину, као што су сви који су о томе писали тачно износили (и Решетар, и Вушовић и др.); међутим кад је Стевановић рекао да ту *с* стоји место *ш*, он је био дужан да докаже да се у тим говорима раније употребљавало *шљива*, *оштриш* и *штап*, што није ни најмање вероватно!

Није довољно прегледно, иако је доста исцрпно и врло значајно, оно што писац говори о различним врстама звука *л* у својим говорима. Мислим да би се на основу његова излагања то могло овако претставити.

¹⁾ Ова се особина налази у многим црногорским говорима и многи је описивачи тих говора помињу. Потанким испитивањем целокупног материјала који допире чак до гусињског краја (исп. Ђорђића, ор. cit. 184) на истоку, а на западу га има у никшићком крају (исп. Вушовића, СДЗБ III, 1927, 23), на та ће се питања моћи одговорити. Чудновато је да Малецки нарочито истиче да ту црту у старој Црној Гори нигде није забележио (исп. његов опис цуцког говора, 239); међутим по мојим обавештењима с друге стране, она је и у старој Црној Гори сасвим обична.

1) Зета заузима у том правцу засебан положај: она има *л* (*л* — високо, које назива писац средњим између *л* и *љ*) и место *љ* и место *л* у различним положајима: *дāv* (писац *lāv*), *лiцѐ*, *лuђи*, *здрāvде*.

2) У васојевичком и пиперском говору имамо три гласа: обично *л* у *лiцѐ* и сл., обично у *љ* у *клѐалѐм* и сл., веларно *л* (које Стевановић бележи знаком *l̄*) испред *а* и пред веларним вокалима: *l̄āv*, *z̄l̄d* и сл. (само не у именима).

3) У Кучима и Братоножићима имамо најсложеније прилике: веларно *л* као у васојевичком и пиперском, старо и ново *љ* се изговара увек као *л*: *бōде*, *нāсѐде влѐра* и сл.; испред *и* које није постало од *љ*-та *л* даје увек *љ*: *мољиш*, *чуљи су* и сл., али: *лијѐно*, *мли^јекā* и сл. Овакав је изговор и у целом плавско-гусињском крају, а често и у Велици и Полимљу¹⁾. То он објашњава везом тих крајева са Кучима и Братоножићима. Он констатује још да се *љ* изговара као *л* и у Метохији и на Косову, а зна да *l̄* има и у војвођанским говорима и у македонским.

Додаћу да Решетар износи, а о томе је требало Стевановић да води рачуна, да муслимани подгорички и барски (и барског краја) имају тројако *л*: *мāла*, *пōде*, *здрѐље* или *вељiмо*, дакле, потпуно онако као и Кучи и Братоножићи у његову осветљењу. Решетар помишља на утицај албанских муслимана у барскоме крају. Али се види сад, и према Стевановићеву излагању и излагању Малецкога и Бошковића, да то неће бити тачно, већ да ти говори свакако место *л* и *љ* имају само *л*; питање, да ли имају и *l̄*, после овога неслагања код различних испитивача — остаје још отворено.

Још је Милићевић знао да у горњем Подрињу има веларног

¹⁾ Према овоме, и ако је ово тачно, не би било тачно што говоре Малецки и Бошковић: да Кучи имају место *л* испред *е* и *и* и *љ* свега једно *л—л̄*; с друге стране, да ли је тачно за Подгорицу, Зету и Бар (ор. cit. 5) да знају за два *л*: *л* и *l̄*, када Стевановић зна само за једно *л* у Зети и Подгорици. Оно што Ђорђић даје за гусињске и подгоричке муслимане више би се слагало са оним што говори Стевановић: „палатализовано *л* (*l̄*)... се јавља за књижевно-љ и за *л* испред *е* и *и*, али са многим отстапањима. Ово се *l̄* још најбоље чува у турским речима у којима долази и испред самогласника“ (ор. cit. 185—186).

л (Кнеж. Србија, 631), а додајмо још да таквога л (веларног) има и код нашег становништва у Лици и Крбави.

Биће тачно да се у овим различним врстама сугласника л и љ огледа арбанашки утицај. То је било и досада познато (исп. и код мене Галички дијалекат, 1935, 104); али би било важно одредити како према томе утицају стоје поједине групе ових говора. Према горњој карактеристици њиховој види се да су васојевички и пиперски говори примили једино веларно л (л), а да је цела остала система наших гласова остала у њима нетакнута; супротно овоме у зетском говору, у којем имамо у свима положајима л (полумекко л или високо л), л које је добивено под утицајем арбанашким у одређеном положају — уопштено је средствима самога тог говора свугде, ако је тачно да тај говор нема веларног л; најзад, у кучко братоношком говору, за који је несумњиво да је изложен јаком арбанашком утицају, имамо систему од три гласа л (веларног), л (место старог и новог љ) и љ новог, када је л испред старог и. Овде чини Стевановић дистинкцију нарочите врсте: л испред старог и — прелази у љ, а испред новог од ђ-та — не прелази. И за ово би ипак било потребно нових потврда.

Са овом последњом системом слаже се у *принципу* система галичког говора: и у њој се јавља л, старо љ прелази у л, исто онако као и свако л испред е и и; само ново љ од љј- даје љ (исп. Галички дијалекат, 1935, 106—111).

Из овога би се могао извући овај заједнички закључак и за ове црногорске говоре и за галички дијалекат: арбанашки дијалекат утицао је да се добије л и л; љ галичко је ново, исто онако као што је ново кучко-братоношко љ. Али док је љ галичко постало од везе л и ј (на пр. *весеље*), дакле је чисто нашега порекла, дотле се мора претпоставити за оне остале говоре да се у њима у току времена јавила разлика између л које је постало од љ (*дуђи, рдбде*) и онога л које је стајало пред палаталним вокалима: (*лџице* и сл.) — прво је постало мање палатално, а друго — више палатално. Зато је друго л и дало љ, ако га је Стевановић тачно одредио. Да ли се то извршило прво у арбанашком, па пренело на наше дијалекте, или се то извршило на нашем терену независно од арбанашког, — показати даље проучавање тих појава у једним и

другим дијалектима. Све остало, и косовско љ, и метохиско, и подринско, и војвођанско, и личко и крбавско — показује куда су отишли претставници оних говора који су се находили у сфери утицаја или ових арбанашких црта или оних дијалеката који су те црте примили и даље их предавали.

Сугл. х један је од најважнијих и најинтересантнијих у гласовној системи црногорских говора. Али у овим дијалектима он се губи у свима положајима. Стевановић се на њему задржава у § 78. Ту је требало да се позове на чланак Р. Бошковића „О природи, развоју и заменицима гласа х у говорима Црне Горе“ (ЈФ XI, 1931, 179—196), не само зато што је Бошковић узео и Куче, Пипере и говор Подгорице са околином (стр. 189), него што би тако и однос оних дијалеката о којима Стевановић говори према западнијим црногорским говорима (исп. и обилну грађу код Малецког, ор. cit. 234—238) могао бити прецизније одређен.

Али сем тога и основно питање није још јасно: да ли у овом правцу иду Брда и цео овај источницрногорски говор за још источнијим и севернијим нашим говорима где је гласа х потпуно нестало или не иду. Да ли, према томе, црмнички и белопавлишки говори са својим фрикативним муклим х не претстављају последње тврђаве старог х према којима се креће овај источницрногорски талас, док су говори које је изнео Бошковић као I-ву и II-гу своју групу извршили промену саме природе тога гласа, претварајући га у звучни спирант нарочите врсте. За ово је питање од интереса и гузињски говор за који тврди и Стевановић, а тако вели и Ђорђић да је потекао из Куча: „гузињски муслимани кажу за себе да сви потичу од племена Куча“ (ор. cit. 183), иако имају х које је код њих звучни спирант (Ђорђић га бележи са *g^x*), дакле онакав је какав је и у старој Црној Гори! То би показивало, а тако исто и неке друге црте њихова говора, да су гузињски муслимани у вези са подгоричким и са старом Црном Гором!

Још две напомене. Ја мислим да је *кџет*, *закџи* ¹*евџи* унесено из околних говора; у *дркџи* и *бџкџи*, (*дркџати* је постало од *дрџџати*, а *бакџати* није сасвим јасно) може бити к старо. Кад смо имали *сџет*, онда је *штио* према њему образовано. Кад наводи Стевановић *башџем* и *дриџем* књижевног језика, ваљало је ставити акценат [˘], а не [˘] како је у источницрногорском (47); и *рџање* није требало уврстити међу примере на 45 стр., иако се каткада јавља дијалекатски облик са х.

Најзад, и у овим говорима — као и у многим другим — јавља се место *хв-* у почетку речи *ф-* (исп. стр. 48), што сведочи да се у тим говорима изговарало доскора фрикативно *х*; али у њима и *в-* прелази у *ф-* (*фуга*, *фријес* итд.). Да бисмо могли разумети јављање тога гласа, било је потребно да знамо да ли се напоредо са *ф-* у речима са старим *хв-* јавља у овом дијалекту и *в-* (тј. поред *фалѧ* и *валѧ* и сл.). О томе нам Стевановић не говори. Истина, он нам вели да се у речима као *фѧс* и сл. никада не јавља *в*, али то нам — за горње питање — нимало не помаже¹⁾.

Ситне гласовне појаве, како их назива Стевановић, ваљало је, по моме мишљењу, по њиховој сродности прегледније груписати.

У једну групу ваљало је ставити примере као *цбун* (§ 83), *чајјун* и сл. (из § 85), *Атанѧцко* и сл. (§ 91), *чкѧла* и сл. (§ 92), *фѧмбрувар* и сл., без *полицѧјнски* које је друге врсте (§ 100). То су појави свих дијалеката наших, па им није требало ни давати објашњења, међу којима има и нетачних. На пр. у *цбѧњ* је *ц* постало гласовним путем, исп. *чѧбанѧ* нашег старог језика, а *ж* је ново. Али је несумњиво да становништво ових говора има склоности ка африкатама (исп. ниже).

Тако исто ја бих ставио у једну групу примере као *пѧцѧ* и сл. (§ 85) и *зѧрак* и сл. (§ 99).

Навешћу неколико значајнијих процеса: а) прелаз *-ѧски* у *-цки* (*пѧцки* и сл.); само мислим да је у основици придева *васојевицки* именица *Васојевица*, а не *Васојевићи*, исто онако као што и придеву *мрѧцки* не може бити у основици *Мрѧке*; б) прелаз *-тски* или *-дски* увек у *-цки*, *брѧцки* и сл. (§ 86, в) и *-тство* и *-дство* у *-ство* (*сусѧство* и сл. § 86, а); в) чување *јѧцѧ* и сл. (§ 90); г) често мењање артикулације као у *мончѧ* и сл. (§ 96); д) прелаз неких звучних сугл. на крају речи у мукле као *грѧш* и сл. у свим говорима (§ 101), а *врѧк* и сл. и *зѧп* и сл. у зетскоподгоричком (ibid.)²⁾; д) губљење *-д* у вези речи код предлога (§ 56). Куда иду и докле се пружају обими ових појава, — показате нова испитивања.

И овај одељак (од стр. 49 до 60) даје нам прилике да на

¹⁾ Код Малецкога у опису цуцког говора те напоредности има (*vāla: fāla* и сл.; ор. cit. 234).

²⁾ Било је корисно навести да се у барском крају налазе на крају речи искључиво мукли сугласници, а да такву тенденцију има и цетињски тип (исп. Малецкога и Бошковића ор. cit. 8).

многом чему и замеримо писцу. У § 84 он вели да се стара прасловенска африката налази у речи *згѧдѧ* и сл. речима; и на истом месту тврди да „није то стари прасловенски глас“, већ је добиен у новије време нарочитом артикулацијом тога гласа, али га он „с правом“ назива „старом африкатом“, зато што су компоненте тога звука исте какве су биле у старом језику. Ја ипак мислим да му то не даје још права да га тако назива. — Не верујем да се у *Маѧѧн* и сл. случајевима и у *Вѧкѧн* и сл. *ц* и *к* чувају неизмењени због акцента. — Стевановић износи да је природа сугласника: *ч*, *ж*, *ш*, *р* и *ѧ* у Братоножићима, суседној Ријеци Пиперској и у неким другим местима друкчија неголи у другим крајевима; али то није јасно на основу његова описа. — Није речено (стр. 54) зашто *с* у *сѧѧжнѧ*, *с ѧѧга*, *слѧшѧшт* и сл. случајевима није умекшано. — У *помоћнѧк* — *ћ* прелази у *ш* са физиолошко-фонетских разлога (исп. код мене, Дијалекти источне и јужне Србије, 231). — Можда се у *чѧк* и *чѧк* огледају облици те речи са различним акцентом (*чѧк* = *чѧек*, исп. *чѧвѧк*, *чѧвѧче* и сл.; а *чѧк* = *чѧѧк*, *чѧѧка*, исп. *чѧвѧк*, *чѧвѧка* и *чѧвѧка* — све код Вука). — Ја бих рекао да је *ји* у дат. мн. постало према *ни* и *ви* у сличној употреби (стр. 55) — *Н* се развило у *шумаѧѧнски* и сл. придевима према *Шумаѧѧн-ѧц* и сл. (§ 100) — У *комѧтѧ* можемо имати и старо *ш*, исп. грчко *κομρѧτιοѧ*. — Није јасно дали су *мѧѧ*, *помѧѧ* штампарске грешке (§ 105) м. *мѧѧ*, *помѧѧ* или је у њих *з* унесено из других облика. — У *безѧѧ^амница* (исп. обично у другим говорима *безѧѧн*, *безѧѧница* и сл.) — ја видим неке врсте народну етимологију, исп. са тим *безѧѧјница* у другим говорима (Акад. рјечн. s. v.). — У *дѧмнѧ* и сл. речима (§ 108) и *љѧвши* и сл. (ibid.) немамо дисимилације. — У *олѧ* ја бих пре видео старо *хоѧѧ* неголи *хоѧѧѧ*. — *Трѧѧѧѧ^ѧн* и *трѧѧѧѧ^ѧнѧ* биће две речи. — Мислим да партикулама у § 113 није било место у фонетици; оне у § 114 могле су ту остати.

Други је део рада Стевановићева морфологија (61—96), а трећи део синтакса. Овде се више зауставља на изношењу грађе неголи на њену тумачењу; зато овде има и мање места за меркама. Ја ћу изнети ипак по нешто што је овде од извесног значаја.

Занимљиво је да се са једнакошћу инстр. и других зависних падежа код *и* - основа ж. р. пошло тако далеко да се облици *пѧмеѧу*, *пѧкошћу* употребљавају и у генит., дат. и др. падежима (§ 132). — Врло је исцрпно обрађен генит. - лок. мно-

жине (стр. 67—70); али ће се теориски о том облику моћи говорити тек онда када нам црногорска грађа о њему буде исцрпније позната. Тада ће се видети колико има тачности и у претпоставци Р. Бошковића о изједначавању генит. и локат. мн. код именица према придевским и заменичким облицима ген. и лок. множине (исп. Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановића II, 1935, 32—34). — Погрешно је наведено *прс(т)* на руди или нози као стара *i*-основа (његга је на то навукла именица *прѣстѣ* у значењу „земља“); боље да је ту ставио *црв*. — Вреди истаћи имен. *рѣш*: *рѣши* и друге сличне у овом дијалекту (§ 145). — Било би значајно да се одреди обим различним особинама као на пр. ширењу придевске деклинације код назива места као *Дрѣзга—Дрѣзгој* (§ 147). — Ја не бих рекао да је употреба *мене* у дат. локат. место *мени* у вези са употребом акуз. и за локатив уз неке предлоге, јер је употреба тих датива-локатива знатно шира него што је поменута црногорска синтаксичка црта (исп. § 150 и 255). — Грађење присвојних заменица *њѣјзин* и сл. у кучко-братоношком говору слично је таквим образовањима у другим говорима нашим (исп. и *њѣјн* у разним облицима, Дијалекти ист. и јужне Србије, 423); за то није било потребно никакво нарочито тумачење. И у овоме се огледа веза овог говора са источнијим шток. говорима. — Мислим такође да се није требало задржавати на пореклу *тѣ^а* и *овѣ* и сл., ма да ту има и тачних ствари. Очигледно је да је *тѣ^а* у једнини и множини резултат утицаја напоредне употребе заменице *овѣ* и *онѣ* за ном. једн. и ном. множ. (76—77). — Из § 158—160 не виде се примери са наст. *ом*, *ем*, иако се о њима говори. — И облици компартива на *-ши* (*грушшѣ*, *високшѣ* и сл.), ако сам добро разумео писца да су они тако обични у кучко-братоношком и васојевичком говору, — везивали би те говоре са источнијим говорима нашим. — Употреба компартива уз префиксе *по* и *при* у овим говорима мало се разликује од сличне особине у другим говорима; али Стевановић не говори о употреби преф. *пре* (*прѣлијеа*, *прѣбогаш* и сл.) која је у већој употреби у црногорским говорима него другде (§ 168). — Међу бројевима да поменем *шрѣма* које се, вероватно, своди на *шрјѣма* (исп. *двѣѣма*, *обљѣма* и сл. § 171) и *двѣш*, *шрѣш*, *четѣриш* (§ 175). — Међу глаголским облицима нема нарочито значајних: да поменем императ. *кушѣи* и сл. (§ 190) који ће бити тако исто нов као год и императив *гѣји* и сл. у другим говорима. — Међу непроменљивим речима има врло интересантних: исп. прилоге типа *зѣгонѣ*, *шрѣкѣ*, *сѣденѣ* и

сл. који стоје у вези са старим партиципима сад. врем.; питање је да ли и у каквом односу према њима стоји *кѣленѣ* и да ли *сѣденѣ* није пре саграђено према њему, а доцније и остали, него обрнуто. — Не верујем да се прилози *сѣдѣчкѣ* и сл. могу свести на прилоге са наст. *ћ*, тј. *сѣдѣћ + ке*, исто онако као што не мислим да је *васојевички* постало од *васојевички* (исп. горе); исп. *сѣдечкѣ* и сл. у средњештокавском дијалекту (в. Дијалекте ист. и јужне Србије, 469); већ ће бити тачно да су они постали у вези са прилозима на *-ице* или *-це*, када им се још једном додало прилошко *-скѣ* или *-ски*, па је тако добивени наставак *-чкѣ* пренесен на готов прилог *сѣде* и сл. — Није тачно да је *е* измењено *јер*, већ је то по пореклу заменичко *е* (исп. *ѣ-то*, *ѣ-во* и сл.) које се употребљава као свезица (у значењу свезица *да*, *што* и *јер*) у свима нашим говорима (о његовој етимологији исп. Бернекера *Etym. Wört. s. v. e*).

Много више но морфологија показује значајних особина синтакса. У њој има и старине, али се много штошта развило под утицајем било романским (старим, млетачким или талијанским) било арбанашким. Не улазећи у та питања, о којима би се и сад већ могло понешто рећи, ја ћу поменути шта се издваја у овом делу системе ових говора као нарочито карактеристично.

Употреба и значење предлога *од* и *из*. — *Искрај*, *скрај*, *накрај* и *укрѣј*, поводом којих се може по нешто и друкчије протумачити него што је то учинио Стевановић. — *С шѣ стрѣну* и сл. примери улазе са акуз. и у Вуков језик (§ 220). — *Освим* нема уметнуто *в*, већ се и *осим* и *сем* свODE на старо *свѣне*, *свѣнѣ*, *освѣнѣ*, *освим* и сл. облике (исп. то већ код Ђ. Даничића, Србска синтакса 1858, 271 и исцрпно у Акад. рјечн *s. v. osim*).

Познато је да се предлози *на* и *у* употребљавају у црногорским говорима искључиво са акузативом и онда када стоје са глаголима који значе правац кретања и онда када стоје уз глаголе који значе да се радња врши на извесном месту (дакле, и уз вијатив и уз локатив). Тако је и у овим говорима; али, као што се из овога види, ова црта заузима знатно већи простор. Код Стевановића има лепа збирка примера из ових говора.

Несумњиво је да су црногорски дијалекти изгубили, нећу рећи осећање за разликовање *вијатива* од *локатива*, већ потребу за обележавање нарочитим знаком разлике међу њима. Они обележавају и једно и друго истим предлогом (*на* или *у*) и акузативом. Ја се не бих хтео на томе дуго задржавати, али ја мислим

да се то *није* развило органичним путем у црногорским говорима на словенској основици, већ да је дошло под страним утицајима. За то бих навео ове разлоге: 1) у другим случајевима где локално значење није тако *просто* и *јасно* црногорски дијалекти употребљавају локатив (уз предлоге *о*, *при*, *по*), али тада искључиво локатив, и онда када би требало употребити акузатив (то значи да су доскора разликовали локатив од акузатива); 2) предлози *међу*, *над*, *под*, *пред* и *за* употребљавају се још и са акузативом и инструменталом, али без везивања разлике међу њима за значење *правца* и *места* (то значи да је те разлике доскоро било); и још када се ти предлози употребљавају уз жива бића, онда се употребљавају само са инструменталом, па се може десити, у току времена, да се иста синтаксичка значења код тих предлога уз предмете почну обележавати само акузативом, а уз жива бића само инструменталом; 3) предлог *с* или *св*^а употребљава се и за оруђе, онако како се у дијалектима нашим који нису у том правцу под туђинским утицајем не употребљава.

За све ово и за друга питања која су у вези са тим — има богата материјала код Стевановића.

Морам истаћи такође да за конгруенцију у реченици има код Стевановића обилне и добре грађе (§ 240—257).

Занимљиво је да васојевички и кучко-братоношки говори знају за удвојену личну заменицу за појачавање или истицање: *Мене ми је њме Миљница*. То везује ове говоре опет са источнијим говорима нашим, и то средњештокавског типа или оним срединама које су ту особину и код других наших говора изазвале. Тако је и *своја* у значењу „његова“ у кучко-братоношком дијалекту (што се налази и у далматинским говорима).

Према излагању Стевановићеву аорист и имперфекат почињу се губити у источноцрногорским говорима (стр. 118—119); међутим Р. Бошковић и М. Малецки налазе да је у староцрногорским говорима (под којима они разумеју и пиперски и кучки говор) употреба аориста и имперфекта врло жива (исп. Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, Cracovie, 1932; засебно отшт. 5 и опис цуцког говора *op. cit.* 241). Ја мислим ипак да ће у том правцу бити разлике међу источноцрногорским и западнијим говорима. — И у употреби футурских времена имају источноцрногорски дијалекти својих особина које је Стевановић у знатној мери изнео; али би своју збирку још знатно умножио, да се послужио делима Марка Миљанова, а нарочито Ковачеви-

ћевим напоменама о језику Марка Миљанова, бар информативно. — И у последњем одељку, о свезицама, има нова материјала; али када је говорио о свезици *ше*, требало је да се користи и Лескиновом расправицом која је посвећена и њеној употреби у црногорским говорима (J. Arch XXII 1—6).

*

Из свега се овога види — и поред недостатака којих није требало да има у оваком раду (у стилу, у стварним грешкама и сл.) — врло велика, често сасвим нова грађа коју нам је о црногорским дијалектима дао Стевановић. Он је са много напора и са широким замахом савладао велику дијалекатску територију и дао нам је пластичну слику нарочито кучко-братоношког, пиперског и зетског говора; васојевички је говор остао мало у сенци. Према напоредној литератури и према унутрашњој вредности саопштених факата и начину како улазе у систему ових говора — материјал је, надам се, доста поуздано изнесен. Очекујемо и исцрпну акцентуацију овог говора коју смо у рукопису имали прилике да видимо¹⁾. Овај је рад заслуживао да му се посвети нарочита пажња, јер је он откривао нове видике за проучавање црногорских говора. Зато он и поред недостатака својих може послужити као користан увод, са свима ограничењима која су овде изнесена, за даља проучавања црногорских дијалеката.

По ономе што смо и досад знали, таквих ће испитивања бити у неочекиваним размерима за нашу дијалектологију. Тако по претходном извештају Краковске академије (Bulletin од 1932 год.) знамо да су М. Малецки и Р. Бошковић пробавили по 15 дана у старој Црној Гори, проучавајући по унапред утврђеном квестионару и утврђујући ова четири дијалекатска типа: I — *цетињски* (међу становништвом старе Црне Горе и Приморја од Боке до Бара); II — *барски* (у барскоме крају, са дијалектом *Мрновића* и *Зубаца*); III — *кучки* и *пиперски шип*; IV — *белоавлићки* и *пјешивачки шип*. Одавде се види да ће се то испитивање дотичати, с једне стране, са описом Стевановићевим, а, с друге стране, са описом никшићког говора (Д. Вушовић, Дијалекат источне Херцеговине СДЗБ III 1—70), обухватајући и Цуце (наведено напред). На ова се испитивања наставља врло исцрпна и великих размера сту-

¹⁾ Ту ће свакако бити поменуте и случајне грешке у дужини — махом штампарске неисправности — којих у тексту ове расправе има.

дија Јов. Л. Вуковића (Говор Пиве и Дробњака) која се у рукопису налази већ у мојим рукама.

Али и то није све. Својим претходним извештајима обећали су нам испитивања о црногорским говорима: Р. Алексић о васојевичком говору (в. Годишњак Стојановићеве задужбине II 21—25; III 13—16), Рад. Бошковић о белопавлићком и озринићком говору (ibid. 27—36), Лука Вујовић о мрковићком дијалекту (ib. 39—42), Дан. Вушовић — о никшићкој дијалектолошкој речничкој грађи (Год. Стојан. Зад. III 17), Ђорђић — о гусињском говору.

Имајући све ово на уму, ја сам се нарочито и задржао на раду Стевановићеву. Тим поводом ја бих хтео да истакнем још две ствари. Прво, да сви испитивачи црногорских говора морају посматрати дијалекте које проучавају у целокупности њиховој, а не по неким нарочитим питањима која би унапред спремили. Само ће тако моћи утврдити праву језичку систему појединих говора и средишта (или жижа) одакле су појединачни језички покрети потекли. Међутим квестинарски метод, као што су Малецки и Бошковић на себи осетили, не може се употребити у Црној Гори¹⁾. С друге стране, они који проучавају ове говоре морају се претходно добро упознати са дијалекатском грађом на основу досадашње литературе, и то не само на основу радова Вука, Решетара и осталих испитивача тих дијалеката, него и оних дела која су писана добрим месним дијалектом, као што су радови М. Миљанова, Стевана Дучића и других.

*

Када је овај приказ Стевановићева рада био завршен, дошла ми је до руку оцена Стевановићеве грађе г. А. Вајана (Revue des études slaves XV, 1935, 287), који му замере са правом на понечем, али ће бити неке његове замерке и спорне. Па ипак је суд Вајанов сасвим исправан: „Dans l'ensemble, malgré ses imperfections qu'une meilleure connaissance des usages scientifiques aurait fait éviter, le travail de M. Stevanović sera consulté avec profit, et une de ses parties est excellente: le chapitre sur l'emploi des formes et la syntaxe, qui n'est pas complet (il n'est rien dit de l'expression de l'irréel), mais qui est riche d'observations précises et utiles...“ (op. cit./287).

✓ А. Белић

¹⁾ Исп. о овом врло исцрпне и умесне напомене Малецкога (Lud slawiński II A 227—229).

2. — МОЈ ОДГОВОР на оцену: Х. Барић, **Речник косовско-метохиског дијалекта** од Гл. Елезовића [= Српски дијалектолошки зборник, књ. IV (1932) и V (1934¹⁾], **Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор**, књ. 15, св. 1 и 2, стр. 270—290, Београд 1935.

А зашто видиш трун у оку брата својега,
а брвна у оку својему не осећаш?

Матеј, гл. VII, 3.

Hidette kalkan, zararlı oturur (ко срдит
устане, са штетом седне).

Тур. народ. посл.

Мене је мало изненадила ова и оваква критика, јер знам да г. Х. Барић нити познаје дијалекат којем је мој речник посвећен, нити зна довољно турски, арапски, персиски, арбанашки да би могао нешто више и боље рећи о туђим речима у овом дијалекту. Па ипак се г. Барић одлучио да критикује овај речник. Он је био упућен да се обраћа другим људима да му даду различна обавештења о ономе што пише. Али то је врло несигуран пут у научном раду. Зато сам се овоме његовом поступку зачудио. Па ипак ја га нећу унапред квалификовати; оставићу да факта говоре, а ја ћу на крају извести закључак из онога до чега у овој критици будем дошао.

Само ћу напоменути да ћу се позабавити *свима* замеркама г. Барића да сваком буде јасно: са каквом врстом критике и са каквим критичарем имам посла.

1. Прва се примедба г. Барића тиче оспоравања тачности г. Белићева формулисања акцентуације косовско-метохиског говора. Али већ ту, на првом кораку, г. Барић није разумео о чему говори проф. Белић и изврнувши његову формулу — он је критикује. Проф. Белић, тако ја разумем оно што је написано, да би показао у неколико речи (у кратком предговору) којем *акценташком шишу* припада акцентуација косовско-метохиског говора, вели да се она одликује од сличне акцентуације од два акцента других говора у томе, што увек када се “ преноси са последњег отвореног и затвореног слога на претходни — добија се на кратком слогу “, а на дугом слогу “̂. Г. Барић није схватио шта

¹⁾ Ово је прва погрешка мога критичара. Свеска друга мога речника је објављена 1935 год., како и стоји забележено на њеним корицама.

то значи. А то значи да други говори овога типа (жупски, левачки, ресавски и др.) када повлаче " на претходни дуги слог имају '. Овим је г. Белић хтео навестити да је ова акцентуација сличнија на пр. архаичној акцентуацији Црне Горе и ништа више, тј. да је она другога типа неголи акцентуација сличнога типа у доратној Србији и у свима другим говорима овог типа. Ако је г. Барић хтео да оспори оно што г. Белић говори, требало је да нађе макар и један пример који није овога акцентског типа, тј. да акценат овог говора *кад се преноси* на дуги слог не гласи " и *кад се преноси* на кратки слог не гласи "

Међутим шта ради г. Барић? Он износи да је г. Белић рекао да се акценат " преноси *увек* са последњег затвореног и отвореног слога, па наводи случајеве када то не бива. Таквих случајева има много више него што наводи г. Барић, јер су такви случајеви обични у свима говорима ове врсте, али се они не тичу акценатског *шип* о којем г. Белић говори. То се јасно види из речи г. Белића: „*све се остало (као на пр. месна отступања под ушцајем говора другога шипа и сл.) може видети из саме грађе*“ (мој речник, у предговору, стр. VI—VII). Ту је г. Белић и упућивао на та и сл. отступања (јер се под отступањима од тога ни о чем другом није могло ни мислити), о којима он није хтео да говори. Према томе замерка г. Барића и нетачна је и беспредметна.

Али је она у једном правцу поучна: г. Барић наводећи само 47 примера учинио је 7 грешака било у квантитету речи, или у обележавању њихове гласовне форме: једну је чак реч (костат) навео које у мом речнику уопште нема! Овај *недостатак* и *најпримитивније тачности* прати цео овај рад г. Барића.

2. Г. Барић пита: „јесу ли облици *жушџм* и *жушџм* (према инфинитиву *жушџш*) обичне дублете или има ли разлике и у *значању* (стил!)“.

То г. Барић *није смео* питати, јер када се такви *двојни облици на штошине* износе напореда, без обележавања икакве разлике у значењу, онда то значи да те разлике нема. Онај ко се хвали да је моје дело читао од стране до стране — то не сме превидети.

Узгред да напоменем да је наводећи ту цигло *три* речи, г. Барић стигао да учини једну грешку *жушџш* (м. *жушџш*).

3. Ја сам забележио име месту *Бдињане*; г. Барић тврди, позивајући се на Речник места Краљ. С.Х.С. за 1925 год. да је име тога села „*Бошљане*“.

Колико су овакви речници поуздани извори за *гласовни* облик

имена места, и сувише је добро познато. Зато је моја забелешка, учињена пре 30 година на лицу места — у сваком случају драгоцен.

Тако исто ја сам из писаног извора записао назив *Гладно Село*, казавши да је оно забележено у пом. Речнику као *Глано Село*; како сам ја забележио тај назив из писменог обавештења једног учитеља из Девича (дакле, онако како су га наши људи изговарали), а у поменутом је селу била већина арнаутска која је могла изговарати то име и *Глано Село*, ја не видим да је имало разлога запоставити наш народни назив *који је још постојао* и узети *наш назив* из уста *шуђина*.

Да узгред поменем да је и овде у неколико речи г. Барић стигао да начини две грешке: да напише нетачан назив *Бошњање* и да нетачно устврди да се назив *Глано Село* налази забележено у Девичком катастигу (код мене у речнику ДК). Међутим он се налази — као што сам ја тачно рекао — у Речнику места (РМ).

4. Г. Барић тврди да у мојој књизи нема имена места као *Ђаковица*. — Међутим истина је да се у мојој књизи налази на свом месту не само *Ђаковица* него и њене варијанте: *Ђакоџа*, *Ђаково* (I књ., стр. 164, 165).

Како се може објаснити оволика непоузданост код мога критичара?

5. Г. Барић вели: „код извесних имена места требало је дати и истоветну реч која није име места, а говори се у том крају, на пр. поред *Падалиште*, име засеока (не *заселка!* узвикује г. Барић), требало је навести *падалиште* ‚брзак‘ (реке)“.

Прво, мени је *непознато* да та реч постоји у вучитрнском говору — а свакоме ко је иоле имао посла с оваквим речницима биће познато да *никад* ни један речник на свету није обухватио све речи које се у неком друштву говоре, па тако није могао ни мој — а, друго, по реченицама које наводи г. Барић у којима се та реч употребљава — не бих рекао уопште да је у њима изворни вучитрнски говор, јер се у вучитрнском говору не каже: *нисмо*, већ *ндсмо*; не *можда*, већ *мџе бџш*; не *искодишти*, већ *искодиш*; не *вашали*, *увашити*, већ *уфџити*; не *два три места*, већ пре *двџ три мџсте* итд. Према томе, за истинитост горњег тврђења г. Барића потребни су нови, поузданији докази.

А шта да речем за оно његово узвикивање да сам ја написао *заселка* које он тобож поправља у *засеока*, кад код мене стоји *заселак* у пом. sing.?! Или г. Барић намерно искреће, или „криво“ (по његовој терминологији) види?

6. Поводом прилога *нѧ зло* у овом дијалекту који сам ја и ставио у речник зато што сматрам да је у овом говору дефинитивно постао сложени прилог (као на пр. што имамо *нѧише* итд.), г. Барић место да докаже — кад је већ хтео да говори о овом прилогу — да то није сложени прилог, већ предлог *на* и именица *зло*, он *пресипа* из речника *познаше* примере и тако упућује дискусију у погрешном правцу. Израз *нѧзло* служи као прилог глаголу у *моме* примеру, а није *доуна* именици као што је код Вука.

7. Г. Барић тврди да *љуска* у значењу *јаје* које ја наводим из свога дијалекта не претставља ништа ново. И то доказује примером узетим из Академског рјечника: *Множина пилића јоштере и љускама рогину*. Међутим и у овом примеру *љуска* не значи *јаје* него — као што је Будмани тачно протумачио, „кора на јајету“. Оно *јоштере* јасно показује да многи пилићи угину пре него што из *љуске* изађу и ништа више! Код мене пак наведени примери не остављају места никаквој сумњи о значењу које дајем.

8. Тако исто он није разумео да значење речи *зоб* трице или каква друга зрнаста храна претставља значење које се *мора* изнеги у једном дијалекатском речнику који је на првом месту *диференцијалан*, па било да се разлике од других дијалеката у њему огледају у новим значењима или у новој речи. *Зоб* се у овом дијалекту употребљава и у значењу *трица* уопште, *јарме* и сл. хране која се даје не само коњима — као што се *зоб* код Вука даје — него и осталој како крупној тако и ситној стоци. Ово је *морало* бити поменуто у једном оваквом речнику, и у томе има сигурно и нечег новог.

9. Г. Барићу није право што сам унео у речник реч *жељка*, иако се она не помиње из *живих* дијалеката ни код Вука ни Броз-Ивековића, где се наводи из Даничићевих Основа да се говори и да је Стулић има. Међутим није ово једини дијалекат наш у којем се та реч употребљава, и то не у облику „желка“ како су они навели, већ у облику *жељка*. Иако би и то већ био довољан разлог да ја ту реч наведем, за то има ипак и других разлога, а на првом месту *географско-дијалекатских*. Јер не треба никад заборавити да дијалекатски речници дају на првом месту податке о распрострањању оних речи за које *имамо* више *варијаната* и уопште локализују их.

10. Г. Барић говори о речи *кумрија* у мом речнику. Те речи међутим у моме речнику *нема* (њоме се као књижевном речи

објашњава реч *гугушка*). Али у мом речнику има реч *гумрија* која се упућује на гугутку. У расправљању о тој речи г. Барић је показао слабо познавање више ствари: 1. *г* и *к* у почетку речи тешко се могу приписати утицају арапског језика; 2. није сигурно уопште да је *kumri* реч арапска; напротив има турских лексикографа који ову реч сматрају да је персиског порекла. И заиста за то тумачење има више разлога, како у самом тур. језику тако и у арапском (исп. тур. придев *kumral*).

11. У мом речнику стоји:

кѧнут, *кѧнем* свр. накашљати се потмуло: Једнѧм *кѧну* дрѧгом *дѧну!* У то му се ѧзва. Пећ (н. п.). — У В. у овом значењу н, исто тако и у *RIA. kѧnuti, kѧnem* свр.

Г. Барић, сматрајући да је за његове *намере* овај пример врло згодан, доказује, *марљиво преписујући* из Акад. рјечн., да ја не знам да је *кѧнут* у вези са глаголом *kѧnuti*, већ да мислим да је у вези са *kѧnuti* итд. Мене се међутим то на овом месту *није тичало*. Ја сам тврдио да ни Вук ни Акад. рјечник немају у овом значењу тога глагола. А то је истина, јер и *какнути* не значи оно што значи *кѧнут*, пошто *какнути* значи *кикнути*, а не „накашљати се потмуло“. Иначе, о пореклу тога глагола ја нисам имао намере говорити, јер је мој речник *дијалектолошки*, а не *етимолошки*. Све што сам могао учинити — могао сам поред *kѧnuti* навести и *kѧnuti*, да бих показао да ни један ни други глагол немају оно значење које има *кѧнут*; или сам могао изоставити и *kѧnuti*.

Али г. Барић, који је узео да ову непотпуност, која се нимало не тиче главне ствари, тј. значења речи о којем ја једино говорим, искористи за своје племените циљеве — чини сам *неопростиву* грешку коју не сме да учини човек који се етимологијом бави: он везује реч *вѧја* са глаголом *вехнути*, не знајући 1. да је *вѧја* — старословенско, бугарско и словеначко *вѧја*; 2. он не зна да је прави облик горњег глагола *венути* (које је постало од **vednuti*), и 3. он не зна да је *вехнути* нов, дијалекатски облик српскохрватског језика.

И то све г. Барић чини онда када се труди да поучи друге у словенској етимологији!

12. Да чујемо г. Барића даље: „Једна од најбитнијих ствари у сваком речнику је прецизно и концизно давање *значења речи*. Ни с те стране Елезовићев речник не може да задовољи, јер су

значења, која даје г. Елезовић врло често бледа, а може се мирне душе рећи да опширност његова излагања стоји у обрнутој сразмери са јасноћом“.

Ја сам ово навео у целини да се види како ауторитативно, са каквом надменошћу и са каквом позом г. Барић говори о моме труду. Свако би после овога очекивао цео *низ* примера у којима би се ово тврђење, толико сурово и категорично, доказало несумњивим начином. Међутим шта чини г. Барић? Он наводи *цигло један* пример, и то са таким тумачењем његова значења да се из њега јасно види да у њему нема *ни тачности*, *ни разумевања* ствари о којој говори. Г. Барић наводи за то придев *гџдав* који сам ја објаснио овако:

гџдав, а, о прид. кад хлеб није умешен или испечен како ваља, онда је *гџдав*, који није укусан и изазива гађење. — В. и РЈА. н.

Г. Барић (стр. 275) вели да је требало објаснити речју *гњецав*. Међутим он је само половину ствари разумео, јер да реч *гџдав* значи *гњецав*, ја бих тако и навео, али она не значи само *гњецав*, јер се том речју обележава хлеб не *само* по спољном изгледу његову него и по другим особинама. Зато је и ваљало објаснити када је хлеб *гџдав* за разлику од речи *гњецав* која се у овом говору исто тако употребљава. Али да се то зна, ваљало је пре свега *знати* па *осетиши* сву величину разлике између поменутих речи. Сад нека читаоци сами оцене колико су речи г. Барића биле умесне и колико је суд који је он извео на основу овог примера правичан. Ја сам се мало дуже задржао на овом примеру зато што су сва „теориска“, „дубоко стручњачка“ и аподиктична тврђења г. Барића — те врсте.

13. Г. Барић весело продужава: „... има речи за које су дата *крива* или *непотпуна* објашњења“. По своме методу г. Барић наводи опет један једини пример, али какав!

Он ми замера што сам реч *велџнца* непотпуно и „криво“ про- тумачио кад сам рекао за ту реч да значи врсту *ћебета*. Г. Барић тврди да та реч значи „ћебе испод седла за покривање коња“. Он је био дужан да нам каже где је он то значење нашао, прочитао или чуо, јер по моме сазнању *велџнца* у дијалекту чији сам речник написао и који је мој матерњи језик значи искључиво *врсту ћебеша*, без обзира на то да ли се њиме покривају људи или коњи, изнад или испод седла. О значењу те речи ништа се више не би могло рећи сем то како се та врста *ћебади* израђује. Али како се

велџнца не израђују у мом крају, ја сам и рекао само оно што је било потребно.

Ја сам у своме речнику додао да већ и Е. Челебија разликује обично *ћебе* од *велџнца*, али ја нисам даље говорио о пореклу те речи. Међутим г. Барић, који би непрестано хтео да увери своје читаоце да прати литературу предмета, говори на- дугачко и нашироко о тој речи. Али шта говори? Он нас упућује на расправу М. Vasmer-а, Roczn. Slawistyczny II (1909) — за коју сасвим нетачно тврди да је штампана на стр. 212 (у ствари, она се налази на стр. 22—33). Но шта да се мисли о г. Барићу кад речем да о тој речи у споменутој расправи *нема ни помена*! Он се даље позива на Г. Meyer-а као да је та реч потекла из грчког језика. Међутим у Etym. Wb. d. alb. (1891) G. Meyer сматра да је она дошла у албански преко *српског језика*, а да сама потиче из *маџарског језика*. Позивање г. Барића на расправу G. Mayer-а у Neugr. Stud., II, стр. 17 нисам могао проверити и бојим се да и са њим не стоји ствар онако као са Vasmer-ом!

14. Г. Барић ми замера што нисам ставио међу објашњења речи *забеђдваш* и значење „досађивати“. Ја то нисам учинио за то — то је бар за свакога очигледно — што међу тим глаголима има извесне разлике, јер *досађдваш* је резултат једне радње која се обично понавља, дуго траје и сл., а *забеђдваш* значи изазивање нерасположења разноликим радњама које се ћудљиво мењају!

15. Г. Барић би хтео да ја додам мојим значењима речи *карађдз* још једно за које он зна, а наиме „зрикав, разрок“. Како то да учиним, питам ја све добронамерне читаоце, кад ја знам да у моме говору та реч *нема штога значења*. Г. Барић се није потрудио да нам да *потврде* за оно значење које *износи*. Докле год он то не учини, ја ћу сматрати да је он жртва некаквог злона- мерног обавештача.

16. Г. Барић тврди да у мом речнику има реч *дршџна*. Ово није први пут што констатујем да г. Барић наводи речи и мени их приписује које ја нигде у свом речнику не наводим. Не знам да ли је тиме г. Барић хтео да ми надокнади оно што ми је оду- зео, кад је тврдио за неке речи које се у моме речнику налазе — да се у њему не налазе! Али у том се речнику налази реч *дршџља* која се у подругљивом смислу каже за жене, девојке. За свакога је јасно да се *дршџља* вели у подругљивом смислу женском че- љадету, било оно старо или младо, у намери да се изнесе да је *старије* но што јесте. Али то не значи да је заиста то чељаде

старо и *зато* то значење ја нисам ставио. Још мање бих могао додати да се употребљава „само за мушкарце“, кад се уистину употребљава *само за женску чељад*. Није истинито ни његово тврђење да је та реч из мангупског језика. У овом случају г. Барић је опет жртва каквог неозбиљног обавештења.

17. Г. Барић ми замера што код именице *брѣпање* (а не *брѣпање!*) нисам навео поред значења: лупање, лупа и значење „трескање, туча“. Ја то *намерно* нисам урадио код поменуте именице, јер она два значења која тражи г. Барић нису толико код ње развијена. Али код глагола *брѣпаш* ја наводим поред значења лупати и значење *тући*, а код глагола *брѣпаш* наводим поред значења лупити и значење *треснути*. Ја сам тако груписао та значења због тога што су она тако груписана у моме језичком осећању. Ја *навлаш* нисам хтео да механички понављам код свих тих речи иста значења, јер све те речи, иако имају у основици исти корен, развијају у употреби различне нијансе. Г. Барић је само покупио значења која сам изнео појединачно код речи истог корена и на томе заснива своје замерке. Међутим он и *не сања* да се речници *не смеју* писати *механички* него како то значење и употреба речи у дијалектима *налажу*.

18. Ја сам навео реч *качамак*, прво, да покажем да се он и код нис справља, друго, да дам његов акценат у том говору. Затим сам ставио турску реч *кашатак* и уз њу објашњење: „врста теста које чобани граде од пројина брашна попаривши га врелом водом“. Г. Барић вели да је ваљало рећи: „тесто од кувана брашна пројина, преливено масти или кајмаком“.

Ја сам ово написао, прво, да бих показао *стил* г. Барића: како је то кувано брашно од којег се прави тесто!? Друго, да покажем његово непознавање ствари: какав кајмак или маст! Тачно је објашњење могао г. Барић наћи већ и код Вука, и у Акад. рјечнику!

19. Рекао сам за реч *врѣж* да сам је чуо само у изразу: *кисело кај врѣж*; г. Барић ми замера што је нисам довео у везу са *врежа*. Па ја то нисам учинио баш зато што сматрам да она и не стоји ни у каквој вези са *врежом* и што *врежа*, да сам *врѣж* довео у везу са њом — не би ништа за њу давала, већ би нас уводила у заблуду!

20. Г. Барић ме пита, зашто поред *наница* нисам ставио њено научно, латинско име *mentha piperita* (тако!). Зато што то ту није потребно, јер је за мене било једино и главно и потребно да истакнем да се *нана* у овом дијалекту употребљава искључиво у овом

деминутивном облику као и *рѣжица* (м. *ружа*), *чубрица* (м. *чубар*), *лашавица* (м. *ласта*) и сл. А кад сам рекао да она значи *нана*, онда је *шме све* речено. Латински назив *нана* може се наћи код Вука и у Акад. рјечнику на које ја упућујем. Боље би било да ме је запитао, зашто нисам поводом *нана* под 2 у Акад. рјечн., где се вели да је „из тур. riječi istoga значења *nanē*“, рекао да није турског већ арапског порекла *nanā* и зашто нисам додао реч *нана-јаги* у значењу „екстракт од нана“, који се раније много употребљавао у тим крајевима као лек против тробоље.

21. Г. Барић ми замера зашто речи *костреш* нисам додао научни назив *perca fluviatilis* (тако!). Па то је он сам дужан био да види. Зато што 1) у Акад. рјечнику стоји да је *костреш* „име за једну или више врста рибе“, 2) што је Вук идентификује са *бијељка* и 3) што је Д. Хирц идентификује са *Lucioperca sandra*. Ставио сам *природњацима* да даље утврде идентификацију ове рибе, а за њих сам и навео да се она под тим називом у овом дијалекту употребљава; за остале, тј. неприродњаке, дао сам и фигуративно значење које ова реч има у мом говору, а које није забележио ни Вук ни Акад. рјечник.

22. Г. Барић се ишчуђава, зашто ја нисам ставио још код ових биљака научна имена. Одговор је сасвим прост, и њега је могао г. Барић и сам себи дати!

клѣн, и као риба и као дрво, има научни назив у Вука и у Акад. рјечнику, *на које упућујем*.

кандиљ, а не како г. Барић погрешно пише *кандиљ*, има тај назив у Акад. рјечнику под речју *kandilka*, *на коју ја упућујем*.

балаја, како пише г. Барић, у мом речнику уопште нема; *белија* има научни назив у Акад. рјечнику под *bjelija* 2, *на које ја упућујем*. Уосталом г. Барић није објаснио зашто он тражи да се *белија* научно зове *pribiscus esculentus* (тако!), а не *Triticum turgidum*, како је и у Акад. рјечнику и у Шулекову Jugoslav. imeniku (1879).

власуља има научно име у Вука, *на кога ја упућујем*. Узгред да поменем да тај назив г. Барић није ни прочитао како треба (он пише *bronsus tectorum*, што у ботаници не постоји!).

кисѣљ, а не како је у г. Барића *кисѣљ* (стр. 275), ја сам упутио на *kisel* у Акад. рјечнику. Да ли ће му име бити како помиње г. Барић (*gumex acelosa*) или како друкчије, то нека утврде *ботаничари*.

бдквица има научно име у Вука и Акад. рјечнику, *на које ја:*

упућујем. Узгред да напоменем да неће бити тачно ниједно од имена која предлаже г. Барић (*plantago media* и *lanceolata*), већ вероватно оно које се даје у Вука под називом *боквица мала*.

Г. Барић ми замера што поред *лукавичја трава* нисам ставио *ogobus vermis*. Назив *лукавичја трава не постоји* у мојој књизи, а *ogobus vermis* — *не постоји* у ботаници!

Тако исто ја сам код *крвавица* рекао све што сам знао и *упутио сам* на сличну реч код Вука и у Академ. рјечнику, давши узгред још неке напомене. Г. Барић тражи да је назовем ‚*Synodon dactylon*‘ (сигурно *Synodon!*). Али откуд он зна да је *крвавица* баш та биљка, када за њу има толико других назива? Шулек, који под тим научним називом има *шест* наших, и Вук који има поред трџкот, на који ја упућујем (*Polygonum aviculare*), још *три* назива, од којих ниједан није истоветан са Шулековим — *немају крвавице* у овом значењу.

Тако исто откуд зна г. Барић да је код мене наведена *љута трава* исто што и његова *љушица* и да је њено научно име ‚*achillea millefolium*‘? Под тим научним именом има код Шулека *четрдесет и девет* назива од којих ниједан није сличан наведеном.

Ја сам ово исписао да би се видело колика је озбиљност г. Барића који се намеће другима за учитеља! Мој је задатак био да ове називе идентификујем, колико се више могло, са називима познатих речника наших; да покажем да се ти називи и у мом крају употребљавају и да дам оно што о биљкама који се тим називима обележавају — знам. Од овакве књиге више се тражити *не сме*. Потпуну, праву научну идентификацију даће учени *ботаничари* када оду на лице места и испитају биљке са овим називима. Моје је било да их на њих упутим. Овакво давање имена, ма колико се играо њима г. Барић, неозбиљно је, некритично и наивно, јер оно претпоставља да је испитивање тих биљка извршено и да су врсте заиста научно одређене, а то, у ствари, није учињено. Та зар је икоме непознато остало да су у последњем издању Вукова речника велики број научних имена дали баш стручњаци ботаничари? То није посао филолога.

Али су читаоци могли у исто време видети колико је г. Барић сам непоуздан и кад наводи наше називе и када наводи латинске. То је недостатак који се и једном најобичнијем филологу не може опростити, а камо ли онемо ко хоће другом да говори о лексичким стварима! Истина, једина „олакшавајућа“ околност за г. Барића у томе је што га та некритичност и недостатак акрибије,

као готово органска мана, прате свугде у овој критици и на сваком кораку!

23. Ја сам навео у своме речнику *неколико* речи без значења, зато што им у белешкама својим састављаним *пре тридесет година* под *врло тешким приликама* — нисам нашао значења; ја и њих нисам хтео изоставити, већ сам их изнео, не би ли се ко нашао ко им значења зна — да то саопшти. Тако се увек радило у пословима ове врсте, колико је мени познато!

24. Пошто сам дао опште значење у овом дијалекту речи *белегџа* и употребу предмета који она значи, ја сам још приметио: „У Пећи код кујунџија се тако зове један алат“. Г. Барић се ишчуђава и пита „зар, забога само у Пећи?“ Ја сам рекао оно што сам запазио и тако би и свако други на мом месту урадио. А ако кога интересује да ли се ово специјално значење употребљава у свима местима косовско-метохиског говора, он је имао да изврши, прво, анкету на лицу места, па тек онда да чини примедбе онемо што сам ја рекао. То исто вреди и за реч *бичакџа* коју, по свом обичају, г. Барић погрешно пише *бичаџија*.

25. Каква збрка влада код г. Барића види се из тога што он износи тобож из мог речника под речју *џириш* „некаква направа у мутавциници“, а код мене стоји: „смеса коју обућари употребљавају“ итд.!

26. Да би показао како су речи код мене непотпуно и бледо објашњене, он вели да сам за ластавицу рекао „дунђерски израз“. Међутим у мом речнику код те речи стоји ово:

1. позната птица: Наградџла ластавица гњездо. — 2. дунђер. израз: Истурџо рогове на ластавицу. — 3. Јама за спице на главчини од кола. Бугар. — 4. крајеви од кука у кола. Дрсн. — Облик *ласта* у овом говору не чује се.

То је ипак нешто сасвим друго него што тврди г. Барић!

27. За *зџрбало*, које г. Барић нетачно наводи, по свом обичају, као *сџрбало*, вели се код мене „велико и мало *зџрбало*, мутавциски алат“; ипак је то више неголи, како ми г. Барић приписује, само „мутавциски алат“. Али, признајем, појединости о овом алату — ја у онај мах нисам могао дати.

28. За *зубџерце*, које г. Барић погрешно наводи као *зубџерче*, ја сам дао исцрпан опис: „један нарочити мотив шаре код мутавџија на мутавциским тканинама“. Кад ту ништа није могао приметити, г. Барић вели: „док је требало указати на *зубџерце* (у Вој-

водини), за које имамо тачан опис Ник Зега „на женском прслуку спреда код отвора од чоје исечена цик-цак шара“. Овај опис Н. Зега наведен је у Енциклопедији Ст. Станојевића под називом *зуберци*, а не *зуберце*, како вели г. Барић.

Али почему је тај опис тачнији од мога? Он може бити тачан за *зуберце* у Војводини, али је *нетачан* за *зуберце* мога краја! Зар и то треба још доказивати? А и ја и Зега дајемо грађу ономе ко буде испитивао историју ове речи и ове шаре и коме ће бити потребно да скупи још много сличне грађе.

29. Г. Барић вели за неке речи (*дудук*, *афион*, *ашчиџница*, *бастра*, *бумбар*, *дџага*, *дџа* у дечијем језику, *ђушурум*, *забденик*, *вифш*, *кџа*, *вџаче*) да су описане на неки *безазлени* начин, али не показује у чему је он. Према томе, то би било питање стила. Али како је сам г. Барић потпуно лишен осећања за стил, то му се такво тврђење не може на веру примити. Има да га докаже. Узгред да напоменем да је у цитирању тих речи учинио опет неке грешке (није *ђушурум*, већ *ђушурџм*; није *забденик*, већ *забедџик*).

30. Морам да наведем замерку г. Барића поводом речи *лика* и *линга*, јер је она карактеристична за његову објективност.

Ја велим:

1. *лика* ж. Готово увек се јавља у ак. јед.: *Ўзе лику* пббеже итд.
2. *лика*, е ж. кора од липе ...: *Сиромаси су, валџ, ликом* се опасују.
3. *Лика*, е муш. име, хипокор. од *Илија*.

Даље:

линга ж. као 2. *лика*, употребљава се, чини ми се, само у акуз. јед., у изразима као: *Ўзе лингу*, пббеже. Гојб.

За свакога добронамернога читаоца потпуно је јасно да је „2 лика“, стављено поред *линга* — штампарска грешка место 1 *лика*, јер је и *објашњење* уз *линга* истоветно са 1. *лика* и пример уз *линга* *исти* је као уз 1. *лика*. Г. Барић, који је све то *морао* видети, узима ту штампарску грешку, која је у броју 2 место 1, да озбиљно доказује да сам ја *по значењу* изједначио *линга* са *лика* = кора од липе, иако је и *објашњење* уз *линга* исто као уз *лика* 1 и пример исти као уз *лика* 1.

Дакле, он тврди нешто зашто се јасно види по моме тексту да није истина.

Али, иако мени не допушта да учиним и једну штампарску грешку на 15.000 речи, већ је тумачи мојим незнањем, он себи допушта две грешке само у цитирању мојих речи које се на ово односе: Код мене је *линга*, а г. Барић пише *линга*; код мене стоји за 2 *лика* да је „кора од липе“, а г. Барић пише „кора од липе“. Када би се употребио г. Барићев метод, шта би се све могло на основу овога и сличних ствари рећи *за њега!*

31. Ја сам знао да и у турском језику постоји реч „link“ у значењу не баш како наводи г. Барић („Trab“ тј. кас) него „трчање коња на вучји начин“ (*link gitmek* — „касати на нарочит начин“), али је нисам навео зато што ми није јасно било да ли је и по пореклу турска, или смо је ми само преко турског језика добили, а она је свој облик *link* добила на који други начин. Ја и мислим да смо ту реч и ми и Турци добили из грчког, и то ми у облику *лика*, Турци *link*; међутим наше *линга* је вероватно постало од турског *link*. А да нам је *лика* могла доћи из грчког, показује чињеница да се грчки вук каже δ λόκος. Исп. у В. код речи: *вучкџ* и *вучки*: Он је гору прегазисо мучке, а поље је прекасао *вучке*.

32. *Купче* значи данас „мали земљани суд, мала тестија“; зато сам рекао да је та реч изведена „од неке речи која је изведена од речи *купа*, а која се сада не употребљава“. Сваки објективни читалац знаће шта сам ја хтео рећи: да се реч *купа* са значењем земљани суд, тестија — није сачувала. Да је то тачно, види се из тога што ја за именицу *купа* велим: „каже се за врсту бокала нарочитог облика, а не значи чаша“. Иако су ова значења блиска, нису сасвим једнака.

33. За *купицу* сам рекао „биће да је дем. од *купа*“. Г. Барић ми замера што сам то резервисано рекао, јер је за њега то „сасвим евидентно, а и давно регистровано по речницима“. Ја сам ту реч изнео са нарочитим значењем: „како ми се нешто напунила *купица* (тј. како сам љут)“ ...

Прво, није истина да је ово значење и у једном речнику забележено, а ја сам ту реч због тога значења и навео; и, друго, није истина да је „евидентна“ веза са *купа*. Могла би се претпоставити метафора („напунила ми се чаша“ стрпљења или сл.), али зар је то баш евидентно? Сем тога могуће су и друкчије претпоставке. Зато се и јавља код мене извесна резерва.

34. Поводом *куис*, *кубем* г. Барић чини напомене из којих се види да хоће да претстави тако ствар као да ја нешто нисам навео што је требало навести.

Пошто сам дао доста примера о употреби тог глагола, ја примећујем да га Вук нема, а да га има лексикограф Стулић, и још нарочито истичем да ту реч „Stulić није измислио“, као што се у Акад. рјечн. наговештава; а г. Барић ми магистрално додајује да ту реч има и А. Калић и из Акад. рјечника преписује његова два примера. Овим је хтео ваљда г. Барић рећи да је то *шребало* навести. Међутим на Калића бих се морао позвати тек тада кад бих и ја *посумњао* у изворност Стулићеве речи, а не овако кад ја баш истичем да је Стулићева реч изворна. Уосталом, и објективно узевши, шта би нам навођење Калићевих примера дало и колико је оно потребно? А. Калић је *Дубровчанин* који је своје делце издао 1784 год. (у Дубровнику), а *Ј. Стулић Дубровчанин* је такође (1729—1817), који је живео тада када је Калић своје дело издао и који је свој речник штампао после Калићева дела. Шта је било потребно наводити Калића који је живео у исто време и у истом месту као и Стулић!

35. Поводом речи *говѣш*, *говѣм* г. Барић ми замера што ја тобоже мислим да сам разјаснио „сва питања у вези с овом речи, у чему се тешко вара“ (стил!).

Међутим ствар овако стоји. Вук те речи нема, а Академски рјечник нема свих података о њој и ставља читав низ питања. Материјалом мога речника *на та се питања* одговара. Пре свега живом употребом ове речи утврђује се да се она наводи и по источним деловима нашега народа, а не само по западним, како се износи у Акад. рјечнику. Затим, на питање како гласи презент и императив тога глагола, а Акад. рјечник ставља та питања, моја грађа одговара да је садашње време *говим* и императив *гови*, а не *говем* и *говѣј*. Та су питања у Акад. рјечнику везана са овом речју и на та питања и одговара мој речник. Г. Барић ми подмеће да сам хтео расправити сва *семантичка* питања која су у вези са том речју. Ја то нисам ни хтео, нити ми је то задатак био. Ја сам имао да изнесем облик, значење и употребу те речи у мом дијалекту и још сам додао шта та грађа даје досадашњем нашем знању о њој. Зато је био сасвим неоснован захтев г. Барића да се ја позовем на Штрекеља (Arch. für slav. Philologie XXVIII, 484 и 485) и Бругмана (Etymologien I, Berichte der Sächsischen Gesellschaft, V. 41, 1889, стр. 47, нап. 7), јер та господа *не говоре ништа* о косовско-метохиском говору којег речник ја пишем. Ја нисам писао *етимолошки* речник, па да ми је то потребно!

36. Прелазим на стране елементе у косовско-метохиском

говору. Г. Барић ми одмах ту замера што сам се позивао на Евлију Челебију, турског писца XVII века, кад се „све речи“ због којих сам га употребио „безизузетно налазе у савременом турском језику“. То је тврђење сасвим нетачно. Ја сам се позивао на Евлију, хронику Ашик паша заде и тур. архивска документа кад сам сматрао да је то потребно, или зато што је у тим изворима значење ближе значењу мога дијалекта или истоветно са њим, а у данашним речницима турским или је друкчије или дотичне речи и сасвим нема. Често сам то чинио због гласовног облика који је у тим изворима ближи нашем језику неголи у савременом језику или због стварног значења речи које објашњава наше значење. У најмањем броју случајева — када ми се чинило да је потребно — ја сам се позивао на Е. Челебију да покажем да је употреба неке речи забележена већ у XVII в. у истом значењу и облику како се и данас употребљава.

Да не би изгледало да говорим на помет, ја ћу о томе дати и ближних података. Онаква позивања учињена су уз око 90 речи и она се овако распоређују (наравно, неке од наведених речи иду у више категорија, али су овде стављене у једну): због *значења* које је у овим изворима ближе, прецизније или сасвим истоветно са значењем наведеним у мом речнику, каткада и друкчије неголи у њему (*азбаишча*, *виранија*, *ифтар*, *елѣћ*, *котоман*, *либаде*, *лѣнца*, *макара*, *менгеле*, *дирсек*, *абдал*, *ајѣз*, *бѣлме*, *бушур*, *ћердан*, *ћериз*, *кафадар*, *крѣбла*, *оросан*, *ѣшос*, *погача*, *сугаре*, *шаламбас*, *ћуше*, *рагбѣш*, *синија*, *тадрѣш*, *тељѣтин*, *ћемѣр*, *церѣбаша*, *черга*, *чул* — 32 примера); због *ближег гласовног облика* тих речи у поменутих изворима неголи у савременом турском језику или какве за наш језик важније варијанте које немају турски реченици (*дѣлои*, *ајдѣк*, *букагѣје*, *кашагѣја*, *матрапѣз*, *шерѣмѣш*, *мушѣулук*, *кајгана*, *кушѣја*, *верѣм*, *пацагѣл*, *парѣал*, *пѣксимит*, *шепѣја*, *чѣрка*, *чѣнгѣр*, *чѣшура*, *шѣндра* — 18 примера); због тога што неких речи у савременим турским речницима уопште нема или се у савременом књижевном језику не употребљавају (*даворѣја*, *мѣр-пашѣиѣн*, *алабѣш*, 2. *када*, *кука*, *пѣрѣша*, *чѣшта*, *чѣлма*, *озућѣриш* — 9 примера); због *фразеолошке истоветности* употребе неких речи у тим изворима и моме речнику које нема у турским речницима или због њихове употребе у нарочитој вези са другим речима (*ибрѣш*, *зѣмља*, *мамуза*, *мѣд*, *јѣргѣн*, *ћувѣндѣја*, *була*, 2. *шѣман*, *чѣгѣмѣ*, *шѣјка* — 10 примера); због *стварних података* о каквој речи који се не могу наћи у турским речницима (*алаѣца*, *бѣгарка*, *Бѣрѣѣлѣз* *Алија*, *калѣј*,

ийр, *Читѿк* — 6 примера); ради утврђивања поузданије везе наших речи са турским (*ћурѿја*, *кавал*, *дорѿја* — 3 примера); ради тога да се покаже да су се извесне речи употрeбљавале већ у XVII в., јер таквих података не дају савремени турски речници (*кѿрна*, *мазгала*, *јалъм кѿш*, *јѿклук*, *пандѿр*, *папафѿнга*, *пастѿма*, *чѿршав*, *сеѿѿде*, *шѿник* — 10 примера).

Ја остављам читаоцима да сами после овога оквалификују тврђење г. Барића: да се све турске речи које сам ја навео поводом поменутих речи — „безизузетно налазе у савременом турском језику“!

37. Г. Барић обећава неколико драстичних примера да докаже како ја тврдим о извесним речима да су турске, а оне са њима „немају ама никакве везе“. Он то тврди за реч 2 *рѿка*. Међутим ја ту од речи до речи велим:

„јама ископана да се у њој сахрани мртава: Ископаше му *рѿку*. Занимљиво је да и арап. *raka'* значи јама. — У. В. 1. *рѿка*“.

Овде, како се свако уверити може, ја нигде не тврдим да је *рѿка* ни српска реч, ни турска, ни арапска, већ само напомињем као куриозитет да и арапски језик има сличну реч, не упуштајући се ни у шта друго. Што се тиче етимологије те речи — о томе ја нисам говорио и г. Барић литературом, коју наводи, хоће да начини утисак као да је требало ту литературу да употребим. Међутим то би само тада требало да сам *желео* да говорим о етимологији те речи.

38. Г. Барић вели како сам ја погрешио што сам за реч *ѿѿр* (срећа у игри) рекао да је од турске речи *zar*, а нисам рекао да је та турска реч из арапског. За мене је било важно да утврдим на основу поклапања у значењу да је узета непосредно из турског, а одакле ју је турски језик узео — за мене у оној прилици није било важно, иако ја то у другим случајевима обично чиним.

39. Г. Барић ми приписује да сам за реч *кокѿна* рекао да је турског порекла. *То није истина*, већ сам само констатовао: „тур. *кокона* им. назив који се давао из поштовања грчким дамама“. Зар то значи да сам ја рекао да је та реч турска? Па у свима турским речницима и стоји да је та реч у *турском језику туђица*; зато је ја и нисам доводио из турског. А што ме г. Барић упућује на Корша, то је, по његову „методу“, да би учинио утисак на читаоце као да заиста нисам нешто учинио што је

требало! А Корш вели (Arch. f. slav. Philol. IX, 1886, 512) ... „ist unbekanntem Ursprungs“... „doch jedenfalls nicht türkisch“.

40. Ја за реч *маја* велим да је перс. порекла, међутим г. Барић, позивајући се на Корша и чинећи грешку у транскрипцији (*маја* место Коршовог *мајја*, ма да би тачније било да је и Корш написао *маја*), сматра да је турска реч постала од арапског.

Преда мном је сва сила турских речника: Ш. Сами, Муалим Наѿи, М. Бехаедин, Али Назима, Д. Келекијан, Ј. Милиопулу и други, и у свима тим речницима, *који су кашкада и најновијег датума*, доводи се турско *таја* од персиске речи, а не од арапске. Г. Барић, не знајући то, држи се Коршова тврђења из 1886 које ничим не правда!

41. За „метод“ г. Барића врло је типична реч *лонѿа*. За њу сам ја рекао да је постала од талијанске *loggia*, коју смо примили преко турског *longa*, а коју већ у XVII в. има Евлија Челебија.

Он ми замера што нисам навео Новаковићево мишљење (Arch. f. slav. Phil. IX, 1866 — не 1866, већ 1886! — стр. 693; али како је смео г. Барић заборавити и цео чланак Новаковићев под називом: *Лонѿа к историји речи српског језика*, Годишњица Н. Чуѿића, IX, 1887, 195—199!?) да је та реч постала на нашем приморју или у Дубровнику непосредно од тал. *loggia*, са уметнутим *и* као у речима: *величанство*, *сведочанство*. Међутим ја сматрам да је тумачење Новаковићево и нетачно и недоказано, и да имају право (Миклошић и др.) који су доводили ту реч из турског.

Ја се чудим да г. Барић није приметио да је Будмани, који је знатно доцније (око 1905 г.) писао о тој речи у Акад. рјечнику под речју *longa* прешао ћутке преко Новаковићева тумачења и вели просто „*longa* f. tur. *longa* (од тал. *loggia*)“.

42. Није само „за г. Елезовића“, како вели г. Барић, био *ѿбрик* арап. порекла, него и за већину тур. лексикографа. Али Ст. Младенов (Archiv f. slav. Phil., XXXVII (1920), 286—287) претпоставља да је то перс. сложеница од *ab* (вода) и *rihten* (сипати, лити). Ма да има оријенталиста који још увек мисле да је реч *ѿбрик* семит., односно арап. порекла, ипак г. Младенов може имати и право, али ја у то нисам *желео* улазати.

43. У свом речнику, као и сви тур. лексикографи, рекао сам за *ѿмѿѿл* да је арап. порекла. Муалим Наѿи тврди да та реч арапски гласи *zibil*, ма да је уобичајена форма *zenbil* и да му арап. облик ми. гласи *zenābil*. Корш у поменутој својој расправи рекао

је да је *zenbil* перс. реч. Као што се види, ово је спорно питање у којем најмање г. Барић може имати какво пресудно мишљење. Уосталом онима који су колико толико упознати са питањима ове врсте није непознато да је и данас велики број речи у турском, арапском и персиском заједничка и још неподељена имовина. Још ће науци требати времена да се та питања како треба расправе.

44. Код речи *virānūja* које у Вука нема, доиста је речено да је постала од тур. *viran(virane)*, а није споменуто да су те речи персиског порекла као што је код Корша, I. с., стр. 678 наглашено. Али од тога се нимало не мења чињеница да је у наш језик та реч ушла заиста из *турског* језика

45. Г. Барић је читао Fr. von Kraeplitz — Greifendorst, *Corollarien zu F. Miklosich, Die türkischen Elemente*, Wien 1911, али, као обично, површно, па ми замера што сам ја у тумачењу код речи *џрач*, *џрча* и *џрч*, -а рекао да су од арап. *harg*, а г. Барић тврди по *Крелицу* да је то реч персиска (стр. 280). Међутим код *Крелица* та се реч у *Короларијама* *уопште* не јавља, нити ико осим г. Барића спори арапско порекло речи *џрач* и *џрч*.

46. У погрешку ми је уписано и што сам за реч *дџмбџ*, *дџмбџа* казао да је од тур. *tembel*, када је она по *Крелицу* персиска. Ма да ни те речи у *Крелицовим Короларијама* нема, ипак радо признајем да је њено порекло спорно.

47. Речи *душам*, коју ми приписује г. Барић, у мом речнику никако нема. Али има реч *душџма*. За њу сам казао, при томе и сад остајем, да њен турски облик гласи *düşeme*, имен. од глаг. *düşemek* прострти, застрти, распротрти, покрити. По *Барићеву* тврђењу излазило би да је *Крелиц* обележава као персиску. То није истина, јер у *Короларијама* те речи уопште и нема.

48. Г. Барић је навео и реч *ибришим* као да нисам означио да је персиска. И то није истина, јер је код мене јасно назначено да је реч *ибришим* од перс. *ibrišim*.

49. Исто тако код мене стоји јасно назначено да су персиског порекла и речи: *нишџан*, -а, и *пџра*, -е, и *пеливџан*, -а, и *пџрде*, *пџрџета*, и *пешкџр*, -а, и *шџџе*, и *шџџа*, (као и *шџџџа* и *шџџџа*), и *шџџџџа*, -е. Од 14 примера које је г. Барић навео да за њих нисам назначио да су персиске — то вреди свега за три примера који су спорни, а за све остале случајеве г. Барић је рекао неистину. Међу тим спорним налазе се речи: *пазар* и *пенџер*.

У мом речнику код речи 1 *пазџр* доиста је речено да је од

тур. *paazar (bazar)*. *Крелиц* у *Короларијама* својим каже да је персиска. Може бити и да јесте, али је и та реч једна од оних за које се не може тако отсечно и аподиктички тврдити чијег је порекла. У *Enzykl d. Islam*, V. I, стр. 715 код речи *bāzār* дато је тумачење, наведена је пехлевиска реч *vāčār*, али није изрично речено чија ја реч.

Што се тиче речи *пенџер*, ње у мом речнику у том облику нема, али има реч *пенџерџа* (*хартџа*) код које ништа није речено о пореклу, пошто је о томе казано шта треба у рјечнику *Југ. академије* код речи *penđerlija* на коју ја упућујем.

50. Г. Барић ми замера што сам код речи *џабџџџа* и *џџџџџа* казао да је од тур. *jabangi*, јер је *Крелиц* у наведеним својим *Короларијама* рекао да је од персиског *jaban*. Онда где се тумачи реч *џабана*, која се у нашем језику употребљава, а не у мом дијалекту, ту ће се већ рећи да је од перс. *jaban*, а сама реч *џабџџџа* не може се друкчије сматрати него као турска реч.

51. Приговара ми се и за реч *баџава*, које у мом речнику и нема у том облику, него у облику *баџџава* за коју сам рекао да је од тур.-перс. *badhava*, простонародно турско *badava*. А г. Барић, по свом обичају, вели: „то није, наиме турска — као што стоји у *Акад. рјечн.*, на који г. Елез. указује — већ реч сложена од *bād* ‚ветар + арап. *havā (hevā)* ‚ваздух‘, у турском вулгарном изговору *badhava*“. Као досада толико пута г. Барић је и овога пута ствар изврнуо и неверно претставио. Од моје речи која, као што је горе речено, гласи *баџџава*, он је начинио *баџава*. Од објашњења да је то од тур.-персиске речи *badī-hava*, народски *badava*, он је претставио као да сам казао да је постала од турске речи побркавши оно што сам ја рекао са оним што је о тој речи казано у *Акад. рјечнику*. А што се тиче *Крелицова* објашњења ове речи, ни за њ се не може рећи, како то тврди г. Барић, да је сасвим тачно и сасвим неоспорно. Уосталом то објашњење није *Крелицово*, него су то објашњење дали много пре *Крелица* сви турски лексикографи, ма да ни оно не може до краја задовољити, јер би мало чудно била конструисана та реч, ако се претпостави да је сложена од перс. *bad* ‚ветар, поветарац‘ и арап. *hava* која нешто слично значи, тј. ‚ваздух‘. Више би смисла имала претпоставка да је та реч сложена од персиске *bad* и арапске *hevā (havā)*, множина *ahvā*‘, али не у значењу ‚ваздух‘, него: жеља, прохтев, ватрена љубав. Од ове речи постоји и арап. придев *havaī*

лаке нарави, лакомислен, празан. Од те две речи би, дакле, била сложена реч *bad-i-hava* са значењем: бесплатно, дабе, која је у тур. речницима означена као реч персиска. Зато, узев у обзир многобројне облике у којима се она јавља у нашим дијалектима: *бадава, бадавад, бадаваде, бајдале, бадијала, бађава, беђава*, претпоставка свих оних лексикографа који као и Крелиц узимају да је та реч сложена од перс. *bad* и арап. *hava* 'ваздух' тешко се може примити; али се тим питањем могао најмање бавити мој речник косов.-метохиског дијалекта.

52. Да се види карактер излагања мога референта, класичан је пример оно што је он написао у вези са мојом речи *јагма*: „И кад погоди персиско порекло, г. Елезовић није увек у свему тачан. Тако н. пр. код речи *јагма* погрешно је његово тврђење да персиски облик гласи *јагма*: то је, напротив, турски рефлекс перс. *jeghma*“.

И ово је г. Барић узео из Крелицових Короларија (стр. 26), где је он једну исту реч арапским словима написану транслитерирао на два начина, па одатле изашло као да Турчин ову персиску реч изговара *јагма*, а Персијанац *jeghma*. Он је арап. слово *gain* (g) у тур. речи преписао са *g*, а то исто слово у перс. са *gh*, исто онако као што реч *кавга* једни транслитерирају *gavga*, а други *ghavgha* и *kavgha*. Али та је разлика чисто графичка, а никако фонетичка, јер се арап. слово *gain* гласовно не разликује у турском, персиском и арапском језику.

53. Слична је и ова замерка г. Барића у којој каже: „Исти је случај, кад врло често г. Елез., да би упростио свој задатак, у погледу на порекло речи указује на Акад. рјечн., и онда када су објашњења, која се ту доносе, понекад или нејасна или погрешна. Н. пр. код речи *кавгаџија* у Акад. рјечн. стоји да је *кавгаџија* од перс. *ghangha*, тур. *qavga*, што апсолутно није тачно, јер та реч није ни персиска, ни турска по пореклу, већ арапска, где гласи *ghâgha*, *ghavghâ*, у значењу 'гомила, стрка', одакле секундарно, 'галама, бџка', в. *Bellot Vocabulaire arabe-français s. v., Kraclitz o. s. s. v.*“.

Овако аподиктички и самоуверено као г. Барић не би о овој ствари смео да говори ни највећи признати ауторитет у арап. филологији. По његову начину расправљања помислио би човек да је његова вера у себе последица дубоког познавања материје о

којој расправља. А кад тамо, он покупио лево и десно неку бедну грађу коју није умео ни да препише како треба.

У своме речнику ја сам код речи *кавгаџија* упутио на Акад. рјечник, где је речено да је реч од тур. *qavgagi*.

Још 1886 год. *Barb. de Meunard* у свом поменутом турско-француском речнику реч *gavga* обележио је као арап. и дао следеће објашњење: 1° *sens arabe: foule et, par extension, tumulte, désordre, querelle.* — 2° *en turc kavga bataille, rixe, dispute accompagné de voies de fait.* Према томе Барићев *Bellot, Vocabulaire arabe-français* и Крелицове Короларије нису ништа ново пронашли, него су се користили тумачењем овог старог лексикографа. Али са њим се не слажу у питању порекла ове речи ни: Муалим Наџи, ни Али Назима, ни Бехаедин, ни Келекијан, ни Милиопулу, ни Ш. Сами, који у својим речницима, објављеним много година после *Barb. de Meunard*-а, једногласно тврде да је реч *gavga* персиског порекла.

Дакако, ја при свем том не могу рећи као г. Барић ни за оно друго мишљење да „апсолутно није тачно“. Али, као што је познато, незнање је храбро. О примерима које је г. Барић навео: *ghangha*, за који тврди да се налази у Акад. рјечнику и *ghagha*, за који не каже одакле га је узео, не вреди ни разговарати. Тих примера, у том облику, осим код г. Барића, нигде нема. Не може се исправно ни преписивати без и најмањег познавања језика са кога се преписује!

54. Исте је вредности кад он даље каже: „Или — да прекратим овај низ мерака — где је говор о речи *дунђер*, коју је Акад. рјечн. тачно свео на перс.-тур. *dülger*, г. Елезовић је требао казати да је перс. *dürger(durüger)* скраћено од *durüdger*, а ово изведено од *durud* 'дрво, даска', и суфикса *ger*, кад неко, као г. Елез., има етимолошких претензија и у тој језичкој области“.

Колико је код мене речено о пореклу ове речи, сасвим је довољно. За објашњење речи *дунђер* и *дунђерин* нимало није било ни корисно ни потребно преписивати из Крелицових Короларија: како је постала перс. реч *dürger(durüger)*, јер наше речи нису изведене из облика *dürger*, него из тур. *dülger*. Но кад се г. Барић већ решио да препише то објашњење, ваљало је умети бар преписати и казати да је то духовна својина Крелицова.

55. Из наведених примера читаоци су имали прилике да виде непознавање г. Барићево и најосновнијих елемената персиске филологије. Сад ће то видети и за арапску филологију.

„Исто тако, вели г. Барић, слабо стоји г. Елезовић с издвајањем арапских речи, у колико не износи ствари, које су поодавно утврђене, за што Елез. у својој необавештености и не зна: н. пр. већ је Kraelitz утврдио да аван није турског порекла, како је мислио Miklosich, него арапског; то исто важи и у погледу на зарар ,штета', зарф, итд., итд.“.

Ово је пометеност за коју нема речи! Ако ово што је овде написано (о прецизности!) треба да значи да сам ја тврдио да је *āvan* турска реч као код Миклошића, онда је то једна од многобројних Барићевих неистина, јер ја велим да је та реч од перс. *chavan* (*havan*), а ако је тако Крелиц и пре мене рекао, онда та истина тиме ништа не губи од своје вредности. Јер ја не сматрам нити да је за то велика заслуга Крелицова, ни моја, пошто је то лепо одређено код турских лексикографа. Али је срамота за г. Барића кад он тврди да је Крелиц „утврдио да аван није турског порекла... него арапског“, а Kraelitz у својим „Corollarien“ на стр. 23 код речи *havan* каже: „ist pers. *havan*“. Па бих ја волео да знам у чему је ту моја кривица?

То исто вреди и за зарар и зарф.

56. Таква иста несавесност, удружена са потпуним непознавањем ствари, прати г. Барића када ми замера на тумачењу речи *мукајеш*.

Ја велим да је та реч од арапског *mukajjed*. Г. Барић каже да „*мукајеш* није од арап. *mukajjed*, него да је по Крелицу од тур. *mukajjed* која је постала од арап. *mukajlad*“. Разуме се да то није истина. Крелиц вели да је *mukajjed*, арап. *mukajjad*. А да ли ћемо написати арапску реч са *a* или *e*, зависи од тога да ли је узимамо из турске или класичне арап. редакције речи узетих из арапског језика. Али и то треба знати! Облик *mukajjed*, који г. Барић мени приписује, његова је измишљотина исто као и онај његов, тобож арап. облик, *mukajlad*.

57. Г. Барић ми замера што нисам тумачењу речи *кџмес* додао да је она позајмљена од инд. *krmi* (перс. *kirm* ,дрв') и позива се на Ј. Karabacek-a, *Die persische Nadelmalerei Susanschird*, Leipzig, 1881, стр. 40 и д. И ту је г. Барић рекао неистину и учинио нову несавесност, јер ја у II свесци свога речника на стр. 523 много више о тој речи говорим него што је о њој г. Барић знао. Ја велим: „код речи *кџмес* додати да је арапски облик *kirmis*, санскр. *krmi*, перс. *qirm* ,дрв', н. грч. τὸ κρεμῆς (погрешно штампано τὸ κρεμῆς), лат. *kermes*“.

Уз ово г. Барић при навођењу арап. облика те речи у самом преписивању чини погрешку тврдећи да сам ја рекао да он арап. гласи *kirmez*. Кад неко жели да се прави ученим као он, што бариће знао да наведе стари наш облик те речи *црвац* или алб. реч *krüm* која је од истог корена? Али тога није било нигде откудa би се могло преписати.

58. При утврђивању речи *калабџлак* ја сам рекао да је од турског *kalabalik*, као што је урађено и у Акад. рјечн., а како је *постала* та турска реч — о чему сам могао писати довоље — није задатак мога речника да даје и таква тумачења, већ турских речника.

59. Г. Барић ми замера на тумачењу *џјаш*; али он није прочитао или није хтео прочитати шта ја о тој речи пишем. Он је узео шта је код мене на 6 стр. I св. казано, а није прочитао шта је додано и исправљено на стр. 471 исте свеске. Да је тамо погледао, видео би да је и Крелицово мишљење спорно. Уосталом, о томе би се могло много говорити; али је само једно сигурно: да турско „*hijaj*“ од којег г. Барић ту реч доводи нити постоји у турском језику, нити га је навео Крелиц, као што неисправно тврди г. Барић.

60. Ја сам реч *џрџија*, држећи се турског лексикографа Ш. Сами, угледног znalца не само турског него и арапског и персиског језика — протумачио да је постала од турс. *harbi* (као и Будмани уосталом, само сам ја дао нешто прецизније значење те речи); Крелиц вели да је персиског порекла. Ја и даље остајем при датом тумачењу, у најгорем случају могло би се претпоставити да је арапског порекла, а г. Барић треба да докаже да Крелиц има право а не Ш. Сами!

61. Исте особине прате г. Барића и при замеркама тумачењу речи *мџлез* (и *мелџ*). Ја велим „арапско *meles*, турско *melez*“ и наводим њихово значење. Г. Барић вели није постало од арапског *meles*, већ од тур. *melez*, а оно је од арап. *malas*. Прво, јасно је из навођења речи да је турско *melez* ближе нашој речи него арап. *meles* и да је наша реч морала постати од турске; друго, није истина да је турски језик од арапског добио *malas*, јер би тај облик у турском тако остао, већ су то оне две несрећне редакције (турских и европских араболога) арапских речи око којих се г. Барић стално саплеће, и треће, није истина да је г. Барић консултовао и речник *Wahrmunda* за ову реч, већ једино и искључиво Крелица, код кога је то име у тумачењу ове речи у загради на-

ведено: „Mischling, Mulatte, Bastard (Wahrmund)“, в. Крелиц, Короларије, I. с., стр. 41, s. v. *mélés*.

62. Код речи *budāla* ја сам упутио на Вука и Акад. рјечн. где је речено да је од турског *budala*. Иако је то потпуно довољно за мој речник, г. Барић вели да је требало рећи да је турска реч *būdala* „у вези са арап. *belid* Kraelitz s. v. итд., итд. (тако!)“.

Али Крелиц није тако некритичан као г. Барић. Он вели: „ist wahrscheinlich mit ar. *belid* ‚dumm‘ zusammenzustellen“. Савремени лексикографи турски не слажу се са овим тумачењем и г. Барић није показао зашто он остаје при Крелицовом тумачењу.

63. Код речи *caam* ја сам рекао да је арап. реч *sa'at*. Г. Барићу то није довољно, већ вели да је требало да речем да је арамејског порекла, јер тако вели Th. Nöldecke у *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft, Strassburg, 1910*.

Али г. Барић није у стању да пресуди да ли г. Нелдеке има право или нема; међутим учени састављачи *Enzykl. d. Islam*, која је изишла 1924 г., могли су пресудити да ли г. Нелдеке има права, и они (Bd. IV, стр. 1) под речју *sa'a* веле да је реч арапска, и тиме се задовољавају. Тако исто г. Барић, узимајући опет од других, вели да је требало да кажем за реч *zifta* не да је арапска, већ поарабљена, а пореклом из арамејског језика. Али да је то баш и тако, што се то тиче мога речника?

64. Код речи *nišādir* ја сам рекао да је од арап. *nišādir*. Г. Барић тврди (позивајући се на *Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft, Leipzig, 1896. Bd. 50*, а у тој књизи на Vollers-a, *Beiträge zur Kenntniss der lebenden arabischen Sprache in Aegypten*, стр. 636) да је реч „*pašād* г“ продрла из персиског у арапски језик.

Прво, Фолерс на 636 стр. уопште о тој речи не говори; друго, тамо где говори о тој речи (стр. 649), он пише само *nišādir* (реч је наведена и арапским словима у два облика, са обележавањем првог вокала и са „*otro*“, без првог вокала); треће, код Фолерса је већ — нечијом грешком — та реч транскрибована погрешно *naušādir* и, четврто, г. Барић ствара још већу грешку преписујући и то као *pašādir*. Дакле, Фолерс нам ништа није дао, сем прилике да г. Барић учини још неколико грешака.

Међутим ранији турски лексикографи, па према њима и наш Академски рјечник — сматрају ту реч заиста као персиску. Новији пак лексикографи (као Бехаедин, Ш. Сами) обележили су је као реч арапског порекла. Са њима сам се и ја сложио.

65. Код реч *māzğala* (*māzğala*) нисам означио да је турска, него сам се задовољио наводом примера из, како г. Барић заједљиво каже, „његовог Евлије Челебије“. А што се мога схватања тиче, више вреди у овом случају онај пример из Е. Челебије него да сам навео голу реч из тур. речника, што не би било ништа ново, пошто је у Академ. рјечнику s. v. *māzğal* речено што је било потребно. Не само Zenker и *Varb. de Meunard*, по којима је Крелиц ту реч означио да је турска, него мени није познат ни један турски речник који би реч *māzğala* друкчије сматрао, ма да та реч по облику заиста много личи на арапску реч. Али да сам на место г. Барића, ја ипак не бих био тако бескомпромисан, нити бих подигнутим гласом тврдио да је „чисто турска реч“, јер се о њој ништа ближе не зна, нити има у тур. језику игде рода свога. Ето, зашто сам ја навео пример за употребу те речи из једнога писца XVII в. да се бар види да је одавно у употреби у тур. језику. За тако категоричко и аподиктичко тврђење Крелиц није довољан ауторитет у тур. језику, чак ни онда кад се наслони на Zenker-а и *Varb. de Meunard*-а. У речнику Муалим Нације, Али-Назима и др. арап. реч *māzğ* и *māzğa* значи: подерати, направити продор. После овога вредност Крелицова тврђења и свију оних који мисле као он виси о танку концу који ће се прекинути одмах чим се буде приложила још која и најситнија чињеница.

66. Поред *zar* св. ја нисам ставио којег је порекла, јер ми то није било сасвим јасно. Истина, Решетар је (XXVII књ., а не како г. Барић пише XXVIII, Јагићева архива, 1905, стр. 609) изнео претпоставку да је наше *zar* турско *zahir* „*scheinbar, anscheinend*“.

Прво, то није турска реч, већ арапска (што г. Барић није опазио!), а, друго, у најновијем речнику турског језика (Д. А. Магазаника, *Турецко-русский словарь, Москва, 1931*) међу свима значењима које даје за ту реч, тога значења нема („јасни, спољашњи, несумњиви“). Иако није искључена веза тих речи, она није тако несумњива да се може примити без даљег доказивања (зато је Решетарово „*höchst wahrscheinlich*“ — мало претерано). Због тога сам и оставио питање о томе — отворено.

67. За г. Барића нарочито је типично оно што он говори поводом речи *кондѐра, кѐндра*, јер то засеца у његову струку.

Реч *кондѐра* ја упућујем на *кѐндра* и на *кѐндра* Акад. рјечника, истичући да у мом дијалекту *кѐндра* значи „старинску плитку ципелу“, *кѐндра* у Акад. рјечнику — „*чизме*“. У II књизи мога речника (стр. 524) ја још додајем: „да су се на западу звале *ко-*

turne врста високе обуће, насупрот плитким *sokne*, *soccus*. Тур. *kundra* и *kondura* плитке ципеле“. Из тога се види да ја сматрам да је то иста реч са два значења: 1) чизме и 2) плитка обућа.

Г. Барић ми пребацује да сам одвојио реч *kundra* од *kondura*. То није тачно, већ напротив ја упућујем те две речи једну на другу и обухватам их обе турским *kundra* и *kondura* уједно. Само сам ја истакао њихово двојако значење.

Друго, г. Барић ми замера што нисам исправио тумачење Акад. рјечника да је та реч грчко *κόθουρος*. Како да исправим то тумачење, кад се ја са тим слажем, као што се види из моје допуне у II књ. мога речника. Пре свега да поменем да код Будманија нема ни *guntura*, *gundura*, ни *gundur* — како наводи г. Барић — већ *quntura* (а *q* претставља арап. слово *kaf* = к!) и *qundur*!

Треће, г. Барић, позивајући се на К. Крумбахера [Zu den griech. Elementen im Arab. und Türkischen, Byz. Zeitschrift II (1893) 3 сл.], вели да је куд и камо вероватније да је „*gundur*“ средње-грчко *κόθουρος*, „кус, кусат, кратак“, а да је ово „сулстративизирано“ *κοῦτός* — *οὐρά*, што би по Крумбахеру значило управо „кусо-реп“ („*stutz-schwänzig*“), иако то г. Барић не наводи.

Пре свега на оној страни коју г. Барић цитира неће читалац наћи ни речи о овом предмету, већ на стр. 303—304. Али зар г. Барић није могао видети да је немогућно оно што претпоставља Крумбахер? Зар је могао помирити значење „кусореп“ или „кус“ са „плитке ципеле“ и „чизме“?

Међутим све речи код западних народа које су постале од грчк. *κόθουρος* и лат. *cothurnus* имају два значења која имају те речи у нашем језику: 1) плитке ципеле и 2) чизме.

Giuseppe Rigutini (Vocabolario italiano, Firenze, s. v. *coturno*) вели: „grande calzare di cuoio a striscia che usano anticamente gli attori tragici; dal lat. *cothurnus*, gr. *κόθουρος*“. — М. А. Bailly (Dictionnaire grec-français, Paris 1913, s. v. *κόθουρος cothurne*) вели: „1. fort brodequin de chasse, montant jusqu'au milieu de la jambe (код Херодота). — 2) chaussure dont se servaient les acteurs tragiques, pour se grandir dans les rôles d'hommes ou de femmes; d'où proverbe (le cothurne pouvant passer indifféremment d'un pied à l'autre), homme faux ou versatile“ (код Ксенофонта). Слично томе и у Dictionnaire de l'Académie française, T. I, s. v. *cothurne*: „chez les Grecs, brodequin de cuir enveloppant tout le pied et la jambe jusqu'au mollet; et aussi, brodequin, avec une semelle de liège épaisse de plusieurs pouces,

dont les acteurs tragiques se servaient sur la scène pour paraître d'une taille plus élevée“.

Из овога је јасно као дан да је прво значење — дало значење *чизма*, а друго — *плишка ципела*. Да се понегде могло сачувати само једно од ових значења — то је сасвим природно; али да оба та значења у различним крајевима наше земље иду основном значењу грчке речи *κόθουρος* — то је изван сваке сумње.

Према томе, грешка је и у етимологији ове речи на г. Барићевој страни, а не на нашој, и ништа му није помогло оно неразвишено преписивање из К. Крумбахера. Није сва мудрост у слепом преписивању и цитирању туђих мишљења. Ваља имати смисла и за њихову оцену!

68. Исти је такав г. Барић и кад ми замера на тумачењу речи *azbâšca*. Ја за њу велам да је постала од арап. *has* и перс. *bagče*, што у турском значи дворска башта, дворски, царски перивој. У Евлије Челебије, V, стр. 76 *hasbagče* је име једне нарочите баште код султановог двора у Цариграду, која се друкчије звала — Чепен Софа“. Још сам рекао да је у тумачењу Акад. рјечника онолико добро колико се слаже са мојим тумачењем.

Г. Барић вели да ће пре бити онако како је мислио Корш (Јагићев Archiv VIII, 1885, 650), тј. „да *azbâšca* значи „башта за уживање“ и да је први део те речи арап.-турско *h'azz* „уживање, задовољство“. Међутим у томе нема ни Корш ни Барић право.

Прво, из турског смо могли добити гласовни облик *hazbahče*, јер је прелаз *s* у *z* испред *b* и у турском сасвим обичан као и код нас.

Друго, сведочанство Евлије Челебије, којему се смеје г. Барић, има у овом случају велики значај. Он је стари Цариграђанин који је дао један од најбољих и најисцрпнијих описа турског Цариграда. Од коликог је значаја и вредности тај његов опис, нека се процени по чињеници да га је као драгоцен извор за познавање Цариграда превео на енглески сам Хамер. И код тога и таквог Евлије Челебије стоји да се тако звала нарочита башта султанова двора. Зато сам га ја и навео, *јер то и решава ствар*. Уосталом, ово не тврди само „мој Евлија“, то тврди и познати турски историчар Абдурахман Шереф у својој расправи: Description du Palais de Top Kapou (Vieux Sérail), објављеној на турском језику у *Revue historique*, Constantinople, 1910 год. У бр. 5. ове ревије, на стр. 285 он каже: „У Сарају [на оном простору] окренутом према мору, од Демир Капије до Отлук Капије, некад начичканом кио-

сцима, била су места: *Јали Киоск, Сарај Бурун, Хас Бахче, Булхане*¹ и *Џебе-хане*, сад још ту и тамо по који кућерак и баште засађене купусом. Кроз њих пролази железничка пруга, те је изгубљена свака лепота“. А на стр. 291 исте свеске вели: „*Хас Багче* се звао унутрашњи део Сараја на Топ-капу. Сад празно место“.

Треће, арап. реч *ḥass* значи „који није општи; нарочити, својствен; одабран; чист, непатворен, праве некривотворене мере“; у феудалном уређењу Турске лено које је доносило притежаоцу преко 100.000 аспри годишње. Хасови су били или директна својина двора или су припадали члановима царске породице и највишим државним великодостојницима: *Азбуковица, Азош, ђаквачки, берански Хас* и сл.

Четврто, Милиопулу у свом речнику s. v. *ḥass bagçe* ту реч објашњава просто *αὐτοκρατορικὸς κήπος*. У старом Сарају није била само *ḥass bagçe*, него је било још пуно назива са првом компонентом *ḥass* да се обележи да оно што значи друга компонента припада султану, двору. Исп. *ḥass furun* дворска пекарница, код Абдурахмана Шерефа на наведеном месту, стр. 275; *ḥass ota baṣī agasī* соба дворских царских камаријера (опет тамо, св. 7, стр. 407).

Пето, по себи се разуме да облици које г. Барић узгред помиње *hasbaqe, azbarča* — не постоје!

Према томе нема никакве сумње да је код мене дато објашњење — једино правилно.

69. Ја сам код речи *каракџл* рекао да се у турско време у Вучитрну тако звала ноћна патрола. Уз то сам додао да је та реч од тур. *kara kol* им. буквално црна војска, ноћна патрола, органи јавне безбедности; стражари у војсци; војници који на погодним тачкама стражаре ради безбедности своје јединице. — У В. н., у Акад. рјечнику *karakol* са значењем „ноћна стража“. Поред ове речи у мом речнику има и реч *караула* код које сам указао на *karaula* у Акад. рјечн. где је дато објашњење порекла

¹ Управо *Булхане Мејдани*, прозван по радионици која је ту негда била и у којој су се справљале мирисне водиче и уља за царски сарај. Ово место наставља се на пољану где је негда био царски перивој *Хас Багче*. Ту, на том Булхане Мејдану 26 шабана хиџр. 1255 (3-XI-1839) године прочитан је у историји Турске чувени Хати Хумајун звани *Танзимаш-и-хајрије*, којим је турска управа била из основа преуређена по угледу на европске државе и проглашен устав (наведена ревија, св. 5, стр. 291 и Ензук. d. Islam, V. II, s. v. *Gülkhane*, стр. 191-b)

речи, које сам ја допунио примерима из Е. Челебије, код кога је та реч употребљена у смислу „стража“, а у облику *karaul* и *karavul*.

Г. Барић није са тим задовољан па каже: „Према томе, *karakol* би буквално значило „црна војска“, а то није тачно, јер се реч *karakol* не да одвојити од ист.-тур. *karaul* „надзорник, стражар“ од *karamak* „надгледати“, како је утврдио већ Bittner, *Der Einfluss des Arab. und Pers. auf das Türkische (Sitzungsber. Akad. Wien CXII (1900) 91)*, у ствари, Елезовићева етимологија своди се на — народну етимологију, а то је према Битнеровој само један велики корак у натраг“.

Пре свега, та Битнерова расправа није у CXII Bd. Sitzungsber. бечке Академије, као што код г. Барића стоји, него у CXLII Bd., али то није највећа његова грешка.

Да видимо шта Битнер у тој својој расправи каже. На стр. 91, s. v. *kara-kol-hane* он вели: „*kara-kol* ‚Wache‘, wörtl. Schwarz-Arm, volksetym. vgl. osttürk. *karaul* ‚Seher, Aufseher, Wächter‘ von *karamak* ‚beaufsichtigen‘; im p. *qarāul-hānā*“.

Ако се обрати пажња на горње Битнерово тумачење, видеће се да је и он тур. реч *kara kol* схватио и дао јој објашњење као што је објашњена и код мене. Разлика је само у томе што он иде даље па указује на источно-турску реч *karaul* која је по њему постала од ист.-тур. глаг. *karamak*. Међутим врло је тешко од глаг. *karamak* извести *karaul, karavul, kara kol*. Уосталом, није било потребно ићи чак у Туркестан да се нађе реч *karaul*, кад ето тих облика и у запад.-турском језику, као што се код мене то може лако видети на примерима из Е. Челебије. Може се и из *kara kol* добити *karaul* и *karavul*, али би се морало много натезати да се *karaul* и *karakol* изведу од глаг. *karamak*, ма да то мени није ни био циљ, јер ја и нисам писао студију из тур. језика, него сам имао само да покажем одакле су узете речи које су се нашле у нашем језику: *каракџл* и *караула* и шта управо оне значе.

Место старог Битнера, кога интересују речи *karakol, karaul* и *karaulhāne* и боље и новије објашњење може се наћи у Enzykl. d. Islam, Bd. II, стр. 815, s. v. *karaul*.

70. Врло је карактеристичан за мога критичара овај приговор: „Најзад, има много речи, које су и недовољно анализоване, н.пр.

код *караколхане* требало је казати да је — *hânâ* (кућа), помоћу које се праве у турском језику сложенице (*domuz-hane* 'свињац', *keremihane* 'циглана' итд.) персиска реч“.

Не само да су недовољно анализоване наведене речи; него уопште нису никако ни анализоване, из простог разлога што ја ни једну од наведених речи и немам у свом речнику и њих је г. Барић без икакве потребе преписао из Битнера, па и ту направио погрешку преписавши реч *keremihane* место *keremit-hane*, како је забележено код Bittner-a, I. c., стр. 91.

Но речи те врсте које сам у свој речник унео анализирани су управо онако како их је и Битнер анализирао. Исп. објашњење код речи: *мејна*, *шараиџна*, *Тиришџна* и толико других.

71. Код мене је забележена реч *лајса*, али и *љајса* у II св., међу исправкама и допунама, на стр. 526 и тамо је речено да се та реч употребљава у тур. у облику *luhsa* (а треба *lohsa*), н. грч. λεχουσα. Г. Барић који тврди да је читао мој речник „страну по страну“ није прочитао ово објашњење дато код речи *љајса*; зато и говори: „Од гетуиних турских речи требало је издвојити оне речи, које су к нама дошле преко турског, али су — грчког порекла: тако *лајса* 'породиља' од грч. λεχουσα, λοχουσα (упор. ст. грч. λεχά)“.

Напротив, ја мислим да смо и ми, и Турци, и Бугари, код којих се исто тако та реч налази у облику *лѣхѣса*, примили од Грка који имају не само наведене облике него и: η λεχά, λεχουσα, λοχουσα и λεχάνα, али у разним временима.

72. Г. Барић ми замера што сам се код речи *брѣ* позвао на тумачење Академ. рјечника и што нисам употребио резултате студије Хаџидакисове. Ја то нисам учинио сматрајући тада да је довољно да се изнесе непосредни извор наше речи, утолико пре што ово питање није још, бар за наш језик, дефинитивно исправљено.

73. Опет један карактеристичан пример за мога критичара. Поводом речи *кочџан* он вели: „И чисто словенске речи фигурирају код г. Елезовића као турске. Да наведем само један типичан пример, поменућу да г. Елез. као турску сматра и реч *ко ан* 'део стабла на купусу, а изнад земље, који неки гуле и оно срце једу', ма да она није турска, него словенска, одакле је вероватно преко бугарског језика, ушла у турски, као и *pelin*, *па-рога* итд.“.

Међутим у мом речнику код речи *кочџан* ово стоји:

„1. турска признаница што је давана при наплати какве таксе, купон, билет; Извади *кочџан* на гуре. — 2. део стабла на купусу испод главице, а изнад земље, који неки гуле и оно срце једу. — У В. *кочџан*, *кочџана* м., тур. *коџан*“.

Зар се овде вели да је наша реч постала од турске или турска од наше? Овде се само констатује, а даља испитивања нека утврде тачне односе међу тим језицима. Приметићу само да питање и о речи *кочан* и о речима *papara* и *pelin* није тако просто као што замишља г. Барић или боље Ст. Младенов на кога се он ту наслања. На чије пак речи: *pelin*, *papara* г. Барић мисли кад их у таком облику наводи, не знам, али оне у мом речнику тако не гласе.

74. Битнер у напред наведеној расправи, на 53 страни пише: „Im Folgenden findet man arabische innere Plurale verzeichnet, die im Türkischen und Persischen als Singulare gebraucht werden. Im Türkischen kommen mit Singularbedeutung vor die arabischen Plurale“. Г. Барић прочитавши ово, похитао је да изјави да ми: „И граматичка анализа, у коју се г. Елез. упушта, није без приговора“. Као доказ за то навео је речи: *еснџф*, *фукара*, *раја*, *евлија*.

Ја сам код речи *еснџф* рекао: реч је арап. мн. од *sinif* ред. која се у тур. језику употребљава као једнина и као множина. Од оне Битнерове „иннеге Plural“ г. Барић је направио свој „унутрашњи плурал (колектив)“, који се по њему у турском и персиском језику употребљава као сингулар. Њему ништа не значи оно што ја кажем да се реч *esnaf* у тур. језику употребљава и као множина. Господин Барић уосталом није ни разумео шта код Битнера значи „иннеге Plural“, па га је на своју руку и протумачио као да то значи колектив, иако то примери не потврђују, нити тур. језик познаје ту врсту именица. Од арап. речи *habib* 'пријатељ' мн. гласи *ahbāb* и *ehibā*. У тур. се онај први облик мн. употребљава једноставно и просто као једнина у значењу пријатељ, а арап. сингулар *habib* се скоро и не чује, осим као особно име. И наши ту реч тако употребљавају: то ми је *ахбаб* (пријатељ). И ту ничега од колективног значења нема. Или, у мом речнику има реч *efhār* од арапске *efkar*, која је реч множина од *fikr* мисао. Ни ту се не може да нађе ни трага од каквог колективног значења.

Дакле, и тај приговор и неоправдан је и показује непознавање ствари.

75. Преписујући без икаквог расуђивања из Битнера г. Барић наставља: „сем тога, тумачења те појаве нису дата код свих речи, где је тај исти случај; њу находимо, наиме, не само код *фукара*, сиромашан, сиромаш (плур. од *fakir*), *раја* некад турски поданик немуслиманске вере, него и код *евлија* „светац“ (арап. *ewlija*) плур. од *wallijj* „заштитник“ итд. итд.“

Код мене додуше има читав низ речи као *еснаџ* и *еснаџ* исто тако објашњених, а не само: *фукарџа* (коју је г. Барић нетачно написао као *фукара*) и *раја*, али он нема храбрости то да призна. Њему су потребни докази за приговор који по сваку цену *треба* учинити. Кад их код мене није нашао, он их позајмљује од Битнера. Речи *евлија* „светац“ код мене нема! Али у моме речнику има реч *валџа*, која, на г. Барићеву жалост, није никакав арап. плурал, те зато не може ни доћи у ову његову причу о „унутрашњем плуралу“, о коме нити у арапској нити у турској граматички има помена.

При свем том, г. Барић храбро наставља своје замерке: „Има и погрешних граматичких анализа. Н. пр. код *асџ* „ноћни чувар чаршије“ код г. Елез. стоји да је „од арапског *асас*, што је множина од *ас*, који се облик у турском не употребљава“. Требало је казати да је сингуларно значење „ноћни чувар“ секундарно, тј. од *асас* „ноћна патрола“ које је у арапском плурал, а у персиском сингулар, одакле је преко турског, та реч дошла и до нас (упор. Bittner, Der Einfluss des Arabischen und Persischen auf das Türkische [Sitzungsber. Akad. Wien CXII (1900) 56]).“

И ово је невероватно карактеристично и симптоматично за мога критичара.

У моме речнику код *асџ* дато је следеће објашњење:

„ноћни чувар чаршије, од арап. *асас* што је мн. од *ас*, који се облик мн. у тур. не употребљава... — У В. н., у рјечн. Ј. академије *хасас*“.

Битнер у наведеној својој расправи (која је у Sitzungsber. бечке Академије CXLII, а не CXII, како вели г. Барић), на страни 56, каже:

„*assäs*, „Nachtpatrouille“ (pl. von *‘äss*)“. То, и баш ништа више. Одакле је мој критичар узео оно што је наведено — то само он зна!

76. Код речи *балгам* и *балгџ* за коју сам у објашњењу казао да је реч грчког порекла и да је к нама дошла преко арап. и турског *balgam*, г. Барић замера што нисам навео облик грчке речи φ.έγγμα и што нисам казао да је арап. *belgam*.

Ја нисам сматрао за потребно да грчку реч наведем, јер она није непосредно ушла у наш језик, већ преко арап. и турског језика. А што се тиче како та реч арап. гласи, ту је г. Барић рекао опет једну нетачност. Само га сада не упућујем на Евлију, него на *Corollarien* Крелица, стр 8, где код речи „*balgham* „Schleim“ стоји: „ist zunächst das ar. *balgham*“.

77. Г. Барић наводи „један други тип, где се те недоследности јављају. Н. пр. код речи *мајџил* „много врсте кожних и крвних болести, хемороиди“ г. Елез. просто упућује на етимологију у Акад. рјечн., док је, према аналогном поступку, којег се Елез. држи код *анализе* оријенталних речи, требало рећи да је арап. *mā-jesil* = *ma* = релатив + *jesil* 3 л. маск. синг. аор. од (*i*)*sāla*, те да према томе значи „оно што цури“; да је та реч добила супстантивно значење тек у турском језику (као што је у европским тужицама *fac totum, vade mesum*), а из турског, у супстантивном значењу, дошла к нама“.

У рјечн. Ј. акад. код речи *мајџил* стоји да је арап. *mājasil*, тур. *majasyl*. За нас је толико о етимологији те речи довољно. Г. Барић је дао анализу те речи не назначивши одакле ју је позајмио. Изгледало би као да је то он измислио. Зна се међутим да он арап. не зна, ама баш ни за лек. Према томе неко му је морао ту анализу овде дати. Кад буде казао чија је та анализа, разговараћемо. Напоменућу ипак да је Barbier d. Meunard у свом пом. тур.-франц. речнику понудио једно слично објашњење те речи. Он код речи *maja'sil* (вар. *mājāsīl*) каже да је постала од *māje sil* „cours d' humeur“, али додаје „étimologie douteuse“. И Милиопулу мисли да је та реч персиског порекла, али тур. лексикографи нису примили то објашњење и ту реч сматрају једноставно за турску. Апокрифно објашњење г. Барића да та реч значи „оно што цури“, не само да није ново него није ни доказано.

78. Поводом мога објашњења речи *казмир*, г. Барић вели: „На не малу необавештеност наилазимо код г. Елезовића и код речи нетурског, али оријенталног порекла. Тако на пр. није тачно да је *казмир* „врста вуненог штофа који се употребљава за грађење мушког одела“ ваљда — по имену француског проналазача *ове врсте штофа* (Елез. стр. 270) Та и он сам указује на *gešmirah* код свога Евлије Челебије V 5, а то је, како је познато, кашмирски шал од чувене кашмирске вуне, од које се прави и француски *casimir* „tissu dérivé du serge avec chaîne et rame en laine retorse (c'est un serge croisé en sens envers)“, чије је име, као што је по-

знато, изопачено од енгл. *karseymere* (инд. *kaṣmīra*). И у опште, тако је, и код многих других тзв. „културних речи“, од којих ћу такође навести по неки пример“.

Прво да исправимо све грешке које се појаве чим г. Барић почне да наводи.

Моје објашњење речи *казмир* не гласи како га је г. Барић цитирао под наводницама, него овако: „тако се у Вучитрну зове врста вуненог штофа који се употребљава за грађење мушког одела. Назив је овај ваљда по имену франц. проналазача ове врсте штофа. — У Е Ч., V, стр. 5 има: *gešmir šal.* — У В. и у РЈА. овога значења нема“. Из наведеног објашњења се види да се код мене не указује ни на какав *gešmirah* код Е. Челебије. А исто тако ваљало би да мој критичар научи и то, кад упућује на страну у мом речнику, да треба да означи да ли је у првој или другој свесци, пошто свака књига има своју пагинацију. Најпосле ни француски цитат му није исправан, иако није означено одакле је узет.

Порекло речи *казмир* које је у мом речнику дато нашао сам у тур. речнику Ш. Сами. Кад је г. Барић решио о томе да пише, ваљало је своје тврђење да је фран. *casimir* доиста постало од инд. *kaṣmīra* или његовог корумпираног енгл. облика *karseymere* — да докаже.

Речник Француске академије s. v. *casimir* s. m. даје ово тумачење: „étouffe de laine croisée fine et légère“. Само то и један пример: „Pantalon, gilet de casimir“ и ништа више. Па кад речник Франц. академије ништа о томе не каже, а г. Барић зна, онда молим да нам каже откуд он то зна. Да нам каже и то откуд зна да се француски *casimir* гради од „чувене кашмирске вуне“. Колико је мени познато, тај се штоф израђује од обичне вуне. Ни у турском ни у бугарском језику, где се такође та реч јавља, не значи никакав нарочити, фини штоф, него обичан, те, по квалитету судећи, нема никакве везе са „чувеном кашмирском вуном“. Навешћу овде један пример из бугарског језика да се види какав је то штоф *казмир*: „Тамъ (въ калоферъ) правятъ хубавы килимы, хубавы покривки за софа, вълнены чорапы, гайтани, абы и единъ видъ казмиръ“ (Дювернуа, словаръ болгарскога језика, s. v.). У исто време примећујем да Французи строго разликују *cachemire* од *casimir*. Само је прво: „Tissu fait avec le poil des chèvres du Thibet“; а друго је само: „Étoffe de laine fine et légère“ (Исп. на пр. Dictionnaire encyclopédique illustré Armand Colin). То је требало да зна онај ко хоће друге да поправља!

79. Још је горе оно што г. Барић говори о речи *варзило* (коју он погрешно пише *варзило*), мерејући ми што сам за њено тумачење упутио на речник Вг.-Ivekovića, које не ваља. Зашто не ваља? Не ваља зато што по г. Барићу из њихова објашњења тобоже излази да је дрво добило име по земљи Бразилији, одакле се сада оно углавном довози, а оно је обратно та земља добила име по тој биљци. И за доказ своје тврдње наводи чак и португалску литературу. Међутим ево шта пише у речнику Вг.-Ivekovića код речи *varzilo*, n. die Brasilie (Farbenmittel von Brasilienholz), color ligni brasiliani... — riječ tugja. Како је г. Барић на основу овога више него јасног констатовања могао доћи до тога да Вг.-Iveković објашњавају *варзило* земљом Бразилијом, а не дрветом „бразили“? Просто на тај начин што је наведене речи из поменутог речника „die Brasilie“ схватио као Бразилија, незнајући зар да се немачки Бразилија (земља) каже *Brasilien!* А шта је старије: *варзило* или Бразилија, речено је давно пре *Behrens-a* и *J. Leite de Vasconcellos-a*, којима се г. Барић дичи у свом реферату. У речнику Француске академије, ed. VII (1884), t. I, s. v. *brésil* пише: „sorte de bois rouge, qui est propre à la teinture, et qui paraît avoir donné son nom au pays du Brésil d'où l'on en tire beaucoup“. Ово старо тумачење се није ни додanas изменило. Исп. W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, II Auf., Heidelberg, 1924, који s. v. *Brasilie*: ‚Rothholz‘, ‚Ferkholz‘ каже: ital. *brasil*, fr. *brésil*, prov. *bresilh*, span., port. *brasil*. (Die Herkunft des Wortes und selbst die Grundform ist dunkel... Der Ursprung wird Wohl im Orient zu suchen sein). И према томе све што је г. Барић рекао о моме *варзилу* — било је излишно. Оно што се од њега очекивало није било то, него да нам објасни у каквом односу стоји наш облик те речи према речи *brasile*, *brésil* и, ако има везе, како је од те речи добијено наше *варзило* за које не знамо ни од кад се у нас јавља. То би за нас било много важније.

80. Исто тако је за г. Барића карактеристично и ово: „Па и поводом ствари, које су г. Елезовићу, као оријенталисти ближе, вели он, осећа се извештан недостатак у обавештењу чак у оквиру исламске културе и духовне и материјалне. Тако на пр. није наведено порекло речи *медреса*, ма да је познато да је *madrassa* гетуино арапско образовање од јевр. одн. арамејског *darasa* ‚читати, учити‘, упор. *Enzykl. des Islams* s. v. Masdjid, стр. 413а“. Исто тако и оно што даље каже: „...и код речи *kitāb* ‚писмо‘ требало је казати да то није арапска реч, него позајмица, исто као и

сам глагол *kataba* „писати“, тј да се она своди на арамејско *k'āḇā*, које се јавља и пре Мухамеда“.

Код мене пре свега нема *медреса* него *медрѐза*, и за ту реч је казано да је арапска, и то је за моје читаоце сасвим довољно, јер ја нисам писао арапски етимолошки речник, а г. Барић тврди како није наведено порекло те речи. У *Enzyklopaedie des Islām* (а не *des Islams* како је код њега наведено), Lieferung 43, стр. 413-а, стоји: „es (Madrassa) ist eine genuine arabische Bildung aus dem vom Hebr. oder Arm. übernommen“, а г. Барић по свом обичају претвара у „madrassa [je] genuino arabisch образование од јевр. *одн.* арамејског *darasa*“, као да је свеједно „или“ и „односно“!

Још мање вреди његово размишљање о *kitab* „писмо“, чега код мене нема, али има *ḥimābūja*, а то није свеједно. Али његово тврђење у вези са том речи, које у мене нема, врло је поучно. Он каже: „и код речи *kitāb* „писмо“ требало је казати да то није арапска реч, него позајмица, исто као и сам глагол *kataba* „писати“, тј. да се она своди на арамејско *k'āḇā*, које се јавља и пре Мухамеда, што се све може лено прочитати код *K. Ahrensa, Christliches im Qoran, Zeitschr. der deutschen morgen. Gesell. N. F. 9/1, стр. 33*“. Ја нисам могао доћи до наведене *Ahrens*-ове расправе, да бих могао утврдити, у чему је све погрешно г. Барић када се на њ позива; али кад г. Барић тврди да се зато што се то „арамејско *k'āḇā*“ јавља пре Мухамеда мора и арап. глагол *kataba* сводити на *k'āḇā*, он се љуто вара! Ако се *k'āḇā* јавља пре Мухамеда, ко може спорити да и арап. глаг. *kataba* није постојао пре Мухамеда?

81. Забележио сам реч *ашик* и дао њено значење уз напомену да се у том значењу не налази ни у В. нити у Акад. рјечнику. Г. Барић на моје објашњење надовезује: „и... у ствари, „коцка“, која игра толику улогу у Турака, и о којој је требало проговорити. Не. Г. Елезовић једноставно упућује на Вука и на Акад. Рјечн. са напоменом да ту „ова реч друго значи“, али и не помиње у чему је та разлика. Требало је казати, да је *ашик* са значењем „коцка“ турско *ašek* „Knöchenspiel“ (упор. Kraelitz 7), док *ашик* код Вука и у Акад. Рјечн., које значи „amore captus, заљубљен, драги“ није уопште турска реч, него потиче од арап. *ašk* „заљубљен“.

Г. Барић, дакле, замера: прво, што нисам уз своје тумачење речи *ашик* казао да је „коцка“ и што тим поводом нисам говорио о коцки „која игра толику улогу у Турака“. На тај приговор имам да кажем да сам о тој речи казао оно што сам забележио и знао.

Ашк је тамо дечија играчка, исто онако као и пиљак. Пошто се и игра пиљака, и каменчића, и дугмади, и ораха и др. своди на губљење — добијање, то су све те игре по г. Барићу „коцка“. Ја тако то не схватам. Најмање сам пак био позван да у једном српском дијалектолошком речнику говорим о етничкој наклоности Турака за коцку.

Даље, г. Барић замера што нисам истакао у чему је разлика у значењу између мога *ашика* и онога код В. и у Акад. рјечнику. Мислим да ни та замерка није оправдана као ни она прва. *Ја сам своју реч објаснио* и приметио да се код В. и РЈА. налази реч истога облика, али различитог значења. Кога интересује та разлика, отвориће В. рјечник или Југословенске академије, па ће тамо видети што му треба.

И најзад, у свима његовим замеркама у вези са овом речју вреди само оно да је требало назначити да је реч турска, али не *ašek*, како г. Барић погрешно тврди тобож по Крелицовим Короларијама, пошто је превидео да је код Крелица та реч написана *ašək*, а то је исто као да је написано *ašuk* као што и напомиње: „wird meistens... mit i geschrieben“. За ово лутање г. Барића морам признати, крив је помало и Крелиц, коме он слепо верује. Наиме, Крелиц реч *ašik* преводи „Knöchenspiel“, а она значи и то, али јој је основно значење управо оно што се грчки каже *ἀστράγαλος* или *τὸ ἀστραγάλι* или француски *cheville de pied*, а не само „Knöchenspiel“, што је охрабрило г. Барића да прави најнемогућније примедбе. Све остало нема никаква смисла, јер у Акад. рјечн. код речи *ašik* сасвим добро стоји да је од арап. „*ašuk*“, а не како погрешно г. Барић тврди *ašk* „заљубљен“, пошто арап. *ašk* не значи „заљубљен“, него „љубав“, што је г. Барић могао видети и код Крелица, одмах испод *ašək*: „*ašik* коју преводи са „verliebt“, а реч *ašk* код њега је преведена „Liebe, Passion“. Иако би било довољно рећи да се све ово не тиче мога речника и да му се на силу чине замерке, ја сам изнео да се види како је *елементарно* непознавање предмета у г. Барића, о којем он говори.

82. У мом речнику налази се реч *вакаф* (*вакѳ*) са овим објашњењем:

Задужбина: Бог да сачува, кај од *вакафа* се бојим. — Оће да гради *вакаф*. Од арап. *vakuḥ* им. покретно и непокретно добро завештано за побожне сврхе. — У В. *вакуп* м. 2.

Г. Барићу то није добро, па вели: „Слично је и са *вакуф*. Г.

Елезовић ту реч преводи са 'задужбина'; то је тачно, али је требало казати да је старије значење речи *wakf* 'завештање', што није баш исто, јер 'завештање' као правни чин је првобитно, а завештани објект секундарно значење, упор. Heffening, *Enzykl. des Islam* стр. 1187".

Пошто је овај случај типичан за начин мерења г. Барића, исписао сам све што је код мене речено код речи *вџаф*, али исто тако и све што је поводом тога г. Барић казао. Он вели да сам погрешно што сам ту реч прот. мачио речју *задужбина*, а требало је рећи 'завештање', пошто је то значење старије. А ја одговарам: г. Барић је погрешно зато што он није моје тумачење ни прочитао. Арап. *wakf* значи и завештање и завештано покретно или непокретно добро, или и једно и друго, и то је код мене такође речено. Али сад још нешто. Да докаже да код мене није објашњена тачно нападнута реч која се налази у првој свесци мога речника, објављеног 1932 год., г. Барић ме напада подацима узетим из свеске *Enzykl. des Islam* која је штампана 1933 год., а која је у Београд дошла још доцније!

83. „Или, да завршим, довикује г. Барић, *ђувенђија*. О тој речи г. Елезовић каже следеће: „каже се више од мила него у циљу да се неко нагрди и ако по смислу значи лака женска, успијуша": А, мори, *ђувенђија*. Реч је тур. *gjövendî* од *gjögjede* им. накићена и свечано обучена ченгија". Напоменућу да је већ Новаковић у Јагићеву *Archiv für slav. Philol.* XXVII (1905) 480 указао на de Cousinéry Voyage dans la Macédoine, Paris, 1830 II 80 где стоји да је „*güvendé* mot formé... de *güvende* qui signifie *danseuse* et de la finale *dgi* comme dans le mot *caffedgi* cafetier" и тим исправио значење које дају Вук, Броз-Ивековић и Ђ. Поповић".

Навео сам од речи до речи, не мењајући ни знаке интерпункције и др. како је г. референт написао да се види како пише г. Барић.

У свом приговору овој речи која је код мене сасвим исправно и забележена и протумачена, г. Барић је начинио осам погрешака. Тако место *ђувенђија* он пише *ђувенђија*, место од мила он пише од мила, место *ђувенђија* он каже *ђувенђија*, наводи цитат de Cousinéry место de Cousinéry, *güvende* место *güvendégis*, тврди да је Кузинеријев путопис по Македонији штампан у Паризу 1830 место 1831, тврди да је наведени цитат на стр. 80, а он се налази на стр. 82, и тврди да је Ст. Новаковић од кога је он и позајмио поменути цитат из путописа de Cousinéry исправио зна-

чење које дају: Вук, Броз-Ивековић и Ђ. Поповић, а прескаче Академски рјечник који је дао последње објашњење до појаве поменуте белешке о тој речи Ст. Новаковића. Да и не говорим о томе да је и горе наведени његов цитат француски сакато и бесмислено наведен.

Да не би остало нимало сумње о тачности мога тврђења ја ћу овде дословно преписати шта сам ја рекао код речи *ђувенђија*:

„Каже се више од мила него у циљу да се неко нагрди, иако по смислу значи лака женска, успијуша: А, мори *ђувенђија!* — Реч је тур. *gjövendî* од *gjögjende* (штамп. погрешком испало *n*) им. накићена и свечано обучена ченгија. — У В. и РЈА. *ђувенђија* ж. објашњење различно“.

То је код мене написано, а не оно што је г. Барић навео.

А да се види како је он унаказио онај цитат, узет из белешке Ст. Новаковића у *Archiv. f. sl. Philologie*, V. XXVII (1905), 480, навешћу целу ту белешку како она у истини гласи: „D'abord dans le Српски рјечник de Vuk et après dans le dictionnaire Iveković-Broz on a traduit le mot *ђувенђија* par les mots „latronis turcici serva, die Slavine eines Крпалија“. Le dictionnaire académique de Zagreb donne, comme explication „Krgalijinska robiña, tur. *güvendî* — meretrix“, adoptant ce qui est mentionné à ce sujet par Gj. Popović dans son dictionnaire des mots turcs (*Glasnik* 59, 81).

Il faut remarquer l'explication de Cousinéry, observateur illustre qui a passé sa vie à étudier la Macédoine et le littoral de la mer Égée. Dans sa description des montagnards de Rhodope qu'on appelle ailleurs *krđžalis* il ajoute: „Dans toute la Thrace et toute la Macédoine on connaît le penchant de ce peuple pour le vagabondage, inconnu, dans le reste de la Turquie; et pour caractériser ces montagnards on leur a donné le nom de *güvendégis*, mot formé de deux langues (код г. Барића је овај став просто изостављен), de *güvendé* mot persan qui signifie danseuse et de la finale *dgi*. désinace turque qui exprime une profession (и овај став је г. Барић просто прескочио) comme dans le mot *caffedgi* — cafetier, *tutundgi* — vendeur de tabac“. (Voyage dans la Macédoine, Paris, 1831, II, 82 (а не као код г. Барића 1830 II 80)).

Г. Барић је на више места истицао да не разуме по неке ствари у моме речнику које су биле сасвим разумљиве. Нека је и мени допуштено да му кажем да не само ја, него нико неће разумети зашто му је било потребно ово пригорање речи *ђувенђија* и каква је потреба била да ме упућује на наведену белешку Ст.

Новаковића у Arch. f. sl. Philologie, кад је тачно оно што сам у објашњењу те речи казао, као и то да објашњења у нашим речницима нису ни довољна ни поштена.

Све су ове речи просуте у пустој жељи г. Барића да ми оспори да сам ја нешто исправио и ново рекао и да демантује тврђење писца предговора у мом речнику који је рекао да сам ја „на више места и сад могао да поправам тумачења појединих речи која су постојала досада у нашој литератури“ (ст. 271 реферата), ма да г. Барић зна боље но ико други да је према стварном стању писац предговара био пре шкрт него издашан у похвалама за мене. Мој речник је пун не само исправака погрешних тумачења у нашим главним речницима него и сасвим нових речи и нових тумачења. То г. Барић зна, али хоће публици да претстави као да није тако.

84. Тако је и ово. Само то што ја код речи: *кофтор* и *бџе* нисам рекао да су из арнаутског, довољно је било г. Барићу да у смислу свога „принципијелног“ расположења према мени напише: „Ни арбанаским елементима г. Елезовић није поклатио ону пажњу, коју смо од њега, као познаваоца арбанаског језика могли и морали очекивати“.

Да ли сам обратио толико пажње колико је он, г. Барић, очекивао, друго је питање, али да сам ја на стране елементе уопште *па* и *на* арбанашке обратио више пажње него ико пре мене у нашој лексикографији, то је истина коју и десет Барића демантовати не могу:

„Кад он (тј. ја) уноси у свој речник арбанаске речи које су ушле у косовско метохијске дијалекте, не разумем зашто код многих речи, које су сигурно арбанског порекла, не наводи да су арбанаске (курсив је мој). Један типичан случај је н. пр. *кофтор*“ (стр. 285).

Јасно је, дакле, да је по г. Барићу *кофтор* реч арбанашка. Али да се види како он ствари схвата, навешћу овде шта он о тој истој речи каже само четири врсте иза тога: „Међутим за свакога који се бави балканским језицима, јасно је да *кофтор* може бити једино балканско-романски рефлекс лат. *cocotrius*“. Како „балканско-романски“ није исто што и арбански, ја сад не могу да објасним како је г. Барић могао за реч *кофтор* рећи да је „сигурно арбанског порекла“. Али ако он тако мисли, зашто последњари и каже да је „балканско-романски рефлекс лат. *cocotrius*“?

При свем том г. Барић се ни на овој другој комбинацији није

зауставио. Он на истој страни свога реферата, пошто је променио писца и књигу, даје и треће објашњење ове исте речи: „Напоменућу, потпуности ради, вели г. Барић, да се *кофшон*, *кофшор* находи и у бугарским дијалектима, где географско распрострањење те речи [Пирдопско, окр. Софија, Казанлик, Рушчук, упор. Scheludko, *Balkan-Archiv* III (1927) 289] указује на румунско порекло (рум. *coptor*, диал. *coftor*), што је сигурно и поред извођења Ст. Младенова, *Slavia* V (1926—1929) 157, по коме је „рум. дума отъ славјанската основа *копъшь*“. И тако, сад је, дакле, та реч румунска. Било би на свом месту питање: како је, после свега овога, ваљало изнети уз објашњење у мом речнику код те речи, чија је: арбанашка, румунска или латинска? Сад је ваљда свакоме јасно зашто ја нисам могао рећи за ту реч да је албанског порекла!

Па ипак г. Барић би, и поред свега лутања под сугестијама N. Jokl-ове *Balkanlateinische Studien*, објављене у *Balkan-Archiv*-у, V. IV (1928), стр. 195 и 196, одакле је и преписао она чуда: „сублак“, „алатр“, „абруц“, „аџон“, највише био склон да мисли да је *кофтор* реч арбанашка и то на основу претварања лат. групе *ct* у *ft*: *cocotrius* > *coftor*, наводећи из Јоклове расправе још само један пример: *lucta* > *lufta*. А против те комбинације говори чињеница да се та реч врло ретко чује у арнаутском језику. У арбанаш. језику та је реч забележена још и у Корчи, па и то махом код грађана, пошто сељаци арбанашки раније и нису употребљавали нити су знали за *кофтор*. А о претварању групе *ct* у *ft* на основу два усамљена примера не може се доносити закључак да је то некакав арбанашки гласовни закон. Напротив, оба се примера могу боље објаснити ако претпоставимо да смо и ми и Арбанаси добили облик *coptor*, а Арбанаси и обл. *lupt*, па се на нашем земљишту заменило *и* са *ф*, каквих примера има код нас доста. Али г. Барић увек претпостави оно што је невероватније.

85. Код речи *кумбара* рекао сам у објашњењу да је и тамошњи Арнаути употребљавају са истим значењем, и да је немају ни В. ни Академ. рјечник. Тим поводом г. Барић је утрошио читавих 10 реди ситно штампаних приповедајући ствари којима никако нема места у мом кос.-метохиском речнику. Тако он каже: „Учинио бих и једну напомену поводом речи *кумбара* „кџм“. Г. Елезовић помиње да те речи у Акад. рјечн. „нема у том значењу“. Ја никако не могу да разумем, чему он то помиње, када *kumbara* у Рјечнику значи — „лубарда“.

Чега ту неразумљивога има, кад се у једном диференцијалном

дијалекатском речнику каже да речи облика *кумбара* додуше има у В. и у Акад. рјечн., али се она разликује по значењу без обзира да ли је она истога постања или није.

Да видимо шта г. Барићу још није по вољи код ове речи. „... што се пак тиче напомене, да ту реч, тј. *кумбара* у значењу ‚кум‘ употребљавају и „тамошњи“ тј. косовски Арбанаси, г. Елез., изгледа, не зна да у арбанаском језику има поред старе латинске позајмице *kumpter*, крштени кум‘ од лат. *compter* — и дијалекатско (гегиско) *kumbara* од итал. *compare*, упор. G. Meyer s. v., као што има у македонско-румунском дијалекту *cumbar* ‚кум‘, које је до Цинцира дошло словенским посредовањем (v. Meyer-Lübke, Roman. etym. Wörterb. 2096)“.

Kumbara би по знању Барићеву било арбан. дијалекатско (гегиско), а *kumpter* не знам како би било, ваљда опште арбанско! А овамо то *kumpter* и не зна се где се говори. Највероватније у каквој фратарској књизи на арбанашком коју ће бити писао какав католички монах који се доскитао у Арбанију бог зна откуда. Ја сам рођен у крају где се говори и арбанашки гегиски дијалекат, а живео сам доста дуго и међу Арнаутима са територије где се говори арбанашко тоскиско наречје. Ону реч *kumpter* нигде чуо нисам. Па и реч *kumbar* код Арнаута муслиманске вере није много распрострањена, али се чује, ма да онима који имају језичко осећање тога језика та реч чини утисак туђице. Али су речи: ὁ κοῦρλαρός, ἡ κοῦρλαρά, ἡ κοῦρλαριά и κοῦρλαριάζω и др. у језику саврем. Грка врло обичне и у том значењу употребљавају се само од те основе.

Сад питам ја г. Барића: по чему он зна да је та реч арбанашка, а није, рецимо, грчка, тј. њихова позајмица из италијанског? — Само зато што је тако речено у Meyer-Lübke, Roman. etym. Wörterb., 2096? Или што је тако, како тврди г. Барић, рекао G. Meyer s. v.? Ако се ова тврдња г. Барића односи на G. Meyer, Etym. Wb. d. alb., 1891 год. у речничком низу код њега ја те речи нисам нашао, дакле не s. v., како вели читаоцима г. Барић, него сам је нашао на стр. 495 под Wortverzeichnis где каже: *kumbar*; *kumpter* и означена је као латинска. Облик *kumpter* је, дакле, г. Барић узео од G. Meyer-а, али је измислио да та реч није дијалекатска, а *cumbar* јесте, јер тога код Meyer-а нема. И, ето тако, као што се види, то питање ни после г. Барићева тврђења није померено с места где је било. И све ово што је г. Барић рекао речено је много пре њега, и о њеном пореклу од итал. речи *com-*

pare у Акад. рјечнику s. v. *kumpār*, пошто та реч у том облику и данас живи међу нашим људима у Истри, али о томе г. Барић ништа није знао, а да је знао, он ни ту прилику не би пропустио да заузме став високог научњака, па да ми прочита придику и каже до које би стране ваљало да преврћем V књигу Акад. рјечника, иако је та реч управо изнад *kumpara*, што каже он да значи ‚дубарда‘, а чује се исти облик и у Конавлима, али у неком специјалном значењу. Па и после све ове дискусије није јасно који је од балканских народа први направио ту позајмицу из лат. или талијанског језика, ми, Грци, Власи или Арбанаси. Кад су наши у Истри могли од итал. *compare* да направе *kumpār*, могли смо ми начинити и облик *kumbār*. Или ако су то Грци начинили пре нас, што такође није искључено, сви смо ми могли позајмити од њих готове облике. Али кад смо могли од *Vona* начинити *Бунић*, а од *Gondola*—*Гундулић*, могли смо ваистину и од *compare* направити *кумбār* и *кумбара* без ичијег посредовања.

86. Код речи *џра* коју сам забележио у Гојбуљи, навео сам два значења: 1 шљака, рђа од гвожђа, 2 сурутка из бучке, нешто слично мућеници. Додао сам да ми није познато чија је реч, али да у тур. има реч перс. порекла *hire(a)* која значи мутан, таман, исто тако да има и тур. глаг. *hirelenmek* замућити се, потамнети. Г. Барић каже: „Арбанаска реч је и *џра* ‚сурутка из бучке‘, v. G. Meyer s. v. *hira* id., а не — како хоће г. Елезовић — турског порекла, против чега говори и значење, јер тур. *chire* значи ‚мутан‘“.

Зар г. Барић не увиђа да се чињеницом што се та реч у Meyer-овом арбанашком речнику налази не може озбиљно доказивати њено порекло. За то су потребни и други докази. У осталом, ја сам у своје време пропустио да се позовем на реч *hira* у Акад. рјечн., где је дато објашњење: *serum lactis, slatka surutka* и где се каже да је „перозната постања“, поред тога што је напоменуто да је Миклошић помишљао на арбан. реч *hirre*, уз наговештај да би се иста реч могла испоредити и са тур. речи *āiran* која опет значи мућеница, пиће од киселог млека, размућена у води.

87. У мом речнику забележена је реч *лемња*, а за њено значење упућено је на реч *елџмље* код које је речено: „Проста справа на коју жене намичу кануру памука (ваљало би додати: и друге пређе) ради намотавања чекрком на цеви: Узџ од претељице Злате: чџкрк и *елџмље* да смотам ове две туре памука. — У В. и RJA. н. Тур. *elemje*“. А г. Барић каже: „Код речи *лемња* (Пех), наведене без значења, а које нема ни код Вука ни у Рјечнику, г. Елезовић.

упућује на *елемље* „проста справа на коју жене намичу кануру памука ради намотавања чекрком на цеви“. Требало је указати на арб. *ʿemlje* које Skok у *Архиву за арб. стар.* (1925) 342, 344 изводи непосредно из лат. *lignivus*, у што ја не верујем, јер ће пре бити да је та реч ушла у арбанаски језик посредством македонско-румунског, како мисли Meyer-Lübke, *Архив за арб. стар.* III (1926) 205 и N. Jokl. *Ling.-kulturhist. Untersuchungen* 142, S. Pușcariu, *Daco-romania* III 326 итд“. Да сам веровао у арбан. порекло мога *елџмља* (*лџмља*), ја бих навео, али и поред мишљења г. П. Скола у *Архиву за арб. старину* (1923) 222, где пориче да је араб. *ʿemnje* позајмљено из арум. *limiū*, него мисли да је од лат. адј. *ligneus* (а не као код г. Барића *lignivus*!) и онога што каже опет тамо, II, 2 (1924), стр. 342, нап. 3 да је арб. *ʿemlje* < *lignei* и N. Jokla и Pușcariu, ја мислим да су та оба облика моје речи *елџмље* тур. порекла. Они који мисле да је та реч арбан., однос. маћед.-румунска немају никаква доказа за то, а за тур. порекло *елџме* говори и та чињеница што у тур. јез. поред те именице постоји и глаг. *elmelek* мотати конач, пређу на тој справи, намотавати — поред глагола истог облика који значи сејати ситом. Магазаник у свом напред спомињаном тур.-рус. речнику има и облик *elmege* (читај *elmeje*), што значи мотовило.

Ето, то је разлог што ја нисам указао на арб. *ʿemlje*, пошто је и оно, по моме мишљењу, као и наша *лџмља* и *елџмље* тур. порекла.

88. Ја сам у своје речнику забележио реч *jo* коју сам чуо само у једној врсти реченица у којима готово никаква значења нема осим што служи као нека амплификација. Помислио сам да ће бити од арнаут. одречног прилога *jo*, али пошто то није сасвим сигурно, бар у наведеним примерима то се не види сасвим јасно, ја сам то рекао са резервом „биће“: *Jo* валā истином чинић ајер. Расн. — *Jo*, прзот, ако ти дођем, ти ћеш ме запантит. Али г. Барић, можда и не прочитавши наведене примере, каже: „Излишно и неоправдано је Елезовићево колебање у погледу на порекло арб. *jo*, које значи „не“ („биће арн. речица не“, Елез. стр. 262б), јер је то прастара арбанаска реч, сродна са стинд. *ana* „без“, гот. *ina* „без“ из иевр. *einec*, упор. Н. Barić *Albano-rumänische Stud.* I (1919) 80“.

И тако, пошто је дискусију упутио у сасвим другом правцу, он говори о непотребним стварима. Нисам ја сумњао да је реч *jo* у значењу „не“ арбанаска, него сам сумњао да је *jo* у наведеним

примерима иста са арб. *jo*. О томе се ради, а не о арнаут. негацији *jo*. Овако је изашло као да сам ја тумачио арнаут. *jo*, а то није тачно него сам тумачио *jo* у косов.-метох. дијалекту у извесним фразама у којима се право значење *jo* готово не може ни назрети. Али да, ваљда, ствар буде докраја трагикомична, г. Барић упућује на стр. 80 своје расправе, *Albano-rum. Stud.*, да се тобож тамо још боље поучим о тој арб. речи *jo*, а кад тамо ни *jo*, ни *ana*, нити *ina*, па ни *einec*, већ о *jo* нађох нешто на 37 страни!

89. Г. Барић даље вели: „У погледу на коломбоћ „кукуруз“, о којем се г. Елезовић расписао и у часопису *Наш језик* III (1934) 275, било је довољно указати на извођење W. Meyer-Lübkea, *Mittel. des rumän. Instituts in Wien* I (1914) и Н. Tiklin-a, *Zeitschr. für roman. Philol.* XL (1920) 715“.

Расправу W. Meyer-Lübke-a, на коју упућује г. Барић, нисам могао видети, те не знам шта се тамо каже, но с обзиром да је расправа *Zu Rum. porumb „mais“* Н. Tiklin-a млађа, биће да је г. Барић та два имена цитирао, по свом обичају, онако од ока. Иначе, г. Барић је ваљало да нам објасни у каквој вези стоји наш *коломбоћ* са Тиктиновим: *porumb*, *parișă*, *parișdii* и *sicuruz*. Није, како г. Барић мисли, решено питање ни *кукуруза* ни *коломбоћа*, нити је било довољно само „указати на извођења“ W. Meyer-Lübke и Н. Tiklin-a, па да буде ствар јасна. Ни после мога чланка у *Наш. језику* на наведеном месту није објашњено порекло речи *коломбоћ*, али још мање је то учињено после Барићева говора о томе. Tiklin уопште није ни покушавао да објасни етимологију речи *коломбоћ*, те је и у овој прилици, као у толико других досад, г. Барић завео у заблуду читаоце кад је рекао да ми је за то довољно било само да упутим на његову расправу где би била речена последња реч о томе питању. Tiklin није успео да објасни ни порекло речи *sicuruz*. И после различног комбинирања он вели: „Für unsere Frage ist es daher ohne Belang, dass die Herkunft der letzteren beiden (реч је о *sicuruz* и *părușă*) Wörter in zimliches Dunkel gehüllt ist“.

Поред свега његова ниподаштавања моје расправе г. Барић ће морати пажљиво да прочита оно што сам ја писао о кукурузу у *Нашем језику*, а нарочито оно што је поводом мога чланка написао г. Др. Б. Тодоровић: *Прилог питању о називима кукуруза* (*Наш језик*, IV, св. 1, стр. 8).

90. Ништа мање неумесна није ни ова примедба г. Барића: „Код речи *dorgoñ* „јемац“, требао је загледати у G. Meyer *Etym.* Јужнословенски филолог

Wb. 72, где би нашао да је та реч образована од арб. *dor* 'рука' као и стслов. *poročnikъ* (Suprasal.), струс. *porokъ* (Јарослављева правда), чеш. *rukojmě* 'јемац' и — видети шта о томе говори N. Jokl у расправи *Vuks albanische Liedersammlung* [Белићев Зборник (1921) стр. 75] где је дат обилат лингвистички и правноисториски компаративни материјал.

Пре свега у мом речнику нема речи *dorgoň*. Код мене је забележена реч *dorzōn* и код ње сам рекао да је реч арнаутска и да значи јемац. У једном дијалекатском српском речнику више није било потребно рећи ни једне речи Труд г. Барића да преписује из етимолошких речника и Јоклове расправе био је сасвим неуместан и непотребан. Кад ја кажем да је реч арнаутска, кога интересује етимологија и склоп те речи, знаће, и без г. Барића, да је нађе. Према томе, Барићево навођење како та реч гласи у стслов., ст.рус., чешк. и све остало и непотребно је и наивно!

Боље би било да се позабавио Јокловим облицима: *doredan*, *dorezan* „die Hand gebend, nehmend“, јер, колико је мени познато, у арб. се јемац нигде не каже *doredan* него само *dorezan*, на Косову и у Метохији *dorzōn*, али има израз *mendore* и значи 'под заштитом', буквално 'за руку'. Кад неко узме једну од завађених, закрвљених страна, *mendore* значи да се он са њом, док траје то стање, солидарисао и примио сву одговорност. Напасти некога који је нечији *mendōre*, значи исто што и напад на дотичнога заштитника, на онога који на неки начин држи за руку некога, који је пружио заштиту нападнutoме.

91. Г. Барић са исто толико права и разлога наставља: „Међу арбанаске позајмице требало је уврстити и *mik* 'пријатељ', које је општеарбанаска реч, а не само косовска, како мисли г. Елезовић. То исто важи и за *љума* 'река' = алб. *l'ime*, па *gabel* 'диганин' и многобројне друге речи“.

Ја сам у речнику код 1. *mik* казао да је и тамошњи Арнаути употребљавају и да се та реч у арб. језику развила и да у њихову језику има и других речи од исте основе, док тога код Срба нема. То обавештење је и пуније и важније него да сам казао да је та реч општеалбанска, јер у то нико не сумња. За реч *Габел* могао је г. Барић бити мало опширнији, кад већ тврди да је арбанашког порекла, што је ваљало и доказати.

92. Код речи *кдле*, са којом ће бити без сумње у вези и реч *кдлем*, у објашњењу казао сам од речи до речи ово: *кдле* само тако: није ми *кдле* да чекам (Пех), тј. немам времена. Арнаут. *koha*

време. — У В. 2 *кдље* време, у RJA. 1. *које*. Тако и само то. А то је дало повода г. Барићу да у низу својих примедба напише и ово: „Док је, како смо видели, пропустио да за многе речи утврди арбанско порекло њихово, г. Елезовић, с друге стране, приписује арбанском језику речи, које сасвим сигурно нису арбанског порекла. Тако н.пр. он тврди да је реч *коле* (није ми *кдле* да чекам [Пех], тј. 'немам времена' од арбан. *kohe* 'час'. То је апсолутно погрешно, јер је *коле* — прасловенског порекла упор. чешк. пољ. *kolí* поред ст. слов. *kolě*. У Акад. рјечн. s. v. *кдље*, је за *коље* у значењу „слободно време“ наведен повећи број примера из старије књижевности; упор. и грађу код В. s. v. *кдље*“.

Ако се упореди оно што сам ја код нападнute речи казао са оним што је г. Барић написао, видеће се да је он нетачно тврдио да сам ја казао да је та реч од арбан. *kohe* 'час', али је прећутао да сам ја исто тако упутио *кдле* на В. и RJA. као што сам навео арн. реч *koha* (а не *kohe*) која значи време (а не као што ми подмеће г. Барић 'час').

Зашто је г. Барић нелојално казао да ја „тврдим“ да је та реч постала од арб. „*kohe*“ кад сам ја једно поред другогa двама независним реченицама указао на арн. *koha* и на В. и RJA.?

93. „Код речи *арамџа*, вели г. Барић, требало је указати на рум. *aramie*, 'kupfener Kessel', упор. Scheludko, *Balkan-Archiv* III (1927) 283“. Код мене међутим *арамџа* значи пљачкаш, и не видим какве везе може имати мој *арамџа* са влашким „*aramie*“ и Барићевим бакрачима!

Реч о којој би он хтео да говори није *арамџа* него једна друга испод ње, *аранија*. Али о њој је речено што треба у Акад. рјечн. s. v. *аранија*. У цитираним речима г. Барић греша на сваком кораку. Прво, није „*kupfener*“, него *kupferner* и тако стоји код D. Scheludko, *Lateinische und Rumänische Elemente im Bulgarischen* у *Balkan-Archiv*, V. III, Leipzig (1927), стр. 283, одакле је г. Барић и преписао свој текст убацујући у њ своје погрешке. Отуда је он узео и оно да се рум. та реч каже *aramie*, а тамо је штампано погрешно место *arānie* — *arāmie* и да значи 'Kupfener Kessel', ма да код нас та реч то не значи, а у буг. „*aramija*“ по Шелутку значи „*grosser Kessel*“.

94. Такво је и оно што је код г. Барића изнесено у вези са мојом речи *мачуга* код које сам рекао: штап који сељак носи обично у руци: Ударили му стб *мачуга* по гузице. Да ли ова реч није постала метатезом од тур. *čomag*? А у II св., стр. 528, додао сам:

н. грч. τό ματσοῦκα ,штап'. Г. Барићу се то не свиди, па ми вели: „требао је указати ... у место на тур. *çomag*, на рум. *mașucă*, које је ушло из румунског и у пољске дијалекте, упор. *Wędkiewicz, Mitteil, des rumän. Inst.* I 265, и у средњегрчки и новогрчки (ματσοῦκα) G. Meyer, *Indogermanische Forschungen* III 69“. Погледао сам код G. Meyer-а, тј. у његову расправу *Neugriechische Etymolog.*, стр. 69 (у *Indogermanische Forschungen, Strassburg, 1894, B. III*), и утврдио сам да тамо стоји ово: „ματσα, н. гр. ματσοῦκα, mazza, clava somavera. „massum“ рум. *mașucă*, ст. порт. *massuca*, пик. (ардиски) *machuque*, франц. *massue*, шпан. *maza*“. Па из наведенога није баш тако сасвим поуздано и јасно да је та реч морала бити позајмљена из рум., јер као што се види, могли смо ми њу позајмити и од других, а нарочито од Грка, а они дуж Јадр. Мора, ако хоћете, и од Шпањолаца.

Али, да видите јада, у *Balkan-Arhiv*-у, В. II, Leipzig (1926), дакле много после G. Meyer-а, K. Teinera у приказу Max Vasmer, *Studien zur alb. Wortforschung*. I. Dorpat. 1921, 71 s., на стр. 293 каже: „*tsmak* (< тур. *çomag* durch neugr. oder rum. dial. Vermittlung)“.

Scheludko у горе наведеној својој расправи вели на стр. 286, да *mačuka* у буг. значи „Klöpfel“, а *mačička* „dichtes Ende eines Stabs“, у рум. *mașucă* „Keule“. У савр. грч. η ματσοῦκα значи „massue“, а τό ματσοῦκι bâton; masse. Тур. *çomak* (*çomak*) од глаг. *çokmak* штап са ћулом, буцом при дну или врху. У њих се игра клиса зове: *çelik çomak* ојни. У кос.-метохиском *mačuga* значи штап, батина, но може, али не мора, имати ћулу, буцу при врху или дну. У јужном Повардарју место речи *mačuga* употребљава се *maszagarka*.

У Васојевићима се чворновата батина, али нешто згучена, чудна облика зове *чучумџа*. Исто тако ова се реч само са послед. значењем употребљава и у косов.-метохиском дијалекту. А ова *чучумџа* се лакше може извести из *чомак* него из *мачуге*. И још нешто. У Вучитрну *mačuga* у дечјем језику гласи *чуга*. Ако се са овом речи доведе у везу и реч *čûg* из Акад. рјечн. која значи „кратко дрво“, онда хипотеза о влашком пореклу те речи све више губи од убедљивости.

Према томе питање речи *mačuge* није тако једноставно, нити се поуздано може рећи да је к нама дошла преко румунског језика, ма да и објашњење о пореклу те речи дато у Акад. рјечнику, где се каже *mačuga* „јамачно од гал. *mazza*“, није довољно. Уз то још може бити, требало је ту реч довести у везу и са речју *mačke* I. pl.

95. Уколико је г. Барићева примедба у вези са речима: *линџура* и *гуша* можда и оправдана¹⁾, утолико му је неумесна она где каже: „Необјашњена је остала и реч *кулме* која је рум. *culme*, и поред ‚gipfel‘ значи, као и наша реч ‚Firstbalken‘“. И ова је реч позната скоро свима народима Б. Полуострва, па зато што је тешко одредити да ли смо је примили од Арбанаса или Влаха, ја сам просто указао на њено латинско порекло. Јер ту реч Арнаути на територији косов.-метох. дијалекта не употребљавају само у облику *kûlm* него и у облику *kûlme*. Зато г. Барић ни овде није смео бити онако отсечан и бескомпромисан, јер је материјал који је дат у *Etymolog. Wörterb. der rumänischen Sprache I (Lateinisches Element)* од Dr. Sextil Pușcariu и сувише оскудан, бар што се тиче питања у којим се облицима она јавља код појединих народа на Балк. Полуострву. У осталом и G. Meyer, *Et. Wb. d. alb.*, није друкчије поступио, кад код речи *kułm* каже: ‚Dachfirste, Firstbalken, Dach‘. aus lat. *culmen* Gipfel, Dach. First‘.

96. Доследно својој унапред донесеној одлуци да куди све одреда у мом речнику, г. Барић наставља: „Слично је и са *новогрчким* елементима односно са речима које су у наше дијалекте ушле грчким посредством. Код речи *конџа*, крчак (додуше код мене пише *крчаг*), земљани суд... г. Елезовић истиче да и Турци употребљавају реч у облику *kanata*, а косов. Арбанаси у облику *knâta* и *knât* и помиње да Ш. Сами у својем речнику *Kamus-i-türqi* вели да је из италијанског. Како показује *o* за *a* и *t=t*, та реч је к нама дошла из новогрчког језика, на који је г. Елезовић обратио баш најмању пажњу“. Тако се, ето, говори кад се ствар зна! Нема ту никакве двоумице и резерве, кад човек познаје ствар по поузданим знацима: *o* за *a* и *t=t*. То је поуздан критериј за распознавање! Ја опет мислим да то не мора бити тако. И све док се не би утврдило од када је у грч. у употреби та реч, она ће остати као реч роман. порекла, јер у ст. лат. она гласи *cannata*, у нгрч. η κανάτα и значи „grand vocal, litron, mesure; τό κανάτι rot, vocal; царигр. грчк τό κανάτιον (Милиопулу у тур.-грч. речнику s. v. *kānata*), у буг. *kanāta* такође значи крчаг. И шта видимо? Сви народи који ту реч употребљавају, колико се до сада зна, употребљавају је у облику *cannata*, јер арб. *knât* и *knâta* се такође

¹⁾ Ма да D. Scheludko у поменутој својој студији: *Lateinische und rumänische Elemente im Bulgarischen*, на стр. 285 каже, говорећи о речи *гуша* у буг., да рум. гласи исто тако *gușa*, додајући (Balkanwort zweifelhaften Ursprungs). Али за г. Барића је све несумњиво и јасно одређено.

G. Meyer у својим помињатим *Neugrichische Studien II* у *Sitzungsber. d. Phil.-hist. Cl.*, Bd. CXXX, *Abhandlung* 5 (1894) трагао је даље за овом речи, па је нашао у грч. καρβέλι ‚art Brot‘, ‚route, pain‘, καρφέλιον ‚panis cibarius‘; κα τὸ καρβέλι = у клетви као код нас: „леба ми!“, а то изводи из ст.сл. кракай, буг. *кравай* ‚Art Kuchen‘, срп. *кравал*, рус. *коровай*, додајући опет „der Ursprung des Wortes ist nicht aufgeklärt“. Г. Барић је одавде преписао и уважио ово Мајерово зановетање како је тобож буг. кравая, а срп. *кравал* без икакве исправке, али није се обазирао на тврђење да је порекло речи неразјашњено: за њега је, за г. Барића, та реч „просто напросто“ арбанашка!

И такав је он не само у питању ове речи него и многих других. Он, који је читао мој речник *лист по лист*, није видео да се реч *кравџ* налази и у овом дијалекту и да је наведено да се она налази и у В. и у РЈА. у облику *кравџ*, *кравџа*, него без размишљања износи како је буг. *кравая*, а срп. *кравал*!

Међутим реч *коровџа*, била ма чијег порекла, на нашем земљишту је начињена под утицајем нар. етимологије и у значењу одлучивала је асоцијација са речју *кора*. Не само за манастирски хлеб, него у опште за сух, скорели хлеб у презривом тону рече се *коровџа*: Күј ће да ти је те *коровџе*?!
*

100. Пошто у мом речнику има и нешто речи из т.з. бошкачког (који г. Барић зове *бошкавачки*¹⁾), то је морао и за те речи рећи да „нису обрађене како је требало“. Као за остало, тако и у овом поглављу замера ми што нисам и за бошкачке речи консултовао неку литературу. Даље замера што код речи *каџац* нисам навео из Тројановићева *вешкарског језика* реч *калацник* који исто значи, а из *ластовечког* реч *калосник*. Ја сам у свом речнику забележио из бошкачког језика: *манука* и *манче*, а он приговара што нисам погледао код С. Тројановића где бих нашао и речи: *манук*, и *манука*, и *бела* и *манча*, и *манчеховица*, и *белача* итд. Међутим то мени није било потребно. Ја нисам писао *студију о тој врсти говора*, него речник једног нашег дијалекта, и пошто у том крају нисам нашао реч *манук*, него само *манука*, није било ама баш никаквих разлога тражити је на другој страни. Према томе, те му примедбе вреде колико и већина осталих. Овамо иде и његово до-

¹⁾ Иако је код мене образложено зашто је тој врсти говора дат тај назив, иако и С. Тројановић у свом прилогу тајним језицима (Јужнословенски филолог, књ. V, Београд 1925—1926, стр. 222 употребљава називе: *бошкашки*, *бошкачки*, *бошковски* у Дојрану, г. Барић је наградио свој назив *бошкавачки*.

мишљање: „Консултовање те грађе било би га утврдило у хипотези да је реч *кошоман* ‚великаш‘ у Вучитрнски дијалекат ушла из бошкачког језика, упор. ластовечки *кошоман* ‚богат домаћин, заповедник‘ итд“.

О тој речи ја сам навео њене вероватне облике из тур. речника, а са *резервом* сам упутио и на могућност да је из бошкачког језика. Г. Барић ми замера што сам ту хипотезу изнео са резервом и налази да бих био мање колебљив да сам консултовао грађу ластовечког говора где *кошоман* значи ‚богат домаћин, заповедник‘.

Кад сам оно објашњење писао, помишљао сам, а сад верујем, да та реч није из бошкачког говора, него да је, као и многе друге, у наш језик дошла преко турског, па кад је изашла из обичаја, постала архаична, наша је склониште у бошкачком, односно ластовечком говору, ма да јој порекло није јасно. Арап *kudamā* мн. од *kadim* ‚стари, старински; старешина‘, слично значе код Арнауца речи: *ulige* или *krēna* или *plećnija*; може бити, најзад, да је и запад. порекла, исп. *Huttmann* надзорник рудника, пудар.

Из овога дугог разлагања могло се видети да се на основу ове критике могу утврдити пре свега карактерне особине г. Барића и као стручњака и као критичара.

Да ли се може замислити прави, озбиљан стручњак који као судија, као критичар говори о предмету који недовољно познаје? Није никакво чудо што г. Барић не познаје косовско-метохиски дијалекат, али је заиста чудо кад он хоће стручно да говори о том дијалекту! Није довољно што је г. Барић нашао неког овде у Београду, који је из Вучитрна или из другог кога места са Косова, да га припита о по некој речи или о по неком значењу. Потребно је да г. Барић и сам познаје толико предмет да може пресудити: да ли тај човек познаје ствар о којој говори или не познаје, или да оде на лице места и увери се о тачности или нетачности добивеног податка. А овако, властито непознавање ствари г. Барић је увећао непоузданошћу и неозбиљношћу неког свог неодговорног помагача. Некритичност г. Барића, која је у томе да суди о предмету који не познаје, појачана је тако и невероватном наивношћу његова метода.

Да ли се може замислити прави, озбиљан научник који намерно погрешно утврди циљ једног дела, па га онда критикује

полазећи од критерија утврђених на основу тога уображеног циља једног рада? Г. Барић је прогласио мој речник за етимолошки и тражи од мене да говорим о пореклу речи свога дијалекта. Међутим ја дајем само *речничку грађу* косовско-метохиског дијалекта. Истина је да сам ја, кад ми се чинило потребно и несумњиво, давао и напомене о томе из којег је језика која реч позајмљена и какво значење она има у њему. Чинило ми се да ће тако моја грађа бити још боље описана или протумачена. И све друго што сам наводио, ја сам наводио само у томе смислу. И да је тако схватио г. Барић смисао мојих тумачења, он или не би писао своје критике или би је друкчије написао. Овако, изврнувши смисао и карактер мојих тумачења, он је чинио замерке које се у ствари не тичу мога дела.

Али ја нисам могао да оставим неосветљене и те замерке свога критичара, јер сам видео да г. Барић, иако говори о стварима које не познаје и о чему мора бити потпуно свестан, хоће да се намеће за учитеља онима за које поуздано зна [јер их је толико пута тражио да му најелементарније ствари из тих области тумаче] да довољно познају језике о којима говоре. Ја сам се за своја тумачења источњачких речи (турских, арапских и персиских) користио на првом месту правим изворима (турским и др.) који су за г. Барића у највећем делу неприступачни. Мени није стало до тога да у спорним случајевима пресудим да ли има право Корш, Миклошић, Битнер, Крелиц, Вамбери или ко други, већ ми је било стало до тога да са извора, из турских и других лексикографа, изнесем онај *паралелни* материјал који може бити користан за моју косовско-метохиску речничку грађу. Г. Барић, међутим, који не познаје ни турски, ни арапски, ни персиски језик, и који у изворе тих језика на оригиналним језицима *не може ни завирити*, узео је неколико студија на немачком или ком другом језику и и гдегод је нашао у њима да је нешто друкчије неголи код мене, он мени замера, примајући од њих све на веру. Ја сам напред показао колико вреде те замерке; али сада могу рећи да баш када би оне и много вределе, за мене би оно што се у њима садржи било неупотребљиво, јер ја нисам хтео проучавати односе међу балканским језицима на основу позајмљених речи, већ сам хтео у своме речнику дати само грађу за то и оно што ту грађу непосредно са извесне стране осветљава. Г. Барић је то добро и знао и морао знати; али да би својим замеркама дао стручни и високоучени карактер, он је употребио непотребан апарат који је непосвећене читаоце могао само у заблуду уводити.

То исто вреди и за албански језик. Што је најинтересантије, тамо где би г. Барић могао бити стручњак — у романским позајмицама — и ту он није умео ништа своје рећи.

Али и то је све мало. Шта тек да се рече о научнику који је толико непоуздан у навођењу грађе да сваки час тврди да се у мојој књизи нешто находи, чега у њој нема, или да у њој нечег нема о чему се у њој нашироко говори, па критикује све то за мене особито неповољно!

Шта да се рече о једном стручњаку који стално греша када из књиге преписује, наводећи нетачно и облике речи, и њихове акценте, и стране књиге? То чини и при навођењу наших речи, и турских, и арапских, и грчких и латинских. Он се стално спотиче о текст који наводи, не разумејући га или разумејући га погрешно! Јесу ли то особине које треба да прате критичара ма каквог научног дела?

Иако се г. Барић трудио да својим речима да принципски, иако мало бомбаст, карактер, ипак он није могао прикрити своју праву намеру, да по сваку цену унизи и омаловажи моје дело. Само се тако може објаснити како је он под видом „објективне критике“ могао дати нешто што је врло налик на најобичнији памфлет.

Ја остављам читаоцима да на основу тога процене: колико у таквој „критици“ г. Барића може бити *тачног* и објективног и какве би квалификације требало дати критичару који читаоца под видом „учености“ и „стручности“ намерно и свесно уводи у заблуде.

Напомена. — И поред свега мога старања да у мом одговору не буде штампарских грешака, колико сам могао запазити, ипак промакло је неколико. Тако

на стр. 187	стоји <i>Mayer,</i>	треба <i>Meyer;</i>
„ „ 189	„ <i>papa,</i>	„ <i>pa'na;</i>
„ „ 195	„ <i>данашним,</i>	„ <i>данашњим;</i>
„ „ 198	„ <i>Кароларијама,</i>	„ <i>Короларијама;</i>
„ „ 202	„ <i>persiche,</i>	„ <i>persische;</i>
„ „ 204	„ итд., итд. (тако!)“,	„ итд., итд.“ (тако!);
„ „ 205	„ <i>semelle,</i>	„ <i>semelle.</i>

✓ Гл. Елезовић

3. — О. ХУЈЕР, *Увод у историју словенских језика*. Превоо Х. Барић. Лингвистичка библиотека. Књ. 1. Уредник: Х. Барић. Штампање ове књиге потпомогнуто је из фонда Луке Теловића Требињца. Београд, година није означена. Стр. 118.

Ова је књига превод, односно прерада. Хујерова Увода у историју чешког језика (другог издања од 1924 г.); у ствари, као што вели проф. Барић, ова је књижица прво издање Хујерова дела у овом облику: „писац је, наиме, делимично прерадио чешки оригинал изоставивши, у споразуму са преводиоцем, оне делове који се односе само на чешки језик; извршио је многобројне измене у тексту и знатно попунио литературу до 1926 г.“...

Иако је Хујерово дело одлично, сматрам да га није требало преводити, јер један стручњак, па и г. Барић, лако је могао написати сам овако дело, служећи се не само делом г. Хујера, него и познатом великом књигом француског научника Меје'а *Le slave comparé* и другим делима.

Али кад је то већ учињено, тј. када је један наш стручњак узео да преводи Хујерово дело, он је био дужан да га у знатнијој мери прилагоди јужнословенским језицима, а на првом месту српскохрватском и словеначком. Само би тако Хујеров Увод у историју чешког језика постао добар увод у наш језик.

Преводилац је пре свега био дужан да сâм попуни ово делце научном литературом и после 1926 год., а нарочито научном литературом која је код нас изашла. Међутим он то није учинио. Тако, на пример, у српском преводу, као и у чешком оригиналу, наводи се мишљење кнеза Трубецког који доказује да је прогресивна палатализација непчаника *к, г, х* (трећа палатализација) старија него друга — регресивна (по обичној терминологији — друга палатализација) „и биће да је он (кнез Трубецкој) у праву“. У вези с тим питањем наводи се стручна литература само до 1923 год; не наводи се расправа г. Белића у *J. Ф. IV* (1924), стр. 131 и даље; а у тој се расправи побија с успехом тврђење кнеза Трубецког; такође није наведен чланак г. Белића од 1928 год. у *Revue des études slaves VIII* где се доказује, на начин који даљу сумњу искључује, да је прогресивна асимилација непчаника најкаснија. И то није једини пример непотпуности научне литературе. Тако у преводу Барићеву, односно у преради Хујерова Увода, налазимо тврђење да је група *kt* дала *t* не само испред палаталних вокала, већ и испред тврдих. И то мишљење није тачно, о чему се мора узети у обзир расправа г. Белића у *J. Ф. IV* (1924), стр. 242. У српској преради

не помиње се Белићева монографија *О двојини у словенским језицима* (1932), не наводе се његове расправе: *Словенски инјунктив у вези са поштанком словенског глаголског вида* (1932), *Постанак прасловенске глаголске системе* (1934) и др., да о другим значајним делима и расправама које су на страни изашле после 1926 год. и не говорим.

Могућно је да преводилац није стигао да при коректури унесе у текст свога превода наведене и друге расправе и дела, али је морао да их наведе на крају књиге, у допунама. Врло је важно упутити студенте, па и остале читаоце, на домаћу научну литературу као и на новију страну литературу.

Даље, требало је, свакако, и овакву књигу каква је, добро разумети и добро превести. Међутим, на жалост, Барићев превод не може се сматрати увек као добар. Да наведем за то потврде.

На стр. 17 читамо:

„Такав је свакако био прајезички акценат у оној епоси, коју упознајемо поређењем појединих језика, који су се развили из тог прајезика, а и у оној епоси, која претходи постепеном издвајању индивидуализованих појединих прајезичких диалеката (познијих индоевропских језика)“.

„Takový byl ovšem prajazykový přízvuk v té době, kterou poznáváme srovnáním jednotlivých jazyků, jež se z tohoto prajazyka vyvinuly, tedy v době, která přímo předcházela před náhlým osamostatňováním jednotlivých jeho dialektů (pozdějších jazyků indoevropských).“

Чешко „*tedy v době*“ није добро преведено српским: „а и у оној епоси“, тако да се из тога види да г. Барић сасвим није разумео текст. Требало је рећи „то јест у оној епоси која је претходила“ итд., јер је објашњење првог дела текста.

На истој стр. тврди се да „у старијем периоду прајезички акценат је према свему, био експираторан“, а на стр. 18, супротно томе, износи се мишљење да је мелодични акценат уступио место експираторном акценту место да је речено да је мелодични акценат дошао на место експираторног. Та се противречност објашњава тиме што је г. Барић неправилно превео чешко *nastoupil* — српским „уступио“ (14 стр. Увода на чешком) место „заменио“ или сл.

На 46 стр. налазимо: „даље, карактеристична је за балтиско-словенске језике употреба предикативног место номинатива (односно акузатива) осталих језика“: преводилац је изоставио реч

„инструментала“ (исп. у чешком издању-*užívání instrumentála praedikativního místo nominativu...*), без које цело ово место нема ама баш никаквог смисла.

На истој страни, као продужење горње реченице:

„изузев неке случајеве пред адјективом инструментала (глагол који значи „старати се, бринути се“ за нешто) у литавском се језику конструисе с инструменталом како и у словенском упор. стчеш. *staratí sě čím, péci se čím*)“.

Превод не значи ништа, иако је код Хујера све врло јасно.

На стр. 54, у напомени:

„Али он није успео доказати, кад за предслов. *sk-* стоји у слов. *ch-*, пошто је у великом броју примера у словенским језицима *sk-* очувано“.

Чешко „*ukázati*“ не значи „доказати“; истина, због овога текст није неразумљив, али када је Хујер хтео овим рећи „показати када“, тако је требало и рећи.

На стр. 55:

„Тако се у прасловенском језику уз наслеђене вокале јавља и сасвим нови сугласник“....

Ово двојачко превођење исте речи (час вокалом, час сугласником) уноси, наравно, забуну код читалаца.

На стр. 67:

„Првобитне дужине скратиле су се: 1. пре свега у ненаглашеном слогу, ако је одмах за њим следио наглашен слог, н.пр. првобитно **tětivā* — акценат на крају утврђен је рус. тетива и српхрв. *tetiva* — прешло је у **tětiva* са кратким *ě* у првом слогу, на што указују

nehledě k některým případům instrumentálu předmětného (sloveso znamenající, „staratí se, pečovatí oč“ se pojí v litevštině s instrumentálem tak jak v slovanštině, srv. stč. staratí sě čím, péci sě čím).

„Али nepodařilo se mu ukázati, kdy je za předslov. *sk-* ve slovanštině *ch-*, neboť v četných případech má i slovanština *sk-* zachováno“.

„Tak přibyla ve slovanštině k souhláskám zděděným čistě nová souhláska....“

„Uprostřed slova nastávalo krácení původních délek za podmíněk, jež nejsou ještě zcela přesně známy; zkrátily se původní délky 1. především v nepřizvukné slabice, nenásledovala-li hned za ní slabika přízvukná, na př. pův. **tětivā* — přízvuk na koncovce je dosvědčen rus. te-

они словенски језици, који су очували разлику дужине“....

tivá a srb.-hrv. *tetiva* — se změnilo v *tětiva* s krátkým *ě* v první slabice, jak ukazují ty jazyky slovanské, jež rozdíl délek zachovaly....

Српско „ако је одмах за њим следио наглашени слог“, прво, не одговара примеру *tětivā* (с акценатом на крајњем слогу) и, друго, не одговара чеш. *nenásledovala-li hned za ní slabika přízvukná* (чеш. *nenásledovala-li* значи „ако није следио наглашени слог“); бар једно од тога двога требало је да опази г. Барић. Овако је дао сасвим нејасан текст.

На стр. 91:

„На наслеђеној основици словенски је језик развио сигматички аорист (*pešъ, rěchъ* итд.), а контаминацијом тзв. јаког или проширеног аориста са сугласничким аористом створен је нови аорист (*nesochъ, vedochъ, dvigochъ* итд.).“

„Přine vytvořila slovanština na zděděném podkladě aorist s-ový (*pešъ, rěchъ* atd.) a kontaminací aoristu tzv. silného nebo bezpříznakého s aoristem s-ovým vytvořila si aorist nový (*nesochъ, vedochъ, dvigochъ* atd.).“

Превод не одговара оригиналу: *bezpříznakého* преводи се — „проширеног“, а то је по смислу томе супротно („без ознаке“ или „без наставка“), а чеш. *s-ovým* преводи се „сугласничким“ м. сигматичким, а то је нешто сасвим друго.

На стр. 92:

„То су с једне стране глаголи који значе стање (*ležítъ, bьdítъ, mьnitъ* итд.), а с друге; глаголи са интранзитивним (*nosítъ, vodítъ*) или фактитивним (*točitъ, pojítъ*) значењем“

„Jsou to jednak slovesa stavová (*ležítъ, bьdítъ, mьnitъ* atd.), jednak slovesa významu iterativního (*nosítъ, vodítъ*) nebo faktitivního (*točitъ, pojítъ*).“

Чеш. „*iterativný*“ преводи се — „интранзитивни“, што уноси у текст потпуну пометњу.

На стр. 95:

„У сигматске аористе су прешли и тзв. коренски аористи, који су се 2 и 3 л. синг. стопили са оним облицима сиг-

„K sigmatickým aoristům přešly i tak zvané aoristy kořenné, jež ve 2 a 3 sing. splývaly ve slovanštině s týmiž tvary aoristu

матског аориста, чије је крајње -ss, -sl [треба st] услед првобитног гласовног развитака отпао“.

Чеш. „pravidelný“ преводи се срп. „првобитни“! Али и цело је ово место стилски неисправно. Зашто splyvaly превести са „стопити“, када је довољно и „слагали“ или „изједначили“?

На стр. 104:

„Поред дуратива има итератива (vezq: voziti) за рефлексивне трајне радње“.

sigmatického, když jeho zakončení -ss, -st pravidelným hláskovým vývojem odpadlo.“

„Vedle durativ jsou iterativa (vezq: voziti) na označení opřetovaného děje trvacího.“

Чеш. „opřetovaný“ не значи „рефлексивни“, већ „учестали“; а то чини опет текст неразумљивим.

Као што се види из горенаведених примера, читалац ће бити често у недоумици како да разуме текст.

Овом треба додати да у књизи, због слабе коректуре, има мноштво погрешака у примерима из прасловенског, старословенског, литавског и грчког језика.

Ниједан студент није у стању да запази те грешке и да зна како треба да гласи одговарајућа реч. Међутим г. Барић није дао списак ни најважнијих штампарских грешака.

Тако, више пута место знака за носно *o* у књизи јавља се слово *o*: на стр. 56 („*o*, *o*, *ъ*, *y*, *ā*“), на стр. 58 („пред *ъ*, *и*, *o*, *o*“) на истој страни још једанпут у реченици „Lehr-Spřáviňski“, који мисли да ни *o* није било палатализовано [м. лабиализовано], и трећи пут на истој страни у четвртој напомени.

Друге погрешке сличне природе: стр. 9 тѣпѣти (треба тѣпѣти); на 26 стр.: грчко ὄχεοψι (место-φι); на стр. 28 старосл. вѣпа (треба вѣпа); на стр. 46 „слов. дамъ“ (треба дамъ); на стр. 48 „слов. предлог въз“ (треба въз); на стр. 51 „... е (vědě)... berete“ — треба „ě (vědě)... berete“; на стр. 53 — desetъ (треба desetъ); на стр. 55 — ъ, і, е, е..... (треба ъ, і, е, е.....); на стр. 56 — „ch се у тим случајевима променило у š“ (треба променило у š); на истој стр. литавско vainėkas (треба vainikas); на истој стр. sicъ (треба sicъ); на стр. 59 у допуни чешком тексту налазимо: „У другој палатализацији *s* (*z*) је прешло у *š* (*ž*) а то *š* (*ž*) друге палатализације, прешло је у једним диалектима у *š* (*dž*), а у другим у *s* (*z*); нпр. дѣске: стслов. дѣščě, чеш. dščě, dręzga: стслов. dręzdě, rozga: roždě“: м. „напр. дѣске“ очекујемо дѣскаі

односно дѣस्कѣ, а ово мора дати старосл. дѣсцѣ, а никако не дѣščě; тако исто у старосл. не може бити по другој палатализацији према rozga „roždě“, већ треба да буде rozdě. На истој стр. „bъgati: bъžq (од *bъgjo-)“; студент ће се тешко сетити да се то мора читати као „lъgati. lъžq (од *lъgjo-)“, на истој стр. (vezati: vežq) треба — vezati: vežq; на истој стр. „Карактеристичан за словенски језик је развитак група *pj*, *bj*, *mj*, *nj*“... (треба *pj*, *bj*, *mj*, *vj*); на истој стр. пример slavl'q треба заменити примером stavl'q; на стр. 62 први ред „(пред) *и* губе се лабиални и дентални експлозивни“ (м. „пред *и*“ треба „пред *п*“); на истој стр. blěškъ, čьmъ (треба blěškъ, čьmъ); на стр. 75: „стари наставак је — ѣmъ (gostьmъ)“ погрешно је место — ѣmъ (gostьmъ) (инстр. јед.!) ; на стр. 83: „logъkъ“ (треба lъgъkъ); на стр. 27... „из инструментала tēm“ (треба tēmъ); на стр. 93: „...превлдао облик sēto“ — студент треба да се досети да је ово унакажено sqъ; на стр. 101 налазимо предлог „въz“ м. въз; на стр. 105: „*bъdъq“ (треба *bъdъq; слов. slъza м. slъza; на стр. 110 „сѣhmelъ“ (треба сѣhmelъ) итд.

Онај коме је намењена ова књига треба претходно да исправи све ове и остале неисправности овог превода. Али да ли ће то моћи учинити студенти који треба њома да се служе?

С. Куљбакин

4. — Dr. STJEPAN IVŠIĆ, **Jezik Hrvata kajkavaca**. O stogodišnjici našega novoga pravopisa i književnog jezika. Ljetopis Jug. akad. znan. i umjetnosti. Svezak 48. 1936 god. 47—88. Уз то и „karta hrv. kajkavskih akcenatskih tipova“.

Ја топло поздрављам г. Ившића на терену кајкавског дијалекта! Било је заиста и умесно и лепо да се поводом стогодишњице од увођења штокавског дијалекта у хрватску књижевност Југославенска академија сети кајкаваца и њихова дијалекта који је пре стотину година престао бити књижевним језиком хрватским. Особито нам је мило што се овога посла прихватио г. Ившић, чија је поузданост и солидност у пословима ове врсте добро позната.

У првим главама он износи, врло кратко и прегледно, Гајево правописну и језичку реформу у Даници 1835 г., задржавајући се и на Гајевим претечама, канонику Марку Махановићу и Деркосу, који су — исто онако као и Гај — сматрали да кајкавски дија-

лекат чини заједницу са штокавским и чакавским дијалектом, а не са словеначким језиком. Затим Ившић наводи мишљење Љубе Бабића Ђалског који је то исто проповедао ослањајући се на своје језичко осећање. Од савременијих научника — остављајући погледи Копитара, Миклошића, па и самог Јагића, зато што је био и сам кајкавац — Ившић наводи само погледи словеначког научника Рамовша и писца ових редова.

Иако Рамовш и ја сматрамо подједнако да данашњи хрватски кајкавски дијалекат чини саставни део српскохрватске језичке групе, ипак у нашим погледима има и знатне разлике. Рамовш мисли да је у основици савременог хрватског кајкавског дијалекта словеначки говор који се још од почетка X века одвојио од осталих словеначких дијалеката и ушао у заједнички живот и развитак са чакавским и штокавским српскохрватским дијалектима, што је и учинило да он уђе у српскохрватску језичку заједницу. Ја пак мало друкчије гледам на стварање овог дијалекта. Ја сматрам да је симбиоза чакавског, штокавског и једног словеначког или, боље да речем, кајкавског дијалекта који се већ врло рано, у X веку, или, можда, још раније, одвојио од осталих кајкавских дијалеката — учинила да се од тих дијалеката, нарочито у време непрестаног померања становништва од краја XV-ог до краја XVII века од Словеначке до Војне Границе и натраг, — створи посебан српскохрватски дијалекат — хрватски кајкавски. Тај је дијалекат развио врло интересантне особине; али, по моме мишљењу, у његовим главним говорима (загорском, пригорском и источнокајкавском) огледају се још увек остаци од говора који су ушли у састав његов.

Г. Ившић, дотакавши се укратко досадашњег проучавања кајкавских дијалеката, дајући кратку, врло сажету, али тачну оцену досадашњих радова у том правцу (Лукјањенка, Рожића, Облака, Фанцева, Ваљавца, материјала Кате Јањчерове и Антона Радића, Ланга и Јосипа Котарског), прелази на своја испитивања кајкавског дијалекта, отпочета 1914 године и прекинута великим европским ратом. Тек 1933 год. она су настављена, како изгледа, са великом енергијом и полетом достојним похвале: од тада до овог предавања Ившић је извршио 120 екскурзија у кајкавске крајеве. Он се у овој студији задржао само на кајкавском акценту, што и претставља несумњиво једну од највећих потреба наше науке. Јер ако нам је остала структура овог дијалекта и била којекако

позната, — о акценту смо кајкавском знали врло мало, па и то мало није било увек поуздано.

Прелазећи преко Ившићеве критике Ваљавчеве акценатске системе и Рожићевих бележења акцената, ја ћу се одмах задржати на Ившићеву излагању и основне кајкавске акцентације и њену објашњењу које нам он одмах за тим даје. У томе се огледају вероватно досадашњи резултати Ившићева рада на испитивању кајкавског дијалекта.

Ившић полази од основног погледа да „многи кајкавски говори чувају још стару хрватскохрватску акцентуацију са 3 основна прахрватскохрватског акцента: ~ ~ ~“ (стр. 70). Према томе би се могло рећи да је кајкавски дијалекат сачувао ону акцентуацију у основици коју је сачувао и чакавски дијалекат српскохрватски. Али ако се прегледају отступања од те акцентације која Ившић износи (стр. 70—72), видеће се да је *правац* у којем се она крећу у духу словеначке акцентације. Ја о овоме на овоме месту даље нећу говорити; већ бих хтео да утврдим: да ли материјал Ившићев одговара овој претпоставци о заједничкој системи за све кајкавске говоре.

Ившић овако групише све акценатске типове:

А) Консервативни говори:

I Старија кајкавска група (тип: *posèkel* — *posèkli*):

1. *ženà, letì, sùša*
2. *ženà* (gen. *ženē*), *letì, sùša*
3. *ženà, letì, sùša*
4. *ženà, letì, sùša*
5. *žèna, letì, sùša*
6. *žèna, letì, sùša, vīno*
7. *žèna, līpa, letì, sùša, vīno*
8. *žèna, līpa, letì, sùša, vīno*

II Чакавско-кајкавска група (тип: *posìkal* — *posìkli*):

1. *ženà, letì sùša*
2. *ženà, letì, sùša*
3. *žèna* (али *otàc*), *letì, sùša*
4. *žèna* (али *otàc*), *letì, sùša*
5. *žèna* (*òtac*), *letì, sùša*

Б) Револуционарни говори:

III млађа кајкавска група (тип *pòsekel* — *posèkli*):

1. *ženà, letì, sùša*
2. *žèna, letì, sùša*
3. *žèna, letì, sùša*

IV млађа кајкавска група (тип: *posēkel* — *pōsekli*), без окситонезе $\grave{}$, и то: а) са потпуном метатонијом $\hat{}$ и $\tilde{}$ (1—4); б) с метатонираним акцентима $\hat{}$ и $\tilde{}$ само на претпоследњем слогу и с регресивном метатаксом тих акцената са даљих слогова (5—6); в) с метатонијом на претпоследњем слогу без прогресивне метатаксе акцента $\grave{}$ даље од другог слога (тип: *posēkel* — *posēkli*, 7—8):

1. *leŕi, mlātīm, mlātīmo, tāncati, mlātīti* (\leq *mlāŕiti*), *lōpata* (\leq *lopāta*), *jagōda*

2. *lēti, mlātīm, mlātīmo, tāncati, mlātīti, lōpata, jagōda*

3. *leŕi, mlātīm, mlātīmo, tāncati, mlātīti, lōpata, jagōda*

4. *lēti, mlātīm, mlātīmo, tāncati, mlātīti, lōpata, jagōda*

5. *leŕi, mlātīm, mēso, mlātīmo, tāncati, mlātīti, lōpata, jagōda*

6. *lēti, mlātīm, mēso, mlātīmo, tāncati, mlātīti, lōpata, jagōda*

7. *leŕi, mlātīm, mēso, mlātīmo, tāncati, mlātīti, lopāta, jagōda*,
gen. sg. *jagodē*, instr. sg. *jagodōm*.

8. *leŕi, mlātīm* || *mlātīm, mēso* || *mēso, vīno* || *vīno, mlātīmo, tāncati, mlātīti, lopāta, jagōda*, gen. sg. *jagodē*, instr. sg. *jagodōm*.

Ако ове акценатске типове проценимо према поменутој основној акцентуацији од три акцената, са показаним отступањима, видећемо да се они са њом не слажу у потпуности: прво, цео Ившићев IV тип, а друго — 3-ћи варијетет III типа. Део III-ег типа преко Саве (в. карту) и цео IV тип, дакле, оно што би се могло назвати источнокajкавским говором — не претставља ту акцентуацију. Јер у речима у којим ти говори имају $\tilde{}$, јасно је да је ту тај акценат на новом месту (исп. *tāncati, mlātīti, mēso*), међутим тамо где је $\tilde{}$ старо, оно прелази увек у $\hat{}$. Истина, Ившић назива то метатонијом која се извршила на земљишту кајкавског говора (тј. $\tilde{}$ > $\hat{}$). Ја у то сумњам. Моје је мишљење да се прелаз $\tilde{}$ у $\hat{}$ извршио заједнички са штокавским дијалектом, тј. знатно пре XV века (исп. извршену ту промену у дијалекту Хрватског Гроба, V. Vážný, O chorvátském kajkavském nářečí Horvátského Grobu, 128 и даље); међутим $\tilde{}$ у поменутиим положајима задобивено је на овом земљишту.

II тип даје чакавску акцентуацију, тако да и она не претставља основну кајкавску акцентуацију.

Није ми јасна ацентуација „револуционарних говора“ (III₁₋₂). Оно што је о њима изнео Ившић (стр. 81 и 87) — сасвим је недовољно. Ствар је у овоме: ако је III-ћи тип по свима другим дијалекатским особинама свугде исти, онда се можемо запитати: откуд

она разлика између његова дела преко Саве и испод Саве, тј. између III₃ и III₁₋₂? Да ли се није III₁₋₂ подвргао у овом правцу утицају II типа који му је по акценту у своја три варијетета (II₂, II₄ и II₅) врло близак, а ти се варијетети и налазе баш у близини III₁₋₂. Или се може претпоставити развитак заједничких акценатских регионалних типова у току времена, и то IV₁₋₃ и III₂, а II_{2, 3-4} и III₁₋₂.

Најзад, ако прегледамо и варијетете I типа, видећемо да само I₁₋₂, тј. говори правог Загорја (углавном, око реке Крапине) задржавају особине основне кајкавске акцентуације; остали се варијетети (I₃₋₈) развијају у правцу „револуционарних“ говора, тј. III типа или IV типа.

Ово нису никакви дефинитивни резултати, јер ће се о дефинитивном проучавању ових говора моћи говорити тек онда када нам сва грађа о њима буде била позната. Али ова конструкција коју сам набацао на основу онога што нам даје Ившић показује како се значајна питања могу ставити, а можда и решити, на основу Ившићеве грађе. Али се из овога може видети већ и нешто друго: да нам и акценатски материјал у изношењу Ившићеву намеће исте мисли о стварању кајкавског дијалекта као и друга грађа основних кајкавских дијалеката. И овде смо могли констатовати три засебна типа: 1) штокавски (IV и III₃), 2) чакавски (II) и 3) словеначки (I₁₋₂). Сви остали типови и варијетети претстављају укрштање та три типа.

Али, можемо запитати, има ли особина које је у овом правцу развио кајкавски дијалекат као целина?

Ја бих на то одговорио да би то била, као што је Ившић тачно приметрио, *метатакса* (*posēkel* > *pōsekeli*) и *метатонија* (*leŕi* > *lēti, sūša* > *sūša*), али не као процеси који су се појединачно вршили у дијалектима са основном кајкавском акцентуацијом, него као појави који су се ширили — метатонија са истока на запад, а метатакса — са северозапада према јужној и источној граници овога дијалекта.

Из овога се види да се и акценатско јединство кајкавског дијалекта мора схватити као и дијалекатско: да се извршило у току времена уопштавањем акценатских особина појединачних основних говора његових, а не изменом основне заједничке акцентуације утицајима са стране. Ово би показивало ди би in ultima analysi Ившићева претпоставка, кад би била тачна, била ближа

објашњењу Рамовшову о постанку кајкавског дијалекта неголи моме, иако сам Ившић не ставља питање о томе. Али Ившићев материјал гони нас да и то питање ставимо. Његово пак дефинитивно решење зависиће од изношења поуздане грађе о кајкавским дијалектима у већој мери него што је то било до данас. Рад Ившићев, који Југославенска академија треба свесрдно да помогне, велика је и оправдана нада наше науке у том правцу.

✓ А. Б.

Библиографија за 1934 г.

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије која су изашла у Југославији

Скраћенице

- Бог Богословље XIX (1934).
 BV Bogoslovni vestnik. Ljubljana XIV (1934).
 Бр Браство XXVIII (1934).
 GV Geografski vestnik. Ljubljana X (1934).
 Глас Глас Српске краљевске академије CLX, CLXXI (1934).
 ГИДНС Гласник Историјског друштва у Новом Саду VII (1934).
 ГлЕМ Гласник Етнолошког музеја у Београду XIX (1934).
 ГлСкНД Гласник Скопског научног друштва XIII (1934).
 ГлПД Гласник Професорског друштва XIV и XV (1934).
 GMDS Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. Ljubljana XV (1934).
 Год ЗС Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановића.
 Год НЧ Годишњица Николе Чупића XLIII (1934).
 DS Dom in svet. Ljubljana XXXVII (1934).
 E Etnolog. Ljubljana VII (1934).
 Žis Življenje in svet. Ljubljana XV, и XVI (1934).
 ZV Znanstveni vestnik. Ljubljana XXXV (1934).
 ИЗЂ Извештеј о стању и раду Задужбине Луке Ђеловића за год. 1933.
 ЈФ Јужнословенски филолог XIV (1935).
 КН Књижевни horizonti I (1934).
 KSM Kronika slovenskih mest. Ljubljana LIV (1934).
 CrS Croatia sacra. Arkiv za crkvenu povijest Hrvata 8 (1934).
 ЛМС Летопис Матице српске. Нови Сад (1934)
 LjZ Ljubljanski zvon LIV (1934)
 МI Мladika. Celje XV (1934).
 НJ Наш језик. Београд III (1935).
 NVj Nastavni vjesnik. Zagreb XLIII (1934/35).
 PV Planinski vestnik. Ljubljana XXXIV (1934).
 Прил Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор XIV (1934).
 Rad Rad Jugoslavenske akademije (1934).
 REB Revue internationale des études balkaniques. Tome I (1934).
 SP Slovenski pravnik. Ljubljana XLVIII (1934).
 St Sodobnost. Ljubljana II (1934).
 СКГл Српски књижевни гласник XXXIX (1934).
 SU Slovenski učitelj. Ljubljana XXXV (1934).
 SČ Slovenski čebelar. Ljubljana XLVIII (1934).
 ČZN Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor XXIX (1934).

I Филозофија и језик

1. Белић А. Размишљања о језику. НЈ III (1935) 225—229.

Чланак је овај објављен најпре у овогодишњем ускршњем броју београдске „Правде“. — У њему писац износи свој поглед на језик уопште који је у томе да је језик само процес који се стално врши. Ставља духовност језика наспрот материјалистичком схватању језика.

Р. А.

II О прасловенском и словенским језицима

2. Белић А. Постанак прасловенске глаголске системе. Глас CLXIX (1934) 1—40.

Проф. Белић говори у овој расправи о стварању системе глаголског вида, имперфективног и перфективног. Он сматра да је у основици глаголске системе однос садашњег времена, које је по природи својој имало имперфективно значење, према аористу који је имао перфективно значење. Када се према аористу сложених глагола (призвяхъ) саградио презент, тај је презент имао перфективно значење; према односу зовж (имперф.): *призовж* (перф.) добило је и *зъвахъ* имперф. значење према *призвяхъ* које је остало са перфективним значењем. Прасл. *идъ, иде* — стари имперф. изједначио се у значењу са аор. *зъвахъ* који је сада био аорист од имперф. глагола. Даље проф. Белић износи интересантан покушај да на основу оваког новоствореног односа имперф. презентских времена и аористских (међу које долази и основа инфинитива) објасни двојство основа целе системе прасловенског глагола.

С. К.

3. Куљбакин С. Оцена: О. Хујер, Увод у историју словенских језика. Превоо Х. Барић. Лингвистичка библиотека књ. 1. Београд, година није означена, стр. 118.

Дело, вели рецензент, није прилагођено јужнословенским језицима, на првом месту — српскохрватском језику. Литература предмета дата је непотпуно, а од најновије литературе није ништа наведено. Што је најгоре, сам превод није увек добар: нека су места преведена нетачно, а нека су и сасвим погрешно преведена. — Штампарских погрешака има готово на свакој страни.

Р. А.

III Балканистичка испитивања

4. Ancei J. L'Unité balkanique. REB I (1934) 117—139.

Географско, историско и културноисториско балканско јединство.

5. Anagnostopoulos G. Les langues balkaniques. REB I (1934) 272—273.

Против мишљења К. Sandfeld-а (La Linguistique balkanique, 1930, 6), да су заједничке црте у појединим балканским језицима тако бројне и важне да се може говорити о балканској „језичкој заједници“ (unité linguistique), која напомиње језичке групе са заједничком осномом (романску, германску и сл.), износи писац да су се неке од тих црта развиле независно, друге се јављају само на мање више ограниченом подручју, а оне које преостају нису довољне да би се могло говорити о „балканској лингвистици“.

Насупрот томе истиче он међусобни утицај балканских језика, који је

несумњив и који сасвим природно проистиче из њихове историје, географске и економске заједнице и сл. Овај је утицај нарочито јасан у речнику. Због тога писац позива издаваче Ревиије да пораде на израђивању балканског лингвистичког атласа, у којем би биле тачно регистроване не само узajамне позајмице него и сви остали позајмљени лингвистички елементи (на пр. суфикси), а и природа утицаја појединих епоха (византиске и др.).

Б. М.

6. Budimir M. Griechisch und Makedonisch. REB I (1934) 281—282.

О међувокалском s у македонском — поводом речи $\alpha\lambda\iota\zeta\alpha$ и $\zeta\acute{\epsilon}\lambda\alpha$.

7. März d-r Josef, Die Rolle des Raumes in der Entwicklung der Balkanstaaten. REB I (1934) 273—276.

8. Meillet A. Le problème de la linguistique balkanique. REB I (1934) 29—30.

Писац сматра да појава многих истоветних црта у балканским језицима није толико последица надмоћног утицаја грчког језика на Балкану, како то мисли Сандфелд, него је пре последица извесног заједничког језичког осећања које се нормално јавља у говорима једне географске целине. Као паралелу А. Меје наводи заједничке особине разнородног блока на Истоку (искључива употреба непроменљивих речи као у кинеском, што се не може тврдити да је то последица надмоћности кинеског језика). Писац истиче да би на тој основи требало вршити даља испитивања — нарочито у погледу фонетичке и реченичке мелодије, имајући увек у виду разне језике једне географске целине, на пр. средње Европе или Балканског Полуострва.

Р. А.

9. Sandfeld K. Note de syntaxe comparée des langues balkaniques. REB I (1934) 100—107.

Изузевши српскохрватски језик, у свим балканским језицима везивање споредне реченице бива, прво, према томе да ли зависи од глагола *рећи, мислити* и сл. или од глагола *хтећи, шражиши* итд. У првом случају споредна реченица се везује: у грч. са $\pi\acute{\omega}\varsigma, \pi\omicron\upsilon, \acute{\omicron}\tau\iota$, у алб. са *që*, у румун. са *că* у бугар. са *че* или *што*, док у другом случају: у грч. са $\nu\acute{\alpha}$, у алб. са *të*, у рум. са *să*, у буг. са *та*.

У другом случају сви се ти језици служе и неком врстом сложених свезица које су састављене или од свезице са предлогом или од свезице са неком другом речју: новогр. $\gamma\acute{\iota}\alpha \nu\acute{\alpha}$, алб. *që të*, рум. *ca să*, буг. *за да* (обично финално, али често у народним говорима — изрично) и *че да*.

С. закључује да се у балканским језицима задржао начин везивања споредне реченице из средњегрчког ($\acute{\omicron}\tau\iota \nu\acute{\alpha}$), док млађи начин (предлог + свезица) није достигао ту распрострањеност.

Р. А.

10. Skok P. и M. Budimir, But et signification des Études balkaniques. REB I (1934) 1—28.

Уводни програмски чланак. — Карактер, стање, задаци и методе балканистике.

11. Savadjian Léon, Récentes publications françaises sur les Balkans. REB I (1934) 311—314.

12. Skok P. La linguistique balkanique au II-e Congrès des slavistes à Varsovie (23—27 septembra 1934). REB I (1934) 322—323.

Кратак приказ предавања из области балканске лингвистике одржаних на II конгресу слависта: Романског, Огијенка, Скока, Нандриша, Барбулеску и Масона.

13. Budimir M. Die Balkanistique auf dem IV Byzantinologen — Kongress in Sofia. REB I (1934) 323—324.

Износи која су предавања из области балканске лингвистике одржана на IV конгресу византолога.

14. Skok P. Оцена: Recatas B. L'état actuel du bilinguisme chez les Macédo—Roumains du Pinde et le rôle de la femme dans le langage. Avec cartes, photographies, textes, macédo-roumains. Paris, Droz 1934, 8°, p. 53. REB I (1934) 296—298.

С. сматра да је прво стално становништво овога краја било словенско; па су то слов. становништво доцније истисли Аромуни. То показује само име насеља (Mičovo), које је, по мишљењу С., словенски посесивни придев, изведен наставком *овъ* од личног имена Mičus; а то показују и други топонимски називи (Пољице, Мочара, Стог). Оно што говори о словенско-румунској симбиози — нејасно ми је.

Р. Б.

IV Етимологије, историја речи, тумачење речи, збирке речи

15. Белић А. Југословенски. СКГл ХLI (1934) 344—345.

Говори о постанку речи *Југославија*, придева *југословенски* и значењу придева *југословенски* и *јужнословенски*. Реч *Југославија* састављена је од туђег назива Slavia, начињеног према латинизираном облику назива „словенски“ — slavus, Slavia —, туђим наставком *-ia* и првог словенског дела. Придев *југословенски* образован је под утицајем придева *словенски*, а према придеву *југословенски* саграђена је и именица *Југословенин* — *Југословени*, онако како према *словенски* стоји *Словенин*. Придев *југословенски* уско је везан са називом *Југославија* и односи се на оно и оне које *Југославија* обухвата; а *јужнословенски* тиче се свега што се називом *Јужни Словени* обухвата. Како су и Бугари *Јужни Словени*, онда се назив *јужнословенски* и на њих односи.

Р. А.

16. Бијелић Ст. Да ли *Бања Лука* или *Бањалука*? НЈ III (1934) 84—85.

Говори о постанку и значењу имена *Бања Лука*. Закључује да је једино правилно писати *Бања Лука*, а не *Бањалука*; према томе је једино исправно *бањалучки*, а не *бањалучки*. Исп. бр. 25.

Д. В.

17. Vilhar Albin. О poreklu i upotrebi nekih stranih reči. ГлПД XIV (1934) 617—625.

О речима: *школа*, *гимназија*, *лицеј*, *универза*, *лузеј*, *харшија*, *гашир*, *доктораш*, *професор*, *ексамина*, *диплома*, *лаик*, *дилешанш*, *педаншан*, *пергаменаш*, *велин*, *цедуља*, *линија*, *стенографија*, *калкулисаши*, *шифра*, *шифрираши*, *дешифрираши*, *алгебра*, *поезија*, *верс*, *стирофа*, *јамб*, *шрохеј*, *ришам*, *спондеј*, *александринац*, *рима*, *анегдота*, *еп*, *епос*, *ода*, *химна*, *идила*, *балада*, *фабула*, *пашквила*, *драма*, *театар*, *сцена*, *маска*, *ларфа*, *кулисе*, *трагедија*, *интермецо*, *паншомима*, *комедија*, *трагикомедија*, *водвиљ*, *фарса*, *гримаса*, *Бајацо*, *паншолоне*, *полишинел*, *кино* (*кинематограф*, *биоскоп*), *филм*, *музика*, *концерт*, *оркестар*, *филхармонија*, *Asapella*.

18. Влаховић Митар С. Женска ношња у Васојевићима. ГЛЕМ IX (1934) 70—90.

Опис *најшарије*, *новије* (од 1860—1920) и *данашње* женске ношње у Васојевићима — са исцрпном терминологијом.

19. Вукићевић др Петар, „Видоглед“. НЈ III (1935) 50.

Саопштава да сељаци села Кумодражи „пројектор“ или „рефлектор“ зову *видоглед*. Нама се не чини да су сељаци сами начинили ту реч, иако је употребљавају. Јер да су је сами начинили, она би била прозирнија и правилнија. „Видоглед“ не значи ништа. А ако се узме да је неко скројио **видикоглед*, па су сељаци то прекројили у *видоглед*, онда можемо рећи да *видикоглед* не би само по себи било неправилно („справа“, „оно чиме се видик посматра“), иако се не може рећи да је лепо и обично, јер је први део од три слога тежак. Зато је и скраћено у *видоглед*; али је овако постало нејасно.

Р. А.

20. Вуковић Ј. Л. О значењу речи: *сермија*, *мал*, *благо* и др. НЈ III (1935) 22—26.

За *сермију*, *ма*, *благо* и *марву* — наведена су значења из Кочићева језика и из неких наших народних говора; за *стоку*, *живо* и *хајван* — само из неких наших народних говора.

Р. Б.

21. Вуковић Ј. Л. *Рипа-ринуши-зипа*: камен. НЈ III (1935) 183—186.

Реч *рипа* = камен у херцеговачком говору може бити двојаког порекла: она је или лат. *гѝра* = *обала*, а после и *штена*, или је именички дериват од глагола *ринуши* < *риннуши*. У етимологију речи *зипа*, иако је *дзипа* исто што и *рипа* и у нашим дијалектима добро познато — писац се не упушта.

Р. Б.

22. Вуковић Ј. Л. О речи *прешпостављени*. НЈ III (1935) 290—292.

Противно Маретићеву мишљењу (исп. Језични савјетник, стр. 107), сматра да се та реч не може увек заменити речју *старешина* или *старији*, јер оне не значе исто што значи реч *прешпостављени*. *Старији* (а томе одговара и *старешина*), вели В., је у војсци... сваки члан војске већи по чину и рангу, а *прешпостављени* је томе лицу само онај старији који управља јединицом у којој се то лице налази... Отуда и израз у војсци *прешпостављени старешина* за разликовање од свих осталих *старешина* у војсци. Војнику или подофициру, на пр. I чете у батаљону *прешпостављени старешина* је командир прве чете, а сви остали командири чета у том и у свим другим батаљонима у војсци *старији* су (и *старешине*), а нису и претпостављени. Зато је тамо и обичан израз *прешпостављени старешина* за разликовање од свих осталих старешина у војсци.

Р. А.

23. Вушовић Д. Откуд реч „зеленаш“? НЈ III (1935) 60.

Постала је на селу, у вези са трговањем пољским усевима на њиви док су још зелени — куповањем „на зелено“. Трговци, дакле, који су куповали усеве „на зелено“ прозвати су *зеленашима*.

Р. А.

24. Вушовић Д. О значењу једног стиха народне песме. НЈ III (1935) 91.

Стих: „Мене голу у хајине нађе“ (Вук. нар. песме II, 11) значи: *мене голу* (*необучену*) у *постељи нађе*, а не: *мене нађе неуредну и голу* — како је то схватио П. Пекић (Chefs- d' oeuvres des poèmes nationaux yougoslaves). Р. А.

25. Глушац д-р Васо, Бања Лука. ГЛНД XIV (1934) 878—891.

Објашњава сасвим правилно Бања Лука као „Банова Лука“, јер је у старом језику привдев *бањ* (бањ) значи *банов*. Из тога изводи закључак да је једино правилно писати Бања Лука, Бањој Луци као што изговара и народ око Бање Луке, а не: *Бањалука*, *Бањалуци*... Исто тако каже писац не ваља: *бањалучки*, већ треба *бањолучки*. Слажемо се потпуно с писцем како у тумачењу значења и постанка имена *Бања Лука*, тако и о правилности писања тог имена. Али се не треба чудити што се често пише и *Бањалук*, јер заиста то тако изговара велики део нашег народа. То је, у ствари, сложена реч са једним акцентом као на пр. *Сокобањ* и сл. Облик *бањолучанин* је од *Бања Лука*, а *бањалучанин* од *Бањалука*. Нема сумње да треба настојати да се прихвати оправданије писање: *Бања Лука*, *Бањој Луци*..., *бањолучанин*, пошто тако народ тог краја говори и тако је сасвим правилно.

Д. В.

26. Грујић Рад. М. „Вретанијска острва“ у свечаној титулатури пећких патријараха XVII и XVIII века. ГЛСНД XIII (1934) 203—209.

Пре проналаска Америке веровало се да је Британија или, како је (Британија) у српским рукописима средњег века редовно писана *Врџшанија* или *Врешанија*, према грчко-византском *Вретанија*, крајња земља на Западу. Када је у другој половини XVI века основана нова православна епархија за све Србе на Аустриској Краини, почела се, крајем XVI в., називати *Врешанијом* и цела област те нове српске краишке епархије, као крајња област православља и Пећке патријаршије на западу. Тај назив — *Врешанија* — за целу област нове епархије постао је, по мишљењу Г., у патријаршкој канцеларији „под утицајем неког црквеног претставника који је читао старе космографске и географске саставе и нашао Вретанију забележену на *крајњем Западу*“. Први „вретаниски епископ“ био је ускокни владика Симеон: *Simeon Vretani(i) biskup*..., што су — назив *Vretani(i)* — претставници римокатоличке цркве у Хрватској схватили као презиме, па су Симеона почели називати Вретањом, Вретанићем, Вретања... Р. А.

27. Динић Михаило Ј. Прилози за историју ватреног оружја у Дубровнику и суседним земљама. Глас СЛХI (1934) 55—99.

Расправа је од интереса и за нас, јер се наводе различити називи за ватрено оружје у Дубровнику: *бомбарда*, *бомбардела*, *бомбардеша*, *спингарде*, *шарас*, *пушкон*, *серпентина*, *цербашане* итд; у додатку се тумачи реч *прашта* коју је употребио Константин Филозоф у својој биографији деспота Стефана Лазаревића; писац закључује да та реч (*прашта*) значи *шоп*. Р. А.

28. Дујмушић д-р Ј. О постанку неких географских имена у Bosni NVj XLIII (1934/35) 172—178.

Највише зато што их доводи у везу са насеобинама православног-српског становништва — не слаже се с погледима Вл. Скарића на порекло географских имена у Bosni: *Веруши*, *Котачали*, *Лопар*, *Дуке*, *Шавник*, *Селаковићи*, *Клисура*, *Опогор*, *Дежевице*, *Стањевац*, *Грмчар* и *Гречићи* изнесеним у чланку: „Трагови једне старе миграције у средњој Bosni“ (ГЛСГД XVII), већ их сам тумачи.

Р. А.

29. Ђорђевић П. Ходочашће. НЈ III (1935) 114—118.

„Судећи по гласовној страни облика *ходочаштво* код Стулића, која показује да је тај облик начињен управо од руско-словенске основе *хо-ок* (=ходилац) и таквог наставка *-ьство*, можемо узети да је и та реч доспела у гла-

гољске књиге за време познатог језичког преудешавања тих књига према униатским малоруским текстовима. После су саграђене и остале речи: *ходочасник*, *ходочаштан*, *ходочаштиши* (код Стулића *ходочаштовати*)“. Место тих речи — остају, закључује Ђ., као најбоља замена реч *поклоник*, *поклоништво*, *поклоњење*. В. бр. 34.

Р. А.

30. Ђорђевић П. О имену *Ђорђе*. НЈ III (1935) 209—212.

Историја имена *Ђорђе* и његови разни данашњи облици, основни и хипокористични.

Р. Б.

31. Ђорђевић П. *Учишељ*, *наставник*, *професор*. НЈ III (1935) 248—251.

И учитељ, и наставник, и професор су синоними, али оне имају и своја посебна значења. *Учишељ* је „стара општесловенска“ прстонародна реч и значила је уопште онога који некога учи. Када смо према грч. ἰσοδιδάσκων (= вођ, управитељ) добили реч *наставник*, онда је још само назив *учишељ* задржан за основну наставу, а *наставник* је у главном везан за „затворено“ учење. *Професор* је лат. реч и ушла је у наш језик преко немачког — означајући је човека који јавно излаже научне истине. Данас се употреба те речи раширила, те поред универз. проф. имамо и средњошк. професоре, па чак и професора играња, лепог понашања и сл.

Д. В.

32. Елезовић Гл. О значењу речи *ђунија*. НЈ III (1934) 59—60.

Ту смо грчку реч узели од Турака, а у турском речнику *Kamusı Türkî* од Шемсудина Сами стоји да значи: „угломер, дрвена или гвоздена справа за проверавање да ли две праве заклапају прав угао, за поправљање правца зидова“.

Р. А.

33. Елезовић Гл. Кукуруз. НЈ III (1935) 273—277.

Показује најпре како различити називи ове културне биљке код других европских народа зависе од њезина ширења по разним деловима света. Наводи затим и објашњава њезина имена код нашег народа: *голокуд*, *коломбоћ*, *кукуруз*, *мисир*, *мумуруз*, *иченка*, (*ченка*), *шурчинак*, *шурчица*, *урметин*, *ферментун*, *фурмешун*, *царевница* (*царевка*).

Р. Б.

34. Ivšić d-р Stjepan, Još о riječi *hodočašće*. НЈ III (1935) 141—143.

Сматра да је потпуно расправно питање о тој речи у своме ранијем чланку: „Примјер имене ричке етимологије“, штампаној у NVj XLII (1933/34), стр. 179—187, а да је Ђорђевићево мишљење (в. бр. 29) нетачно.

И. мисли да је *ходочаштво* постало од *ходац* наст. *аштво* (=ство), само је место *ходочаштво* асимилацијом *а* гласу *о* које му претходи добивено *ходочаштво*. Он је налази већ у споменицима XV века, дакле знатно пре утицаја малоруског језика на глаголске књиге. *Ходочаштиши*, *ходочасник* — *ходочашће* производ су народне етимологије.

Р. А.

35. Пешић Fr. Napomene i primeđbe k 8 broju godine II „Našeg jezika“. НЈ III (1935) 77—80.

Напомене и примедбе И. односе се на чланке: „Против туђица“ (Милана Вукићевића), „Бања, купељ, купашило, купка“ (М. Московљевића), „О пореклу и значењу речи *колач*“ (Д. Вушовића) и „Прилог спортској терминологији“ (Д. Костића).

— Баш, вели И., обрнуто је тачно ономе што вели Вукићевић, тј. у *почешку* културног развитка народа мора се почети пазити на чистоћу језика, у

доба кад „пољуби“ већ *свесно* поступају са језиком те га *гаје*, а то је у време препорода.. Што је вулгарно не треба да буде простачко, те се зато и реч *вулгарности* не може заменити речју *просташтво*; и реч *публика* не може се увек заменити „светом уопште“, на пр. у реченици: „Публика се (у театру) смејала“. Ни реч *администрација* не може се увек заменити са „управна служба“ [на пр. у реченици: „Администрација (у држави) је спора]. — Место речи: *купа-лиште*, *бања* и *купашило* које М. предлаже, Илешић предлаже речи: 1) *купаљ* (das Bad), 2) *купаоница* (das Badezimmer), 3) *купалиште* или *бања* (Badeanstalt, Badeort=Bad). — Реч *колач* и код Словенаца има она значења која има у јужним крајевима српскохрв. територије, а у Љутомеру *колач* значи нем. Laib, Brot. — Реч *ногомеш* треба оставити; *колодвор* (Bahnhof) није тачан превод туђе сложене, јер да је то, морала би немачка реч гласити Wagenhof (или: Radhof, Raderhof), а не Bahnhof. — Али је ипак направљено према туђем обрасцу.

Р. А.

36. Plešić Fr. Moreuz. НЈ III (1935) 152.

„Moreuz је једна наказа, начињена ваљда од лексикографа Поповића 80 година прошлог века“. Треба писати: „морска узина“, како је Даничић 1865 (према Броз-Ивековићу) писао и како Словенци пишу: morskā ožina (tesnina). То је истина; али је иста таква наказа и *колодвор*.

Р. А.

37. Jeretov R. K. Tuđe riječi. НЈ III (1935) 58.

Не требају нам, вели Ј., речи: *рам*, *грао*, *дункл*, *брао*, *маришимни*, *алажа*, *маринац*, *марински* код наших речи: *оквир*, *сив*, *шаман*, *модар*, *поморски*, *обала* и *жал*, *поморац*, *поморски*.

38. Kostić D. Miloš Kobilic-Kobilic-Obilic. RIEB I (1934) 232—254.

У потврду да је косовски херој, историји пре 1389 г. потпуно непозната личност, пореклом не из високога племства него „из народа“, а са терена најактивнијег симбиозног живота српског, албанског и „влашког“ елемента“ у балканског становништва, писац се служи и неким лингвистичким комбинацијама о имену и презимену херојева.

Схватајући му презиме као патронимикум, а налазећи у манас. повељама, Бањској и Дечанским, међу сељачким именима потврђено *Копил*, не и **Кобил*, утврђује за првобитно презиме форму *Копил(ов)ић*, која се тако потврђује и у имену насеља *Копиловића* у срезу митровичком. Значење имену том доводи у везу са значењем балканске речи *kopil* у албанском и нашем језику: *дешћ* (јунак и довитљивац).

За име *Милош*, које је нотирано најраније у 13 в. у јужном Приморју, показује да је у 14 в. било најпопуларније народно име, нарочито на Косову, и у Метохији, на сталном симбиозном терену српског и албанског националног елемента; а формирало би се „балканским“ продуктивним наставком *-ош* као особна именица од описног придева, начином карактеристичним за језике оба симбиозна национална елемента (*Милош* од *mil-* као *Мирош* од *mir-*, истога значења).

Д. В.

39. Костић Д. Камен-риша-сташива. НЈ III (1934) 50—52.

За *камен* најмлађа генерација у Гучи (срез драгачевски) употребљава реч *сташива*, зато што у игри фудбала, немајући правога гола са стивама (стубо-

вима), обележавају ове камењем; сви пак у значењу *камена* употребљавају реч *риша*, која би могла бити остатком из језика староседелца који су знали и за глагол *ришаши* = скакати, данас непознат у Гучи.

Д. В.

40. Крајац Иван, Mišić. ZbNŽO XXIX/2 (1934) 161—168.

„Носећи мртваца, већином низ Велебит, од куће до гробља, по прилици у половини пута на мјесту одређеном за то положи на састављено водоравно камење лијес са мртвацем односно мртваца. Под лијес се подложе равније плоче, а уз главу лијеса осове и укопају једну камену плочу, а уз ноге осове гдјегде другу такву камену плочу, као да су дужину мртваца мјерили. Те плоче остану тако осовљене у терену. Одатле име „мирила“, а мјеста гдје су данас или гдје су била таква мирила зову се „мирилишта“.

Р. А.

41. Лалевић М. С. О значењу неких речи и израза. НЈ III (1935) 54—57.

Објашњава да је израз „пијан као мајка“ дошао преко „пијан као земља мајка“ (у зн. тром као земља); „пребијена пара“ — од пребијања паре при умиру; „пољуби се у длан“ — од љубљења длана кад засврби, јер се верује да то слути неком добитку; „пољуби се у лакат“ у зн. „нема од тога ништа — као што се не може ни у лакат пољубити“; „скупо у крв“ дошло је преко „скупо као крв, као да је у крв умочено“; „пјешке на опанке“ — као „плеонастички израз“; „попрдица“ — од *посардица* („преде на посрдицу“), па је с из те речи испало.

Д. В.

42. Marić Rastislav, Le dieu illyrien Frombo. REB I (1934) 282.

Позивајући се на *Patsch*-а (GMBH 14, 1902, 440) доказује писац да неки илирски бог ветра по имену *Frombo* уопште није постојао, него да уместо *Fromboni Vatenini* у Ephemeris epigraphica 4,234 треба читати *L. Pomponius Valentinus*.

Б. М.

43. Марјановић Душ. О значењу речи: *кашија*, *ерлија*, *везек*, *сувача*. НЈ III (1934/35) 215—217.

У примеру: „*Кашија* ли једна!“ (Р.Ј. Академије) реч *кашија*, вели писац, нема никакве везе са тур. речи *kapi*, *kari* (вратнице), него значи *неваљалица*, а долази од тур. речи *kahve*, *kahpe* (јавна женска; невера, издајник); у Јужној Србији и Босни та се реч употребљава у облицима: *кахие*, *кафие*, *кашија*, *каие*. *Ерлија* долази од тур. *yerli* = грађанин, мештанин, домородац. Реч *везек* је такође пореклом из тур., од *vesika* = јак разлог, докуменат. И реч *суварија*, *суарија*, *сухарија* је из тур. < süvar = коњаник, süvari = коњаник (и заповедник ратног брода).

Р. А.

44. Mikas Jakov, Vjetrovanja (Brest u Istri). ZbNŽO XXIX/2 (1934) 195—200.

О веровањима у *крсника* (човека који се родио са белом кошуљом), *виле*, *штриге* и *вукодлаке*, *море*, *Орко* (зли дух) и *мрак*. Текст није на народном говору.

Р. А.

45. Московљевић М. С. Неколике напомене. НЈ III (1935) 118—120.

Одговор Фр. Илешићу на примедбе које је изнео (в. бр. 35) на његов чланак: „*Бања*, *купаљ*, *купашило*, *кука*“, објављен у НЈ II, 234—237.

Значења тих речи, вели М., данас су се усталила онако како је речено: „*Купалиште* има најшире значење, јер значи: место за купање, природно или вештачко, с минералном или обичном, топлом водом (Badeort, Badeanstalt); *купашили* има најуже значење: то је део купалишта или бање, место за купање, било то соба за купање, било нарочито одељење (на пр. „блатно купатило“, „парно купатило“), било место на води удешено за купање. — „Купељ“ је архаизам и провинцијализам и не може се више повратити, а „купаоница“ би много боље пристајала за значење Badesimter, него рђаво скована реч „купатило“ која је, на жалост, отела маха.

Р. А.

46. Московљевић М. С. Неколико прилога значењу речи. НЈ III (1935) 217—220.

Има три прилога: 1. Развитак значења глагола *вриљашти*, 2. *Испитивање* или *истраживање*? и 3. Једно значење речи *а* којег нема у речницима.

1) Све до пре 4) година употребљавао се гл. *вриљашти* у фрази *вриљашти трње* (над главом), дакле — у значењу, отприлике, „газити“, а корен му је исти који и у глаг. *врићи*—*вршем*. Међутим данас он значи: „радити самовољно, без контроле и реда, причињавајући тиме непријатност“. — 2) Иако су се глаголи *испитивашти* и *истраживашти* у смислу „чинити научне студије о нечем“ изједначили, ипак се сачувало нешто од њихове етимологије: при „испитивању“ још се донекле мисли на „одговор“, а при „истраживању“ — на „крајњи траг нечега“. — 3) То је кад реч *а* значи „чим“, „таман“, „управо кад“: „А се приказивање сврши, она прва крене обилазити око совре“.

Р. А.

47. Новаковић Н. О значењу неких речи. НЈ III (1935) 152.

Износи неколико назива за реч *камен* који се говоре у далматинској Буковини: а) *бабуљ*, ген. *бабуља* („камен којим се може бацити, више округао“), с) *плбва* („камена плочица којом се гађа у исправљене камичке“), в) *шкрџа* („мали, плоснати камичак, који се баца у висину и у даљину“), г) *грџе* (камење), *грџаши* се („бацати камење један на други“), д) *шкаљ*, ген. *шкаља* („тучен камен којим се посипају цесте“), — *зашкаљашти се* = „окупити шкаљем један другога“.

Р. А.

48. Pavićević Mićun M. Narodne igre u Crnoj Gori. ZbNŽO XXIX₂ (1934) 92—118.

Опис игара: *чобана*, *маглице*, *Јова*, у *Вукића*, *регруша*, *комишија*, *орлова* и *квочке*, *зечева*, *преметача*, *шова* *игре*, *калопера*, *уса-леше*, *бабе* и *дједа*, *војника*, *продаја бола*, *дување у окласину*, *оружја*, *сахијана*, *клиса*, *продаја гуске*, *ловца*, *продаја магарца*, *попа* и *ђавола*, *јежа*, *поштока*, *погађања*, *поште*, *удовице*, *ђавола*, *јаој*, *барјака*, *ћуве*, *шрешиња крушке*, *огледала*, *ћора*, *гуце*, *сламке*, *коња лоште*, *лоште*, *вене*, *кумова*, *чанаге*, *продаја коња*, *шуре-аршмена*, *штуца*, *сверача* или *север-кобиге*, *града*, *јаребица*, *крадицапе*, *овлова*, *диња*, *мијене мјесеца*, *скашова*, *кокошова*, *бројева*, *полеће штица*, *пасарена*, *пурка*, *мачке*, *шрчирева*, *љешнигоре* и *ловова*.

Р. А.

49. Pisani V. Una parola greca di probabile origine macedone. REB I (1934) 255—259.

П. устаје против тумачења да је реч *μαγειρος* у вези са *μαγειραι*, *μασσω* итд. — првобитно значила „пекар“, и доказује да је она у почетку означавала сакралне слуге чија је функција била да убијају жртве. П. види у *μαγειρος* реч македонског порекла — корен *tag*, коме одговара грчки *μαχ-*(*μαχομαι*).

С. III.

50. Поповић д-р Милан, Из историје речи. НЈ III (1935) 121.

Саопштава да у његову родном месту каже народ *валушак* за камен, *грџе* за камење, *грџаши се* = потући се камењем, бацити камење један на другога, *јањ* за *јаблан* (Pugamidenappel).

Р. А.

51. Поповић д-р Милан, О значењу неких речи. НЈ III (1935) 151—152.

Говори о значењу ових речи: *људина*, *црвљчиши*, *поједан*, *појџаши се*, *поревџаши се*, *сковичење*.

52. Поповић д-р Милан, Још неколико ријечи што означавају камен. НЈ III (1935) 253.

То су речи: *мућ*, *мућа* (ср. „онај куп тученог камена за посипање цесте који се среди украј пута удугуљ“) < тал. *muschio* = „куп, хрпа, у дијалекту *muscio* (мућо); *стџне*, *стџна* = „камење уопште“; *пиљашти се*, *пиљам се* = „играти се на пиљке“; *салиж*, *салижи* (и *салиц*, *салици*) = „плочник“ < тал. *il selciato* (ређе *la selciata*) и *штученац* = тучен камен којим се посипају цесте“, *башуда* (тал. *battuta*) — *башудираши* = „посути цесту стученим камењем“.

Р. А.

53. Rešetar M. Dubrovačka „Turica“. ZbNŽO XXIX₂ (1934) 79—81.

То име стоји у вези с *tur*, а не са *Турчин* како А. Вајан мисли (Прил XII). Испрва је она значила, „ако не баш Духове (у словеначком *trjaki* (м. *turjaki* = *духови*, словачком — *turice*), а оно какав други светачни дан код којег је *tur* играо некаку улогу... Дубровачким улицама она је ишла давно прије г. 1412“.

Р. А.

54. Skok P. Aroum. Ianotáranl'i, pl. Ianóta. REB I (1934) 276—278.

У арумунским селима Магарево, Нижопоље (вардарска бановина), али по презименима судећи са становништвом словенског или арбанашког порекла, гради се плурал презимена интересантним наставком *-аиџи*. Овај наставак претставља, по пишчеву мишљењу, контаминацију персијског наставка *-ан* (који је, разуме се, дошао посредништвом турског) и арум. плуралског наставка *-ли*. Као паралелу наводи писац арум. наставак *-адзи*, који претставља контаминацију грч. *-αδεις* + арум *-и* *.

Б. М.

55. Skok P. Kozluk. REB I (1934) 278—280.

Име *Козлук*, које се на схр. језичком подручју наводи два пута (у травничком и тузланском срезу) не да се — због наставка — објаснити материјалом схр. језика. *Козлук* и друге речи изведене од прасл. *козьль* врло су честе у југословенској топонимији, али се суфикс *-ук* не може сматрати словенским. Пођемо ли м.ђутим од турског суфикса *-лук*, који служи за грађење апстрактних именица и од чисто словенских корена (исп. на пр. *пацијалук*), постаје име јасно: *коз* претставља турску реч (са *з* уместо *с*, што је обичан изговор у неким нашим крајевима), која значи „орак“. *Козлук* би одговарао, дакле, југословенским именима *Орахово*, *Ора(е)ховац*, *Рјахово*, а у оним турским подручјима где се уместо *ксс* употребљава *цевиз* (на пр. у Бугарској и Анадолији) — *цевизли*.

* Омашком претпоставља писац слично порекло и за слов. наставак *-ови* или *ове*, који он сматра за контаминацију наст. за дат. јд. (*сынови*) са наст. за плур. *-и* односно *-е*.

Чињеницу, да се турске топонимије налазе и у областима где није никад било Турака, објашњава писац подражавањем од стране чипчија, за што наводи примере и из других места.

Б. М.

56. Stojanov I. Naša pomorska terminologija. NJ III (1935) 264—269.

Истиче потребу израде поморске терминологије која би била јасна и разумљива свим Словенима.

57. Tagliavini C. Miscellanea etimologica. RIEB I (1934) 165—171.

Т. даје десетак етимологија, све — албанске. 1) Прво је реч о алб. изразима за „говедарку“; већина израза је занимљива с обзиром на начин стварања речи: као у ром. језицима, и у алб. најобичнија су композита с изразом за „реп“, *bisht: bishtgjat* (*gjat* = „дуг“); *bishtatundes-i tundubishtëjâ* и *bishtëlëkundësë* и сл. (*tund* и *lëkund* = „трести“). Два друга су израза у етимолошком погледу нејасна: *dylmere,-ia* (чије турско порекло није вероватно) и *tsindërr-i*. — 2. *bobëlë* (чам.) „пуж“ долази од истарско и далматинско-венец. *bobolo* (*bo-volo: bove*). — 3) новогрчки *δελόγγον* „одмах“: од вен. *de longo* „без одлагања“. — 4) алб. (гер.) *kofen, -fna* „рибарска мрежа“: од вен. *cofa* „корпа од прућа“. — 5) јужно-гер. *guverta* „покривач“: од вен. *coverta*; почетно *d-* (ако је Weigand уопште добро чуо) могло би се објаснити посредовањем неког трећег језика, ев. новогрчког *κουβέρτα*. — 6) гер. *stivne* „гомилати“. од вен. *stivar* „тесно спајати слагати“. — 7) *tsop(ë)* „парче“ не долази од тур. *çop* (управо *çip*), као што је мислио Г. Мајер; можда од вен. *zopa* „груда“.

С. Ш.

58. Трајановић д-р С. О значењу неких речи и израза. NJ III (1935) 88—89.

Исправке и допуне Лалевићеву тумачењу (NJ III 54-57) израза: *цребијена пара*, *скупо у крв* и речи *поцрдица*.

Р. А.

59. Трајановић д-р С. О нашим варивима. NJ III (1935) 150—151.

Говори о пореклу речи: *боб*, *леке*, *грашак*, *грах* = *па уљ*, *сланушак*.

60. Трајановић д-р С. Клиске. NJ III (1935) 251—252.

Побија мишљење А. К. изнесено у „Политици 19 апр. да је ножна кошчура (= клиска) најстарији од „свих сличних налаза у свету“.

61. Šimčik Ante, Zlatni Prag u tradicijama jugoslovenskih muslimana. ZbNŽO XXIX/2 (1934) 69—78.

У почетку расправе говори се о називу „Златни Праг“. — „Најприличније је, вели писац, помислити да је назив Zlatá Praha чешком народу удахнуо поглед на прашки град, који је Карло IV градио год. 1333 и на којему је два турна г. 1370 покрио оловом са масивном позлатом, тако да је њихов сјај на сунцу блистао далеко по околини“.

Р. А.

62. Šimčik Anton, Poslovice. ZbNŽO XXIX/2 (1934) 83—88.

Износи паралеле и варијанте пословицама: *Ал' сте вуци, али сте лисице?* *Више ваља један хаха, бабау, него сто Божји крста;* *Бој се аса сирејџа, а коња старга;* *Добар сир, ал је штета што је у пасој мјешини;* *Док су медвједа навукли на крушке, отргли су му уши, а док су га свукли с крушка, отргли му и реи;* *Господа су как свиње, а мужи как цуцки;* *Србину озада памеш греду и кокаш и месо.*

63. Škauga Franjo, Raboš u Dalmaciji. ZbNŽO XXIX/2 (1934) 169—183.

Материјал о *рабошу* или *ровашу* у Далмацији који је Фр. Булић скупио на захтев В. Јагића (исп. Енциклопедија славјанској филологи 3 (1911), стр. 37 и 9). Материјал је за штампу средно Петар Куничић, а издао га је са потписом Фр. Шкарпе зато што је требало да га среди и изда Шкарпа који је и највише података дао Булићу односно Јагићу о *рабошу* у Далмацији.

Р. А.

64. Spitzer Léo, Rum. mire „Bräutigam“. REB I (1934) 270—272.

Не одбацујући Скоково објашњење према којему је поменути реч прводна позајмица из словенског (исп. *војно* „супруг“, првобитно „храбар, војник“) скреће писац пажњу на контекст из Псалтира од 1651, у којем ова реч долази у оба значења: „јунак“ и „младожења“ (= *Bräutigam* у значењу итал. *sposo*, а не *promesso*): са ип *mire eșind din cămăra sa bucurăse sa un puternic alergînd întru calea sa*, исп. латински превод: *et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo: exultavit ut gigas ad currendam viam* (субјекат је сунце). Оба ова значења могла су да се развију при схватању цркве као *militia Christi* (исп. чињеницу да је католичка црква преузела и неке друге латинске профане изразе војно-техничке природе у сакралну терминологију). Тако је и рум. *mire* могло првобитно обележавати супруга који савлађује искушења пути правим хришћанским браком и који је због тога Христов војник, *miles*, исп. на пр. текст који доноси Tommaseo-Bellini s. v. *mitizia*: *essere in milizia, fig. per combattere contro le umane tentazioni*.

Б. М.

65. Spitzer Leo, Esp. *levante*. REB I (1934) 269—270.

У Don Guichott-у долази реч *levantes*, коју издавач Rodríguez Marí објашњава као „soldados de marina“ не упуштајући се међутим у њену етимологију. За извор ове речи сматра писац османлиско *levend* (вероватно < *levant(in)* „добровољни војник, frantirer“), исп. савремену турску реч *levant* „јак и разборит“. Из турског ушла је и у многе балканске језике, на пр. рум. *levant*, грчки *λεβέντης*, буг. *levén(t)*, шрв. *lèventa* (исп. Berneker. s. v. *tevenec*, Cihac s. v. *levant*).

Б. М.

V Несловенски језици

66. Богосављевић Д. Оцена: Н. М. Stansfield Popovič. — A seconde course in English. Прил XIV (1934) 251—252.

Само приказ, — за писца врло похвалан.

67. Vilhar d-r Albin, O izgovoru latinskog jezika. ГЛПД XV (1934) 123—130.

Настоји да утврди изговор латинског језика који је важио за време Цицерона.

68. Jokl N. Zur Lehre von den alb.-griech. Teilgleichungen. REB I (1934) 46—64.

Утврђује, још прајезичку, истоветност између алб. *lerë* („камење“) и грч. *lavra* („камен“), као и алб. *lagje* („група“, „одред“) и грчког *lohos*. Писац истиче културно-историску важност те истоветности, а и то да разлика између две велике индоевропске језичке групе, кентумске и сатемске, ипак није толика колико се мисли.

69. Mayer d-r Antun, Staroirilske studije. NVj XLIII (1934/35) 37—51, 169—172.

13. *Лица*. — Доказује да је име *Лица* илирског порекла, од индоевр. кор. *leiçq* „мокар; бити у текућем, капљевитом стању“, — од којег потичу и лат. речи: *liquens* („текући, капљевит“), *liquet* („јасно је“), *liquesco* („постати капљевит, топити се“), *liquor* = л. „топити, разјаснити“, *liquidus* „капљевит“, *prolixus* „разливан, простран“, — затим: *liquor* (са *i* од *ei*) з. „потопити се“; *liquor, -oris* „капљевина“ итд.

14. *Стон*. — Име је постало од *Stampes* „с вулгарнолатинским губитком назала пред *s* (лат. *mensis*: тал. *mese*); асимил. *mn* у *pn* настао је облик из којег се развио *Стон*“.

15. *Зеша* од (старијег *Заша*) < **g'heu-n-tā* (**g'heu-* кор., *n-* инфикс, *ta* > -*ta-s* < -*to-s*), исп. грч. *χυτός* („леван“); лат. *fu-tis* „*vas aquarum*“, *fū-tillis*, *futtillis* „који лако полева, испразан, неваљао“, *ex-fūti*=*effusi*; са суф. -*tr-*: санскр. *hōtra* „жртвени дар“, авест. *zaotar, zaor* „свешеник“, грч. *χύτρος, χύτρα* „земљана посуда за воду“, трачки *ζετραίαχύτρα* „јама“; са *d-* суф.: гот. *giutan*; ствн. *giozan*, нвн. *giessen*, трачко *Γεῦσις, Γεῦσος*, а с назалним инфиксом у лат. *fu-n-do, fudi, fūsum* „лити“.

P. A.

70. *Mirambel A.* Essai sur l'accent néo-grec et la tendance rythmique de la langue. REB I (1934) 140—155.

Ово би били главни резултати *Мирамбелове* расправе. Прво: најважнији елемент новогрчкога акцента — јесте дужина. Друго: акценат „игра двојаку улогу“ у језичким фактима новогрчкога језика: *диференцијалну*, и то *диференцијалну* у гласовном (квантитативни гласовни односи), морфолошком (однос наглашених и ненаглашених завршетака) и семантичком (кратак завршетак=именица, полудуг придев) смислу, и — *ритмичку*.

P. B.

71. *Popović Stansfield H. M.* A second course in English. Three stories: O. Wilde: The Selfish Giant, A. Trollope: Malachi's Cove, H. G. Wells. The stolen Bacillus. With exercises and vocabulary. Београд, 1934. В. бр. 66.

72. *Skok P.* Оцена: *Kowalski Tadeusz, Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord-Est. Polska Ak. Umiejętności. Mémoires de la Comm. orientaliste* n° 16. Kraków 1933. REB I (1934) 295—296.

Приказ. — На крају *С* вели: „Ако Турци, и за њима Албанци (*Tunë*) називају Дунав *Tuna*, онда се може претпоставити да су јужне Османлије примили словенски облик Дунај преко дунавских Турака... Промена *d* у *t* јасна је у том случају, а губљење крајњег *j* објашњава *-in* у *Ἰστανβὺλ*, *Istanbul* или — *na* у *Σμύρνα*, *Izmir*. Те грчке завршетке Турци су дакле схватили као завршетке турског ген. на *-un, -in*. Из истог разлога је у дунавском турском одбачено крајње *j* у *Дунај*, јер је тај облик био готово идентичан акуз. на *-u, -i*.

72. *Skok P.* Оцена: *Tagliavini d-r Carlo, Penetrazione e adattamento delle voci italiane e croate nel dialeto albanese di Borgo Erizzo (Zara). Estratto da Studi Albanesi*, 1934, p. 30. REB I (1934) 298—299.

Таљавини у овој расправи својој испитује српскохрватске и талијанске лексичке елементе у језику арбанског насеља села Арбанаса код Задра. Скок му мера на једној ствари: што није успео да покаже за сваку српскохрв. реч одакле је ушла у речник задарских Арнаута: из чакавског дијалекта задарске

околине или из оних српскохрв. говора са којима је арбанско становништво села Арбанаса било у додиру на своме ранијем седишту, у Крајини код Бара. Несумњиво је, на пример, — вели Скок — да су речи као *kočân, kostitsa, koringa, korâna, te kalmat*, за које Таљавини мисли да их је арбанско становништво добило тек у новој домовини, у околини Задра — старије позајмице из српскохрватског језика, позајмице из оних српскохрватских говора у чијем су суседству задарски Арнаутски живели у Крајини.

P. B.

74. *Tagliavini Carlo.* Оцена: *Prof. Papas Gaetano Petrotta, dottore in lettere. Popolo lingua e letteratura albanese. Seconda tiratura con aggiunte e correzioni, Palermo 1932, pp. CIV, 528 in 16 gr. L. 65. REB I (1934) 288.*

75. *Hulûsi d-r Ragip, Le Deuxième Congrès de la Langue Turque (18—22 Août 1934). REB I (1934) 300—306.*

Износи, најпре, шта је све урадио Централни комитет који је изабран на I конгресу да руководи радом Друштва за реформу и проучавање турског језика, а затим излаже како је текао рад II конгреса, и какви су све закључци на њему донесени.

P. A.

VI Српскохрватски језик

а) Граматика и граматичка питања

76. *Babić Vlado, Staje za stoku i živinu. HJ III (1935) 176—180.*

Писац је против предлога који је изнео Вој. Ж. Милојевић у чланку „Један предлог за неколико назива“, штампан у *HJ II* 209—210, да се као општи наставак „за сместишта“ за стоку и живину узме — *арнић*. Међу именима које писац износи има и таквих којих нема ни у Вукову речнику ни у речнику Југославенске академије.

P. A.

77. *Белић А.* Граматика српскохрватског језика за други разред средњих и стручних школа. Друго издање. Београд, 1934. Стр. 1—132.

Иако је остало у основи исто са првим издањем, ипак се ово издање знатно разликује од првога. Пре свега, подела грађе у одељке, главе и засебне тачке изведена је много прегледније него у првом издању. Знатно је скраћен одељак о грађењу речи и пренасен на крај књиге. И у другим одељцима књиге знатно је упрошћено оно што би могло отежавати брзо улажење ученичко у оно што је најглавније.

78. *Белић А.* О нашој средњешкојској граматици. *HJ III (1935) 5—11, 37—44.*

О циљу предавања матерњег језика у школи, састављачима средњешкошких граматика, о том — каква треба да буде граматика за средње школе, о предавању језика, о важности делова граматице за средњу школу (синтакса, наука о грађењу речи, морфологија, фонологија) и, најзад, о програмима за израду уџбеника, а све то поводом издања своје граматице: Граматика српскохрватског језика: за I разред средњих и стручних школа (1932 год. и 1933 — друго издање); за II разред 1932 год., — друго издање 1934, в. бр. 77; за III разред 1934 г.

79. *Ђорђевић П.* *Хроника или кроника. HJ III (1935) 86—87.*

Сматра да није неправилно писати и *кроника*.

P. A.

80. Ђорђевић П. Ђорђе, Ђуро и сл. НЈ III (1935) 89—90.

Показује да се име *Ђуро* или *Ђура* у неким нашим крајевима не осећа као хипокористикон, већ као потпуно самостално име.

81. Ђорђевић П. Облици трпног садашњег времена. НЈ III (1935) 288—290.

Анализирајући примере наведене у граматицима за средње школе (Т. Маретића, М. Павловића, Ж. Н. Стефановића и Стј. Мусулина) показује да се не може трпно садашње време просто заменити конструкцијом са трпним глаголским придевом, а тако исто да се не може исказати ни обичном активном радњом. **Р. А.**

82. И. Има ли локатива (седмог падежа) у српскохрватском језику? НЈ III (1935) 100—105.

На то питање писац одговара потврдно. Још увек има доста речи и м. и ж. рода у којима се обликом седми падеж разликује од трећег, а по значењу и употреби, тј. синтаксички он се увек разликује: „*Трећи* падеж се употребљава и без предлога; *седми* се падеж никад не употребљава без предлога; то је прва разлика по употреби; међутим када се трећи падеж употребљава са *предлогом*, за њ се узима предлог *к* или *ка* (још и *према*); а уз седми падеж узимају се предлози *на*, *у*, *по*, *о*, *при*; то је друга разлика међу њима; и трећа, највећа разлика међу њима је у значењу: трећи падеж — било да се употребљава без предлога било са предлозима — значи *намену* или *циљ* (правац) глаголске радње, значила она кретање или што друго; седми падеж значи увек *место* вршења глаголске радње“. **Р. А.**

83. Лалевећ Илија, Оцена: А. Белић, Граматике српскохрватског језика за I, II и III разред. ГлПД — XIV (1934) 564—575.

Приказ и оцена Белићевих грамика за средње школе. — Међу педагошким примедбама пишевим има неких о којима би се још и могло дискутовати. Стручне му примедбе нису те среће: оне потичу од пишева неразумевања Белићевих погледа на наставу српскохрватског језика у средњим школама и на језик уопште, и згодне су за карактеристику пишева граматичарског традиционализма. **Р. Б.**

84. Лалевећ М. С. Питање „главног“ и „споредног“ у настави српскохрватског језика. НЈ III (1935) 105—111.

Многи наставници при обради граматичке грађе у средњој школи сматрају понешто да је „споредно“, док је међутим то „главно“, што се види из практичне примене. Тако на пр. није споредно питање изговора и писања гласова *ч* и *ћ*; питање постанка, а према томе и изговарања и писања, глаголских именица и сл. **Д. В.**

85. Лалевећ М. С. „Главно“ и „споредно“ у раду и оцењивању писмених задатака. НЈ III (1935) 169—172.

Сматра да наставник не сме олако прелазити преко неписмених задатака, иако ученик да добре мисли. **Д. В.**

86. Лалевећ М. С. Српскохрватски језик на пријемном испиту. НЈ III (1935) 236—240.

Због краткоће времена при испитивању ученика из српскохрват. јез. на пријемном испиту писац сматра да се не може правилно одредити знање ученика, па саветује наставнике да при оцењивању буду обазриви и да имају утврђено мерило по ком ће одређивати минимум који је потребан за пријемни испит“. **Д. В.**

87. Матузић д-р Илија, Реценце по знаменју. ГлПД XV (1934) 108—114.

Одломци предавања држаних у I разреду; писац их објављује са жељом да буду потстрек за примену принципа: саморадне ученикове и „животне истинитости и стварности граматичке наставе“. **Р. А.**

88. Московљевић М. С. *Наук* или *наука*? НЈ III (1935) 143—146.

Речи *наук* и *наука* немају исто значење, нити се свуда подједнако употребљавају: *наук* се употребљава у западним крајевима, код чакаваца и кајкаваца, а од штокаваца код икаваца; реч *наука* употребљава се највише код православних. Та је реч најпре више значила „навика“, а с развитком школа и културе све се више почела употребљавати у значењу *знање* (обука, настава, знаност). Међутим реч *наук*, уколико је неки модерни писци употребљавају, значи *поука* коју човек добива искуством у животу. И та значења, вели писац, треба да су обавезна за све, јер за књижевни језик у случају дублета вреди оно што се употребљава у народном говору који му лежи у основи. **Р. А.**

89. Попадић Добрица У. Настава српскохрватског језика у нашим школама. ГлПД XV (1934) 106—108.

Да би се постигао бољи успех у настави српскохрватског језика треба, по мишљењу П., обратити пажњу на ученике при њихову ступању у гимназију (пријемни испит у августу!); предавања тога предмета поверавати само стручњацима; настојати да сви наставници обрате пажњу на матерњи језик; имати строже мерило него што се има данас. **Р. А.**

90. Стевановић М. Схватање важности српскохрватског језика у средњој школи. НЈ III (1935) 71—77.

Не би се смело допустити да српскохрватски језик у средњој школи предају нестручњаци, што је, на жалост, и данас врло обично. Такви наставници више штете настави тог предмета неголи што јој користе. **Д. В.**

91. Стевановић М. *Одрични* и *учештали*, а не *одречни* и *учештани*. НЈ III (1935) 173—176.

Доказује да је правилније рећи: *одрични* и *учештали* (на пр. глаголи) неголи: *одречни* и *учештани*. Том приликом говори опширније и о атрибутој употреби пасивних партиципа од непрелазних глагола. **Д. В.**

92. Стевановић М. Инфинитив и свезица „да“ са презентом. НЈ III (1935) 282—288.

Анализирајући неколико чланака савремених писаца С. утврђује да се уз глаголе који траже допуну може употребити: 1) само инфинитив, ако је реченица негативна и у футуру, 2) само реченица са *да* и с презентом уз облике глагола *хтеши* кад тај глагол има значење *желеш* или *намераваши* и 3) допуну је слободна (тј. може се употребити и инфинитив и *да* с презентом) уз све „остале глаголе и изразе“ који траже допуну. **Д. В.**

б) Савремени књижевни језик

93. Белић А. Правопис српскохрватског књижевног језика. Према прописима Министарства просвете. Треће, поправљено издање. Београд, 1934. Стр. 1—220.

И у распореду и количини грађе, ово се издање знатно разликује од другог. Тако, у другом издању „Регистар и речник“ захватају 70 страна, док у овом издању — 102 стране. **Р. А.**

94. Белић А. Нова азбука. НЈ III (1935) 1—3.

Поводом предлога В. Кујунџића, Бож. Стојановића и Павла Ж. Радивојевића да се створи нова азбука која би била прихватљива за цео наш народ. — „Наше друштво, вели А. Белић, има великих задатака пред собом, а не да се троши у узајамној борби око питања која су у прошлом веку већ изборена. Али, с друге стране, једно културно обележје — као што је азбука — не сме бити средство да се народ духовно дели и земља своди на духовне провинције. Ови покушаји који су никли на више страна јављају се као озбиљна опомена пропуштеном времену и пропуштеном раду на духовном зближавању нашег народа“... **Р. А.**

95. Белић А. Стил и језик. НЈ III (1935) 133—141.

Чланак има два дела: у првом је неколико општих погледа пишчевих на лингвистичко и стилистичко проматрање језика и на њихов међусобни однос; други део је исцрпна анализа једнога текста, у основном и исправљеном облику, — као илустрација оправданог пишчева захтева „да се језичка правилност мора разликовати од шиљске правилности“. **Р. Б.**

96. Белић А. Језик и музика. НЈ III (1935) 161—166.

Ставља принципско питање: да ли треба да се у тонској репродукцији сачува говорни текст. — Уметник — био он извођач или творац уметничког дела — мора се трудити да и у певачком извођењу да уметничком поетском или прозном саставу прави израз, чувајући — у највећем степену — све диференцијалне односе и међу гласовима и акцентима, и по њиховој звучној боји и снази. **Р. А.**

97. Бошковић Р. О лексичкој и стилској диференцијацији српскога и хрватскога књижевног језика. НЈ III (1935) 277—282.

Износи оне језичке црте за које мисли да су знаци језичке диференцијације српскога и хрватскога књижевног језика.

98. Вукићевић Милан, О језику Пера Слијепчевића. НЈ III (1935) 245—248.

Језик П.С. у студији „Његош као уметник“, — „то је наш језик, тако говори наш човек. Тако говори; али, на жалост, не би се могло рећи да тако и пише“. **Р. А.**

99. Вушовић Д. Још о писању речи великим почетним словом. НЈ III (1935) 53—54.

Одговор на чланак П. Муждеке (в. бр. 116). Остаје при томе да ти називи *општина*, *срез*, *бановина* нису установе, него административне јединице и да на челу њих стоје установе (надлештва): *Општински суд* (или краће *Општина*), *Среско начелство* (или краће *Срез*)“. **Р. А.**

100. Вушовић Д. Да ли *задовољан с чим* или *задовољан чим?* НЈ III (1935) 147—149.

И *задовољан чиме* и *задовољан с чим* исто значи и правилно је једно и друго. **Р. А.**

101. В(ушовић) Д. Оцена: Дан. А. Живаљевић, Ћирилица и латиница, Београд 1935. Стр. 40. НЈ III (1934) 155. Белешка.

102. Георгијевић С. Још о „први јануара“. НЈ III (1935), 180—182.

Доказује да је израз „први јануара“ наш начин обележавања времена и првобитан: уз предлоге *од, до...*, вели писац, узимао се број дана у генитиву (до првог јануара) То равнање атрибута према предлозима у генитиву могло се пренети и на предлоге с другим падежима... на пр. „у првом јануара“, „са првим јануара“, али атрибут неће имати именицу своју *јануара*, већ *дан* у локативу или инструменталу. Уз предлоге са акуз., на пр. „уз први јануар“ добили смо одбацивањем предлога облик номинатива „први јануар“. **Р. А.**

103. Živković S. О језику, говору, писму и азбуци. НЈ III (1935) 206—209.

О сврси језика, говора и писма, и о томе — како је постало гласовно писмо. **Р. А.**

104. Živković S. О правопису. НЈ III (1935) 240—245.

Говори о природи гласовног писма: „фонетички правопис је постулат постанка и резон постојања гласовног писма, тј. он најбоље одговара захтеву да писмо буде верна слика говора. Он је и с друштвенога гледишта једино оправдан, јер је тај правопис и најједноставнији и најлакши“. **Р. А.**

105. Živković S. О азбуци и писму. НЈ III (1935) 269—273.

О данашњој ортографији важнијих европских језика. На крају изводи као закључак: „И наука и историски развој графике показује да је принцип упрошћене графике циљ коме тежи гласовно писмо, па су све реформе, у мањој или већој мери, управљене ка томе циљу“. **Р. А.**

106. Mešić Fr. Језик у једној slovenačkoj beletrističkoj knjizi. НЈ III (1935) 112—115.

Износи, најпре, низ чудноватих израза и речи које је Иван Зорец употребио у својој књизи: „Povest iz druge polovice XV stoletja“ (издана 1934), а онда вели: „Језички карактер Зорчеве књиге дао ми је повода да означим словеначки језички ексклузивизам који је једна нејугословенска појава“...

107. Јовичић Драг. Наше речи и туђице. НЈ III (1935) 58—59.

Предлаже да се место речи *аеродром* употребљава реч *полетишште*, м. *аероплан* — *летилица*, м. *аероплански* — *летилички*, м. *авијацијар* — *летиличар*, м. *авијација* — *летиличарство*, м. *мансарда* — *пошкровиште*, м. *мезанин* — *међуспрашште*, м. *магазин* (и *магацин*) — *сместиште*, *оставиште*. **Р. А.**

108. Јовичић Драг. О једном књижевном изговору. НЈ III (1936) 113—114.

Мисли да би требало усвојити екавско наречје у књижевном језику, и то због тога што „велики део Срба говоре екавштином, велики део Хрвата говоре екавштином — кајкавци, Словенци говоре екавштином“. **Р. А.**

109. Ђорђевић П. Питање туђица. НЈ III (1935) 16—19.

Ђ. је уочно да је М. Вукићевић у своме чланку „Против туђица“ (НЈ II 225—228) сам употребио туђице: *дејство*, *избегавати*, *неуслијено*, *решити се*, *известан*, *излишан* и поводом тога он овде показује како је уопште са руским речима у нашем језику: „оне су се најлакше помешале с народним речима, тако да се многе од њих и не осећају ни као туђице нити као позајмљенице“. **Р. А.**

110. Ђорђевић П. О писању туђих имена. НЈ III (1935) 45—47.

На примерима узетим из различитих језика показује како се за транскрип-

цију туђих властитих имена не може прописати ни правило: „пиши неко туђе име онако како га његов власник изговара“.

Р. А.

111. Ђорђић П. О Вукову Новом завјету. Бог IX (1934), 97—115.

Испитује однос Вукова превода Новог завјета према црквенословенском тексту и руском и Лутерову преводу, и вели овако: „На основу испитивања Вукова превода излази да је тешко наћи неколико места која се не би слагала ни са црквенословенским, ни с Лутеровим, ни с руским преводом“. Иначе, даје овакву карактеристику Вукова језика у Новом завјету: „Вуков превод по своме језику, речнику и гласовним особинама, претставља синтезу наших народних говора и књижевног језика Вукова времена“.

Р. Б.

112. И. Међу, *између, из и са*. НЈ III (1935) 81—83.

Одговор једном читаоцу, проф. у пензији, Нашег језика који је изнео да су ти предлози неправилно употребљени у тексту: „Сматрам да је ту нарочито потребно — са многих разлога — изнети разлику међу сталним променама гласовним (тј. оним које се данас врше) и несталним (тј. оним које су одавно извршене, па су се у остацима у данашњем језику до данас сачувале). То међутим није чињено, а отежава деци разумевање језичких правила и чини их нејасним и нелогичним“. Професор у пензији сматра да је место „... између сталних и несталних гласовних промена“; место „нејасним и нелогичним“ — *нејаснима и нелогичнима* и, треће, место „са многих разлога“ — „*из* многих разлога“, а И. показује да је добро онако како је у тексту.

Р. А.

113. Језичке поуке. НЈ III (1934/35) 27—31, 60—64, 91—96, 122—125, 155—158, 187—191, 220—224, 253—256.

У овој рубрици Уредништво НЈ износи из наше текуће књижевности и систематски исправља неправилности у употреби речи, облика и реченица. Тако је у овој књизи НЈ говорено о:

а) именицама: *опаска* (27), *демонстрација* (28), *поборник* (29), *прешпостављени* (28), *гомбање* (29), *наклада* (29), *двојба* (30), *билина* (60), *почело* (62), *швар* (63), *брид* (63), *гранд* (63), *осебина* (63), *сол* (92), *шлак* (94), *уздух* (94), *јагњед* (95), *предшасник* (122), *бронц* (122), *руковаоц* (122), *слученина* (122), *кугља* (123), *изнашашће* (124), *ошровање* (124), *першин* (156), *љага* (156), *обрешник* (156), *палаша* (156), *полача* (157), *предаја* (157), *муњина* (157), *јаншар* (158), *пива* (187), *сукоб* (188), *догодовишина* (188), *бољак* (188), *корал* — *корал* (220), *јал* (220), *ков* (221), *ношарош* (222), *притшежиоц* (223), *пређа* (223); б) о облицима именица: *плућују* (29), *орасе* (ак. мн.) (125), *зубију* (254), *уха* (ном. множ.) (254), *кови* (221), *грудију* (253); в) придевима: *чески* (30), *илиненишан* (30), *билински* (61), *шарманлан* (61), *крхак* (62), *дугољаст* (93), *даљњи* (94), *нападан* (122), *нуштрашњи* (122), *лагљи* (123), *онечкишен* (123), *баршунаст* (157), *можан* (187), *бројчани* (190), *нујан* (220), *наум* (221), *кошћаш* (255), *здушан* (255), *првошани* (256); г) заменицама: *њем* (93); д) о бројевима: *четверо* и сл. (157), *двају* (222), *двојица* и сл. (222), *једанајст* (254), *четир* (255); ђ) глаголима: *словити* (27), *зашворити* (28), *науучити* (29), *домоћи се* (33), *дојмаше се* (30), *поредати* (62), *вршити* (62), *сразити се* (91), *бибати се*, *узбибати се* (92), *сузивати* (94), *донести* (94), *доважати* (95), *рабити* (95), *погибати* (123), *получити* (155), *пречекаши* (156), *урећи* (састанак) (158), *присподобити-приспобаљати* (158), *жедити* (187), *овисити* (187), *овизати се* (188), *прошившати* (189), *очекавати* (189), *одаљечити* (190), *предвести* (190), *пресе-*

нешити се (221), *печатати* (222), *наговорити* (222), *гласовати* (222), *ускрисити се* (223), *припадати* (223), *измилишити* (253), *заморавати се* (253), *дисингвираши* (254), *храмљати* (255), *слезати* (256); њ) о глагоским облицима: *почме* (28), *услу* (од *устети*) (29), *облешајући* (61), *сломијемо* (62), *примаћићемо* (62), *нагласујем* (63), *арелазаху* (63), *саустајући* (92), *сдржаје* (92), *завршило* (93), *скору се* (м. скоре се) (123), *узведе* (125), *рону* (157) *буде водиши* (190), *почам* (190), *шумачиши* (224);

е) предлозима: *измед* (62), *с* (124), *по* (221), *близо* (223).

ж) прилозима: *пошпунома* (27), *дапаче* (28), *стално* (61, 223), *посвема* (85), *нешол* (125), *санћим* (187), *уполак* (189), *шаки* (189), *ниће* (189), *оаклем* (221), *камо* (253); з) свезицама: *иако* (29), *даклем* (223);

и) изразима и обртурама: *да их се узме* (27), *још увек седиш* (29), *овај пуша* (30), *венчао девојку* (61), *често пуша* (92), *он би требало да на суду каже...* (123) *којима има да захвали чшав свој напредак* (124), *шетња ... добро ми је чинила* (124), *од честити* (187), *ако Бог да* (188), *пуном паром* (189), *по њему запосједнуших* (254).

114. Костић Д. Писање „женских“ презимена. НЈ III (1934) 200—206, 229—236.

У писању женских презимена у књижевном језику (с ознаком *-ка* за жене и *-ева* за неудате, или без тих ознака у облику „мушких“) утврђена су три периода: 1) предвуковски „отмјени“ до половине 19 века (без ознака); 2) вуковски, „омладински“, народски у другој половини 19 века (с ознакама); 3) модерни (без ознака), без видне везе с првим, а уз видну везу са социјалним покретом феминизма.

Д. В.

115. Московљевић М. С. О писању туђих имена. НЈ III (1935) 47—49.

Мисли да би требало и т. зв. календарска имена писати према изговору у језику из кога су узета. На стр. 49 писац вели: „Ако неки странац живи у нашој земљи, па на пр. истакне своју фирму, он ће своје име написати онако како га ми изговарамо“.

Р. А.

116. Мушкеца Р. Још о писању riječi početnim velikim slovom. НЈ (1935) 52—53.

И у овом чланку (исп. НЈ II 264—266) писац хоће да докаже да се под појам речи установа имају подвести и административни називи: *општина*, *срез*, *бановина*. В. бр. 99.

Д. В.

117. Наша пошта. НЈ III (1934/35) 31—33, 64, 96, 125—129, 158, 191—193, 224, 256, 292—294.

Рубрика у којој уредници НЈ одговарају својим читаоцима на поједина питања. Тако је у овој књизи НЈ говорено: а) о именицама: *поврашак* (32), *миђење* (32), *мњење* (32), *запошљење* (32), *запослење* (32), *шека* (125), *запушач* (126), *чеп* (126), *сашница* (126), *наслов* (127), *равнашељ* (127), *управитељ* (128), *управник* (128), *директор* (128), *старешина* (128), *даницкиња* (191), *бреша*, *брешка*, *брешкиња* (92), *леденица* (192), *леденик* (192), *ледењак* (192), *венедик* (192); — б) о облицима: *јуни* и *јун* (191), *боли* и *бола* (ген.) (126), *виле* и *вила* (96), *вашир* (96), *остови* (126), *људма* (256); — в) о придевима: *чиста* (224), *арбитраан* (224), *чштак* и *чшљив* (224), *самоседми* (96); — г) о заменицама: *свој* (64), *наш* (256); — д) глаголима: *повраћати* (32), *враћати* (32), *лагаши* (о употреби тог гл.) (64),

упражњавати (224); — ђ) предлозима: с (32); е) свезицама: да нека (127), јер да (127), зашто јер (127), као (292—293); ж) о изразу: прилици на знање (32).

118. Новељић Богић, О једном књижевном изговору. НЈ III (1935) 111—112.

Не би требало „пресећи чвор“, славити победу једног књижевног изговора са омаловажавањем третирали извесне покрајинске говорне одлике, већ — постепено спроводити деликатну политику претапања покрајинских говора у један књижевни изговор и тако уједначавати и подизати своје највеће културно добро, свој књижевни језик.

119. Perković d-r Mirko, Smijemo li dirnuti u ovo pitanje? НЈ III (1953) 99—100.

Предлаже Уредништву НЈ да отвори нову рубрику у којој би се из текуће књижевности износиле искључиво лексичке неправилности, и то тако да се увек цитирају имена писаца, односно књига, часописа и новина из којих се примери узимају

Р. А.

120. Perković d-r Mirko, O stilu i jeziku naših novinara i novina. КН I (1934) 189—191.

Износи низ језичких неправилности које је забележио читајући различите новине.

121. Радловић Јован, Глосе о јединственом наречју. НЈ III (1935). 11—16.

Сматра да је требало расположење за јединствено, екавско, наречје иза 1918 искористити: „Требало је ту, вели Р., заграбити, пресећи чвор и узаконити оно што је насупрот потреба наше писмености и наше културе. Али после боја коплем у трње... бар за неко време“.

Р. А.

122. Решетар М. Је ли стигло вријеме да се уклони јекавски књижевни изговор? НЈ III (1935) 166—169.

„Да се не рече да је моје тумачење само негативно, ја предлажем ово: нека се наша четири највиша научна института — Српска краљ. и Југословенска академија, па Загребачки и Београдски универзитет изјаве је ли стигло вријеме да се уклони јекавски књижевни изговор, па ако они једнодушно кажу да јест, онда ће се ствар сигурно врло лако провести министарском наредбом без икаквог насиља које и Уредништво (Уредништво Нашег језика) перхоресцира“.

Р. А.

123. Smodlaka d-r Josip, O nekim tuđim geografskim imenima. НЈ III (1934) 4—5.

У нашем књижевном језику треба писати *Шкош* или *Шкоћанин*, а не — *Шкоцланђанин*. Затим, треба писати: *Carigrad, Rim, Beč, Milan*, а не: *Istambul, Roma, Wien, Milano*. На крају писац вели: „Требало би и ми да у самим редовима возње пишемо на првом месту *Trst, Rijeka* итд. додајући у загради талијанско име. Иначе, ... не би се никако имало употребљавати у нашем језику туђе име за та места која леже у нашој етнографској територији“.

Р. А.

124. Tučan Ivan J. O једном principskom pitanju. НЈ III (1935) 19—22.

Мисли да би требало прихватити фонетску транскрипцију страних властитих имена и то с нагласком кад је потребан. Осим тога, вели Т., уз име кад се први пут спомене требало би у загради исписати како га пише и власник у свом правопису.

Р. А.

125. Уредништво, О једном књижевном изговору. НЈ III (1935) 35—36.

Написано поводом чланка Ј. Радловића (в. бр. 121). — „Ми сматрамо данас, вели се овде, да питање о употреби једног књижевног изговора није више и не треба да је питање покрајинског самољубља, ни питање националног поноса извесних крајева, ни питање везано са каквим насиљем, макар и духовне природе, већ *питање шехничко*. Ако се утврди да има оправданих разлога да остану оба изговора, нека тако буде; али ако се до тога не дође — а сва је прилика да се до тога неће доћи — онда треба прићи и даљем питању: који од ова два изговора да прихватимо као званични и школски“?

126. Уредништво Н. Језика, Из једног писма Франа Мажура-нића. НЈ III (1935) 152.

„Због М. интересантних погледа на наш књижевни изговор“, објављује одломак из М. писма, писаног 31-III-1927 г. у Берлину г-ђици Јов. Хрваћанин.

Р. А.

127. Уредништво, Наши помагачи. НЈ (1935) 153—155.

Овде Уредништво НЈ објављује навод из дела Ивана К. Остојића: *Томо Дидолић и његово дописивање* (Сплит, 1929) у коме се доказује зашто ијекавщина треба да се утврди за књижевни језик наш (у наведеном делу на стр. 174—177). У почетку су наведени и неки часописи који имају сталне рубрике у којима се износе језичке неправилности из текуће литературе.

Р. А.

в) Дијалекти

128. Белић А. Оцена: D-r Stjepan Ivšić, Jezik Hrvata kajkavaca. O stogodišnjici pravopisa i književnog jezika. Ljetopis Jug. akad. znanosti i umjetnosti. Svezak 48. 1936 god., 47—88. Уз то и карта hrvatskih kajkavskih akcenatskih tipova ЈФ XIV (1935) 241—247.

129. Белић А. Оцена: Михаило Стефановић, Источнопрногорски дијалекат — с картом уз текст — ЈФ XIII (1934—1935), 1—128 (Докторска дисертација). ЈФ XIV (1935) 161—181.

130. Ђорђевић П. Белешке о гусињском говору. ИЗЛТ (1934) 183—188. Објављује нешто материјала о гусињском говору који је скупно приликом свога учествовања у научној експедицији Београдског универзитета.

Р. А.

131. Ивковић М. Извештај о дијалектолошким испитивањима. Год ЗС I (1934) 25—30.

У извештају поднесеном Управи Задужбине, даје кратку карактеристику мијачког деббарског говора. И. дели говор на два типа: деббарски и јабланичко-голобрдски. Деббарски говор у извесним случајевима место *ж* има *џ*: *рџка, зџби* итд., док јабл.-голобрдски у тим примерима има *о*; деббарски чува вокално *л* и *р*, али иза уснених сугл. има *-ол* и *ор*: *полна, јаболка, Ворбница* и сл., док јабл.-голобрдски има редовно *ол, ор*

Јабланичко-голобрдски говор дели И. опет на два дела: јабланички и голобрдски. Јабланички има *иш* и *жд*, а голобрдски — *иш* и *жц*. У Јабланици се међувокално *в* губи (*деше о м. деша во* и сл.), у голобрдском говору оно се доста добро чува. У голобрдском је уопштен завршетак *е* у ном. множ. им. ж. рода типа *жена*.

И. даје и текст једне приче на народном говору, из Селца, места које има својих специјалних црта међу којима је и чување вокалног *л* и *р* и *шч* и *жц*.

Ј. А. В.

132. N a m e t a k Alija, Hipokoristici od ličnih muslimanskih imena u Podgorici. ZbNZO XXIX/ (1934) 238—239.

Показује како подгорички муслимани граде хипокористике од личних имена: они, вели писац, при грађењу хипокор. од имена која су пореклом арапска одбацују најчешће први слог, а завршеци имена су им једнаки онима Бошњака... Али осим одбацивања првога слога основног имена често се хипокор. граде на тај начин што се замени први консонант другог слога консонантом исте групе: *б са м. ц са с*, на пр. *Бѣмо* или *Бѣшо* (Ибрахим и Ибришим), *Цѣфо* (Мустафа) итд.

Код свих тих хипокор. у вокативу се акценат мења, тј. долази место узлазног — низлазни акценат. Што се тиче хипокор. од женских имена, ту има, вели писац, две групе: 1) хипокор. типа *Bira* (Sabira), *Eiila* (Makbulja), *Māza* (Almasa, вок. *Māze*) итд. и 2) *Ajka* (Aiša), *Čama* (Čamila = Kamila, вок. Čame) итд. **Р. А.**

133. Павловић д-р Миливој, О велешком говору. ГлСКД XIII (1934).

Г. Павловић је извршио исцрпну анализу доста оскудне језичке грађе Велешког парохијалника, једног свештеничког „тефтера“ вођеног од 1865 до 1880 г. и нађеног, ту недавно, на сметлишту Велешке гимназије. Он је, уз то, на многим местима поредио језичке особине парохијалника са цртама данашњег велешког говора, служећи се материјалом из својих забележака.

И сам по себи и по томе што показује како би ваљало вршити детаљна испитивања велешког говора — ово је користан и занимљив рад. **Р. Б.**

134. Р у ж и ч и ћ Г. Главније особине икавских говора западне Босне. ГодЗС I (1934) 31—45.

Извештај Управи Задужбине. — Говоре које је испитивао, Р. дели у три групе: 1) говори у водопању Лашве, извора Врбаса, долине Раме и једног дела долине Неретве; 2) говори долине Врбаса и 3) говори у долини Сане. — Поред основног икавског изговора, нашао је у западнијим крајевима и већи број јекавизама. Групе *-stj-*, *-skj-* или *sk* + палатални вокал дају у долини Лашве и Врбаса редовно *šč:* *ščāp*, *iščē* итд., а у долини Сане и *št* (обично у основи) и *šć* (обично у суф.). За *-zdj-* и *-zgj-* или *zg* + палатални вокал материјал није тако прозрочан. Гласови *č* и *đ* су штокавског типа, изузев што се у неким речима у долини Лашве и у изворишту Врбаса налази *ј м. đ: meja, tuji* итд. Гласови *č* и *đž* негде су једнаки са *č* и *đ*, а негде чувају карактер тврдох африката. Глас *h* се губи код католика, а понегде и код муслимана, — на крају речи и у наставцима. Изузимајући нека села у изворишту Врбаса, *l* остаје неизмењено и код муслимана. У изворишту Врбаса, око Раме и Неретве група *jd* се чува или даје *j*, или се мења (*dođe, nađe*). Ново јотовање је извршено; изузетак чини *rodjak* и придеви на *ji, ja, je: divi, krāvi, divjā* и сл.

Морфологија је углавном новијег типа. Поред новијих облика местимично се чувају и старији (дат. мн. на — *am, im*, а према њему и у инстр.; стари лок. мн. без *h: po seli* и сл.). Познат је облик *niñā* (а чује се и *niñā*) у ген. и ак. мн. лич. зам. 3 лица. Радни придев „има редовно завршетке: *-ao, -uo, -yo* || *-ō, -eo* || *ō*“. Инфинитив има редовно облик без крајњег *i* у источнијим крајевима, а у западнијим и један и други облик.

Уз акцентуацију најновијег типа Р. налази трагове старије акц у говорима средње Неретве и око ушћа Раме.

Р. је дао и текст једне приче на народном говору — из Травника. **Ј. А. В.**

135. Стевановић М. Главне дијалекатске црте васојевићког говора. ИЗЛГ (1934) 188—191.

Оно, у главном, што је изнео о васојевићком говору у својој расправи „Источноцрногорски дијалекат“, штампаној у ЈФ XIII 1—128. В. бр. **Р. А.**

136. Hraste Mate, Čakavski dijalekat ostrva Hvara. ЈФ XIV (1935) 1—59.

г) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.

137. Galines Franjo, Prilozi za povijest hrvatske književnosti u XVII i XVIII stoljeću. „Loci communes“ — у пријанју старијих хрватских писаца. NVJ XLIII (1934/35) 27—37, 126—143.

Износи сличности у делима: Матије Дивковића и Штефана Загрепца (I, стр. 29—35), Јураја Хабделића и Штефана Загрепца (II, стр. 35—37), Штефана Загрепца и Хилариона Гашпароти-а (III, 127—131), Јураја Мулиха и Хилариона Гашпароти-а (IV, 131—134), Матије Дивковића и Штефана Загрепца, Јураја Мулиха и Хилариона Гашпароти-а (V, стр. 134—142).

138. Žic Nikola, Franjo Sušnik i molitvenik „Put na nebo“ i „Putni tovaruš“. ViP (1934) 138—146.

Утврђује да ова два списка нису два различна молитвеника, већ једна иста књижица једнога истог аутора — Фр. Сушника, писца великог речника „Lexikon latinum...“ са два различита наслова.

139. Костић Драг. Када је Теодосије писао живот и службу св. Петра Коришкога. Бог IX (1934) 371—382.

С обзиром на раније превиђени чланак д-ра Ђ. С. Радојичића (Бог. II, 1927), из кога се види да је онај преподобни Григорије што је позвао светогорца Теодосија да напише Житије и Службу св. Петру из Корише био пустиножитељ Коришки Григорије који се спомиње у Душановим повељама из г. 1343—1355, а не епископ рашки Григорије Други (в. Д. К.: Када је Теодосије писао живот св. Саве? у ГлПД XIV, 1933), — писац утврђује, прво, као тачно замишљање Вуловићево да је писац Житија и Службе П. Коришког иста личност с Теодосијем, писцем Ж. св. Саве, а затим да је списе о св. Петру Коришком састављао између зидања „старе“ и „нове“ цркве св. П. К., око 1310 године, како је одређивао и у ранијем чланку свом у ГлПД XIV, по комбинацијама с епископом рашким Григоријем Другим. **Д. В.**

140. N a m e t a k Alija, Jedna narodna pjesma o početku bune na danije godine 1804. ZbNZO XXIX/2 (1934) 201—206.

Даје текст песме коју је год. 1884 записао у Сарајеву Сафвет-бег Башагић од Бошњак-кадуње; песму је „зацијело спјевао муслиман“.

141. Розов д-р Владимир, Један рукопис: Чина јелеосвећења из XIII в. ГлСНД XIII (1934) 11—40.

Писац посвећује студију српском рукопису XIII в. који садржи чин јелеосвећења над болесним калуђером; студија се тиче углавном палеографске и језичке стране рукописа, — проучавање рукописа са стране садржаја г. Розов

оставља стручњацима теолозима: овај текст чина „јак се разликује од онога који се налази у данашњем великом требнику“ (12 стр.).

Главни су пишеви закључци ови: подлога рукописа била је старословенска македонске рецензије без трагова средњобугарског утицаја, а у својим битним особинама подударна се са старословенском подлогом Мирослављева јеванђеља; „а и одлике које имамо основа приписивати последњем преписивачу чина обично се поклапају са одликама Мирослављева јеванђеља. — Можемо слободно рећи да оба споменика припадају истој школи, коју бисмо могли назвати охридском“.

Писач не каже које су те одлике охридске школе према одликама других школа.

Примедбе које се тичу појединости остављам на страну.

С. К.

142. Станојевић С. Т. Студије о српској дипломатици. XXII Називи повеља. Глас CLXI (1934) 1—27.

Излаже какви су све називи за различита акта употребљавани у нашим средњовековним канцеларијама: а) у Дубровнику (стр. 4—12), у Босни (стр. 12—15), Хуму (стр. 15—18), Рашкој (стр. 18—26) и Зети (стр. 26).

Р. А.

143. Станојевић С. Т. Студије о српској дипломатици. XXIII Односи појединих момената при стварању и извршавању повеља. Глас CLXI (1934) 27—55.

144. Стојановић Љуб. Старе српске повеље и писма. Књига I. Други део. ЗБИЖ XXIV (1934) V + 557.

Ово је друга половина наших повеља световног карактера која обухвата везе Дубровника са Србима (продужење првога дела ових повеља од 1421 год.) Бугарима, Арбанасима, Турцима, Маџарима, Румунима и повеље Дубровчана међу собом. Познато је колики је значај ових повеља за познавање нашег језика његову историју, народну и културну. Зато смо с правом очекивали да ће ово издање бити дефинитивно. Међутим смо се и овог пута у очекивању преварили. И поред великог труда који је пок. Љуб. Стојановић уложио у ово дело, оно нас не задовољава ни по распореду грађе у појединим одељцима ни по тачности наштампаног текста. Истина, проф. С. Куљбакин, који је наштампао последња два и по табака ове књиге, додао је 35 страна поправака текста обеју књига, које је извршио проф. О. Гринентал поредећи издање Љуб. Стојановића са рукописима повеља: али тиме нису још поправљени сви недостаци ових књига са те стране. — Исп. и оцену Ст. Станојевића, Југослов. ист. часопис, I, 1—2 св., стр. 99—102.

А. Б.

145. Панцев Франјо, Grada za povijest školskog i književnog rada isusovačkog kolegija u Zagrebu (1606—1772). Starine XXXVII (1934) 1—177.

На латинском језику.

146. Панцев д-р Франјо, Mohačka tragedija od g. 1526. NVj XLII (1934/35) 18—28.

Објављује текст песме коју је нашао у рукопису саборне цркве св. Ивана у Трогиру. Наслов је песме: „Роџиње разбој и тужба краља угарскога“. — Ф. вели: „аутор и ове пјесме могао би бити и који Хваранин, и то или Ханибал Луцић или Јеролим Бртучевић, а можда и Петар Хекторовић“.

Р. А.

147. Панцев д-р Франјо, Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir. Dva latinskom pisana spomenika hrvatske proze 14 i 15 vijeka. Dodatak:

Najstariji štamp ni hrvatski molitvenik. Za štampu priredio dr. Ciro Gianneli, Zagreb, 1934. Стр 1—228 + CXV.

Пред текстовима је велики увод проф. Ф. Панцева: *Latinički spomenici hrvatske crkvene književnosti 14 i 15 v. i njihov odnos prema crkvenoslovenskoj književnosti hrvatske glagolske crkve*: A Bibliografija latiničkih spomenika hrvatske crkvene pismenosti 14 i 15 v. XIV vijek: 1. Red i zachon od primljenia na dil dobroga cignenia sestar nasich reda suetoga otza nasega dominicha (IV—V), 2. Šibenska molitva: Oracio pulcra et devota ad beatam virginem Mariam (V—VI), 3. Fragment korčulanskoga lekcionara. Korčulanske glose (VI—VIII), 4. Vatikanski hrvatski molitvenik (VIII—XX). — XV vijek: 5. Zadarski lekcionar (XX) 6. Život sv. Katarine (XX—XXI) 7. Dvije korčulanske crkvene pjesme (XXI—XXII), 8. Zbornik crkvenih pjesama bratovštine svih svetih u Korčuli (XXII—XXVIII), 9. Još jedan vatikanski hrvatski molitvenik (XXVIII—XXIX), 10. Lekcionar Bernardina Splićanina, 11. Najstariji štampani hrvatski molitvenik (XXI—XXXIV), 12. Starozavjetne knjige „Genesis“ i „Exodus“ (XXXIV—XXXVII), 13. Stari umeci u „Vrtlu“ Petra Lucića Trogirana (XXXVII—XXXVIII), 14. Latinički hrvatski molitvenik (XXXVIII), 15. Arhivske potvrde (XXXVIII—XL), 16. Svetačke legende (XL—XLI), 17. Liturgijske lekcije (XLI—XLV); B: Odnos latiničkih tekstova hrvatske crkvene književnosti prema istovrsnim tekstovima hrvatske glagolske književnosti (XLV—): I Hrvatski lekcionari (XLV—LIII), II Hrvatski psaltiri (LIII—LXXXIV), III Hrvatska oficija (LXXXIV—CII), a iza svera tora: Objašnjenje izdana i popravci grešaka (CII—CXII), Popis komada Sv. pisma u izdanim tekstovima (CXII—CXVI) i fotoografski snimci (CXVII—CXXVI).

О овом издању донећемо опширнију оцену у једној од идућих књига ЈФ.

148. Ћосић Јоса, Narodne pjesme (Rekaš u Dalmaciji). ZbNŽO XIX/2 (1934) 233—228.

Текст на народном, штокавскоикавском говору.

149. Шиола д-р Боžидар, Svadba (Novi Vinodolski) ZbNŽO XXIX/2 (1934) 184—194.

Неколико „свадбених“ песама на народном — чакавском говору; текст није акцензован. На стр. 186—187 има и мало прозног текст — на народном говору.

150. Шишић Фердо, Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473—1493). Starine XXXVII (1934) 181—344.

Грађа је подељена на три дела: I *Исправе* (листине, документа), II *Записи* и III *Савремени писци*; и сва је на страним језицима: латинском, талијанском и немачком.

Р. А.

д) Историја српскохрватског језика

151. Белић А. Колико се у нашем језику огледа наше народно јединство? НЈ III (1935) 257—264.

Ово би биле, укратко изнесене, основне мисли у чланку:

Прво језичко јединство — које је било у неку руку и национално јединство — свих Срба, Хрвата и Словенаца пада у доба између III и VI века после Хр., и било је изван Балканског Полуострва. Још тада је, у то доба, почела извесна дијалекатска диференцијација тога заједничког језика: почео је развитак трију наших основних дијалеката: штокавског, чакавског и кајкавског. За однос и развитак ових дијалеката на Б. П. ова су два момента важна: прво, потпун еволу-

тивни паралелизам штокавског и чакавског дијалекта, — нека врста нове штокавско-чакавске језичке узајамности, и друго, стварање, после XIV века, данашњег кајкавског хрватског дијалекта — „једног микрокосмоса свих дијалеката наших са претежним елементом штокавског говора“.

Р. Б.

152. Strašek d-r Milan, T-osnove u hrvatskom jeziku i u drugim slovenskim jezicima. NVj XLIII (1934/35) 178—185.

Полазећи од старословенског језика, говори о развоју именица основа на *ш* у српскохрв. језику и у другим словенским језицима. Без научне вредности.

Р. А.

ђ) Метрика

153. Костић Д. Значај стиха у усменој књижевности за оцену веродостојности казаногa. ППНП I св. I (1934) 25—33.

Проучавањем „народских“ песама о ратним догађајима у г. 1912/15, састављаних од самих учесника, очевидаца и савременика, као најновијег слоја у формирању народног песништва историског, утврђује се гледиште творца усмене књижевности о стиху, устихованом причању. У усменој књижевности сматра се стих као средство да се оно из народне историске традиције што је достојно да се сачува за потомство прикаже истинито а у форми неизменљивој. За усмену књижевност стих има отприлике онај значај који у писаној има штампа: фиксирање значајногa и оверодостојавање казаногa.

Д. В.

154. Стратимировић Ђорђе, О српском стиху ЛМС 340 (1934) 179—186.

Сам писац, на стр. 180, вели: „Све ово речено о *ришму* и *мерама* изнео је Тихомир Остојић у својој Лазарици Косову. Нови сад, 1901 (издање Матице српске)“.

Р. А.

VII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрв. и ког страног језика)

155. *Concoursés Rhèdon*, Оцена: Λεξικόν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Α'. Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς τῆς κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ιδιωμάτων. Τόμος πρῶτος Σελ. 561 + πη! 4° Ἐν Ἀθήναις 1933, τυπογραφεῖον „Ἔστια“. Κ. Μάϊσσερ καὶ Ν. Καρ-γδοῦρη. REV I (1934) 283—285.

156. Павловић Миливој, Оцена: Гл. Елезовић, Речник косовско-метохиског дијалекта. ГлСНД III (1934) 230—232.

Кратак приказ прве свеске Е. речника.

157. Tagliavini Carlo, Оцена: P. Fulvio Cordignano S. J. *Dizionario albanese-italiano e italiano-albanese* (II. nuovo „Jungg“). Parte albanese-italiana. Ulrico Hoepli, Milano, 1934, X.I Pagg. XXXI — 339 in 16 piccolo (Lire 25). REV I (1934) 287—288.

158. Šimčik Antun, Оцена: V Dukat, Richter—Baillman—Froehlichov gječnik (Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор. 1933, 1—11). NVj XLIII (1934/35) 70—71.

Кратак приказ, са две три примедбе.

VIII Библиографије, аутобиографије и сл. грађа

159. Белић Александар, Сећање на Скерлићево детињство. СКГЛ ХLI (1934), 129—133.

160. Белић д-р Александар, Вук Караџић и наша национална култура. СКГЛ ХLI (1934) 260—266.

Вук је отац наше националне културе: и када је изводио реформу нашега књижевног језика, и када је износио грађу о нашем народу, и када је издавао наше народне песме, и када је описивао наше манастире итд. итд. — пред очима му је био практичан смер: „да оно што он изнесе послужи циљевима наше културе“.

Р. Б.

161. Белић А. У спомен и славу Вука Караџића. НЈ III (1935) 65—71. Предавање одржано на Београдском радију 8 новембра 1934 год.

162. Белић А. Наши учитељи: Даничић, Новаковић, Стојановић. НЈ III (1935) 193—200.

Карактеристика *Даничића*, *Новаковића* и *Стојановића* као људи и научника.

Р. Б.

163. V(anino) M(igoslav), Biografski podaci o nekim hrvatskim piscima XVII i XVIII stoljeća. ViP 4 (1934) 84—109.

Овде су изнесени биографски подаци о: А. Канижлићу (+1777), Казимиру Бедковићу (1827—1782), Фрању Ксавцу Пејачевићу (1707—1780?), Фрању Сушнику (1686—1739), Андрији Јамбрешићу (1706—1758) и Николи Хермону (1654—1731).

164. Вулић Н. Василије Ђерић. ГлСНД XIII (1934) 241—244.

Значајка оцена рада В. Ђерића; у почетку има и кратка биографија Ђерића.

Р. А.

165. Ђорђић П. Свети Сава. НЈ III (1935) 130—132.

Пригодни чланак — поводом седам стотина година од смрти св. Саве. По мишљењу Ђ., св. Сава је несумњиво учествовао у утврђивању српске рецензије старословенског језика и много учинио да се српскословенски језик одомаћи у светосавској цркви.

Р. А.

166. Јагић В. Спомени мојега живота. II део (1880—1923). Београд 1934. Стр. 1—379.

Ова књига обухвата Јагићев живот у Петрограду од 1880—1886 (стр. 1—123), у Бечу од 1886—1923 (стр. 123—317). Затим је (од 317—320 стр) изнео проф Решетар „Јагићеве последње дане и смрт“. Текст ових Спомена до 221 стр. писао је Јагић нашим језиком, а остатак немачким. Тај део превео је на наш језик проф. М. Решетар. На крају књиге додато је и 11 прилога (стр. 323—354) који осветљавају поједина места обеју књига ових Спомена. Овој књизи на крају додао је проф. М. Решетар и исцрпан регистар личних имена за обе књиге.

О овоме делу чувеног слависте проговоримо у засебном приказу.

А. Б.

167. Костић Д. Гундулић пре Гундулића. СКГЛ ХLIII (1934) 276—278.

У Јб. Стојановића Старим српским повељама и писмима (св. I, под бр. 279) објављено је писмо дубровачког већника Николе Гундулића вел. војводи босанском

Сандаљу из године 1404 писано у тону другарске интимности и фразеологијом поетском, каква се среће у познијем песништву дубровачком. По њој се види да је у породици песника Ива Гундулића било, и пре њега, „песника“. **Д. В.**

168. Matić T. Prigodom nove publikacije o Jurju Križaniću. *Nvj XLIII* (1934/35) 67—70.

Кратак приказ књиге Н. Ј. А. van Son-a: *Aufour de Križanić*.

169. Уредништво, Т. Маретић. *НЈ III* (1935) 97—98.

Пригодни чланак написан поводом осамдесетогодишњице живота Т. Маретића.

IX Библиографија

170. Библиографија за 1933 год. расправа и дела из словенске и индоевропске филологије која су изашла у Југославији. *ЈФ X III*, стр. 281—315: I Филозофија и језик (282); II О прасловенском и словенским језицима (282—284); III Етимологије, историја речи, тумачење речи, збирке речи (284—288); IV Несловенски језици (288—290); V Старословенски језик и црквенословенски (290—291); VI Српскохрватски језик: а) граматика и граматичка питања (291—294), б) савремени књижевни језик (294—301), в) дијалекти (301—302), г) текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд. (302—305), д) Историја српскохрватског језика (305—306), е) метрика (306); VII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрв. и ког страног језика) (306—307); VIII Библиографије, аутобиографије и сл., грађа (307—308); IX Библиографија (308—309); X О становништву, насељима, њихову пореклу (309—310); XI Различно (310—312); XII Словеначки језик (312—314).

171. Дробњаковић Бор. М. Библиографија радова наших етнолога. *ГлЕМ IX* (1934) 119—123. У др Нико Жупанић.

172. Милаковић Бранко, Библиографија за 1933 годину. *ГлЕМ IX* (1934) 110—119.

Библиографија етнологских радова.

X О становништву, насељима, њихову пореклу

173. Карановић Милан, Босанска Крајина. *ГлПД XIV* (1934) 868—878.

Кратак историски, антропогеографски и етнографски преглед. — На стр. 868—869 говори о *крајинама* уопште, а на стр. 872—873 о „Миграцијама и етнографском поремећају“.

174. Matić Tomo, Izvještaj austrijskoga političkoga emisara o Dubrovniku i njegovu balkanskom zaleđu i g. 1805. *Starine XXXVII* (1934) 177—189.

Објављује текст извештаја који је Винко Влатковић, загребчки каноник, послао 1805 год из Дубровника председнику аустријске *Oberste Polizeizeihofstelle-Sumerau* Текст извештаја је на немачком језику. **Р. А.**

175. Skok P. Dolazak Slovena na Mediteran. *Pomorska biblioteka Jadranske straže. Kolo II*, sv. I. Split 1934, 8°. Стр. 276, са картом.

176. Соловјев др Александар, Попис црногорских племена из године 1592. *Сп LXXVIII* 1—13.

Објављује попис „Да се зна колико је кућа Црне Горе“ на основу два рукописа, које је писао неки цетињски калуђер, са турским датумом 1592—1593 г. У попису се набрајају 40 племена и 461 кућа у старој Црној Гори. Писац упоређује податке тог описа с Боличиним описом г. 1614 и са садашњим стањем црногорских племена.

177. Sporičić dr Ante Messner, Kolonije hrvatskih plemića u Banatu. *ZbNZO XXIX/2* (1934) 233—237.

Као допуну својој расправи, објављује, на нашем језику, текст извештаја о Хрватима у Кечи, Неузини, Кларији и Боки који је год. 1900 послао угарској влади (на маџ. језику) Карло Ковалик, тадашњи учитељ. **Р. А.**

178. Strohal Rudolf, Mošćenice. *ZbNZO XXIX/2* (1934) 148—160.

За нас од интереса: 2 поглавље, — у коме писац вели: „Дијалекат којим су говорили Мошћеничани (Мошћенице су у источној Истри, недалеко од Опатије, под гором Учком) био је хрватски чакавски више екавскога изговора неголи икавскога. У свом дијалекту имали су много талијанских ријечи...“; затим поглавља 4, 5, 6 и 7: „Примјери правног називља и још неке друге ријечи“ (4 погл.), „Породична имена“ (5), „Крсна имена“ (6) и „Имена неких оближњих мјеста и неких мјеста у Мошћеницама“. **Р. А.**

179. Truhelka dr Č. Ueber die Balkan Yürükten. *REB I* (1934) 89—99.

Из неколико турских рукописних зборника износи материјал из којег се види да су Јуруци били аутономни пастирски staleж у османлиској друштвеној организацији, виши од сељачког, ослобођен многих пореза и дажбина. Њихово досељење Т. доводи у везу са великим померањем влашко-цинцарских сточара ка северозападу (Босни, Хуму, Далмацији, Хрватској), — још у 14 веку, али признаје датирање њихово на Овчем Пољу и Тиквешу у 16—17 веку.

180. Čulinović dr Ferdo, Statut grada Senja SM II (1934) 117—196.

У уводу писац говори о статутима и о историји града Сења, а затим описује рукопис статута, који је год. 1854 издао И. Мажуранић, и показује да се у њему разликују три слоја: првобитни текст од § 1 до § 113, доцније допуне и исправке — од § 114 до § 130 и опет допуне и измене од § 131 до § 158.

Р. А.

XI Различно

181. Белић др А. II славистички међународни конгрес у Варшави и Кракову. *СКГл XLIII* (1934) 288—291 и 374—377.

Излаже, најпре, каква је данас лингвистичка и филолошка радиност код Словена и у иностранству, а затим говори како је текао рад на конгресу.

182. Beševliev V. Ein übersehenes Zeugnis über das Nichtgriechentum der alten Makedonen. *REB I* (1934) 280.

У изв. *Dialexeis* или *Διασευδογγοί* (isp. *Diels*, Die Fragmente der Vorsokratiker, Bd 2^a, Berlin 1922, 337 11—13) износи се један обичај као особина која их дели од Грка.

Б. М.

183. Jelačić Alexis, Труды Института Славяноведения Академии Наук СССР. Ленинград, 1931. vol. I p. 534 avec 2 ill. REB I (1934) 299—300.

184. Поповић Павле и Ђорђић Петар, Други конгрес словенских филолога (23—30 септембра 1934).

Исцрпан реферат о Другом конгресу словенских филолога одржаном у Варшави и Кракову. — Први писац говори о конгресу уопште и о раду секција: а) за историју књижевности б) за друштвене науке и в) дидактичне, а други писац — о раду секције за лингвистику.

185. Stoykov V. Deux Annales Universitaires bulgares. REB I (1934) 285—286.

186. Schneeweiss E. Fremde Beeinflussungen im Brauchtum der Serbo-Kroaten. REB I (1934) 172—179.

XII Словеначки језик

(Израдио А. Бизјак)

187. Breznik Anton, Izdaje naših pripovednikov, DS XXXVII (1934) 229—235.

188. Breznik Anton, Slovenska slovnica za srednje šole. Četrta, pomnožena izdaja. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1934, 8°, 261.

189. Breznik Anton, Ocena: Glonar Joža, Obnovi izdaji Breznikove slovnice. St. II (1934) 531—537.

190. Bunc Stanko, Adamovo jabolko. Žis XV (1934) 263.

191. Bunc Stanko, Bibliografija (Levstikovih spisov). Levstikov zbornik str. 365—411.

192. Bunc Stanko, Iz naše toponomastike. Žis XV (1934) 131.

193. Bunc Stanko, Nekaj o Olomoucu. Žis XV (1934) 525—526.

194. Bunc Stanko, O kulturi slovanskih knjižnih jezikov. ZV I (1934) 26.

195. Bunc Stanko, Slavistično društvo v Ljubljani. ZV I (1934) 19.

196. Crnek F. Ocena: Lud slowiański, Tom II, Zeszyt 2. Kraków 1931. CZN XXIX (1934) 85—88.

197. Crnek F. Ocena: Andrej Rape. Čitanka, Četrta (za osnovne šole). 6 izd v Ljubljani 1933.

198. Debeljak Anton, Basel. Žis XV (1934) 332.

199. Debeljak Anton, Cigara. Žis XVI (1934) 199.

200. Debeljak Anton, Lac in lasso. Žis XVI (1934) 478.

201. Debeljak Anton, Novo ime za Japonsko. Žis XVI (1934) 63.

202. Debeljak Anton, Pet etimologij. Žis XV (1934) 527.

203. Debeljak Anton, Popravki in dostavki. Žis XV (1934) 86—87.

204. Debeljak Anton, Postanek besede „sreča“. Žis (1934) 192.

205. Debeljak Anton, Prag ali Praga? Žis XVI (1934) 71.

206. Debeljak Anton, Rodilnik ali tožilnik? Žis XVI (1934) 400.

207. Debeljak Anton, Rokokojski ali rokokojevski? Žis XV (1934) 503.

208. Debeljak Anton, Slovtstven ali slovtstven. Žis XV (1934) 232.

209. Dolenc Metod, „Otmica“ in „šranga“ v davnih časih in dandanev. Vodnikova pratika 1934, 49—53.

210. Filipović Mil. S. Ocena: Jan Kúsek, Hranice mezi zemí Moravskoslezskom a slovenskom. E VII (1934) 216—219.

211. Glonar Joža, Žepni slovarček tujk. Druga, razširjena izdaja. Založila „Umetniška propaganda“. V Ljubljani 1934.

212. Grafenauer Ivan, O pokristjanjevanju Slovencev in početkih slovenskega pismenstva. DS XXXVII (1934) 350—371, 480—503.

213. Grivec Franc, Iz teologije sv. Cirila in Metoda. BV XIV (1934) 181—189.

214. Grivec Franc, Ocena: Weingart Miloš, Ke dnešnému stavu badání o jazyce a písemnictví církevněslovanském. Vel. 8°, 52 str. Praga 1931.

215. Grivec Franc, Ocena: Weingart Miloš, První česko-církevněslovanská legenda o sv. Václavu. Praga 1934. Str. 228, 4°. BV XIV (1934) 298.

216. Ilešič Fran, Ocena: Dolenc Metod. SP XLVIII (1934) 82—83.

217. Koštiál Elza, O dežnikih in sončnikih. Žis XV (1934) 358—359.

218. Koštiál Ivan, Krjavelj. Žis XV (1934) 216—217.

219. Koštiál Ivan, O „bogastvu“ francoštine. Žis XV (1934) 287.

220. Koštiál Ivan, O medenih tednih. Žis XV (1934) 525.

221. Koštiál Ivan, O nekaterih jezikovnih grehih. MI XV (1934) 153—154, 234—235, 273—274, 312—314, 392—393, 433—434, 466—467.

222. Koštiál Ivan, O potnlki (paeonia officinalis). Žis XVI (1934) 62—63.

223. Koštiál Ivan, O slovenskih krajevnih imenih na Kočevskem. Žis XV (1934) 301—302.

224. Koštiál Ivan, „Pravoslaven, pravoslavje“. Žis XV (1934) 308.

225. Koštiál Ivan, Slavec. Žis XV (1934) 621.

226. Koštiál Ivan, Trivigante—Triglav—Svetovit. Žis XV (1934) 478.

227. Koroški Slovenec, Osojnica na Koroškem PV XXXIV (1934) 152.

228. Kos Milko, Ocena: Trstenjak Anton. MI XV (1934) 271—272. — Zwitter Fran, GMDS XV (1934) 120—121; ZV I (1934) 11.

229. Kos Milko, Ján Stanislav, Doterajšie výskumy o frizinských pamiatkach. Byzantinoslavica IV 303—334. GMDS XV (1934) 20.

230. Kovačić Fran, Ocena: Ильинский Г. А. Опыт систематической Кирилло—Мефодьевской библиографии. София 1934. XLIII + 303 str. V 8°. CZN XXIX (1934) 213—215.

231. Lah Ivan, Vodnikovo slovenstvo in jugoslovenstvo. Vodnikova pratika 1934, 33—37.

232. Leben Stanko, Še sto pozabljenih slovenskih pregovorov. Vodnikova pratika 1934, 42—43.

233. Levstik Vladimir, Poslanstvo besede. LZ LIV (1934) 65—75.
 234. Lužar Fortunat, Materinski jezik. SU XXXV (1934) 28—29.
 235. Möderndorfer Vinko, Ocena: Gloser Janko, ČZN XXIX (1934) 82—83. Mentor XXI (1934) 92—93
 236. Markun Anton, Narodopisno blago iz Dobrepoljske doline. E VII (1934) 1—37.
 237. Novak Vilko, Bogojanski—Bogojančan. ŽiS XVI (1934) 478.
 238. Novak Vilko, Neznani prekmurski tisk. ČZN XXIX (1934) 153—154.
 239. Novak Vilko, Opombe k Štefanu Kuzmiču. ČZN XXIX (1934) 63—64.
 240. Novak Vilko, Slovenci na Madžarskem. Ob petnajsti obletnici osvobođenja Slovenske krajine. Vodnikova pratika 1934, 52—53.
 241. Ocvirk Anton, Ljubljanski zvon in slovenstvo LZ I IV (1934) 129—137.
 242. Rupel Mirko, Novi pravopis in pravorečje ZV I (1934) 2.
 243. Rupel Mirko, Slovenski protestantski pisci. Tiskovna zadruga v Ljubljani. 1934 — XLV + 328, 4°.
 244. Rupel Mirko, Ocena: Logar Janez, DS XXXVII (1934) 277—282.
 245. Rupel Mirko, Ocena: Ramovš Ivan, Kratka karakteristika slovenskega narečja na Dolenjskem (pos. odliček iz Miletičevega zbornika). ZVI (1934) 26.
 246. Sašel Josip, Gúre in ne Osojnica na koroškem. PV XXXIV (1934) 344—345
 247. Sašelj Ivan, Povodni zrnaj in belokranjska narodna pesem o sv. Juriju. E VII (1934) 146—148.
 248. Sašelj Ivan, Sadje v slovenskih pregovorih in rekih MI XV (1934) 352—353.
 249. Sašelj Ivan, Žita v slovenskih pregovorih in rekih. MI XV (1934) 307—308.
 250. Simonović Ivan, Migracije na kočevskem v luči priimkov E VII (1934) 107—138.
 251. Skok Petar, Iz slovenačke toponomastike. II E VII (1934) 51—87.
 252. Snaj Andrej, Grčka predloga staroslovenskih evanđeljev. BV XIV (1934) 190—196.
 253. Švigelj Jože, Besedni paberki. MI. XV (1934) 313.
 254. Tomc Matija, Belokranjske. Za moški zbor priredil, izdal in založil Akademski pevski zbor v Ljubljani 1934.
 255. Tomc Matija, Ocena: M. Švarski, E VII (1934) 223—226.
 256. Tomčić Francè, O gotskem imenu na naših tleh in o izvoru Begunj ŽiS XV (1934) 431.
 257. Tomčić Francè, Slomška ali Slomšeka? ŽiS XV (1934) 503.
 258. Tomčić Franjo, Gotsko ime na naših tleh. Izvor Begunj. ŽiS XV (1934) 332.

259. Tomčić Franjo, Pograjski — polhograjski. ŽiS XVI (1934) 429.
 260. Tuma Henrik, Beneška Slovenija PV XXXIV (1934) 3—16, 38—43, 74—77, 102—107, 137—141, 169—174, 201—205, 228—232, 264—269 289—292, 324—332, 353—365.
 261.—vek, Novi likvidatorji slovenskega jezika. St I (1934) 416—418
 262. Volc Josip, Čebela v pregovorih. SČ XXXVII (1934) 94—95.
 263. Vrhovnik Ivan, Slovenščina v ljubljanskih cerkvah. KSM I (1934) 35—42.
 264. Žontar Josip, Ocena: M. Kos, Slovenska naselitev na Koroškem, GV VIII (1934) 101—142. GMDS XIV (1934) 151—152.
 265. Županić Niko, Ime Grk v pomenu „velikana“ pri Belokranjcih v Dravski banovini. E VII (1934) 166—182.
 266. Županić Niko, Izvor in ime Antov. E VII (1934) 88—99.

Напомена. Критика-одговор г. Глише Елезовића, наштампана на стр. 181—236, прештампана је са измењеним насловом: „Стручност и објективност д-ра Хенрика Барића, редовног професора за упоредну граматику индоевропских језика на Универзитету у Београду“ — без знања и одобрења Уредништва.

УРЕДНИШТВО

1-III-1937
Београд

Иницијали на крају бележака означају писце:

A. B. = A. Белић
 B. M. = B. Милетић
 D. B. = D. Вушовић
 J. L. V. = J. Вуковић
 P. A. = P. Алексић
 P. B. = P. Бошковић
 C. Ш. = C. Шкерљ
 C. K. = C. Куљбакин

I Предметни регистар

- Азбука: старословенске азбуке 143
 Акцент: добрињска акцентуација 151
 источноцрногорског дијалекта 162
 косовско метохиског говора 181 и д.
 основна кајкавска акцентуација 241
 реченични акценат у каставском говору 151 и д.
 Акценат села Лепетана (Бока Которска) 59—138:
 Именице 65:
 ж. рода на *a* у ном. једн. 65
 ж. р. на сугл. у ном. јд. 68
 м. р. на сугласник у ном. јд. 70
 м. р. на самогласник у ном. јд. 77
 ср. р. без проширења основе 78
 ср. р. са проширењем основе 80
 Преношење акцента на предлог 80
 Придеви 81
 Бројеви 85
 Прилози 86
 Заменице 87
 Глаголи 87
 I врсте 89
 II врсте 92
 III врсте 92
 IV врсте 93
 V врсте 95
 VI врсте 97
 Узвици 97
 Акценат речи романскога порекла 107—129:
 Именице 108—120:
 женскога рода на *a* 108
 мушкога рода 113; именице које су у нашем језику добиле средњи род 119
 Придеви 120
 Глаголи 125
 Квантитет 129
- Квалитет 135
 Поговор 138
 Аорист: у источноцрногорским говорима 178
 Асимилација: полугласника у источноцрногорском дијалекту 165
 Библиографија за 1934 год.: (скраћенице 247):
 I Филозофија и језик 248
 II О прасловенском и словенским језицима 248
 III Балканистичка испитивања 248
 IV Етимологије, историја речи, тумачење речи, збирке речи 250
 V Несловенски језици 259
 VI Српскохрватски језик:
 а) Граматика и граматичка питања 261
 б) Савремени књижевни језик 263
 в) Дијалекти 269
 г) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд. 271
 д) Историја српскохрватског језика 273
 њ) Метрика 274
 VII Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрв. и ког страног језика) 274
 VIII Библиографија, аутобиографије и сл. грађа 275
 IX Библиографија 276
 X О становништву, насељима, њихову пореклу 276
 XI Различно 277
 XII Словеначки језик 278

- Бројеви: *шрема* у источноцрногор. дијалекту 176
в у источноцрногорском дијалекту 168
 Вајс Јозеф: седамдесетогодишњица 159—160
 Васојевички говор 161 и д.
 Вокатив: *Маре* и сл. у источноцрногорском дијалекту 161
 Галички говор: о пореклу галичког говора 145 и д.
 Генитив јд. = лок. јд. у источноцрногорском дијалекту 161
 Глагољско *М* и *Ш*: вредност тих знакова 144
 Енклитике: *ни, ви, не, ве*, у источноцрногорском дијалекту 161
ји у дат. множ. у источноцрногор. дијалекту 175
 Заменице: *е* у источноцр. говорима 177
ишо и *шо* у македонским говорима 149
њојзин и сл. у кучко-братоношком говору 176
 употреба *мене* у дат. лок. у источноцрногорском говору 176
шъа у источноцрногор. говорима 176
 удвојена лична зам. за појачавање у источноцрногор. говорима 178
своја у кучко-братоношком говору 178
 Западномакедонски дијалекти: о њихову пореклу 144
 Зетско-подгорички говор 161 и д.
 Именице: *Загоре, Приморе* и сл. у источноцрногорском дијалекту 168
 Императив: *купуи* и сл. у источноцрногорском дијалекту 176
 Имперфекат: у источноцрногорским говорима 178
 Инфинитив: без крајњег *и* у источноцрногорском дијалекту 161
 Историја словенских језика: О. Хуј р, Увод у историју словенских језика. Превео Х. Барић 236—241
 Источноцрногорски дијалекат: заједничке црте говора источноцрногорског дијалекта 161—162

- ј* у источноцрногорском дијалекту 161
ќ (несложно *ј*) у источноцрногорском говору 167
 Језик Хрвата кајкаваца 241—246
 Јотовање: у групи уснени сугласник *+ј* у источноцрногорским говорима 169
 сугласника *с* и *з* у источноцрногор. дијалекту 161
 у вези са кратким *џ* у источноцрногорским говорима 161, 168
 подновљено јотовање у источноцрногорским говорима 168
ќ и *ј* западномакедонских говора 144
 Кајкавски дијалекат:
 мишљење Балског о пореклу хрв. кајк. дијалекта 242
 претпоставка А. Белића и Ф. Рамовша о постанку хрв. кајк. дијалекта 242
 Ившићева претпоставка о постанку хрв. кајк. дијал. 245—246
 Компаратив: компаративи на *-ши* у источноцрногорском дијалекту 176
 компаратив уз префиксе *шо* и *при* у источноцрногорском дијалекту 176
 Кучко-братоношки говор 161 и д.
Л: различите врсте тога гласа у источноцрногорским говорима 170 и д.
љ у галичком говору 172
 у зетском говору 171
л у источноцрногорским говорима 171
 Лабијализација вокла *a* и *ъ* у пиперском селу Црнцима 166
љ: у галичком говору 172
 у кучкобратоношком говору 171
 Назали: замена носних вокала у галичком говору 146 и д.
 Наставци: *ија* м. *ије* у источноцрногорском дијалекту 161
 Основна кајкавска акцентуација 241
 Палатализација: друга и трећа палатализација сугл. *к, г* и *х* 236
 Пиперски говор 161 и д.

Полугласници: замена полугласника у источноцрногорском дијалекту 161 и д.
 замена полугласника у галичком говору 146 и д.
 Прилози: *заgone, шрке, седене* и сл., *седечке* и сл. у источноцрногорском дијалекту 176, 177
 Предлози: употреба предлога *у* и *на* у источноцрногорском дијалекту 161, 177
 Редакције старословенских споменика 143
 Реченични акценат у каставском говору 151—159
 Речник косовско-метохијског дијалекта 181
с и *з* > *ш* и *ж* у почетку речи, а испред *л* и *н* у источноцрногорском дијалекту 170
с и *з* (*с* и *з*) у источноцрногорском дијалекту 168
ч и *џ* у источноцрногорском дијалекту 168
 **stj* и **skj*: македонски заменици тих прасловенских група 146
 старословенски заменици прасловенских **stj* и **skj* 146
 у говорима западне и јужне Бугарске 146 и д.
 Старословенски језик: гласовна система старосл. језика 143 и д.
 Стране речи: у источноцрногорском дијалекту 167
 **tj*, **dj*: старословенски заменици тих праслов. сугл. група 143 и д.
 македонски заменици праслов. **tj dj* 146
 у говорима западне и јужне Бугарске 146 и д.
ћ и *џ*: у галичком говору 146 и д.; на крају речи у источноцрногорском дијалекту 161, 169
х: у зетско-подгоричком говору 162
 у црногорским говорима 173
хв: у почетку речи у источноцрногорском дијалекту 174

Чакавски дијалекат острва Хвара 1—55:

Самогласници 4—9:
 Вокал *а* 4
 „ *ѡ* 6
 „ *ѣ* 6
 Замена *а* 7
 „ *ѡ* 7
 „ *ѣ* 7
 „ *ѣ* 8
 „ *ѣ* 8
 Нестајање вокала 8
 Контракција вокала 9
 Додавање гласова 9
 Сугласници 9—14:
 Глас *л* 9
 Замена прасловенског *d'* 10
 Замена прасловенске сугл. групе *zdъj-* 10
 Замена прасловенских сугл. група *stj* и *skj* (*sk* испред *e* и *i* гласова) 10
 Замена прасловенског *t'* 10
 Сугл. група *-tъj-* 10
 Старо *ѣ* 10
 Сугл. група *-lъj-* 10
 Сугл. група *-nъj-* 11
 Сугласници *d* и *t* пред другим консонантима 11
m на крају речи 11
 Група *mn* 11
m испред задњенеписаних гласова и испред денталних (*с, с', с'*) 11
 Грленни гласови 11
 Глас *h* 12
 Група *hv* 12
 Сугласници *g, k* испред *d*
 Група *čr* 12
čk 12
tsk (dsk) 12
 Сугласник *s* испред *с* 13
 Група *sm* 13
 Отпадање сугласника 13
 Секундарни сугласници 13
 Метатеза консонаната 13
 Акценташ и квантитеташ 14
 Облице 17-32:
 Именице мушког рода 17
 Именице средњега рода 22
 Именице женскога рода 25
 Придеви 32

Заменице 33
 Бројеви 35
 Глаголи 36—47:
 I врсте 36
 II „ 38
 III „ 39
 IV „ 41
 V „ 42
 VI „ 44
 Прилози 47
 Предлози 47

Свезице 47
 Узвици 48
 Синтакса 48
 Примери говора 49
 Nomina loci 52
 Пословице 53
 Исправке у раду „Crтice о брушkom дијалекту“ 54
šć и *žj* у галичком говору 146 и д.
ѡ (*ѣ*) у источноцрногорском дијалекту 161, 162

II Регистар речи

abdal 195
 administracija 254
 afijon 231
 airan 223
 ajat 203
 ajduk 195
 ajjaz 195
 alabaš 195
 aladža 195
 arač 198
 aramija 227
 aranja 227
 arbija 203
 asas 212
 aščinica 192
 ašik 216
 avan 202
 azbašča 195 207
 babulj 256
 bad 199
 badava 199
 badavad 200
 badavade 200
 badhava 199
 badihava 199
 badijala 200
 badjava 199
 badava 200
 bajdale 200
 baktati 173
 balgam 212
 baň (banj) 252
 Banjalučanin 252
 Banja Luka 252
 Banjolučanin 252
 bastra 192
 bazar 199
 badava 200

begarka 195
 bela 232
 belača 232
 belegija 191
 belija 189
 bezdamnica 175
 bičakija 191
 bokvica 189
 bolme 195
 Bošnjane 182
 Bošnjane 182
 bre 210
 brepahe 188
 budala 204
 brepat 188
 brepit 188
 bukagije 195
 bufa 195
 bumar 192
 butur 195
 crvac 203
 čalma 195
 čarka 195
 čaršav 196
 čelik 228
 čerga 195
 česma 195
 Čitak 195
 čkemba 195
 čokmak 228
 čomag 227
 čomak (čomah) 228
 čučumiga 228
 čug 228
 čuga 228
 čul 195
 čungur 195
 čutura 195

čemer 195
 čiriš 191
 čitabija 216
 čurdija 195
 čuše 195
 dalga 192
 davorija 195
 deda 192
 dembel 198
 dirsek 195
 dolap 195
 doređan 226
 dorazan 226
 dorija 195
 dorzoñ 226
 dosadovat 187
 diktati 173
 drtuļa 187
 drtuna 187
 duduk 192
 dulger 201
 dunder 201
 durger (duruger) 201
 durud 201
 durudger 201
 dušema 198
 Đakova 183
 Đakovica 183
 Đakovo 183
 đerdan 195
 đeriz 195
 Đerzelez Alija 195
 Đorde 253
 đunija 253
 đuturum 192
 đuvendija 195, 218
 džerib ša 195
 efčar 211
 efkar 211
 elemek 224
 elemje 223
 elmege 224
 eļuč 195
 erlija 255
 esnaf 211
 evlija 212
 Frombo 255
 gabel 226

gavga 201
 gaždav 186
 Gladno Selo 183
 Glano Selo 183
 gñecav 186
 govət, govim 194
 gredati se 256
 grede 256
 gumrijı 185
 gundur 206
 guša 229
 ħalib 211
 ħaşş 208
 hasbagče 207
 havai 199
 heva (hava) 199
 ħire(a) 223
 ħirelenmek 223
 ħirre 223
 hodočasivo 252
 hodočašče 253
 ibret 195
 ibrik 197
 ibrišim 198
 iftar 195
 ira 223
 ispitivanje 256
 istraživanje 256
 jaban 199
 jabana 199
 jabanđizija 199
 jabanđi 199
 jagma 200
 jaļm 196
 jarma 184
 jebandžija 199
 jo 224
 jorgan 195
 Jugosl.vija 250
 jugos.ovenski 250
 jukluk 196
 južnoslovenski 250
 kačamak 188
 kada 195
 kafadar 195
 kahnuti 185
 kajgana 195
 kalabalak 203

kalac 232
 kalacnik 232
 kalaj 195
 kalosnik 232
 kamen 254
 kana'a 229
 kandiļ 189
 kanut 185
 kanuti 185
 kapija 255
 karadoz 187
 karakoi 208
 karaul 209
 karaula 209
 kasimir 214
 kašagija 195
 kat 196
 kaval 195
 kavga 200
 kavgadžija 200
 kazmir 213
 kčet 173
 kiseļ 189
 kitab 215
 klen 189
 knat 229
 knata 229
 Kobilić 254
 kočan 210, 211
 koftor 220
 koha 226, 227
 kokona 196
 kolač 254
 kole(m) 226
 kolodvor 254
 kolomboć 225
 koje 227
 konata 229
 kou.dije 167
 kondura 205
 kopil 254
 Kopilić 254
 korovelja 231
 kostreš 189
 kotaman 233
 kotoman 195
 koturno 206
 krbļa 195
 kravaj 232
 krena 233
 krmez 202
 krpa 192
 krum 203
 krvavica 190
 k. dam 233
 kuk. 195
 kukuruz 225
 kulme 229
 kumbar 222
 kumbara 221
 kumpter 222
 kumrija 184
 kundra 205
 kupa 193
 kupče 193
 kupica 193
 kups, kubem 193
 kurna 195
 kutija 195
 lastavica 191
 lausa 210
 lemna 220
 libade 195
 lika 192
 lincura 229
 linga 192
 londža 195, 197
 ļausa 210
 lemne 224
 ļevši 175
 ļuska 184
 ļuta trava 190
 maciucā 228
 mačuga 327
 μαγευρος 256
 maja 197
 majasil 213
 majesil 213
 makara 195
 mamuz 195
 manča 232
 manče 232
 mančetovica 232
 manuk 232
 manuka 232
 mastagarka 228

matrapaz 195
 mazgala 196, 205
 mazķ 205
 mazķa 205
 med 195
 medresa 215
 medreza 216
 melez 203
 mendore 226
 mengele 195
 Mičovo 250
 mik 226
 Miloš 254
 moreuz 254
 mor-patlidžan 195
 mukajet 202
 muštuluk 195
 nana 188
 nanica 188
 naslavinik 253
 nišador 204
 nišan 198
 nušadir 204
 ōazlo 184
 Obilić 254
 oli 175
 orosan 195
 osvīm 177
 otos 195
 ozudurit 195
 Padalište 183
 pandur 196
 papafinga 196
 papagal 195
 papara 211
 para 198
 partal 195
 pastirma 196
 peksimi 195
 pelin 211
 pelivan 198
 pendžerija 199
 perde 195
 peškir 198
 pir 195
 plećnija 33
 plova 256
 pogača 195
 poprdica 255
 porta 195
 prašta 252
 pretpostavljeni 251
 profesor 253
 publika 254
 ragbet 195
 raka 196
 rapa 7
 ripa 251, 255
 rvanje 173
 saat 204
 sedžade 196
 sinija 195
 starešina 251
 stariji 251
 stativa 254
 sugare 195
 suvača 255
 šajka 195
 šeremet 195
 šindra 195
 šinik 196
 škali 256
 škriļja 256
 talambas 195
 taman 195
 tarpoš 195
 taze 198
 teļafin 195
 tepsija 195
 terzija 198
 tezda 198
 tezga 198
 tezja 198
 trica 184
 trijezben 175
 trjazben 175
 učitelj 253
 uliže 233
 vakaf 217
 vakf 218
 valija 212
 varzilo 215
 veja 185
 velence 186
 verem 195
 vezek 255

vidogled 221
viranija 195, 198
vlasuļa 189
vrapče 192
Vretanija 252
Vretaniska ostrva 252
vrež 188
vreža 188
vršljat 256
vulgarnost 254
zabdenik 192
zabeđovat 187

zar 196, 205
zarar 202
zarf 202
zaškaljati se 256
zelenaš 251
zembilj 197
zemļa 195
zerbalo 191
zift 192, 204
zob 184
zuberce 191
žeļka 184

III Регистар писаца

- Алексић Р. 170, 248—278 passim
Али Назим 205
Анагностопулос Г. 248
Ансел Ј. (Ansel J.) 248
Аренс 216
Бабић В. 261
Барбулеску 250
Барић Х. 149, 181—236, 236—241 passim, 248, 281
Бели М. (A. Bailly) 206
Белић А. 1, 3, 8, 15—17, 20—21, 23, 24, 31, 138, 143—182, 236—237, 248, 250, 261—264, 269, 273, 275, 277
Беренс 215
Бернекер 259
Бехаедин М. 197, 201, 204
Бешевљев В. 277
Бизјак А. 278—281
Бијелић Ст. 250
Бодуен де Куртене 138
Богосављевић Д. 259
Битнер 209, 210, 211, 212, 234
Боерио Ј. 107
Бошковић Р. 162, 164, 170, 174, 178—180, 250—275 passim
Брезник А. 278
Броз 184, 218, 219
Брох О. 10
Бртучевић Ј. 272
Бругман 194
Брчић 159
Будимир М. 248, 250
Будмани 65, 181, 197, 203
Бунц С. 278
Важни В. 244
Вајан А. 180
Вајс Ј. 159
Ваљавец 242, 243
Вамбери 234
Ванино М. 275
Вармунд 203
Вилхар А. 250, 259
Влатковић В. 276
Влаховић М. 251
Водник 279
Волц Ј. 281
Врховник И. 281
Вујовић Л. 180.
Вукићевић П. 251
Вукићевић М. 253, 264, 265
Вуковић Ј. 180, 251
Вулић Н. 75
Вушовић Д. 168, 169, 170, 179, 180, 250—276 passim
Гај Љ. 241
Гашпароти Х. 271
Георгијевић С. 265
Гиљфердинг 150
Глонар Ј. 278, 279
Глосер Ј. 280
Глушац В. 252
Графенауер И. 279
Гривец Фр. 279
Гринентал О. 272
Грујић Р. 252
Даничић Ђ. 184
Дебељак А. 278, 279
Деркос 241
Дивковић М. 271
Дилс 277
Динић М. 252
Доленц М. 279
Дробњаковић Б. 276
Дујмушић Д. 252
Дукат 274
Дукић А. 152—158

Дурново Н. Н. 143—150
 Дучић С. 180
 Балски 242
 Банели 273
 Ђерић В. 275
 Ђорђевић П. 164, 166, 171, 173, 180
 252, 253, 261—278 *passim*
 Елезовић Гл. 181—236, 253, 281
 Живаљевић А. 264
 Живковић С. 265
 Жиц Н. 271
 Жонтар Ј. 281
 Жупанић Н. 281
 Загребац Шт. 271
 Зега Н. 192
 Ивековић 184, 218, 219
 Ивковић М. 269
 Ившић Стј. 241—246 *passim*, 253, 269
 Илешин Фр. 253, 254, 265, 279
 Иљински Г. А. 279
 Јагић В. 242, 275
 Јањчорова Ката 242
 Јелачић А. 278
 Јовичић Драг. 265
 Јокл Н. 221, 224, 226, 259
 Калић А. 194
 Карабацек Ј. 202
 Карановић М. 276
 Караџић В. 170, 180, 184, 185, 188,
 189, 190, 194, 204, 216, 218, 223, 266
 Келекијан Д. 197, 201
 Ковачевић Љ. 165
 Ковачић Фр. 279
 Константин Филозоф 252
 Копитар 242
 Кордињано К. 274
 Корошки Сл. 279
 Корш 197, 207, 234
 Кос М. 279, 281
 Костић Д. 253, 254, 267, 271, 274, 275
 Котарски Ј. 242
 Коштић И. 279
 Крајач И. 255
 Крелић 193—205
 Крумбахер К. 206, 207
 Кузмић С. 280
 Кујунџић В. 264
 Кукулес Ф. 274

Куљбакин Ст. 143, 236—241, 248, 272
 Кусек Ј. 279
 Кушар М. 11
 Лалевић М. С. 255
 Лалевић И. 262
 Ланг М. 242
 Лах Ив. 279
 Лебен Станко 279
 Левстик Вл. 280
 Левстик Ф. 278
 Лескин А. 1. 16, 179
 Логар Ј. 280
 Лужар Ф. 280
 Лукјањенко 242
 Луцић Х. 4, 6, 7, 8, 272
 Магазаник Д. А. 205
 Мажуранић И. 277
 Мажуранић Ф. 269
 Мазон 250
 Мајер А. 259
 Мајер Г. 187, 222, 223, 225, 228, 229,
 231, 232
 Мајнард 201, 205, 213
 Мајер-Липке 107, 111, 215, 222, 224, 225
 Макушев 150
 Малецки М. 12, 162, 164, 168—171,
 173, 174, 178—180
 Мамузић И. 263
 Маретић Т. 65, 276
 Марић Р. 255
 Марјановић Д. 255
 Маркун А. 280
 Матић Т. 276
 Меје А. 236, 249
 Мерц Ј. (März Josef) 249
 Микац Ј. 255
 Микола 144
 Миклошич 202, 223, 231, 234, 242
 Милаковић Б. 276
 Милетић Б. 165, 249—277 *passim*
 Милетич Л. 146, 148, 280
 Милиопулу Ј. 197, 201, 208, 213, 229
 Милићевић 171
 Милетић И. 8, 159
 Миљанов М. 165, 168, 179
 Мирамбел А. 260
 Михановић М. 241
 Младенов Ст. 148, 197, 211

Московљевић М. 253, 263, 267
 Муалим Н. 197, 201, 205, 264
 Муждека П. 267
 Мулих Ј. 271
 Мусулин 262
 Назима Али 197, 201
 Наметак А. 270, 271
 Надриш 250
 Нелдеке Т. 204
 Новак В. 280
 Новак Г. 2
 Новаковић Ст. 197, 218, 219, 220
 Новељић Б. 268
 Облак В. 6, 242
 Огијенко 250
 Остојић Т. 269, 274
 Оцвирк А. 280
 Павловић М. 262, 270, 272
 Пањоњи Ф. 107
 Парчић 159
 Пач 255
 Перковић М. 268
 Петроки П. 107
 Попадић Добрица 263
 Поповић Ђ. 218, 219
 Поповић М. 257
 Поповић П. 278
 Пушкарић 224
 Радивојевић П. 264
 Радић А. 242
 Радуловић Ј. 268, 269
 Рамовш Ф. 242, 280
 Рапе А. 278
 Рачки 159
 Рекатас Б. (Recatas В.) 250
 Решетар М. 14, 165—170, 180, 205,
 257, 268, 275
 Ригутини Ђ. 206
 Розов Вл. 271
 Рожић 242, 243
 Романски 250
 Ружић Г.
 Рупел М. 280
 Савађијан Ј. 249
 Сами Ш. 197, 201, 203, 204, 214, 229
 Сантфелд К. 248, 249
 Сашел Ј. 280
 Сашељ И. 280

Сељишчев 148
 Симоновић И. 280
 Скок П. 224, 249, 250, 257, 260, 276,
 280
 Смодлака Ј. 268
 Сној А. 280
 Соловјев А. 277
 Спорчић А. М. 277
 Станислав Ј. 279
 Станојевић Ст. 192, 272
 Станфилд Поповић М. 259, 260
 Стевановић М. 161—180, 263, 269, 271
 Стефановић Ж. Н. 262
 Стојанов И. 258
 Стојановић Б. 264
 Стојановић Љ. 272, 275
 Стојко В. 278
 Стратимировић Ђ. 274
 Страшек М. 274
 Строхал Р. 277
 Стулић Ј. 184, 194
 Тајнер К. 228
 Таљавини К. 258, 261, 274
 Тиктин Х. 225
 Тодоров Ц. 146
 Тодоровић Б. 225
 Томановић В. 69—142
 Томе М. 280
 Томчић Фр. 280
 Трстењак Б. 279
 Трухелка Ђ. 277
 Тројановић С. 232, 258
 Трубецкој Н. 143—146, 236
 Тума Х. 281
 Тућан И. 268
 Ћосић Ј. 273
 Фанцев Ф. 242, 272, 273
 Фасмер М. 187, 228
 Филиповић М. 279
 Фолерс 204
 Хабделић Ј. 271
 Хамер 207
 Хаџидакис 210
 Хекторовић П. 4, 6, 7, 8, 10, 36, 272
 Хепи У. 274
 Хириц Д. 189
 Храсте М. 1—59, 271
 Хрваћанин Јов. 269

Хујер О. 236, 248

Хулуси Р. 261

Царић Ј. 1

Цвијић Ј. 3

Цвигер Фр. 279

Ценкер 205

Црнек Ф. 278

Црнић Р. 107

Црнчић 159

Челебија Е. 187, 195 197; 205, 207,

209, 213, 214, 230

Чулиновић Ф. 277

Шафарик 159

Швигел Ј.

Шелутко Д. 227, 228

Шериф Абд. 207, 208

Шимчик А. 258, 274

Широла Б. 273

Шишић Ф. 273

Шкарпа Ф. 258

Шкерља С. 256, 258

Шневајс 278

Шпицер Л. 259

Штрекел 194

Шулек 189, 190

Шфарски М 280